ספר

בשורה טובה

על פי

המבשר לוקס

מספרים הנקראים

ברית חדשה

נעתק מלשון יון ללשון עברית ומבואר

בפירוש מספיק

על פי תלמוד ירושלמי ובבלי, ספרא וספרי, מכילתא פסיקתא ותוספתא
מדרשים וספרי הזוהר, ושאר ספרים יקרים.

הובא לבית הדפוס רביעית בתוספת מרובה ובהגהה מדויקת.

בערלין
בהוצאת הגביר ג. פ. לאוו.
1869.

3

מבוא אל המהדורה השנית

אל הקורא נאמן.

באור הספר הזה אשר הובא לפניך היום במהדורה הרביעית בתוספות ובהגהה מדויקת אזן והקר איש גדול שמו לפנים בישראל ה. ק. עמנואל פראממאן רופא מומחה בעיר האללי. גדל כחו וידיו רב לו בכל חכמות תורותיות ותלמודיות למודיות וטבעיות. אכן מאת היושבי בשמים היתה נסבה לקרוא פתע פתאום את המבאר הזה בדמי ימיו מן גיא החזיון התבל הזאת אל האלהים, חדל חלדו ובאה שמשו בעוד יומם, לבוא אל המנוחה ואל הנחלה לעמוד בסוד קדושים, ולא יכול להשלים ולכלה הבאור היקר הזה אשר כל חרוץ לא יערכנו ובכל פז לא יסולה, כאשר החל.

נפשו למרום עלתה ושבה אל בית אביה בשני לירח יאנוארי בשנת תצ"ה היא שנת 1735 למנין המשיח. תשכון נפשו היקרה בסתר צל שדי. תאכל מפרי מעלליה. תשביע שמחות מהוד פני משיח אל בן האמינה ועבדתהו בכל מאודה. נפשו צרורה בצרור החיים תהיה עד הקי֫ץ עם שוכני עפר להיי עולם עת יתקע בשופר גדול ויקום אלהים לשפוט תבל בצדק.

ואלי המוציא הספר הזה באה הפקודה להשלים הבאור הזה עד תמו. ובכן קרב אל העבודה הקשה הזאת בשומו מבטחו באלהים ובמשיחו משנכו והשלים הבאור הזה מן סימן כ"ב פסוק ט"ו עד תמו.

בטרם אכלה לדבר עוד אודיעך הקורא היקר כי המבאר ז"ל יזכור לפעמים בבאור הזה הקדמת ספרו אשר בה האריך והרחיב אמרים להיותם כמבוא לספרו אשר באר. ברצות ד' דרכינו תובל גם היא לפניך בימים לא כבירים. שלום רב לאוהבי תורתיך ואין למו מכשול.

ברלין, בחדש העשירי הוא חדש אקטברי 1851.

מבוא אל המהדורה השלישית.

כאשר הוצאתי הספר היקר הזה זה ארבע שנים דמיתי להוציא מהר לאור הקדמת הספר הזה אליה כיון המבאר ז"ל הרבה פעמים בבאורו. אכן במשך העת אחרי חקרי ודרשי היטב למצוא ההקדמה הזאת

2

לחברה אל הספר הזה למען יחדיו יתלכדו ולא יתפרדו, נודע לי כי לחנם יגעתי. כי המחבר נ"ע לא השלימה בלשון עברית, ואחרי מותו אין איש שם על לבו לאסוף את יתר הפליטה ולא נדפסה מעולם. ותבל על דאבדין ולא משתכחין והיה בזה שלום. בערלין 1855. 6. März

---

מבוא אל המהדורה הרביעית.

ברוך הוא אלהינו אשר חנני להוציא את הספר היקר הזה מאת המנוח ד' עמנואל פראממאן ברביעית בהגהה מדויקת. אכן בטרם אשים קנצי למילין אודיע כי רבים וכן שלמים שאלוני על דבר מדרשו של ר' משה הדרשן אשר הובא פעמים רבות בספר מאת המבאר המנוח ז"ל, איהו? ואומר כי הספר הזה נעלם היה ומבלעדי ריטון מארטין לא ראה אותו איש ולכן השבו דורושי קדמוניות כי המדרש הנ"ל לא היה ולא חובר מאת ר' משה הדרשן ורק ריטון מארטינוס בדא הדברים האלה מלבו. אכן בימינו נודע כי המדרש הזה היה בידי הגאון המנוח ר' שלמה רפפורט והוא בעצמו הודיע במכתב אל החכם דאקטאר צונץ*) כי כל הדברים הנעתקים בספר רימון מארטין גם בהעתקה אשר בידו ימצאו וכפי עדותו הוא ספר מחזיק פ"ח דפים 4" על נייר, כתובים באותיות רש"י בצורות אספמית בכתב ישן נושן וחסר בסופר. ועתה כי הגאון הנ"ל נאסף אל עמיו הניח ספריו וכל כתבי יד אשר היו לו למתנה אל בית המדרש בעיר פראג היו ומשם כל הספרים באו בעצת ראשי עדת בני ישראל למנה אל בית הספר הגדול (ביבליאטעק) בעיר פראג. ומי יתן וימצא איש אשר חלק לו בבינה ושם בחכמה (כמו המוציא פסיקתא דרב כהנא החכם שלמה באבאר מלבוב) כי יחמול על ספר הזה ויאמר לאסורים צאו. והיה בזה שלום אל הקורא הנאמן.

ליפציג, בחדש יולי 1869.

---

*) Vergl. Zunz Gottesdienstl. Vorträge der Juden Berlin, 1832 S. 287 seq. vgl. über verloren gegangene Midraschim: תוס' מנחות ל"ז ע"א ד"ה או קום גלי: תוס': מגלה י"ב ע"ב ד"ה תמוקן. תוס' עבודה זרה ו' ע"ב ד"ה אמר לי א"כ לימא ליה. פסחים ק"ה א' ד"ה וה"נת. [ברכות מ' ע"א ד"ה הביאו. תוס' תענית כ' ע"ב ד"ה למה. ול"ה ואין ועיין בספר תשובת מהר"ץ סימן א' דף ו' ע"ב. כל המדרשים אשר נזכרו שמה נאבדו מאתנו.

הבשורה הקדושה

על ידי

לוקס.

א א יַעַן כִּי רַבִּים הִתְאַמְּצוּ לְסַדֵּר סִפּוּרַת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הִתְקַיְּמוּ

א א יען: כבר נתבאר בהקדמה לספר הזה הטעם למה נקראו הספרים המדברים מלידת ישוע ומאותותיו ומופתיו אשר עשה לעיני כל העם ותקומתו בשם **בשורה טובה**, והאנשים אשר כתבום למה נקראים **מבשרים**? ושם תראה ג"כ מבואר כי כל ספר וספר נכתב על ידי האיש המיוחס לו אף ע"פי שלא גילה בעצמו את שמו. וכוונת המספר הדברים האלה בספר הזה בפסוק א' ב' ג' ד' שהם כפתיחה לספרו, היא להודיע סיבת כתיבתו, ר"ל מה מלאו לבו לחבר הספר הזה. ואמר: יען כי רבים התאמצו לסדר ספורת **הדברים** וגו' על **והיו משרתי הדבר** כלומר ברצונם לכתוב דבר דבור על אפניו, אבל לפי שמחשבתם לא עלתה בידם וכתבו רק בקצרה ולפעמים השמיטו מעשה אחד ושתים ולכן לא יכלו הקוראים אלה הדברים להבין חבור הדברים וקשור הזמן איש איש על דגלו **לכן ישרה** גם לי וגו'. ואין דעתו בזה לבטל דברי הראשונים, אדרבה כי הוא כולל את עצמו עמהם באמרו ישרה גם לי וגו' ולא בא כי אם למלאות דבריהם בחקרו ודרשו היטב מתחלתו כאשר יבואר בפסוקים הבאים שכותב הזה הודיע דברים רבים שהשמיטו הראשונים כגון הולדת יוחנן וזולתם. רבים: חוץ ממתתיהו ומרקוס הנקראים **מבשרים** והיו קודם לוקס וכתבו גם הם ספריהם. ונמצאו בעת ההיא אנשים השונים אשר עם ישוע היה חרות על לבם והם כתבו מעצמן ג"כ ספורי איזה מעשים אשר ראו ואשר שמעו. ומפני שלא היה בהם צורך ותועלת לא נחשבו בתוך הספרים הנקראים בברית החדשה **כתבי קודש** אלא נגנזו. כאשר גם עשו אנשי כנסת הגדולה לספר ברוך, לספר טוביהו ויהודית ולאחרים רבים. ואע"פי שקצת מהספרים הגנוזים האלה לא נמצאו כלל בימינו אין להביא ראיה מזה שלא היתה השגחת אלהים אל ספרי ברית החדשה. וספר מלחמת ה' יוכיח הנזכר במדבר כ"א, י"ד. ספר הישר יהושע י', י"ג. ואחרים רבים ונאבדו במשך העת. **לסדר**: הוא מלשון גמרא כמו ששנינו בפרק רביעי דברכות דף כ"ח ע"ב **שמעון הפקולי הסדיר** י"ח ברכות על הסדר ביבנה, ר"ל לשום כל דבר ודבר על מקומו. **אשר התקימו אתנו**: אמת ונכון היו בעת ההיא כל הדברים אשר יספר ולא ספק בהם אדם, כי היתה מסורת בידם איש מפי איש כמו שמפרש

אתנו: ב כַּאֲשֶׁר מָסְרוּ לָנוּ אֵלֶּה אֲשֶׁר מֵרֵאשִׁית רָאוּ בְּעֵינֵיהֶם וְהָיוּ מְשָׁרְתֵי הַדָּבָר: ג יָשְׁרָה גַּם לִי כַּאֲשֶׁר הָלַכְתִּי הֵיטֵב אַחֲרֵי

והולך. (ב) **ראו בעיניהם:** נוסב לפסוק שלפניו כי הוא נתינת טעם למה אמתח הדברים האלה הקימו אתנו מפני שנמסרו לנו מהאנשים האלה אשר ראו הכל בעיניהם והם תלמידי ישוע ושלוחיו אשר בחר בהם להיות עדי כל דבריו ומופתיו כמו שנאמר בספר הזה סימן כ"ד פסוק מ"ח. וגם שהם עמדו אתו תמיד בנסיונו, וכל כך היו הדברים האלה חקוקים על לב הרואים והשומעים אותם עד ששמו את נפשם בכפם על זאת כמו שנספרם בע"ה. **ומשרתי:** כינוי לתלמידים כי דרכם לשרת ולשמש את רבם כמו משרת משה מבחוריו (במדבר י"א פ' כ"ח), והנער שמואל משרת (שמואל א' ג' פסוק א'), וכמו שאמר אשר יצק מים על ידי אליהו (מלכים ב' ג' פסוק י"א). ומכאן דרשו בגמרא **שגדול שימוש ת"ח יותר מלימודו.** **דבר** ר"ל ה': ע"ד לשון התרגום מימרא דיי'. והארכתי כבר בהקדמה מענין הלשון הזה ושם העירותיך על כוונת המתרגם בתרגומו שם העצם ה' או שם האומר אלהים או פי ה' וגו' **במימרא דה'** כי לעולם דעתו **על החכמה הקדומה הנאצלת מכתר עליון והיא כתר הבריאה וזוהר האחדות השוה לכתר עליון או לאין סוף בכל מיני מעלה** כפי הקבלה בספר יצירה נתיב ב'. ולפי שהחכמה היא כתר הבריאה דהיינו שיש בה דבר להתלות הנבראים ר"ל שתולים בה הנבראים כפירוש הרא"בד על הנתיב הזה, וכל מה שנזכר בתורה ובנביאים ובכתובים רומזים אל החכמה שנא' מה רבו מעשיך ה' כלם **בחכמה** עשית כדעת כל המקובלים בס"י משנה ב', והכל במאמר ובדבור נעשה, ובראשית נמי היה המאמר, לפיכך נקרא החכמה הזאת ג"כ מאמר ודבור ע"ד **בדבר ה' שמים נעשו.** והוא ג"כ כוונת המתרגם ירושלמי בתרגומו מלת בראשית במלת חכמה באמרו **בחוכמא ברא וגו'** ע"ד **ה' בחכמה יסד ארץ וגו'** (משלי ג' פסוק י"ט) כמו כן כתוב בס"י משנה ט': **עשר ספירות בלימה אחת רוח אלהים חיים ברוך ומבורך שמו של חי העולמים קול ורוח ודבור.** וכתב המקובל הגדול הרב ר' אהרן ראש ישיבה בבל **קול** כנגד **קול אלהים חיים** (דברים ה' י"ז): **רוח** כנגד **וברוח פיו כל צבאם** תהלים ל"ג פסוק ו'): **דבור** כנגד **בדבר ה' שמים נעשו** (שם) וכו'. עיין בהקדמת הספר הזה בפרק הייחוד והמצא מרגוע לנפשך: וכאן ובכל שאר ספרי ברית החדשה בכל מקום שנאמר דבר ה' או הדבר לבד לעולם ענינו על ישוע, כאשר גם יוחנן המבשר פתח את ספרו ואמר **בראשית היה הדבר** כלומר החכמה הקדומה, ע"ד באין תהומות חוללתי (משלי ח') והוא כתר הבריאה ע"ד בדבר ה' שמים נעשו כנ"ל כאשר הולך ומפרש יוחנן עיין שם. ונקרא ישוע כן מפני שהיתה מסורת בידי כותבי הספרים האלה מפי הנביאים כי ישראל נושע בה' כלומר במלך המשיח כדעת רש"י והוא כפירוש התרגום במימרא דיי' באמרו **ישראל יתפרק במימרא דיי' פורקן עלם וגו'** ר"ל בחכמה הקדומה. כי כל מה שנעשה בעולם בחכמה נעשה כנזכר, ולפי שהשתמשו בעת ההיא בלשון ארמית היתה הלשון הזאת מורגלת בפיהם לאמור לשון מימרא שהוא כמו דבר לפי ענין

כֻלָּם מֵרֵאשִׁית לִכְתּוֹב לְךָ בָּאֵר הֵיטֵב תְּאוֹפִילוֹס גִּבּוֹר הֶחָיִל: ד לְמַעַן תֵּדַע אֶת־קשֶׁט הַדְּבָרִים אֲשֶׁר לֻמַּדְתָּ: ה וַיְהִי בִּימֵי הוֹרוֹדוֹס מֶלֶךְ יְהוּדָה כֹּהֵן אֶחָד וּשְׁמוֹ זְכַרְיָהוּ מִמִּשְׁמֶרֶת אֲבִיָּה, וְאִשְׁתּוֹ מִבְּנוֹת אַהֲרֹן וּשְׁמָהּ אֱלִישָׁבַע: ו וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם צַדִּיקִים

שלשון במקום שם העצם ה' ולפיכך, ומשרתי דבר ה' כאלו אמר ומשרתי ישוע היה כלומר היו נכנסין ויוצאין לפניו לשמשו כנ"ל. (ג) **תאופילוס:** שם איש נכבד אשר חי בימים האלה. ואפשר שהיה שר גדול בחצר המלך לפי שבשבילו טרח כל כך לעמוד על אמתת כל הדברים שיכתוב לו. ועוד שמלת **גבור החיל** היא שם התואר למלכים ולשרים בלשון יון כאשר תראה במעשי השלוחים כ"ג כ"ו. או ענינו על כל אחד ואחד מן כנסת המאמינים כי הם הם ידידים וחביבים לפני המקום ולפי זה איננה שם עצם פרטי אלא שם הכלל. **היטב:** מכאן למדנו שלא היו הכותבים הנקראים מבשרים מאמינים לדברי רוח ושקר אשר אין להם שחר כי אם דרשו וחקרו היטב ויגעו עד מאוד למצוא דברי אמת. (ה) **ויהי בימי הורדוס:** הוא הורדוס הראשון הנקרא אשקלוני, בן איש גבור חיל ושמו אנטיפטר אהוב ומשנה למלך הורקנוס והוא יצא ובא לפני עם ה' ולחם את מלחמתו בכח גדול בימים ההם, בתחלת ממשלת יוליאוס הקיסר. וכאשר מצא חן בעיני המלך הורקנוס ובעיני הקיסר ברומי שם את הורדוס בנו (אשר גם הוא היה אהוב למלך אשר הצילו מתיתת ב"ד של שמאי לבלתי הרגו על דמי חזקיהו) לנגיד על ארץ הגליל והוא בן ט"ו שנה. ואחרי מות יוליאוס הקיסר היה הורדוס לעזר אל הקיסר אויגוסטוס ויפקדו הקיסר אויגוסטוס את הורדוס למלך על יהודה אע"פי שלא היה מזרע המלוכה. כי מתחלה היה עבד למלך הורקנוס והוא נכרי ממשפחת אדומי. ולדעת יוסיפון לא היה מזרע אדום רק מצד אמו אבל מצד אביו משועי יהודה. והוא עשה מעשים טובים ורעים [illegible]. כי שפך גם דמי תלמידי חכמים רבים אשר לא הסכימו על מלכותו כדאיתא בבבא בתרא בפ' השותפים. והימים אשר מלך על יהודה ל"ז שנה וימת. והיה מצליח בכל אשר יפנה. יוסיפון ס' סי' מ' וכו'. **מלך יהודה:** זה הוא השבט אשר כאן מושבו אחר החרבן הראשון בארץ הקדושה ואשר עלה מגלות בבל ברשות כורש עם שבט בנימין וקצת משבטים אחרים אשר ישבו עמהם בירושלים, אבל כל תפארת ישראל לא השיב שמה עד היום הזה. **ממשמרת:** הנביאים הראשונים ואחריהם דוד המלך חלקו את בני הלוים למחלקות והעמידו כ"ד משמרות, שיעבוד כל אחד עבודתו בבית ה' כדאיתא בד"ה א' כ"ד. ומהם י"ב משמרות היו בארץ ישראל וי"ב ביריחו גמרא תענית דף כ"ז ע"א. **אביה:** הוא אביה אשר יצא לו הגורל השמיני (ד"ה א' כ"ד פ' י'). אף אחר חרבן הבית עלתה משמרתו בתוך הכהנים והלוים עם זרובבל בן שאלתיאל כאשר כתב נחמי' בספרו סימן י"ב פ' ד'. (ו) **ויהיו שניהם צדיקים:** שלא יעלה על דעת אדם לאמר מה נפקא מיניה שהיו אבות יוחנן ממשפחה גדולה ומיוחסת בישראל אפשר שהם בעצמן רשעים היו, כאשר גם בימים ההם רבים מהכהנים גדולים רשעים ופושעים היו וגרמו צרות ורעות רבות על עמם

לפני האלהים ויתהלכו בתמים בכל מצות ומשפטי יהוה: ז ולא היה להם בן כי אלישבע עקרה ושניהם באו בימים: ח ויהי בכהנו לפני האלהים בסדר משמרתו: ט וגורלו היה כמשפט הכהנה להקטיר קטרת בבאו אל־היכל יהוה ' וכל־המון העם מתפללים מחוץ בשעת הקטרת: יא וירא אליו מלאך האדון עמד לימין מזבח הקטרת: יב וירא זכריהו ויבעת ואימה נפלה עליו: יג ויאמר אליו המלאך אל־תירא זכריהו כי נשמעה תפלתך ואלישבע אשתך תלד לך בן וקראת שמו יוחנן: יד והיה לך שמחה וגיל ורבים בהולדו ישמחו: טו כי־

ועל כל ישראל ככתוב ביוסיפון, לפיכך אמר ויהיו שניהם צדיקים להודיע כי היה צדיק בן צדיקים. (ח) בסדר משמרתו: מסדר העבודה דבר יום ביומו עיין בתענית ירושלמי דף ס"ח ע"א. תמיד דף ל"ג ע"א בר"שי. (ט) וגורלו היה במשפט הכהונה להקטיר: משפט הכהנים והלוים היה לעלות בגורל לעבודת השם כמו ששנינו בתמיד דף ל' ע"א וז"ל אמר להם הממונה בואו והפיסו מי השוחט ומי הזורק וכו' עד זכה מי שזכה. וטעם הפיים תמצא בפרק ב' דיומא דף כ"ד ע"ב. וגם ספרו שם בדף כ"ה ע"א ממקום ומסדר הפיים כדתנן לשכת הגזית כמין בסילקי גדולה היתה פיים במזרחה וזקן (פי' רש"י של בית דין המורה להם סדר הפייסות) יושב במערבה והכהנים מוקפין ועומדין כמין בכוליאר, והממונה בא ונוטל מצנפת מראשו של אחד מהן ויודעין שממנו פיים מתחיל. ועיין גם בריש פרק שני בפרוש רש"י. בבאו אל היכל ה': בנטילת כף ושאר דברים השייכים לקטורת כדגרסינן שם (תמיד דף ל"ב ע"ב) מי שזכה בקטורת היה נוטל את הכף והכף דומה לתרקב גדול של זהב מחזקת שלשה קבין, והבזך היה בתוכו מלא וגדוש קטורת וכו': (י) מתפללים מחוץ: לא היה איש רשאי לעמוד בין האולם ובין המזבח בשעת הקטורת כאשר דרשו רז"ל מפסוק וכל אדם לא יהיה באוהל מועד (ויקרא ט"ז פסוק י"ז) ואמרו שם בתמיד לא היה מקטיר מקטיר עד שהממונה אומר לו הקטר, ואם היה כ"ג הממונה אומר אישי כהן גדול הקטר, פרשו העם והקטיר והשתחוה ויצא, ועיין שם בפי רש"י. (יא) מזבח הקטורת: מזבח הקטורת הוא מזבח הזהב שבהיכל שהוא באמצע בין השולחן ובין המנורה כדאיתא במנחות. (יב) ואימה נפלה עליו: כדרך כל שאר בשר ודם אשר נראו להם מלאכי אלהים ביקרן, ע"ד וכח לא נשאר בי והודי נהפך למשחית וגו'. (דניאל סימן י' פ' ח'). (יג) נשמעה תפלתך ואלישבע אשתך תלד וגו'. מכאן נראה שבתפילתו בעד כל העם שפך גם שיחו לאלהים בעדו ובעד אלישבע אשתו שיפקוד אותה ברחמיו ויסיר את חרפתה ומתנה ויחן לה הריון. יוחנן יה חנן: כלומר שיהיה בעל חן בעיני אלהים ואדם והוא יוחנן כהן צדק אשר הרגו הורדוס הרשע כאשר נפרש לקמן בע"ה. (טו) כי

יגדל לפני יהוה ויין ושכר אל־ישתה וימלא רוח הקדש בעודנו בבטן אמו: טז ורבים מבני ישראל ישיב אל־יהוה אלהיהם: יז והוא יתהלך לפניו ברוח וגבורת אליהו להשיב לב אבות על בנים והסררים לחכמת הצדיקים לישר ליהוה

יגדל: כלומר יקר וחשוב מכל חסידיו ושרותו. לפני יהוה: ענינו על מלך המשיח כדאמרינן במדרש (איכה רבתי בד"ה מעשה בדואג בן יוסף) מה שמו של מלך המשיח? רבי אבא בר כהנא אמר י"י שמו שנאמר וזה שמו אשר יקראהו י"י צדקנו (ירמיה כ"ג ו') והרבה כיוצא לו ע"ש, ועוד יכונה בשם האדון והוא הכבוד והוא המלך המשיח ע"ד ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים (מלאכי ג' פ' א'), ואין האדון אלא משיח כפירוש רד"ק ורא"בע ושאר המפרשים וענינו על ישוע. והראיה ממה שנאמר בסימן זה בפסוק מ"ג שצעקה אלישבע ברוח הקודש בבואה אליה מרים אחר שמעה כי גם היא הרה בן לזקוניה ותאמר ומאין לי זאת כי אם אדוני בא אלי: יין ושכר לא ישתה: כדרך הנזירים מבטן אמם (שופטים י"ג ד'). וכל כך למה מפני שבעודנו בבטן אמו ימלא רוח הקודש. (טז) ורבים מבני ישראל ישיב: ר"ל זאת תהיה כל עסקו להזהיר אותם שיעשו תשובה ולהורות להם את דרך התשובה בשם אלהיו ולדבר דברי שלום ואמת אם יהיו בעלי תשובה וישוב כל אחד מדרכו הרעה אל ה' אלהיו כדי שתבא ישועת ישראל מציון בשליחות המשיח ויזכו לכלכל את יום בואו. ולמה לא אמר כל בני ישראל ישוב? לפי שגלוי וידוע לפני המלך שביומי המשיח לא כולם ישובו ויושעו כי אם מעט מזער כאשר לא באו כולם אל ארץ המיועדת להם ורבים מתו במדבר ורבים בעלת המרגלים ועגל, כדתנן בחלק דף ק"ח. (יז) והוא: יוחנן. ילך לפניו: לפני האדון הנזכר בפ' ט"ו והוא המשיח הבא כנזכר. ברוח ובגבורת אליהו: ר"ל כדרך שהיה אליהו הנביא והוא שדומה לו בכל מדותיו שילך תמים ויפעל צדק ויהיה לו רוח קנאה לקנא לה' אלהי ישראל וילמד פושעים את דרכו לשוב אל ה' כנזכר בפ' שלפניו. וכן מצינו באליהו (מלכים א' י"ט י'). וכן גם את יוחנן הצדיק זלעפה אחזתו מרשעים עוזבי תורת ה' על כי לא נשא פנים לאיש כי אם קרא בגרון ולא חשך אפילו נגד המלך ושם נפשו בכפו והוכח הוכיח את הורדוס הרשע על רשעתו כאשר העיד עליו יוסיפון בן גוריון ועוד נדבר מענין הזה. להשיב לב אבות על בנים וגו': זה מה שכתוב במלאכי הנה אנכי שלח לכם את אליהו הנביא וגו' והשיב לב אבות על בנים וגו': וזה הוא שיעשה שלום ויפסק מחלוקות בישראל שלא יהיה עוד פוסחים על שתי הסעיפים ונחלקים בדעות שונות אלא כלם יעבדו את ה' שכם אחד כאשר דרשו בפרק בתרא דעדיות. ואל יעלה על לב איש שכוונת הנביא היתה לאמר שהוא אליהו הנביא בעצמו יבוא כאשר גם רבים מהמפרשים טועים בדבר הזה, כי שם אליהו אינו רק רמז כלומר שישלח השם איש שלבו יהיה כלבב אליהו, ולפיכך לא נאמר שם בפסוק אליהו התשבי כאשר יכונה תמיד בכל מקום אלא אליהו סתם. ומענין הזה אכתוב לקמן בס"ד סימן ז' פ' כ"ז ושם אעריך על אמיתת

עם־מוכן: יח ויאמר זכריהו אל־המלאך. במה אדע זאת הן אני זקנתי ואשתי באה בימים: יט ויען המלאך ויאמר אליו. אנכי גבריאל העמד לפני האלהים. ושלחתי לדבר אליך

הדבר. **על בנים:** כמו עם בנים. **והסוררים:** מלשון פרשתי ידי כל היום אל עם סורר (ישעיה ס"ה פ' ב'), דור סורר ומורה (תהלים ע"ח פ' ח') והוא סוררי ישראל אשר סרו בעת ההיא מדרך ה' ועברו בריתו עד למאוד כנזכר ביוסיפון. או טעם הסוררים על הגוים כי הם היו מורת רוח להש"י מאז ומקדם. ופי' הכתוב כי יוחנן לא לבד ישיב לב אבות ובנים יחדיו אל ה' בכל שבטי ומשפחות ישראל, כי אם גם את גויי הארץ אשר להם עד עתה לב סורר ומורה לבלתי הכיר את בוראם וקונם ולבלתי נטות שכמם לקבל עול התורה והמצות ישיב. **לחכמת הצדיקים:** אל מחשבות הצדיקים: ר"ל שיהיה לבם נכון כלבב הצדיקים, כי האוילים מדרך פשעם בחסר לב הם מתים (משלי י' פ' כ"א) ודרך רשעים באפילה (שם ד' פ' י"ט) ועם שכל בני העולם הזה באין דעת, המתאוים ומקוים לימות המשיח לרוב התבואות והעושר כדי שירכבו על סוסים וישתו יין בנעימי הזמר, ואין לב להם לשמוע ולהקשיב דברי אלהים חיים ולהבין סוד תאוות הנביאים והחסידים שהתאוו ימות המשיח ורבתה תשוקתם אליהם למה שיהיה בהן מקבוץ הצדיקים וכו' וחלקם בחיים לעולם שכולו ארוך וכו', כאשר כתב החכם הרמב"ם בפירושו על משניות בסנהדרין דף ק"כ ע"א סמוך לסוף הדף: **וזהו בינת הצדיקים** ר"ל מחשבותם ולבבם כל ימי חייהם אשר גבהו ממחשבות הרשעים הסוררים כאשר גבהו שמים מעל הארץ, לכן צריך שיהיו שיתאחדו לבם להיות לכולם לב אחד ע"ד **ונתתי להם לב לדעת אותי וגו'** (ירמיה כ"ד פ' ז'), **ונתתי להם לב אחד** (שם ל"ב ל"ט). **ליישר:** ע"ד ישרו בערבה מסלה וכו' וענינו להכין לבם ולתקן מחשבותם בתשובה לכלכל את יום ביאת האדון ולעמוד בהראותו. **לה':** להאדון הבא אל היכלו והוא המשיח כנ"ל. **מוכן:** מזומן כמו **והיו נכונים ליום השלישי** (שמות י"ט י"א) והוא ע"ד **הנה שולח מלאכי ופנה דרך לפניו**, כמאמר ר' סעדיה הגאון בספר האמונות שיבא אליהו קודם למשיח בן דוד ויהי' כשליח לו כמתקן וכמייסר האומה וכמסקל לפניו הדרך. (יח) **במה אדע זאת:** שאלה כזאת נמצאת ג"כ באברהם ובגדעון ובשאר אבות הקדושים ששאלו אות על דבר נפלא בעיניהם. (יט) **גבריאל:** הוא המלאך הנשלח להשכיל בינה לדניאל בדבר ביאת הגואל וקיבוץ הגליות אשר ראה במראה כמ"ש **ויקרא ויאמר גבריאל הבן להלז את המראה** (דניאל ח' ט"ז), ורצונו בזה כדי שיזכור זכריה הצדיק מה ששמע **איש חמודות**, מפיו שלו בענין **השבועים שבעים וגו'** (שם ט' כ"ד) ויאמין שבא עת לחנן ציון כי בא מועד. **העומד לפני האלהים:** ע"ד **וכל צבא השמים עומד עליו מימנו ומשמאלו** (מלכים א' כ"ב י"ט), והוא דרך משל כי דברה תורה כלשון בני אדם כמו המלך היושב על כסאו ועבדיו עומדים לפניו מימינו ומשמאלו לשמוע בקול דבריו ולעשותם. וכן נאמר על מלאכי אלהים שעומדים לפניו כמשרתים כמ"ש **ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עשי דברו לשמוע בקול דברו, ברכו ה'**

ולבשר אתך את־אלה: כ והנה תהיה אלם ולא תוכל לדבר עד יום היות אלה תחת אשר לא האמנת לדברי אשר יתקימו בעתם: כא ויחל העם אל־זכריהו ויתמהו על התמהמהו בהיכל: כב ובצאתו לא יכל לדבר אליהם. וידעו כי מראה ראה בהיכל. וירמז להם ויאלם: כג ויהי במלאת ימי עבדתו וילך אל־ביתו: כד ותהר אלישבע אשתו אחרי הימים האלה ותתחבא חמשה חדשים לאמר: כה ככה עשה לי יהוה בימים אשר הביט אלי להסיר את־חרפתי מבין בני אדם: כו ובחדש הששי שלח המלאך גבריאל מאת האלהים אל־עיר בגליל ושמה נצרת: כז אל־עלמה המארשה לאיש ושמו יוסף מבית

כל צבאיו משרתיו עשי רצונו (תהלים ק"ג). (כ) **והנה:** כלומר זה לך האות. **תאלם:** תהיה אלם לא תוכל לדבר וגו'. **עד יום:** ר"ל עד שיוולד יוחנן בנו. (כא) **ויחל העם:** המתינו מלאתו בטרם ברכם בברכת הכהנים. (כג) **וילך לביתו:** לחברון כי העיר הזאת נתנה לכהנים בני אהרן לנחלה על פי' ה' בשילה (יהושע כ"א ע' י"א) ואם תאמר היאך יכול זכריה להשלים ימי כהונתו ולא נפסל במום כזה והלא כהן היה ותנינן במסכת חולין דף כ"ד כהנים במומין פסולים? וי"ל שאני הכי כיון שנעשה ע"פ הנס. (כד) **ותתחבא:** שלא תצא השמועה עליה קודם שיהיו לה סימנים ידועים ונכונים שהיא הרה או להרחיק את עצמה מכל דבר טומאה כדי שלא יטמא הוולד אשר יהיה נזיר אלהים וימלא רוח הקודש בבטנה ועל ידו יעשה ה' מעשים גדולים כדברי המלאך אל בעלה. (כה) **להסיר את חרפתי:** לחרפה נחשב בימים ההם להנשים אשר היו עקרות **אסף אלהים את חרפתי** (בראשית ל' כ"ג). (כו) **בחדש הששי:** לאחר שהרתה אלישבע. **המלאך גבריאל:** הנזכר למעלה. **אל עיר בגליל:** גליל בחלקת של ארבעה שבטים יששכר זבולון נפתלי ואשר היה, וגבולותו קדמת הירדן מזרחה וים הגדול ימה וים כנרת הנגבה והרם צפונה. ואחר שעלה תגלת פלאסר מלך אשור לארץ כנען בימי פקח מלך ישראל ולקח את חצור ואת הגלעד ואת הגלילה וכל נפתלי ויגלם אשורה (מלכים ב' ט"ו כ"ט) ישבו בה עולי בבל, ונפלגה הארץ ההיא לשני חלקים גליל העליון וגליל התחתון כדאיתא בפרק ט' דשביעית. גליל העליון בחלק אשר ונפתלי והוא הנקרא גליל הגוים בישעיה ח', ומפני שסביבותיה עם רב מכל גויי הארץ לכן נתבלבלה אח"כ לשונם ולא הקפידו עליה כדאיתא בעירובין דף י"ג ע"א, גליל התחתון יצא בגורל ליששכר ולזבולן. וכל הארץ ההיא היתה כגן ה' מלא כל טוב מרובה באוכלסין בתבואות וזבת חלב ודבש כנכתב ביוסיפון. ובתוכה טבריא בית חורין וג"כ נצרת, עיר מצער ובזויה סמוך להר תבור בגבולו של יששכר היתה כמ"ש בחלוקת הארץ (יהושע י"ט כ"ב) **ופגע הגבול בתבור.** — (כז) **המארשה לאיש:** ועדיין לא ידעה.

דָּוִד׃ וְשֵׁם הָעַלְמָה מִרְיָם׃ כח וַיָּבֹא הַמַּלְאָךְ אֵלֶיהָ וַיֹּאמַר׃
שָׁלוֹם לָךְ חֲנוּנָה׃ יְיָ עִמָּךְ׃ בְּרוּכָה אַתְּ מִנָּשִׁים׃ כט וַתֵּרֶא
וַתִּרְעַד עַל דְּבָרוֹ וַתֹּאמֶר בְּלִבָּהּ׃ מָה הַבְּרָכָה הַזֹּאת׃ ל וַיֹּאמֶר
אֵלֶיהָ הַמַּלְאָךְ׃ אַל־תִּירְאִי מִרְיָם כִּי מָצָאת חֵן בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים
לא וְהִנָּךְ הָרָה וְיֹלֶדֶת בֵּן וְקָרָאת שְׁמוֹ יֵשׁוּעַ׃ לב וְהוּא יִהְיֶה

ושמו יוסף: ולא ליוחנן הבחור תלמידו של שמעון בן שטח ככתוב בספר אוס כנל והסר לב מלא שקר הנקרא תולדות ישוע, כי שם כתב שהמעשה הזה הי' בימי ינאי המלך וזה היה בימי הורדוס כנזכר למעלה. (כח) **חנונה:** ר"ל שחנן אלקים אותה ומצאה חן בעיניו. **ברוכה את מנשים:** כמו תבורך מנשים יעל (שופטים ה' כ"ד). (כט) הברכה הוא שאילת שלום ע"ד ויברך יעקב את פרעה (בראשית מ"ז ז'). (לא) **הנך הרה:** להבא כמו הנך הרה דאשת מנוח. **ישוע:** קודם גלות בבל מצינו כתוב יהושע כמו שקרא משה להושע בן נון יהושע, ואחר שגלו והשתמשו בלשון תרגום ולשון ארם שדרכם להפיל ולבלוע אות אחת ושתים לפיכך נמצא בעזרא ובנחמיה ישוע ושניהם אחד מגזרת יה ישע. **עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה** (תהלים קי"ח י"ד). ובמתי סימן א' פ' כ"א נתן המלאך טעם למה נקרא שמו ישוע באמרו **לפי שיושיע את עמו מחטאותם:** כלומר שיחשוב החטאות ויכפר עון ויביא המשיח לצדק עולמים ביסורין ובמיתתו שנאמר **והוא מחולל מפשעינו מדכא מעונותינו ובחבורתו נרפא לנו וגו' בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים ועונותם הוא יסבול, תחת אשר הערה למות נפשו וגו',** ואמרו שם בזוהר שמות דף ל"ה ע"ג **שאלמלא דאיהו** (ר"ל המשיח) **אקיל מעלייהו דישראל ונטל עליה לא הוי בר נש דיכול למסבל יסוריהין דישראל על עונשי דאורייתא** הה"ד **אכן חלינו הוא נשא וגו'** (ישעיה נ"ג) וזהו שאמר הנביא (ישעיה מ"ה פ' י"ז) **ישראל נושע בה' תשועת עולמים** כתרגומו **במימרא דה'** וכפי' רש"י **במלך המשיח** כנ"ל בפסוק ב', ולפיכך נקרא שם המשיח (בירמיה כ"ג ו') **ה' צדקנו** להיותו האמצעי על שנשיג הצדק מהשם על ידו (בספר עקרים ב' פרק ח'). וכן דרש ר' משה הדרשן בפסוק **אני פרעה ובלעדיך לא ירום וכו'** (בראשית מ"א פסוק מ"ד). ולפי זה אין להקשות למה צוה המלאך לקרוא שמו ישוע אחר שהיה מיועד מפי השם ע"י ישעיה הנביא לקרא שמו עמנואל לפי מה שכתוב במתי סימן א' פ' כ"ב ישעיה ז' פ' י"ד? י"ל כי הרבה שמות הם לו למשיח ע"ש מעשיו ומדותיו ופעולותיו אבל עיקר שמו עמנואל, וכן כתוב בישעיה ט' פ' ו': **ויקרא שמו** (כלו' הקב"ה יקרא שמו של המשיח) **פלא יועץ אל גבור וגו'.** או ראוי להיות ויקרא שמו מבנין נפעל כאשר גם תרגם אונקלוס ואתקרי שמו מן קדם ר"ל מן קדמת דנא כמאמר החכמים במדרש תהלים כ"ג ששמו של משיח נברא קודם בריאתו של עולם) **מפליא עצה אלהא גברא קיים לעלמא משיחא דשלמא וגו'.** ומשום זה אמר ר' יוסי הגלילי באיכה רבתי ששמו של משיח נקרא שלום שנאמר **אבי עד שר שלום.** וכמו כן נקרא המשיח גם צמח שנאמר **הנה איש צמח שמו** (זכריה ו' פ' י"ב), **שמש צדקה** (מלאכי ג'

גָּדוֹל וּבֶן־עֶלְיוֹן יִקָּרֵא׃ וְנָתַן לוֹ יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־כִּסֵּא דָּוִד אָבִיו׃

פ' כ') ה' צדקנו (ירמיה כ"ג). ומפני שיש לספרים בין שם העצם פרטי באשר ניכר ונודע עצמות העצם ובין שם התואר אשר יתואר בו העצם ע"ש מעשיו ומדותיו. וכן הרבה שמות יש לו להקב"ה כביכול ואין אחד מבטל את האחר כי שאחרים הם תארים ואין להאריך כאן בזה. ומצינו שגדעון נקרא ירובעל ע"ש מעשיו לא חבטל שם העצם שלו גדעון: ומצינו שדרך אלקי יעקב לקרא שם לאדם לא שיקרא בשם הזה דוקא אלא למען דעת כל איש מהות האדם ההוא ר"ל שבו דבר הנרמז בשמו. ושלמה יוכיח ששלח הקב"ה ביד נתן הנביא לקרא את שמו אחר לידתו ידידיה (שמואל ב' י"ב פסוק כ"ה) אע"פי שכבר צוה לקרא את שמו שלמה כמו שאמר (ד"ה א' סי' כ"ב פ' ט') **כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט וגו'** כי לא צוה ה' שיהיה ידידיה עיקר שמו רק להראות שאהב אותו כמ"ש (שם בשמואל ב' י"ב כ"ה) בעבור ה', ובשם העצם שלמה הוא נקרא עד יום מותו, וכן קהלת וזולתם. ואמרו בחלק ששמו של משיח ג"כ מנחם ע"ש הנחמה, וחד אמר שילה שמו, וחד אמר ינון שמו שהוא עתיד ליתן ישיני עפר וכו'. ואין דעתם שיקרא המשיח בכל שמות האלו אלא, רק להודיע שבו כל הדברים הנרמזים בשמות האלו והוא הדין לשמות הנזכרים בישעיהו ט' **פלא יועץ אל גבור וגו',** א"כ לעולם עמנואל שמו וכי תימא למה נקרא שמו ישוע י"ל שני שמות מורים על ענין אחד, כי שם עמנואל נאמר לאות שיהיה עמנו אל כפי' רש"י ר"ל שישוב השם וירחם על עמו בימים האלה ויהי עמהם להושיעם, והוא דבר שאי אפשר בעוד העוונות מבדילים בין אלהים ובין עמו, לכן צריך שיושיע המשיח תחלה את עמו מחטאותיהם שיהיה האמצעי שנשיג הצדק מהשם על ידו כנ"ל מספר עקרים., ולפיכך הוא ישוע הוא עמנואל ר"ל הוא שיושיע אותנו מחטאותינו ויגרום בזה שיהיה שכינת שלום אלהים בתוכינו כאמרם במדרש ששמו של המשיח שלום כלומר שיעשה שלום בין אלקים ועמו. וזהו מה שאמר שם המלאך במתי **לפי שיושיע את עמו מחטאותיהם.** — (לב) **גדול יהיה:** מכל בני אדם וממלאכים וכן איתא בבראשית רבה בפ' ויצא יעקב וז"ל **הר הגדול זה משיח, ולמה קורא אותו גדול? שהוא גדול מן האבות שנאמר הנה ישכיל עבדי וגו' ירום מאברהם, ונשא ממשה, וגבה ממלאכי השרת וכו'.** **ובן עליון יקרא** לא הוא מן **ובני עליון כולכם** (תהלי' פ"ב ו') או מן **בנים אתם לה' אלהיכם** (דברים י"ד א'): אלא הוא מן **נשקו בר, בני אתה אני היום ילדתיך,** דאל"כ מאי רבותיה דמלך המשיח מן הצדיקים כי אחר שהוא נקרא בפירוש ה' צדקנו שהוא שם עצם להקב"ה וכמעלה זו אין זולתה כמוה כאשר כתב ר' משה אלשיך בירמיה כ"ג. והיכן המלך המשיח נקרא כן? בתהלים ב' כדתנו רבנן במס' סוכה דף נ"ב ע"א: **משיח בן דוד שעתיד להגלות במהר' בימינו אמר לו הקב"ה שאל ממני דבר ואתנה לך שנא' אספרה אל חוק וגו' בני אתה אני היום ילדתיך וגו' שאל ממני ואתנ' גוים נחלתך ואחזתך אפסי ארץ** ע"כ ומוכח גם מכאן שמלת בן נאמר במדריגה העליונה. כי למי מהצדיקים אמר הש"י לתת להם אפסי ארץ לאחוזה, ודוד ושלמה לא מלכו על כל הגוים עד אפסי ארץ: **את כסא דוד אביו:** כסא המלכות כמו שכ' בישעי'

14

לג וּמָלַךְ עַל בֵּית יַעֲקֹב לְעוֹלָם וּלְמַלְכוּתוֹ אֵין קֵץ: לד וַתֹּאמֶר

על כסא דוד ועל ממלכתו וגו' ופתרו חז"ל כל הפסוקים האלה בענין המשיח וכן דעת התרגום כנראה בפסוק שלפניו. ונקרא דוד אביו של משיח לפי שבא מזרעו וממשפחתו. ומה הוא הכסא הזה? שיתן לו אלהים שימלוך בבית יעקב וגו': (לג) ומלך על בית יעקב לעולם: המלאך הולך ומפרש את דבריו ומגיד שהמשיח ימלוך בבית יעקב לעולם. הוא מה שנאמר ע"י יחזקאל (ל"ז כ"ד) ועבדי דוד (הוא משיח בן דוד כדעת רד"ק ושאר המפרשים) מלך עליהם. ובית יעקב: הם גם האומות הנלוים על בית יעקב והנקראים בשמו, כענין כי ירחם ה' את יעקב ובחר עוד בישראל והניחם על אדמתם ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב (ישעיה י"ד פ' א') זה יאמר לה' אני וזה יקרא בשם יעקב וגו' (שם מ"ד פ' ה'). ונתלה המלכות בבית יעקב וישראל? מפני שכל העמים נקראו בשם יעקב ושיהי' כל העולם אגודה אחת. או ע"ש עיקר מלכות המשיח שתהי' בבית יעקב, כי כן דוד נקרא מלך ישראל אע"פי שמלך גם על עמון ומואב ואדום ושאר גוים ע"ש עיקר מלכותו. ולמלכותו אין קץ: ע"ד למרבה המשרה ולשלום אין קץ (ישעי' ט') ולפי זה ענין מלת קץ על העת כמו קץ כל בשר בא לפני (בראשית ו' פ' ט"ז), ע"ד ועבדי דוד נשיא עליהם לעולם (יחזקאל ל"ז כ"ה), וכן שלטנה שלטן עלם מלכותיה מלכות עלם (דניאל ז' י"ד כ"ז). וגם ענינו על ארץ מלכותו ועל גבוליו. וזה מה ששנינו בראשית רבה בפ' מקץ על מלך המשיח שיהיה מלך העשירי וימשול מסוף העולם ועד סופו שנא' וירד מים עד ים (תהלים ע"ב ח') וכתוב (דניאל ב' ל"ה ומ"ד) ואבנא די מחת וגו' אז תחזור המלכות לבעליה (להקב"ה). ומכאן יש לראות לכל בעל לב שלא היתה מתנה קטנה במה שאמר המלאך שיתן ה' אלהים להמשיח ר"ל לישוע את כסא דוד ומלכותו כאשר חשוב אנשי מבולבלי הדעת באמרם: ומה הוא הכבוד שנותן לו את כסא דוד וכי מלכות אחת כזאת כבוד הוא לאלהים? ואין להם לב להבין ענין כסא דוד ומלכותו בימי המשיח, כי אז תהי' מלכות בית דוד שהיא מלכות מלך המשיח על כל גויי הארץ מסוף העולם ועד סופו כאמרנו, א"כ לא הבטיח המלאך את מרים שימלוך ישוע רק על מלכות אחת אלא שירד מים עד ים כנזכר ולא אמר: כסא דוד אלא להודיע שלא ימיר השם את שבועתו אשר נשבע לו על דבר המשיח שישב על כסאו לעולם כמ"ש על כסא דוד ועל ממלכתו להכין אתה ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד עולם (ישעיה ט') ומשום שדוד המע"ה הי' רמז על מלך המשיח, לכן נקרא המשיח לפעמים בנביאים בשם דוד ויבקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם כדמסיק בברכות ירושלמי ובחלק. ולפי שציון יפה נוף משוש לכל הארץ (תהלים מ"ח ג') והיא היתה קרית חנה דוד (ישעיה כ"ט א' מלכים א' ח' א': ד"ה ב' ה' ב') והיא נקראת ברמז מעונת אלהים (תהלים ע"ו פ' ג') ושם לעתיד תהי' ישיבתו (שם ט' י"ב) ובהררה שכינתו (ישעיה ח' פ' י"ג) ובה מלכותו (מיכה ד' פ' ז') ומלך ה' לעולם בהר ציון מעתה ועד עולם והיא מלכות המשיח ע"ד ואני נסכתי מלכי על ציון הר קדשי (תהלים ב') הנה מלכך יבא לך (זכריה ט' פ' ט'), לכן

15

מִרְיָם אֶל־הַמַּלְאָךְ. אֵיכָה תִּהְיֶה זֹּאת וְאָנֹכִי לֹא יָדַעַת אִישׁ:

אלה גם הכתוב בנביאים ובכתובים בהרבה מקומות כל הגאולה העתידה ומלכות המשיח בשם ציון שהיא בית יעקב דהיינו כל האומות, וא"כ נאמר כאן כסא דוד ובית יעקב רק ברמז וענינו על כל העולם כולו כנ"ל. ועוד יש ללמוד מפני שהדבר הזה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים שימלוך מלך המשיח לעולם במלכות נצחי שאי אפשר שישלוט בעולם הזה בעולם הטבעי כמלך בשר ודם כי מי גבר יחיה בעולם הטבעי ולא יראה מות וימלוך לעולם במלכות נצחי הלא ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה וא"כ איך היתה יכולת בידו להושיע את עמו תשועת עולמים ולהביא להם צדק עולמים? א"כ בעל כרחך אתה מודה כי מלכותו ושלטונו יהיו בעולם הנצחי בעולם שכולו ארוך שאין שם לא שנוי ולא חילוף ולא מיתה. והעירך ג"כ על הענין הזה מפי תורתינו הקדושה ודברי חז"ל שאין מלכות המשיח מהעולם השפל הזה ואין לו חלק בו כלל לפי שאין מעלתו של המשיח מן העולם הטבעי, וכן הוכיח בעל נצח ישראל. ובזה תבטל טענת אנשים בוערים הטועים והאומרים למה לא נתן האל לו לישוע את כסא דוד כאשר הבטיח המלאך לאמו, כי לא ישב על כסא דוד ולא משל בישראל כלל וגו'? אמת כן הוא וטוב שלא ישב על כסא דוד ולא משל על ישראל כלל בעולם הזה מפני הטעמים הנזכרים. ולו חכמו ישכילו דברי הנביאים על המשיח נבזה וחדל אישים אכן חלינו הוא נשא וה' הפגיע בו את עון כלנו כשה לטבח יובל וגו' ישעיה נ"ג, ונאמר עני ורוכב על חמור וגו' (זכרי' ט' ט') ומה כתיב בתריה? והכרתי רכב מאפרים וסוס מירושלים וגו' ודבר שלום לגוים ומשלו מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ, אשר ג"כ א"א לפותרו כדעת כל המפרשים אלא על מלך המשיח א"כ הלא שתי הפכיים בנושא אחד. ובזה הרסתי גם כתלי כל מגדל בעל חיזוק האמונה אשר בנה לתלפיות על הפסוק הזה ובפרט במה שאמר המלאך ולמלכותו אין קץ בטענו הנה מצינו שפויל אומר זה הנאמר בכתבו הראשון לקורינתו פרק ט"ו מפסוק כ"ד עד כ"ט באמרו כי בזמן העתיד ישוב ישוע המלכות אל האל אביו וגם עצמו יהי' נתון אליו הנך רואה שזה הנאמר מורה שמלכות ישוע לא תהי' נצחית רק זמנית? כי כאשר ישיב המלכות לאביו יהי' קץ למלכותו? אבל זיל קרי ביה סמן בהקדמה ותמצא הריסה לחולשת הטענה הזאת. (לד) איכה תהיה זאת: שאני הרה ואולד בן, בתמיה והלא היא נגד סדרו של כל העולם? ולא שכחת כי יברא ה' חדשה בארץ נקבה תסובב גבר (ירמי' ל"א כ"א), ר"ל שיוולד המשיח ע"פ נס ובסדר חדש כדרשם במדרשו של ר' משה הדרשן בפ' מקץ בפסוק ופרעה חולם וז"ל: אריב"ל בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם. בשר ודם מכה באיזמל ומרפא ברטיה, והקב"ה אין אומנתו כן אלא בדבר שהוא מכה, בו מרפה הה"ד כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפך (ירמי' ל' י"ז): וכן אתה מוצא בישראל בדבר שהכם בו בדבר רפאם: חטאו בבתולה, שנאמר ושם עשו דדי בתוליהן (יחזקאל כ"ג ג'), ולקו בבתולה שנאמר נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה (איכה ה' י"א) ומנחמם בבתולה שנא' שובי בתולת ישראל שובי אל עריך אלה עד מתי תתחמקין

לה וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ. רוּחַ הַקֹּדֶשׁ תָּצְלַח עָלַיִךְ וּגְבוּרַת עֶלְיוֹן תְּסֹכֵךְ אֹתָךְ. וְעַל־כֵּן הַקָּדוֹשׁ הַנּוֹלָד מִמֵּךְ יִקָּרֵא בֶּן־אֱלֹהִים:

הבת השובבה כי ברא ה' חדשה בארץ נקבה תסובב גבר. ר' הונא בשם ר' אידי ור"ל אמר זה מלך המשיח שנא' בו אני היום ילדתיך (תהלי' ב') וגו' ר"ל פליאה דעת ממני נשגבה ולא יוכלה לה ולכן בקשה לדעת, להגיד לה איכות הדבר הזה ר"ל איך תהיה מעוברת בלי פעולת איש ולכן ויען המלאך וגו'. (לה) ויאמר אליה: שכך יהי' רוח הקדש וגו' וגבורת העליון: ר"ל הוא בעצמו אשר נקרא ע"י ישעיה הנביא ט' ה' אל גבור ככ"ל בפסוק ל"א. תסוכך אתך: כמו' תכסה ותמלא אותך ותשכון עליך ותשפיע את עצמו בך על דרך ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה מלא את המשכן, ולא יכל משה וגו' כי שכן עליו הענן (שמות מ' ל"ד ל"ה). יקרא בן אלהים: מפני שלא יטמא בזרעים רעים ומעורבים והוא זרע איש, כי אם יולד ממך לבד אשר יטהר ויקדש לגוף הראוי לכבוד כזה אשר ישפיע את שפעתו בך, יהוא דבר עמוק עמוק מאוד מי ימצאנו. ואע"פ שהשכיל המלאך בינה למרים והבין לה את המראה הגדול הזה בדברים האלה עד בלתי השאיר לה ספק, בכל זאת עוד היו סתומים וחתומים בעיני שכל האנושי שאין ביכולתו לראות את הכבוד יורד משמים מלמעלה את עצמו ושוכן בבטן אשה, כאשר גם לא יכול שלמה להשיג בתבונתו איך ישב אלהים על הארץ וישכון בבית אשר בנה לו בהיות שהשמים ושמי השמים לא יכלכלוהו, וכשם שלא עצר משה ע"ה כח לראות האלהים עם עבור כבוד ה' על פניו; והכהנים לא יכלו לעמוד בבית כאשר מלא אותו כבוד השם (מלכי' א' ח'). כך אין ביכולת שום אדם לעמוד לראות ולהבין בהשפעה ובגלגול הזה ולהשיגם את פני שכלו הלא צריך ללאת מהירהורי ומתמחשבות לבו אשר הפלא בו ולהסתירן תחת אור נור עולמים שאין חקר למלאכתו ואין מספר לתבונתו. ומה לנו להתאונן על עניות שכלנו בידיעת סתרי השם וסודי מעשיו בבני אדם, והנה נפלא הי' בעיני שלמה דרך הנשר בשמים וגו' ודרך גבר בעלמה ולא ידעו, והלא זה הוא האיש אשר נתן לו אלהים חכמה ותבונה ורחב לב כחול הים והוא החכים מכל האדם עד שבאו בני קדם לשמוע את חכמתו, והלא הוא דבר על העצים וידבר על הבהמה ועל העוף (מלכים א' ה') ואע"פי כן מודה הוא ששלש אלה נפלאו ממנו (משלי ל') ומה מאוד ומאוד נפלא היה בעיניו למקום שכינת השם בבית אשר בנה באמרו כי האמנם ישב אלהים על הארץ, הנה השמים וגו' אף כי הבית הזה. ובהיות שהנביאים הקדושים בודאי עמדו בסוד הזה שיוולד מלך המשיח לא כדרך כל הארץ ע"י פעולת איש הלא במידוש וראו את המראה הגדול הזה באספקלריא המאירה דברו דבריהם כל כך בדוגמא וברמז, לכן לא נשאר לחכמים אחרונים בקבלה לראות רק באספקלריא שאינה מאירה ואף לזאת כלם לא זכו. ועתה אציג לפניך מה שראו מקצת חכמים מתוך דברי הנביאים וחותם וכתבו לנו להבין ולהשכיל. במדרש תהילים ב' על פסוק אספרה אל חוק ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך וז"ל עניינו של משיח בחוקה של תורה, ובחוקן של נביאים ובחוקן של כתובים. בחוקה של תורה מנין? בני בכורי ישראל (שמות ד' כ"ב) בחוקן של נביאים? הנה ישכיל עבדי: מה כתיב

אחריו? אתמוך בו (ישעיה נ"ט): בכתובים מניין? נאם ה' לאדוני (תהלים ק"י א') ה' אמר אלי בני אתה וגו'. אמר ר' הונא בשם ר' אידי לשלשה חלקים נחלקו היסורים וכו' ואחת לדורו של משיח, וכד מטי שעתא אומר הקב"ה עלי לבראותו בריה חדשה, וכן הוא אומר אני היום ילדתיך הא שעתא בריה ליה. דייק המדרש מאני היום ילדתיך שהם דברי הקב"ה כביכול. כה"ג נמצא במדרש ילקוט תהלים דפוס פ"פ דמיין משנת תמ"ו לפ"ק אלא שנכתב שם עלי לכרות לו ברית חדשה, תמורת מה שכתוב בדפוס הישן ומדוייק עלי לבראותו בריה חדשה. והוא טעות גמור כי אין הלשון נופל על הלשון ר"ל הלשון לכרות לו ברית חדשה אינו נופל על הפסוק שבא אני היום ילדתיך אשר הביא בעל המדרש כראיה לדבריו על הבריאה, וגם הא שעתא בריה ליה אין נופל על זה הלשון, אכן קצת בעלי הקבלה ומפרשי התורה דייקו מלשון צמח שהוא כינוי למלך המשיח (ירמיה כ"ג ה') צמח צדיק: מביא את עבדי צמח (זכריה ג' ח') הנה איש צמח שמו: (שם ו' י"ב), ומלשון טל שנא' במלך המשיח בתהילים ק"י ועוד במקומות אחרים. מכל הכתובים האלו השכילו שיוולד המשיח לחוץ מסדרי הטבע וכינוהו הכתוב בלשון צמח וטל יען כי לידתו תהיה דומה לצמיחת הזרעים ולירידת טל, מה טל מאת ה' לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם כלו' שאין בא ע"י פעולת אדם וכן צמיחת הזרעים, אף לידת המשיח לא ע"י בן אדם ר"ל ע"י פעולת איש: וזהו מה ששנינו במדרש של ר' משה הדרשן בפ' וישב בפסוק ויאמר ראובן אל תשפכו דם השליכו אותו אל הבור הזה וגו' וז"ל הה"ד אף על יתום תפילו ותכרו על ריעיכם (איוב ו' כ"ז) זה שאמר הכתוב יתומים היינו ואין אב (איכה ה' ג'). א"ר ברכיה אמר הקב"ה לישראל אתם אמרתם לפני יתומים היינו ואין אב אף גואל שאני עתיד להעמיד מכם אין לו אב שנ' הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח (זכריה ו' י"ב), וכן אמר (ישעיה נ"ג ב') ויעל כיונק לפניו: ועליו דוד אמר מרחם משחר לך טל ילדותיך (תהלים ק"י ג') עכ"ל. מצורף לזה מה שנמצא בבראשית רבה בפסוק ותקרא את שמו שת כי שת לי אלהים זרע אחר וגו': ר' תנחומא בשם ר' שמואל אמר נסתכלה אותו זרע שהוא בא ממקום אחר, ואי זה? זה מלך המשיח. ובפרשה וירא בפסוק לכה נשקה את אבינו יין וגו' ר' תנחומא בשם ר' שמואל: ונחיה מאבינו זרע, ונחיה מאבינו בן אין כתיב כאן אלא ונחיה מאבינו זרע, אותו זרע שבא ממקום אחר, ואי זה? מלך המשיח עכ"ל. והשתבשו המפרשים בענין המדרש הזה ולא באו לפרשו בדרך אחד אלא נחלקו בדיעות שונות, כי רבים שראו את כחם לפרש את הענין ע"פ הדרש, ואחרים ע"פ הקבלה, וכלם לא עצרו כח לעמוד על אמתת הדבר, וכל פירושם ברוב דברים יגעים ברב דברים ובטלים ומקצתם לא יחדל מהם פשע. לפירוש בעל מתנות כהונה הוא טעם זרע לשון זרות ומשפחה מרוחקה, משום שמלך המשיח בא מזרע מואב האסורים לבוא בקהל. והנה מי שמע כזאת או מי ראה כזאת שזרע הוא מלשון זרות? מי יאמין שקרא המשיח זרע זר ונכרי על שם שהוא יצא מרות המואביה שהיא ממשפחה זרה ואסורה. והלא היא היתה אם כל חי, והוא כאמנו כאם מואב וכאם רות ואיך אפשר שתקרא עם אחד או משפחה אחת זר ונכרי שלוא כלם.

לו וְהִנֵּה אֱלִישֶׁבַע מוֹדַעְתֵּךְ הָרָה גַם הִיא בֵּן בְּזִקְנָתָהּ. וְזֶה הַחֹדֶשׁ הַשִּׁשִּׁי לָהּ הַנִּקְרָאָה עֲקָרָה: לז כִּי לֹא יִפָּלֵא מֵאֱלֹהִים

בניה והיא אם לכלם, ולפי זה היה לה לומר הבא מעם אחר או ממשפחה אחרת מה מקום אחר? לפי דעת המקובלים הוא זרע כינוי לנשמת המשיח שהבא ממקום אחר ר"ל מחדר המיוחד לה לבדה, ומביאין ראיה לדבריהם מזוהר שמות בפסוק ויקם מלך חדש וגו' וז"ל שנשמת המשיח בחדר מיוחד הנקרא קן ציפור, ובעת ביאתו יתגלה נשמתו מאותו מקום דרך עמוד אש כנודע ומשם הבא לתוך הגוף, וזהו מקום אחר. שרא להון רחמנא כי שרה הם מדברים על נר אלהים נשמת מלך המשיח הקדושה ומהפכים דברי קדושים בארץ. מי לא ידע שזרע הוא טפה סרוחה מצד החומר ונשמה אשר היא נפש המדברת היא עצם נפרד קרוב לעצם המלאכים שנא' דהון די מדוריהון עם בשרא לא איתוהי (דניאל ב' י"א) והיא אינה ממין חומר ונפסדי הגוף, א"כ אינה אלא צורה מחוץ, כאשר הוכיח הכוזרי וידוע הוא לכל חכמי אמן. ואיך יסבול שכל אנושי שרמזו החכמים אשר בארץ לדבר כזה אשר א"א לאמר בלי פשע. ולכן נראה לבאר מלת מקום, ומה הוא ענינו בלשון החכמים וידוע הוא לכל המאבק בעפר רגלי חכמי התלמוד שמלת מקום הוא לפי לשונם הצחה ונקיה כנוי לערות האשה ולרחמה שהוא מקום קיבול הזרע והוולד, כי כן רגילים לדבר כל הנוגע באצבע קטנה של אשה כאלו נוגע באותו המקום במסכת כלה. ובפרק קמא דגיטין גימא מצא באותו מקום וכו': ולפי זה פירש לשון המדרש זרע המשיח הבא ממקום אחר הוא שלא יוולד גוף המשיח כדרך כל הארץ מזרע איש אלא מזרע הבא ממקום אחר ר"ל מזרע אשה לבד שהוא במקום אחר כנ"ל דוק ותשכח. (לו) והנה אלישבע וכו': ר"ל מה לך לתמוה על הדבר הזה אשר הגדתי לך שאמרי על פי הנס, לא כדרך כל הארץ, ונפלא הוא מעיניך הנה באני לא נס אחר קרוב לזה, כי אלישבע שהיא לא לבד עקרה אלא כבר זקנה באה בימים וחדלה להיות לה אורח כנשים עד שאין לה תקוה כלל אפילו לדעתה ללדת עוד, ואע"פי כן יחזירה השם לנערותיה כאשר גם עשה לשרה בת תשעים שנה. מודעתך: קרובתך ואחר שיבאר בסי' ג' ספר יחוס מרים משבט יהודה וממשפחת דוד ונאמר למעלה שאלישבע היתה אשת זכריה שכהן יש כאן לשאול איך קרא אותה הכתוב מודעת מרים והכתיב בנחלת אבותיו ידבקו בני ישראל (במדבר ל"ו) א"כ מרים לא משבט יהודה אלא משבט לוי היא? וי"ל צריך לדעת שמצוה הזאת לא נאמרה אלא בנוחלים נחלה בארץ כדי שלא יגרע מגורל נחלת שבט אחד ונוסף על נחלת מטה אחר, ולא שבט לוי שאין לו חלק ונחלה בארץ (שם י"ח) אין בכלל הזה משום שאין בלא חשוב נחלה, לכן נשאו הכהנים להם נשים מבנות כל שבטי ישראל לא יורשות נחלה כאות נפשם, ואלינו שבחרו בני שבט לוי להדבק במטה יהודה יותר מכולם כדי ליחס כתר כהונה עם כתר מלכות כאשר גם אהרן הכהן לקח את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון לו לאשה שהיא ממטה יהודה: וכן רבים בימי שופטים ומלכים: ולכן אלישבע אשת זכריה הכהן משבט לוי גם ממטה יהודה היתה ולקחה זכריה לו לאשה כדרך הכהנים והלוים כנזכר. (לז) כי לא יפלא וגו': ע"ד היפלא מה' דבר (בראשית י"ח י"ד) המשני יפלא

דָּבָר: לח וַתֹּאמֶר מִרְיָם. הִנְנִי שִׁפְחַת יְהוָה. יְהִי לִי כִּדְבָרֶךָ. וַיֵּלֶךְ הַמַּלְאָךְ מֵאִתָּהּ: לט וַתָּקָם מִרְיָם בַּיָּמִים הָאֵלֶּה וַתְּמַהֵר לָלֶכֶת הָהָרָה אֶל־עִיר יְהוּדָה: מ וַתָּבֹא אֶל־בֵּית זְכַרְיָהוּ וַתִּשְׁאַל לֶאֱלִישֶׁבַע לְשָׁלוֹם: מא וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֱלִישֶׁבַע אֶת־שְׁאֵלַת שְׁלוֹם מִרְיָם וַיִּרְקַד הָעוֹלֵל בְּבִטְנָהּ. וַתִּמָּלֵא אֱלִישֶׁבַע רוּחַ הַקֹּדֶשׁ:

דבר (ירמיה ל"ב כ"ז). וכוונתו בזה להרוס ולנתוץ כל שאלות שכל האנושי בדבר הזה היאך יכלה בתולה ללדת בלי פעולת איש וזולתו? אבל לא דרכי איש דרכי אל ולא כמחשבת בן אדם מחשבתו, כי כל מה שא"א ונפלאה מבני אדם אפשר הוא לו. הבורא הכל מאין הגמור לא יוכל לברוא גוף בתוך גוף? העושה גדולות עד אין חקר לא יוכל לעשות כרצונו דברים נפלאים בעינינו? ובזה יסכר פי כל דוברי עתק על האמת הזה. אך עדיין יש להלוך לטוען ולומר א"כ כי לא יפלא מה' דבר למה לא הוריד את המשיח מלא וגדול בקומתו ולמה הצטרך להשפיעו תחילה בגוף בשר ודם? תשובה: א"כ יש לך ג"כ לשאול למה ברא הקב"ה את העולם וכל צבאו בששת ימים ובעשרה מאמרות והלא הוא ביום אחד בשעה אחת וברגע אחד ובמאמר אחד יכול לבראו? למה לא הוריש את יושבי כנען בפעם אחד ורבים כיוצא בהם. אבל הוי רב את יוצרו, היאמר חומר ליוצרו מה תעשה? הוי אומר לאב למה תוליד, לא מחשבותינו מחשבותיו ולא דרכיו דרכינו. וזהו מה שאמרו במסכת חגיגה בשם בן סירא: במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור. (לח) הנני שפחת ה': זה הוא לשון זירוז וליתא: ואמרה בתוספת ביאור להקטין ולהשפיל את עצמה. ומה ששאלו קצת אם באמת היתה הבתולה מרים מבושרת מהמלאך שתלד בן קדוש אשר יקרא שמו בן אלהים למה היא ובניה לא היו מקשיבים לקול ישוע? היא טענה של שטות שוא ושקר כאשר יתבאר לקמן סי' ח'. (לט) ההרה: הוא הר יהודה (יהושע כ' ז'). אל עיר יהודה: היא קרית ארבע הנקראת ג"כ חברון כי העיר ההיא בהר יהודה היתה והיא עיר הכהנים שנתן שבט יהודה לשבט לוי כמו שמפורש ביהושע כ"א ע' י' י"א. (מ) ותשאל: ענינו כמו ויברך יעקב את פרעה (בראשית מ"ז ז') והלוטארי בל"ע בפירוש רש"י שם: וכן כי תמצא איש לא תברכנו. (מא) וירקד העולל בבטנה: לא זאת כהנעת וכרגילות הילדים בדרך טבעי הנעשה מחוץ לצער כמו ויתרוצצו הבנים בקרבה (בראשית כ"ה כ"ב) כי שם על פי דרך הטבע התרוללו ורקדו וגרם הדבר צער לרבקה כמ"ש אם כן למה זה אנכי, אבל רקידה האמורה כאן היא רקידה מתוך כבוד ומתוך הדר גאון השכינה, על דרך לשון הכתוב ההרים רקדו כאילים וגו' מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב (תהלים קי"ד). והראי' היא כי לא הי' צער לאלישבע כי אם מלאה רוח הקודש. כי בפסוק מ"ב קראה את מרים אם אדוניה ועדיין איש לא ידע שהיא הרה, ורקידה הזאת בשמחה היתה כמו שאמרה בפסוק מ"ד וירקד העולל בשמחה, וזו הי' סימן שהילד הזה ילך לפני האדון אשר רקד מלפניו ברוח ובגבורות אליהו כנ"ל. וכן מצינו שנתן שמואל הנביא סימן לשאול כי משחו ה' על נחלתו לנגיד שיצלח עליו רוח

מב ותקרא בקול גדול ותאמר. ברוכה את מנשים וברוך פרי בטנך: מג ומאין לי זאת שתבא אלי אם אדני: מד כי הנה כאשר קול שאלתך לשלום בא באזני רקד בשמחה העולל בבטני: מה ואשרי המאמנת כי היו תהיה את־אשר נאמרה לה על־פי יהוה: מו ותאמר מרים. תגדל נפשי את־יהוה: מז ותגיל רוחי באלהים מושיעי: מח כי הביט אל־עני שפחתו. כי הנה מעתה יאשרוני. כל־הדורות: מט כי גדלות עשה לי האדיר וקדוש שמו: נ וחסדו על־יראיו לדור דורים: נא עשה

ה' (שמואל א' י' ה' ו'). ובזה נתקיימו דברי המלאך שאמר לזכריה בפסוק ט"ו בעודנו בבטן אמו ימלא רוח הקודש. קרוב לענין זה הוא מה שדרשו החכמים בפסוק ממקור ישראל (תהלים ס"ח כ"ז) שאף עוברים במעי אמן אמרו שירה בים. (מג) אם אדוני: נשכלה ברוח הקדש שהעובר אשר במעי מרים הוא המשיח ושהוא האדון אשר בקשו (מלאכי ג'), וכמו כן קראו דוד (תהלים ק"י) נאם ה' לאדוני. וכבר נתבאר למעלה ממדרש ילקוט תרכ"א שהמזמור הזה נאמר על המשיח, וכן כתוב במדרש תהלים על המזמור הזה א"ר יודן בשם ר' אחא בר חנינא לעתיד מושיב הקב"ה למלך המשיח לימינו וכו'. ובפסוק חזה הוית וגו' כבר אנוש אתה (דניאל ז' י"ג) פירש ר' סעדיה הגאון כבר אנש אתה זהו משיח צדקנו וגו': ועד עתיק יומין הקרבוהי כדכתיב נאם ה' לאדני שב לימיני וכו'. (מה) ואשרי וגו': אשר נאמרה לה על פי ה': הוא לשון נסתר, ודעתה על המלאכים עליה ושמעו את דבריה, או על כל בני אדם ר"ל אשרי האשה הזאת שהאמינה בכל הדברים האלה כי לא יפול וגו'. וכן מנהג הכתוב במקומות הרבה לדבר פעמים לנוכח ופעמים שלא לנוכח. (מו) תגדל נפשי: מן בניין פעל הדגוש וכמוהו (תהלים ל"ד ד'). (מז) ותגל רוחי: כמו ונפשי תגיל בה' תשיש בישועתו (שם ל"ה ט') ע"ד יגל לבי בישועתך: וכוונתה על אשר אמר המלאך בפסוק ל' וקראת שמו ישוע במפורש. (מח) אל עני שפחתו: כלומר מה אני ומה זכותי שאזכה לגדולה כזאת להיות אם המשיח, וכן אמר דוד מי אני ומי ביתי כי הביאתני עד הלום, (שמואל ב' ז' י"ח), והוא מלשון אולי יראה ה' בעיני (שם ט"ז י"ב). (מט) כי גדולות עשה לי: כמו אשר עשה אתך את הגדולות (דברים י' כ"א) והוא מן עושה גדולות (תהלים ע"ב י"ח). האדיר וקדוש שמו: כמו קדוש ונורא שמו (שם קי"א ט'). (נ) וחסדו על יראיו וגו': הוא מה שאמר דוד (תהלים ק"ג י"ז) חסדי ה' מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים. (נא) עשה גבורות בזרועו: מלשון ימין ה' עשה חיל (תהלים קי"ח) שהוא כינוי לגבורת השם, ור"ל יש לאל ידו לעשות דברים נפלאים בעינינו ע"ד כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו. (שם צ"ח). ודברה מרים כן בבחינת דברי המלאך אליה. פזר גאים וגו': וטעמו על גאות יהודה וחכמי ירושלים אשר בטחו בגדולתם

גבורות בזרעו. פזר גאים במזמות לבם: נב הוריד גבורים מכסאות ושפלים הרים: נג רעבים השביע טובות ואת־עשירים שלח ריקם: נד החזיק בישראל עבדו בזכר חסדו: נה כאשר

ובחכמתם ואמרו בלבם שמהם יצא המשיח שעתיד להיות מושל בישראל, וכאלו אמרה מרים הפיר אלהים את מחשבות לב בנות ירושלים הגבוהות לבלתי היה להם אות כפסן, כי תועבת ה' כל גבה לב (משלי ט"ז ד') ומאס בהן מהיות אם המשיח, אבל חמד להביט אל עניה ושפלה כמוני כמו שאמר על עני ונכה רוח אביט (ישעיה ס"ו ב'), ובחר בי ללדת זה אשר הוא ישועת כל העולם, והוא ע"ד תאות רשעים תאבד (תהלים קי"ב). (נב) הוריד גבורים מכסאות ושפלים וגו': הם השרים בעלי כח העושים כל הישר בעיניהם, והוא כינוי לשרי יהודה וירושלים אשר עלה זדון לבם ורעתם בעת ההיא עד לתרום כנכתב ביוסיפון. ונבאה כאן שיוריד ה' אותם מכסאותם ר"ל ישפילם מגדולתם עד לארץ ויורידם מהיות עוד מושלים בעמו, כמו וגאות עריצים אשפיל (ישעי' י"ג י"א), אבל ירים את השפלים והם הנבזים בעיני בני אדם על ידי עניותן. וטעם הכתוב על מרים עלמה ובני משפחתה ע"ד מקים מעפר דל וגו' וכסא כבוד ינחילם (שמואל א' ב' ז' תהלים קי"ג) לשום שפלים למרום (איוב ה' י"ב) רמז על המשיח שנא' בו נבזה וחדל אישים (ישעיה נ"ג). וזהו מה שאמר דניאל ד' י"ד ושפל אנשים יקים עליה. וכן אמר דוד ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני (שמואל ב' ו' כ"ב). (נג) רעבים השביע טובות: מלשון נפש רעבה מלא טוב (תהלים ק"ז ט') ע"ד ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב (שם ל"ד י"א). ואת עשירים שלח ריקם: כמו כפירים רשו ורעבו (שם), בעבור כי עשיר יענה עזות (משלי י"ח כ"ג). וכל זה הוא כענין מה שאמרה חנה שבעים בלחם נשכרו ורעבים חדלו (שמואל א' ב' ה'). (נד) החזיק בישראל וגו': אמרה כך על הגאולה הזאת ע"י המשיח מלשון ויחזיק האנשים בידו שהחזיקו המלאכים בו בלוט והוציאוהו בכל עוז לברוח מפני שלא היה בו כח מחרדה: וכן הוא אומר על הגאולה מגבל החזקתיך מקצת הארץ וגו' עזרתיך אף תמכתיך בימין צדקי (ישעיה מ"א ט' י') ר"ל כבר עזר השם לעמו כמה פעמי' באותות גדולות ומפני שמעלו בו עוד, השליכם מעל פניו ויתנם ביד צר עד שהיו להם ימים רבים ללא אלהי אמת וללא כהן וגו' ונדמה בעיני כל כאלו נשכח חנות אל בעת ההיא: אבל מעתה יוסיף ידו באחרונה להחזיק בידם ולהושיעם תשועת עולמים. ואמרה בישראל עבדו: כמ"ש ועתה ישראל עבדי. בזכר חסדו: והוא מה שאמר דוד זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל (תהלים צ"ח ג') כלומר לא ישיב השם וירחם עלינו בשביל צדקותינו ומעשינו הטובים כ"א ברחמיו הרבים כדי שנזכיר חסדו: וכן אמר ירמיה ורחם כרב חסדיו (איכה ג') והן הם גם חסדי דוד הנאמנים שהוא מלך המשיח לפירוש רד"ק (בישעיה נ"ה ג'). (נה) כאשר דבר וגו': והיכן הוא דבר כן? והקימותי את בריתי אתו לברית עולם ולזרעו אחריו (בראשית י"ז י"ט), והוא כענין מה שאמר משה (דברים ז' ח') כי מאהבת ה' אתכם, והשמרו את השבועה אשר

דִּבֶּר לַאֲבוֹתֵינוּ לְאַבְרָהָם וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם׃ נו וַתֵּשֶׁב עִמָּהּ מִרְיָם
כִּשְׁלשָׁה יְרָחִים וַתָּשָׁב אֶל־בֵּיתָהּ׃ נז וַיְהִי כִּי מָלְאוּ יְמֵי אֱלִישֶׁבַע
לָלֶדֶת וַתֵּלֶד בֵּן׃ נח וַיִּשְׁמְעוּ שְׁכֵנֶיהָ וּקְרוֹבֶיהָ כִּי הִגְדִּיל יְהוָה
אֶת־חַסְדּוֹ עָלֶיהָ. וַיִּשְׂמְחוּ אִתָּהּ׃ נט וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי וַיָּבֹאוּ
לָמוּל אֶת־הַיֶּלֶד וַיִּקְרְאוּ אֹתוֹ בְּשֵׁם אָבִיו זְכַרְיָהוּ׃ ס וַתַּעַן אִמּוֹ
וַתֹּאמַר. לֹא־כֵן כִּי אִם־יוֹחָנָן יִקָּרֵא׃ סא וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ. אָכֵן אֵין
אִישׁ בְּמִשְׁפַּחְתֵּךְ אֲשֶׁר נִקְרָא בַּשֵּׁם הַזֶּה׃ סב וַיִּרְמְזוּ לְאָבִיו מַה־
יֹּאבֶה לִקְרֹא לוֹ׃ סג וַיִּשְׁאַל לוּחַ וַיִּכְתֹּב לֵאמֹר. יוֹחָנָן שְׁמוֹ.
וַיִּתְמְהוּ כֻלָּם׃ סד וּכְרֶגַע נִפְתַּח פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ. וַיְדַבֵּר וַיְבָרֵךְ אֶת־
הָאֱלֹהִים׃ סה וַתְּהִי יִרְאָה עַל־כָּל־שְׁכֵנָיו מִסָּבִיב. וַיְסַפְּרוּ כָּל־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּכָל־הָרֵי יְהוּדָה׃ סו וְכָל הַשֹּׁמְעִים שָׂמוּ אֶל־
לִבָּם לֵאמֹר. מָה אֵפוֹא יִהְיֶה הַיֶּלֶד הַזֶּה. וְיַד יְהוָה הָיְתָה עִמּוֹ׃
סז וַיִּמָּלֵא זְכַרְיָהוּ אָבִיו רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וַיִּתְנַבֵּא לֵאמֹר׃ סח בָּרוּךְ

נשבע לאבותיכם וגו'. (נו) כשלשה ירחים: ולמה המתינו כל כך? לראות ולבדוק אם היא מעוברת, שיוכר אחר ג' חדשים כדגרסינן במסכת יבמות דף ל"ג ל"ד ל"ה. (נח) וישמחו אתה: ע"ד ברוך ה' אשר לא וגו' (רות ד' י"ד): (נט) כשם אביו: מלפנים זאת בישראל לקרוא את שם הבנים ע"ש אביהם אע"פ שעדיין לא מתו. (ס) יוחנן יקרא: מהיכן היא ידעה שיקרא יוחנן והלא הם דברי המלאך אל בעלה זכריה והוא אלם היה? אלא זכריה הודיע לה אחר שהראה את כל הדברי' ע"י כתב. (סב) וירמזו: הוא מלשון חכמים. (סג) וישאל לוח: רמז שיתנו לו לוח לפי שהרגילו עוד בזמן הזה לכתוב בעט ברזל על לוחות אבן או על לוחות מצופות בשעוה כמו כתבם על לוח אתם (ישעי' ל'). (סה) ותהי יראה וגו': לפי שראו ושמעו את כל האותות והמופתים האלה נגמר בדעתם שבא עת לחנן ציון וכי בא מועד. ועניין היראה היא כמו וייראו העם את ה' (שמות ט"ו) כלומר היתה יראה עליהם לשוב אל ה' בכל לבם ולראות בנחמות ציון לשמוח בשמחה, ע"ד ופחדו אל ה' ואל טובו (הושע ג'). (סו) מה אפוא יהיה הילד הזה: ר"ל בלי ספק יהיה הנער הזה איש גדול ועל ידו יעשה ה' מעשים גדולים, אחר שלידתו חוץ מדרך הטבע היתה. ויד ה' היתה עמו: אחרי כי גדל ראו בו סימנים שהיתה יד ה' לעזרו ולברך את כל מעשיו, והוא מלשון והיתה ידך עמי (ד"ה א' ד' י'). (סח) כי פקד ופדה את עמו: אחר שנראה בעינינו כאלו נשכחנו מלפני ה' וכאלו יקצוף בנו עד לנצח פקד אותנו, כמו פקד פקדתי אתכם (שמות ג'). ועשה פדות להם: מן פדות שלח לעמו (תהלים קי"א) ע"ד והוא יפדה את ישראל מכל צרותיו (שם ק"ל ה'). וכל זה הוא לשון פדיון ר"ל שיגאל השם את עמו על ידי פדיון ובמה הם נפדים? במימרא והוא מלך

יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי פָקַד וּפָדָה אֶת־עַמּוֹ׃ סט וַיָּרֶם קֶרֶן יְשׁוּעָה
לָנוּ בְּבֵית־דָּוִד עַבְדּוֹ׃ ע כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִי נְבִיאָיו הַקְּדֹשִׁים
אֲשֶׁר מֵעוֹלָם הֵמָּה׃ עא יְשׁוּעָה מֵאֹיְבֵינוּ וּמִיַּד כָּל־שֹׂנְאֵינוּ׃
עב לַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִם אֲבוֹתֵינוּ וְלִזְכּוֹר אֶת־בְּרִית קָדְשׁוֹ׃ עג אֶת־
הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם אָבִינוּ לָתֶת לָנוּ׃ עד לְהַצִּילֵנוּ
מִיַּד אֹיְבֵינוּ לְשָׁרְתוֹ בְּלִי פָחַד׃ עה בְּקֹדֶשׁ וּבִצְדָקָה לְפָנָיו
כָּל־יְמֵי חַיֵּינוּ׃ עו וְאַתָּה יֶלֶד נְבִיא־עֶלְיוֹן תִּקָּרֵא. כִּי תֵלֵךְ לִפְנֵי
יְהוָה לְפַנּוֹת דְּרָכָיו׃ עז לָתֵת לְעַמּוֹ דַּעַת יְשׁוּעָה בִּסְלִיחַת

המשיח כאמרם בילקוט תקע"ז א"ר אמי משה מקלס להם לישראל מי כמוך עם נושע בה', לה' אין כתיב כאן אלא בה' משל לאדם שיש לו שאה של מעשר שני מהו עושה? נותן מעות ופודה אותה, כך ישראל כביכול במה הם נפדים בהקב"ה עם נושע בה'. ומהו הפדיון? שהשם המשיח את נפשו לאשם וגו' (ישעי' נ"ג), וזהו מה שאמרו למעלה בשם הזוהר שבכל המשיח כל מרעין וכו' ועל זה הוא כתיב ישראל נושע בה' תשועת עולמים (ישעיה מ"ה) כהרבינו ע"ש גם ברש"י. (סט) קרן ישועה: כינוי למלך המשיח ע"ד שם אצמיח קרן לדוד (תהלים קל"ב י"ז) וכאמר ביום ההוא אצמיח קרן לישראל (יחזקאל כ"ט כ"א) ונקרא קרן ישועה על שם הישועה שיעשה בגבורתו, כדדרשו במדרש תהלים וז"ל ותרם כראם קרני מה ראם זה קרנותיו גבוהות מכל הבהמה והוא מנגח לארבע רוחות השמים, כך משיח בן דוד מנגח לכל רוח. עליו אמר משה (דברים ל"ג י"ז). בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו וגו', וכן אמר דוד מגני וקרן ישעי (תהלים י"ח ג'). (עא) ישועה מאויבינו: מלשון ויושיעם מיד שונא ויגאלם מיד אויב (שם ק"ו י'), ומדבר שם הכתוב מגאולת מצרים שהיתה רמז גם כן לגאולה אחר באה ביד המשיח כידוע. (עב) לעשות חסד וגו'. כי כל מה שמבטיח השם לאבות וקיים לבניהם הוא מצד החסד שלו ואין להם בעצמם זכות כלל כמ"ש תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם (מיכה ז') וכן הוא הולך ומפרש כאן. ומצורף לזה מה שכתוב בעקרים ר' סימן ע"ז, שחסדי הש"י ורחמיו על כל ברואיו על צד החסד הגמור, לא על צד הגמול: הוא שאמר השם לאיוב מי הקדמני ואשלם. ברית קדשו: ברית בין הבתרים. (עג) את השבועה: בשעת העקידה. (עד) בלי פחד: כל זמן שישראל בגלות והיצ"הר שולט ביניהם הם עובדים את ה' בעלטה במורא ופחד מפני שאין להם רשות לעשות עבודתו כאות נפשם. ומשום זה אמר ר' אלכסנדרי בתר דמצלי הכי רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות, יהי רצון מלפניך שתצילנו מידם ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם. (עה) כל ימי חיינו: ע"ד ולא יעבדו בו עוד זרים (ירמיה ל' ח'). וכן דרשו החכמים בילקוט בפסוק גילי מאוד בת ציון (זכרי' ט') שלעתיד יגאל הקב"ה את עמו בעצמו ושוב אינם חוזרים ומשתעבדים. (עו) ואתה ילד: הם דברי המלאך אליו כנ"ל, וכן דברי פסוק הבא. (עז) לתת לעמו וגו':

חטאתיהם׃ עח בהמון רחמי אלהינו אשר פקד אתנו בם בן־שחר ממרום׃ עט להאיר ליושבי חשך וצלמות לישר את־רגלינו בדרך שלום׃ פ ויגדל הילד ויתחזק ברוח. ויהי במדבר עד־יום הראתו אל־ישראל׃

ב א ויהי בימים ההם ויצא דבר הקיסר אוגוסטוס לפקד את־

זה מה שאמר למעלה בפסוק ט"ז י"ז ורבים מבני ישראל ישיב וגו'. **להשיב לב אבות על בנים ואת הסוררים אל בינת הצדיקים:** ר"ל שיודיע לכל העם כי קרובה היא ישועת ה' מהגלות ולכן ישובו כדי שיסלחו להם פשעיהם. (עח) **בהמון רחמי:** כלומר כל זה לא עשה בשבילנו ובשביל מעשינו אלא בחסדיו וברחמיו הנכמרים והומים עלינו, כביכול שהא' כענין **כי נכמרו רחמיה על בנה** (מלכים א' ג' כ"ו), וכן הוא אומר **על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה'** (ירמי' ל"א), והוא ע"ד **למעני אעשה** (ישעיה מ"ח). **בן שחר ממרום:** הוא כינוי למלך המשיח, לפי שהמשיח שהוא ה' צדקנו והוא אור הכבוד אשר יזרח על ישראל כדבר אמור **כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח** (ישעיה ס') ונאמר **ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה** (כדרשת בילקוט במ' הזה עיין עליו וגם זיל וקרי בבראשית רבה על פסוק וישלחם מעל יצחק בנו): והוא אור הגדול הזה אשר יאיר כאור הבקר לישראל היושבים בארץ לגמות בארץ לא להם בצל שערי מות בצל אלהי נכר ללא אלהי אמת אלהי אבותם וללא כהן מורה וללא תורה תורת אלקים חיים, ערוכה בכל ושמורה, והוא יגיה חשכם כי חושך הגלות וחושך הצרות חפף דרכם, ועתה ישובו להיות כלם כהני ומשרתי אלהיהם. **והוא יהיה להם לאור עולם** (ישעיה ס') **לשמש צדקה** ביום הדין ע"ש **וזה שמו אשר יקראו ה' צדקינו** (ירמיה כ"ג). ולא לבד ישראל יראו באורו של המשיח ע"פ הפסוק **כי עמך מקור חיים באורך נראה אור** (תהילים ל"ו) כדאיתא במדרשו של ר' משה הדרשן אלא גם אומות העולם אשר במחשך מעשיהם ויגששו בחושך כעורים באין הכרת אלהים וגואלם ילכו לאורו כדבר אמור **והלכו גוים לאורך** (ישעיה ס') ונאמר (שם מ"ט) **ונתתיך לאור גוים להיות ישועתי עד קצה ארץ**, ועליו אמר הכתוב (שם מ"ב) **ואתנך לברית עם לאור גוים**, ועל זה כתוב (שם ב') **בית יעקב לכו ונלכה באור ה'.** (עט) **להאיר ליושבי חושך וצלמות:** ע"ד **העם ההולכים בחושך ראו אור גדול יושבי בארץ צלמות אור נגה עליהם** (ישעיה ט') גם על הגוים שמעשיהם קודם לכן במחשך כנזכר. **בדרך שלום:** ר"ל בדרך הזה אשר נשיג בו את השלום בין השם ובינינו: כמו שכתוב **והיה מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם** (שם ל"ב י"ז). (פ) **ויתחזק ברוח:** ברוח הקדש. **ויהי במדבר:** הוא מדבר זיף ועין גדי. ועשה כן כדי לפרוש את עצמו מדרכי העולם ולהדבק ביותר בעבודת השם כדרך הנביאים. **עד יום הראותו:** עד יום שהראה את עצמו למלאות את פקודתו עליהם כדברי המלאך אל אביו קודם הוולדו בבטן אמו כנ"ל.

ב (א) **ויהי בימים ההם:** כשילדה אלישבע את יוחנן בנה, ומרים עדיין מעוברת. **הקיסר אוגוסטוס:** הוא שנקרא גם אקטאביוס. ובספר יוסיפון אקטביינוס

יושבי התבל׃ ב והמפקד הזה הראשון היה במשול קורינוס בארם׃ ג וילכו כלם להפקד איש איש אל־עירו׃ ד ויעל גם יוסף מהגליל מעיר נצרת אל־יהודה לעיר דוד הנקראת בית־לחם באשר הוא מבית דוד וממשפחתו׃ ה להפקד עם מרים ארושתו והיא הרה׃ ו ויהי בהיותם שם וימלאו ימיה ללדת׃ ז ותלד את־בנה הבכור ותחלתהו ותשם אתו באבוס כי לא

בן אחות יוליאוס הקיסר הראשון. וכאשר נהרג יוליאוס מן הקושרים קאסיאוס וברוטוס התאמץ הוא בכח חיל לנקום את דמי דודו מידי הזדונים האלה. ותהי המלחמה גדולה בינו ובין אנשי הזדוני' כי יד גבורים ושרים רבים היתה עמם. ויתחזק אוגוסטוס ויגבר על אויביו וינצחם וימלך לקיסר תחת דודו. ונקרא בשם כינוי אוגוסטוס על דבר שהוסיף ממשלה ועוז על כל אשר היו לפניו במלכותו. ועל כן נקראו כל מלכי רומי עד יום הזה אוגוסטוס על שמו, כלומר שירחיבו את גבולי מלכותם כאוגוסטוס. והוא היה חכם בחכמת התכונה והמספר כדודו ויעש חשבון עבור שנים לרומיים. וימלוך במלכותו נ"ו שנה. ויום שהחל מלכותו היה ר"ח אלול ויקרא שם החדש אוגוסטוס על שמו. והיה אוהב נאמן לישראל ועל פיו מלך הורדוס הגדול ל"ז שנה וברשותו בנה את ההיכל (אשר החריבו אנטיוכס) בירושלים מחדש, פי שנים ביפיו וגדלו. וגם מעשה הזה נעשה בימי הורדוס. **לפקוד את כל יושבי התבל:** לדעת את מספר העם בכל עיר ועיר אשר תחת ממשלת רומי. וכן עשה דוד לפקוד את העם כדי שידע את מספרם (שמואל ב' כ"ד). התבל כמו **ושאול תקע בשופר בכל הארץ** (א' ס"ו י"ג). **והנה נטושים על פני כל הארץ** (שם ל' ט"ז). וכן **וכל הארץ באו מצרימה** (בראשית מ"א נ"ז). (ב) **קורינוס:** הוא המכונה פובליאוס זולפיליאוס קווירינוס משועי הרומיים. (ועיין בספר י"ח מן הקדמוניות של יוסף הכהן) שהיה נשלח מן הקיסר אוגוסטוס להגמון על ארם ולפקיד על יהודה בימי ארקילוס אחר שהגלה ארקולוס ממלכותו. ונשלח לרומא ומשם לביאנה עיר בגליא וימת שם בגלות. וגם בימים האלה יצא דבר הקיסר להפקד העם, אבל זאת קודם לכן היתה. (ג) **וילכו העם:** כל יושבי יהודה ומשפחותיהם. **איש איש לעירו:** לעיר נחלת שבטו, כי כן היה דרך מלכי ישראל לפקוד את העם לשבטים למשפחות ולבתים, ואע"פ שדרך הרומיים לא כן היה אלא שספרו את עמם בכל ארץ וארץ מדינה ומדינה מ"מ מפני שהיו היהודים נפוצים בעת ההיא בכל יהודה מסביב, אי אפשר היה למנותם על דרך אחר לכן היה צריך שילך כל אחד לעיר נחלת שבטו. (ה) **להפקד עם מרים וגו':** גם מכאן נלמד שגם מרים ממשפחת דוד היתה: שאם לא כן בודאי הלוך הלכה לעיר מנחלת שבטה ולא לבית לחם לעיר דוד ממטה יהודה כי היה צריך שילך איש איש לעירו כנ"ל. (ז) **ותלד את בנה הבכור:** כל זכר פטר רחם נקרא בכור. לפיכך מלת בכור נאמר בצירוף על הבנים שאינם בכורים, כמו ראובן נקרא בכור ישראל בבחינת אחיו שנולדים אחריו כ"ש **בכורי וראשית אוני** (בראשית מ"ט) וזולתם. ונאמר

הָיָה לָהֶם מָקוֹם בַּמָּלוֹן: ח וְרֹעִים הָיוּ בָּאָרֶץ הַהִיא לָנִים בַּשָּׂדֶה
וְשֹׁמְרִים אֶת־עֶדְרֵיהֶם בְּאַשְׁמֻרוֹת הַלָּיְלָה: ט וְהִנֵּה מַלְאַךְ הָאָדוֹן
נִצָּב עֲלֵיהֶם וּכְבוֹד יְהוָה נֹגַהּ מִסָּבִיב לָהֶם. וַיִּירְאוּ יִרְאָה גְדוֹלָה:

גם נולד בכור לא בלירוף על אחים סקטנים ממנו אלא מפני שהיא פטר רחם שלא נולד אחר לפניו, כמו וכל בכור אדם בבניך תפדה (שמות י"ג י"ג) כי אי אפשר הוא להדם לדעת אם הלך אחנו עוד בנים, אחר לדחה את הבכור, ואע"פי כן נקרא הראשון בכור בין שנולדו אח"כ בנים אחרים בין שלא נולדו. ולפי ענין הזה נאמר כאן בנה הבכור: ר"ל בנה הראשון אשר לא נולד לפניו אחר. ובזה הפול היזוק ראיית האומרים, שנראה מזה כי היו למרים עוד בנים אחרים מפני שלא יקרא הבכור אלא בלירוף אחיו הנולדים אחריו והם יעקוב יוסף שמעון ויהודה. ושקר בפיהם כי טעם נולד בכור גם על יחד שאת הבן הזה הנולד בראשונה לא ע"ם הבנים שנולד אחריו, וכמוהו בני בכורי ישראל (שמות כ"ד ב'). ואפרים בכורי הוא (ירמיה ל"א ט') שהוא לשון חבה והבהבה וגדולה על דרך בכור אתנהו עליון למלכי ארץ (תהילים פ"ט כ"ח) כדרשם בשמות רבה על הפסוק הזה בפ' בא בפסוק קדש לי כל בכור: וז"ל ר' נתן אומר אמר הקב"ה למשה כשם שעשיתי יעקב בכור שנ' בני בכורי ישראל, כן אני עושה למלך המשיח בכור שנא' הוא יקראני אבי אתה אלי וצור ישועתי, אף אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ לעולם אשמור לו חסדי ובריתי נאמנת לו, ושמתי לעד זרעו וכסאו כימי שמים (שם פ"ט). ומה שמביא היא ליד בפיו בעל היזוק המונה כראייה לדבריו ממה שכתב במתי י"ג כ"ה שהתמהו היהודים והתפלאו על מעשי ישוע הגדולים ואמרו הלא הוא בן חרש עלים וכם אמו מרים ואחיו יעקב ויוסי ושמעון וגו', א"כ מוכח לפי דעתו שילדה מרים עוד בנים אחר ישוע, הוא שקר בפיו כאשר הראה לקמן בספר הזה בסימן ח' פ' י"ט כי אם תענה כסיל כאולתו. ותחלתהו: מענין והחתל לא חתלת (יחזקאל ט"ו) שפירשו חבישה וקישר שמלפפין ומחבשין את הולד ומעטפין ומתחלין אותו החתלה בבגדים וקושרין אותו לתקן איבריו וליישרם פאשלי"ארי בלע"ז. באבוס: הוא כלי הלול שאוכלים ממנו הבהמות. כי לא היה להם מקום: ר"ל לא היה מקום ליולדה לשבת על המשכב, כי אין דרך האשה לשבת על המשכב וללדת לעיני כל בני אדם כי אם בלנעה. (ח) ורועים היו בארץ ההיא: ביום לחם היה כלה משקה ומרעה הבהמות, כמו שאמר לרעות את צאן אביו ביה לחם (שמואל א' י"ז). ושומרים את עדריהם באשמורות וגו': הם שלשה חלקי הלילה, כי שלשה משמרות היו הלילה אליבא דר' אליעזר ורב יצחק בר שמואל משמיה דרב ורבי נתן ברכות ג' ע"א וע"ב, והוא מנין האשמורות מלפנים בישראל קודם חורבן בית שני. אבל לאחר זאת חלקו הלילה לד' משמורות, לפי סדר הרומיים, לפיכך פליגו שם הרבנן ואומרים ארבע משמרות הוי הלילה. ושומרים באשמורות: הוא מענין על משמרתי אעמדה (חבקוק ב') ועל משמרתי אנכי נצב כל הלילות (ישעיה כ"א ח'). (ט) מלאך האדון: הוא גבריאל הנזכר למעלה בסימן א' פסוק כ"ו. נגה: מלשון אור נגה עליהם (ישעיה ט').

י וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הַמַּלְאָךְ. אַל־תִּירָאוּ כִּי הִנְנִי מְבַשֵּׂר אֶתְכֶם
שִׂמְחָה גְדוֹלָה אֲשֶׁר תִּהְיֶה לְכָל־הָעָם: יא כִּי יֻלַּד לָכֶם הַיּוֹם
מוֹשִׁיעַ וְהוּא הַמָּשִׁיחַ הָאָדוֹן הַלֹּא בְּעִיר דָּוִד: יב וְזֶה לָכֶם
הָאוֹת. תִּמְצְאוּ עוֹלָל מְחֻתָּל שֹׁכֵב בָּאֵבוּס: יג וּפִתְאֹם הָיָה עִם
הַמַּלְאָךְ הֲמוֹן צְבָא הַשָּׁמַיִם מְהַלְלִים אֶת־הָאֱלֹהִים וְאֹמְרִים:
יד כָּבוֹד לֵאלֹהִים בַּמְּרוֹמִים וּבָאָרֶץ שָׁלוֹם וְלִבְנֵי הָאָדָם רָצוֹן:
טו וַיְהִי כַּאֲשֶׁר עָלוּ הַמַּלְאָכִים מֵעֲלֵיהֶם הַשָּׁמַיְמָה וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים
הָרֹעִים אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ. נֵלְכָה נָּא עַד בֵּית־לֶחֶם וְנִרְאֶה אֶת־
הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר הָיָה אֶת־אֲשֶׁר הוֹדִיעַ לָנוּ יְהוָה: טז וַיֵּלְכוּ
חִישׁ וַיִּמְצְאוּ אֶת־מִרְיָם וְאֶת־יוֹסֵף וְאֶת־הָעוֹלָל שֹׁכֵב בָּאֵבוּס:

וכמוהו ונגה לו סביב (יחזקאל א') והחצר מלאה את נגה כבוד ה' (שם י'). (י) לכל העם: לא לבד ליהודים כ"א לכל העם כמ"ש והתברכו בזרעך כל גויי הארץ (בראשית כ"ב י"ח) וכו' אליו גוים ידרושו (ישעיה י"א). ע"ד ונתתיך לאור גוים להיות ישועתי עד קצה ארץ (שם מ"ט ו') כי כל המודים למשיח בפיהם ובמעשיהם ובלבם יושעים ויגלטם, כלהיאה במדרשו של ר' משה הדרשן בפ' מקן. (יא) ילד לכם: כמו בעבור זה עשה ה' לי (שמות י"ג) כפירוש רמ"ו שם. מושיע: משום שבימיו תושע יהודה (ירמיה כ"ג) ולפיכך שמו ישוע כנ"ל. בעיר דוד: היא בית לחם כי מהעיר הזאת יצא להיות מושל בישראל כנבואת מיכה בסימן ה'. והוא המשיח בן דוד לדעת רמ"י ורד"ק ושאר המפרשים. (יג) מהללים את ה' ע"ד קל דמשבחין בהשלי. (יד) כבוד לאלהים במרומים: כטעם הבו לה' כבוד ועוז (תהילים כ"ט). וכן הוא אומר כי לשמך תן כבוד (שם קט"ו): וכל זה ע"ד רנו שמים כי עשה ה' וגו' כי גאל ה' יעקב (ישעיה מ"ד) פצחו הרים רנה כי נחם ה' עמו (שם מ"ט) ובארץ שלום: כמו שלום על ישראל (תהילים קכ"ח) שהוא לשון ברכה, או הוא כענין בימיו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח (ירמיה כ"ג) כלומר מעתה תהיה שלום בארץ מפני שנולד זה הנקרא שר שלום ככתוב בו ודבר שלום לגוים ומשלו מים עד ים וגו' (זכריה ט' י'). והשלום הזה תהיה מעשה הלדקה שנא' והיה מעשה הצדקה שלום ועבדת הצדקה השקט ובטח עד עולם וישב עמי בנוה שלום וגו' (ישעיה ל"ב). והלדקה באה לעולם ע"י המשיח ע"ד להביא צדק עולמים (דניאל ט'): ולכן יקרא גם שמו של המשיח ה' צדקנו להיותו אמצעי לפי שהשיג הלדק מחסם על ידו, כאמרם בעקרים ב' פרק כ"ח, והוא שלום בארץ. ולבני האדם רצון: הפך מה שכתוב שם וה' לא רצם (ירמי' י"ד י') ואיתי רוצם (שם) אין לי חפץ בכם (מלאכי א'): והטעם לפי שנולד ובא זה שנאמר בו בחירי רצתה נפשי (ישעיה מ"ב) ולהביא צדק עולמים כנ"ל, לפי שהפך ה' בידו סלות והצדיק לרבים ועונותם הוא סבל (ישעיה נ"ג). מלורף

יז וַיִּרְאוּ וַיּוֹדִיעוּ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר נֶאֱמַר אֲלֵיהֶם עַל־הַיֶּלֶד הַזֶּה׃
יח וַיִּתְמְהוּ כָּל־הַשֹּׁמְעִים עַל־הָאָמוּר אֲלֵיהֶם עַל־פִּי הָרֹעִים׃
יט וּמִרְיָם שָׁמְרָה אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתֶּהְגֶּה בָם בְּלִבָּהּ׃
כ וַיָּשֻׁבוּ הָרֹעִים וַיְכַבְּדוּ וַיְהַלְלוּ אֶת־הָאֱלֹהִים עַל כָּל־אֲשֶׁר
שָׁמְעוּ וְרָאוּ כַּאֲשֶׁר נֶאֱמַר אֲלֵיהֶם׃ כא וְכַאֲשֶׁר מָלְאוּ שְׁמֹנַת
יָמִים לָמוֹל אֶת־הַיֶּלֶד וַיִּקָּרֵא שְׁמוֹ יֵשׁוּעַ כַּאֲשֶׁר נִקְרָא עַל־פִּי־
הַמַּלְאָךְ טֶרֶם הֹרָה בַבָּטֶן׃ כב וּבִמְלֹאת יְמֵי טָהֳרָתָהּ כְּפִי תוֹרַת
מֹשֶׁה הֶעֱלוּ אֹתוֹ יְרוּשָׁלַיְמָה לְהַעֲמִידוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃ כג כַּכָּתוּב
בְּתוֹרַת יְהוָה שֶׁכָּל־זָכָר פֶּטֶר רֶחֶם יִקָּרֵא קָדוֹשׁ לַיהוָה׃ כד וְלִזְבֹּחַ
זֶבַח כַּאֲשֶׁר נֶאֱמַר בְּתוֹרַת יְהוָה, שְׁתֵּי תוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְנֵי יוֹנָה׃
כה וְהִנֵּה אִישׁ הָיָה בִירוּשָׁלַםִ וּשְׁמוֹ שִׁמְעוֹן וְהָאִישׁ הַהוּא צַדִּיק

לזה מה שכתבתי למעלה בסימן א' פסוק ל' בשם הזהר ע"ש. (יז) ויודיע את הדבר: להפוגעים בם ולהעומדים עליהם. (יט) שמרה כמו ואביו שמר את הדבר (בראשית ל"ז) לשה אותם בלבה ולשמה מתי יתמלאו הדברים כמו שמפרש והולך. ותהגה בם בלבה: ר"ל היתה חושבת ומתבוננת בהם תמיד ואמרה בלבה מה יהיה ענין אלה הדברים או מה יהיה סופם, והוא כענין עם לבבי אשיחה (תהלים ע"ז) נפלאותיך אשיחה (שם ק' מ"ה) אשיח בחוקך (שם קי"ט) מעדיטאטירי בלע"ז. (כא) כאשר נקרא על פי המלאך: כנכתב בספר מתי סימן א' פסוק כ"א ועיין גם מה שכתוב למעלה בסי' א' פסוק ל'. (כב) ובמלאות ימי טהרתה: בקרבן לאם והעמדת הילד לפני ה'. בתורת משה: כי על ידו לוה השם טהרת אשה שילדה זכר במלאות הארבעים יום שהם ז' ימי נדת דותה ושלשים יום ושלשת ימים תשב בדמי טהרה (ויקרא י"ב). להעמידו: היא עמידתו לפני ה' ופדיון נפשו מיד הכהן כדי להוציאו מכלל הקדש שנא' כי לי כל בכור (במדבר ג'). (כג) ככתוב בתורת ה': והיכן כתוב (שמות י"ג א') קדש לי כל בכור וגו' והעברת כל פטר רחם לה', (פסוק י"ב) וכיוצא בהם בפסוקים אחרים. (כד) כאשר נאמר: בפ' תזריע ובמלאות ימי טהרה לבן או לבת תביא כבש בן שנתו לעולה וגו', שתי תורים הוא קרבן עני כמו שאמר שם ואם לא תמצא ידה די שה ולקחה שתי תורים או שני בני יונה וגו'. ויש בדברים האלה ג"כ ראיה ברורה למה שאמרנו למעלה שמרים משבט יהודה היתה כיוסף, שאל"כ אלא שהיתה משבט לוי לא הצטרכה לפדות את בנה מיד הכהן, כי בני הכהנים ולוים פטורי' ממצות פדיון הבן כיודע לכל. (כה) ושמו שמעון: יש אומרים שהוא שמעון הצדיק הנזכר בתלמוד, ואיננו נכון כי הוא מת שנים רבים קודם לזה. ובעל היוחסין כתב שהיה רבן שמעון בן הלל הזקן נשיא ישראל כאביו, ועליו הראי'. והאיש ההוא צדיק: יהיה מי שיהיה הכתוב מעיד עליו שהיה צדיק גמור, וראיה ורוח הקדש היה בו. ומחכה לנחמת

וְחָסִיד וּמְחַכֶּה לְנֶחָמַת יִשְׂרָאֵל וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ הָיְתָה עָלָיו׃ כו וַיִּגָּלֶה
לוֹ בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ כִּי לֹא יִרְאֶה מָוֶת בְּטֶרֶם יִרְאֶה אֶת־מְשִׁיחַ
יְהוָה׃ כז וַיָּבֹא בָרוּחַ אֶל־הַהֵיכָל, וּכְהָבִיא הַיּוֹלְדִים אֶת־הַיֶּלֶד
יֵשׁוּעַ לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ כִּדְבַר הַתּוֹרָה׃ כח וַיִּשָּׂאֵהוּ בִזְרוֹעֹתָיו וַיְבָרֶךְ
אֶת־הָאֱלֹהִים וַיֹּאמַר׃ כט עַתָּה אֲדֹנָי תְּשַׁלַּח אֶת־עַבְדְּךָ בְּשָׁלוֹם
כִּדְבָרֶיךָ׃ ל כִּי יְשׁוּעָתְךָ רָאוּ עֵינָי׃ לא אֲשֶׁר הֲכִינוֹתָ לִפְנֵי כָּל־
הָעַמִּים׃ לב אוֹר לְהָאִיר לַגּוֹיִם וּכְבוֹד יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ׃ לג וַיִּתְמְהוּ

ישראל: ר"ל על המשיח כי בימיו ישוב אלהים וינחם את עמו וינחם ציון וכל חרבותיה (ישעיה סימן מ"ט וסימן נ"א) יהפך אבלם לששון ונחם ושמחם מיגונם (ירמיה ל"א). ולפי כן אמרו בחלק ששמו של המשיח הוא מנחם שנא' כי רחק ממני מנחם משיב נפשי (איכה א'). וטעם נחמת ישראל על דרך לשון התרגום בירמיה ל"א פסוק ו' חולקהון בארעא דישראל דהוו מחמדין לשני נחמתא, וכל כך גדולה היתה תשוקת כל הצדיקים לנחמת ישראל בזמן הזה עד שנשבעו בלשון נחמה אף לאחר כך, במסכת כתובות דף מ"ו ע"א א"ר אליעזר בר צדוק אראה בנחמה אם לא ראיתי וכו'. (כז) ויבא ברוח: ר"ל על התעוררות הרוח אשר הבטיח לנחמה, על דרך ויוציאני ברוח ה' (יחזקאל ל"ז). ובהביא היולדים: יוסף נקרא אביו של ישוע לא מצד התולדה, אלא לפי שגדלו כי כן דרך המקרא לקרא את המגדל בן חבירו אביו, והוא על דרך מה ששנינו בסנהדרין בפרק כהן הגדול דף י"ט ע"ב בענין הפסוק ואת חמשת בני מיכל שנתנו לגבעונים (שמואל ב' סי' כ"א) וכתוב (שם סי' ו') ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה? ואלא מירב ילדה ומיכל גידלה ולפיכך נקראו על שמה וכו', ומסיק שם שכל המגדל או מכלכל ילד בתוך ביתו נקרא על שמו עי"ש. (כט) כדבריך: מוסב לפסוק כ"ו לבלתי ראות המות עד כי יראה את משיח ה'. (ל) ראו עיני: כטעם וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו (ישעיה נ"ב). ונסמך הישועה לאלהים לפי שממנו באה כמ"ש כי קרובה ישועתי (שם נ"ו). (לא) לפני כל העמים: ע"ד הודיע ישועתו לעיני כל הגוים וגו' וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו (תהלים צ"ח). (לב) אור: זהו מה שנאמר על יד ישעיה ונתתיך לאור גוים להיות ישועתי עד קצה ארץ: (ישעיה מ"ט) ונאמר והלכו גוים לאורך (שם ס'). וכל הפסוקים האלה מדברים על המשיח כמו שביארנו למעלה. להאיר לגוים: שמשיח יאיר את עיני הגוים ויבושו מגילוליהם ויכירו את ה' אלהי ישראל ויבאו ונלוו על בית יעקב ויעבדוהו שכם אחד, אז יהיה פאר וכבוד לישראל על שלא מזרעם איש כזה הקורא גוים להסתפח בנחלת ה', וזהו מה שאמר הנביא ביום ההוא (לימות המשיח) יהיה צמח ה' ר"ל המשיח כד"א איש צמח שמו (זכריה ו') לצבי לכבוד ופרי הארץ שהוא גם כן כינוי למלך המשיח לגאון ולתפארת לפליטת ישראל (ישעי' ד' ב') עיין בפי' רד"ק, וכן נאמר ע"י הנביא ונחתי

יוֹסֵף וְאִמּוֹ עַל הָאָמוּר עָלָיו׃ לד וַיְבָרֶךְ אֹתָם שִׁמְעוֹן וַיֹּאמֶר
אֶל־מִרְיָם אִמּוֹ. הִנֵּה זֶה נִתַּן לְמִכְשׁוֹל וְלַמֵּקִים רַבִּים בְּיִשְׂרָאֵל
וּלְאוֹת מְרִיבָה׃ לה וְגַם בְּנַפְשֵׁךְ תַּעֲבוֹר חֶרֶב לְהִתְגַּלּוֹת מַחְשְׁבוֹת
לֵב רַבִּים׃ לו וַתְּהִי אִשָּׁה נְבִיאָה חַנָּה בַּת־פְּנוּאֵל לְמַטֵּה אָשֵׁר.
הִיא בָּאָה בַּיָּמִים וְחָיְתָה עִם אִישָׁהּ שֶׁבַע שָׁנִים מִבְּתוּלֶיהָ׃
לז וְהִיא אַלְמָנָה כִּשְׁמוֹנִים וְאַרְבַּע שָׁנָה וְלֹא מָשָׁה מִן הַהֵיכָל
וַתְּשָׁרֵת בַּצּוֹמוֹת וּבִתְפִלּוֹת לַיְלָה וָיוֹם׃ לח וַתִּגַּשׁ בַּשָּׁעָה הַהִיא
וַתּוֹדֶה אֶת־יְהֹוָה וַתְּדַבֵּר עָלָיו לְכָל־מְחַכֵּי הַגְּאֻלָּה בִּירוּשָׁלָֽםִ׃

בגיון תשועה לישראל תפארתי (שם מ"ו י"ג) והוא ע"ד ולתתך עליון על הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת (דברים כ"ו), והאומר והיתה לי לשם ששון לתהלה ולתפארת לכל גויי הארץ אשר ישמעו את כל הטובה אשר אנכי עשה אותם ופחדו ורגזו על כל הטובה ועל כל השלום אשר אנכי עשה לה (ירמיה ל"ג פסוק ט'). (לד) הנה זה: מורה שיד על הילד אשר עדיין על זרועותיו. נתן למכשול ולמקים: ר"ל יקים ויושע להמאמינים ולהבוטחים בו ורוצים במלכותו, ולאחרים אשר ימאסו בו יהי' למכשול, וזהו מה שכתוב והיה למקדש (כלומר לאמון חוק ולעוזר) ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל לפח ולמוקש ליושבי ירושלים, וכשלו בם רבים (באבן נגף ובצור מכשול) ונפלו ונשברו ונוקשו ונלכדו (ישעיה ה' י"ד ט"ו): לשני בתי ישראל הם ראשי גולה שבבבל ונשיא שבארץ ישראל, כדאיתא בפרק רביעי דסנהדרין דף ל"ח ע"א וז"ל יהודא וחזקיה בני רבי חייא הוו יתבי בסעודה קמי רבי וכו', כיון דאבסמו (אחר ששתו ונשתכרו) פתחו ואמרו אין בן דוד בא עד שיכלו שני בתי אבות מישראל ואלו הן ראש גולה שבבבל ונשיא שבארץ ישראל שנא' והיה (פי' רש"י מושיען של ישראל) למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל, אמר להם בני קוצים אתם מטילין לי בעיני, אמר לו ר' חייא ר' אל ירע בעיניך, יין נתן בשבעים אותיות (ר"ל מלת יין בגימטריא ע) וסוד נתן בשבעים אותיות (ומספר מלת סוד בגימטרי' ע') נכנס יין יצא סוד. ולאות מריבה: מלשון ריבה כמו ותפלטני מריבי עמי (שמואל ב' סי' כ"ב) וירב העם עם משה (שמות י"ז): ר"ל יריבו ויתווכחו ויתנגדו עמו תמיד ולא יטו אזנם לשמוע אליו. (לה) בנפשך תעבור חרב: רמז לצער שיהיה לה ביום שיתלו את בנה את ישוע והוא כאלו תעבור חרב חדה בתוך לבה: מלשון ונגעה חרב עד הנפש (ירמיה ד'), וכן אמר דוד ברצח בעצמותי (תהילים מ"ב) שטעמו גם על הצער מפני דברי הרשעים. להתגלות מחשבות לב רבים: מוסב לאמר זה נתן למכשול ולמקים וגו' כלומר כל זה יעשה השם כדי להתגלות לבבות רבים לעיני כלם, וכדי שכל אדם יוכל לראות ולהכיר את עובדי שמו בכל לבבם ובאמת, ואת מכבדיו בשפתותיהם ולבם רחוק ממנו. (לז) ולא משה מן ההיכל: אחרי שהסירה מלבה כל עניני העולם,

לט וְכַאֲשֶׁר כִּלּוּ אֶת־הַכֹּל כְּפִי תּוֹרַת יְהֹוָה וַיָּשֻׁבוּ הַגָּלִילָה אֶל־
נָצְרַת עִירָם׃ מ וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּתְחַזֵּק בְּרוּחַ וַיִּמָּלֵא חָכְמָה. וְחֵן
אֱלֹהִים הָיָה עָלָיו׃ מא וַיַּעֲלוּ יוֹלְדָיו שָׁנָה בְשָׁנָה יְרוּשָׁלַיְמָה
בְּחַג הַפָּסַח׃ מב וַיְהִי בֶּן־שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיַּעֲלוּ יְרוּשָׁלַיְמָה
כְּמִשְׁפַּט הֶחָג׃ מג וּבְשׁוּבָם בִּכְלוֹת הַיָּמִים וַיִּוָּתֵר הַיֶּלֶד יֵשׁוּעַ
בִּירוּשָׁלָםִ. וְיוֹסֵף וְאִמּוֹ לֹא יָדָעוּ׃ מד וַיַּחְשְׁבוּ כִּי הוּא עִם חֶבֶל
אֹרְחִים וַיֵּלְכוּ כְּדֶרֶךְ יוֹם וַיְבַקְשֻׁהוּ בֵּין הַקְּרוֹבִים וְהַמְיֻדָּעִים׃
מה וְכַאֲשֶׁר לֹא מְצָאֻהוּ וַיָּשֻׁבוּ יְרוּשָׁלַיְמָה לְבַקְשֵׁהוּ׃ מו וַיְהִי
אַחֲרֵי שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַיִּמְצְאוּ אֹתוֹ בַּהֵיכָל יוֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַמּוֹרִים
וְשׁוֹמֵעַ אֹתָם וְשׁוֹאֵל לָהֶם׃ מז וַיִּשְׁתּוֹמְמוּ כָּל־הַשֹּׁמְעִים אֹתוֹ עַל־
תְּבוּנָתוֹ וְעַל־מַעֲנֹתָיו׃ מח וַיִּתְמְהוּ בִּרְאוֹתָם אֹתוֹ וַתֹּאמֶר אֵלָיו
אִמּוֹ. בְּנִי מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לָנוּ. הִנֵּה אָבִיךָ וַאֲנִי בִּקַּשְׁנוּךָ בְּמָרַת
רוּחַ׃ מט וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. לָמָּה בִּקַּשְׁתֶּם אֹתִי. הֲלֹא יְדַעְתֶּם כִּי

נתנה אל לבה להיות תמיד בבית אלהים להתפלל ולשמוע דברי אלוהיו. (לט) אל נצרת עירם: ומכאן נסעו בעת ההיא למצרים ע"פי המלאך כנזכר בספר מתי סימן ב' וזו תשובה לאנשים בוערים המדברים סרה ובוז על האותות והמופתים אשר עשה ישוע לעיני כל העם שאומרים שעשה הכל ע"י כישוף אשר למד בהיותו במצרים, כי הראה מכאן ומדבר מתי שהיה אז ישוע רק בן שתים שנים, היעלה נער בן שתים שנים כח ללמוד את הכישוף, מי שמע כזאת ומי ראה כאלה, ואם בילדותו למד כישוף למה לא עשה גם בילדותו נסים ונפלאות, כי דרך הילדים והנערים להתפאר בחכמה כזו יותר מכולם, ועוד מי מהמכשפים החיה את המתים כאשר עשה ישוע? ומה שאומרי' אחרים שעל ידי שם המפורש עשה כל נפלאותיו, הם ג"כ דברי סכלות ודברי רוח כאשר הוכחתי בהקדמה. (מא) אביו: כבר נתבאר בפסוק כ"ז עיין עליו. שנה בשנה: ממועד למועד לקיים מצות ראיה, שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך, והוא כמו ועלה האיש מעירו מימים ימימה להשתחוות וגו' (שמואל א' א'). (מב) בן שתים עשרה שנה: הוא זמן שרגילין לחנך בו את הילדים למצות השם. (מג) בכלות הימים: ימי החג. לא ידעו: לא הקפידו עליו לראות איה הוא. (מו) בתוך המורים: בתוך החכמים ומלמדי תורה, מלשון ולא שמעתי בקול מורי (משלי ה'). ושומע אותם ושואל: כדרך התלמידים הגונים כדי לחדד בהלכה ולעמוד על בוריה. (מז) וישתוממו: מגזרת שממון ופירושו תמיה ר"ל התמהו מאד מאד, כמו ישמו על עקב בשתם (תהילים מ'). (מח) במרת רוח: בצער ויגון ומכאוב לב כמו במר נפש מספד מר (יחזקאל כ"ז). (מט) למה בקשתי אתי וגו' כלומר לא הייתם צריכים להצטער בשבילי ולבקשני במכאוב לב הלא ידעתם וגו'. בעניני

עָלַי לִהְיוֹת בְּעִנְיְנֵי אָבִי׃ נ וְלֹא הֵבִינוּ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר
אֲלֵיהֶם׃ נא וַיֵּרֶד אִתָּם וַיָּבֹא אֶל־נָצְרַת וְסָר אֶל־מִשְׁמַעְתָּם.
וְאִמּוֹ שָׁמְרָה אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּלִבָּהּ׃ נב וְיֵשׁוּעַ הָלוֹךְ
וְגָדֵל בְּחָכְמָה וּבְקוֹמָה וּבְחֵן גַּם עִם אֱלֹהִים וְגַם עִם אֲנָשִׁים׃
ג א וַיְהִי בִּשְׁנַת חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה לְמֶמְשֶׁלֶת טִיבֵּרְיוּס הַקֵּיסָר
בִּהְיוֹת פָּנְטִיּוֹס פִּילָטוֹס פֶּחָה בִּיהוּדָה וְהוֹרוֹדוֹס טֶטְרַרְכִים

אבי: ר"ל בהיכל כי מלת אבי שב אל השם. וההיכל נקרא בית ה' כמ"ש **בנה את בית ה': יסד את בית ה'** (מלכים א' סי' ט' וסי' ו'), והיא תשובה לדברי אמו, כי היא אמרה שבקשה אותו ולא ידעה באיזה מקום הוא. ועל זה השיב ואמר שעליו להיות במקום ובבית אביו כדי למלאות רצונו. וזהו מה שאמר הנביא **ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים** (מלכים ג'). (נ) **לא הבינו:** לא ירדו לסוף עומק הדברים. (נא) **וסר אל משמעתם:** כבדם בכל כחו ונפשו כחיוב הבנים, כאשר גם עם יוסף היתה ידו לעזרו באומנתו בכל מיני עזר ככתוב במארקוס סי' ו'. והיא תשובה לאומרים כי סורר ומורה הי'. **ואמה שמרה וגו':** כי עדיין לא שכחה את דברי המלאך אליה וראתה סימנים רבים וטובים המורים אל אמתת הדבר. (נב) **וישוע הלך וגדל וגו':** הוא ע"ד מה שנא' והנער שמואל הלך וגדל וטוב גם עם ה' וגם עם אנשים.
ג (א) **טיבירוס הקיסר:** הוא הקיסר השלישי אשר מלך ברומי בחזקה, וישב על כסא מלכותו אחרי מות הקיסר החסיד אוגוסטוס, ולא הלך בדרכי אוגוסטוס כי היה איש רע ורשע והרבה לעשות נבלה בכל ארצות ממשלתו. **פאנטיוס פילטוס פחה ביהודה:** כך כתוב גם ביוסיפון בספר ה' סימן מ"ד: ששלח טיבריאוס את פילטוס שר צבאו לירושלים ושלש דמותו בידו, וכאשר בקש להביא **התמונת וצלם** הקיסר העירה מנעוהו העם מלבוא בו אל העיר, ויקצוף פילטוס על העם יהודה והמית אנשים רבים מאנשי ירושלים בחרב וכו'. **הורדוס:** הוא הורדוס המכונה גם אנטיפס בן הורדוס הגדול הנזכר למעלה, ונולד לו מאשתו הירושלמית. ואחר מות אחיו ארקילאס מלך על ישראל, וגם הוא הרשיע לעשות מכל אשר לפניו ולא עזב תועבה אשר לא עשה, לקח אשת פיליפוס אחיו בעודנו אחיו חי לאשה והיו לה בנים מאחיו, גם הרג אנשים רבים מחכמי ישראל וכו', וימלוך י"א שנה על ישראל. **פחה:** כי כבר יעץ המלך הורדוס הגדול בחייו בעצתו (ובעצת משפט הקיסר אוגוסטוס) להמליך אחר מותו על ממשלת מלכותו את שלשת בניו ולהיות שלשתם חברים במלכותם על ישראל, דהיינו אנטיפאטר הבכור אעפ"י שלא היתה אמו ממשפחה יקרה יקח פי שנים כמשפט הבכורה, ואלכסנדר ואריסתובלוס שאמם ממשפחה יקרה יחלקו בשאר. ואחרי כי ריבו ריב יחדיו ואיש קנא את אחיו והלשינו זה את זה, ובפרט אנטיפאטר אשר היה ערום לרע והלשין את אחיו הקטנים אל המלך פעם אחר פעם בערמות גדולות עד שצוה המלך להרגם, ולא עלתה מחשבת הורדוס בידו וכתב במכתב הברית לפני מותו שימלוך אנטיפאטר הבכור לבד אחר מותו, כי עדיין לא נודע

בַּגָּלִיל וּפִילִיפּוֹס אָחִיו טֶטְרַרְכִים בְּאִיטוּרְיָא וּבְאֶרֶץ טְרַכוֹנִיטִיס
וְלוּסַנְיָה טֶטְרַרְכִים בַּאֲבִילֶנָה׃ ב וְחָנָן וְקַיָּפָא הַכֹּהֲנִים הַגְּדוֹלִים
הָיָה דְּבַר אֱלֹהִים אֶל־יוֹחָנָן בֶּן־זְכַרְיָהוּ בַּמִּדְבָּר׃ ג וַיָּבֹא בְּכָל־

למלך לשון ערמתו וגם רשעתו כי רמהו בחלקות. אבל הלוכד חכמים בערמם הלכיד גם את הרשע הזה ברשתו אשר טמן לאחיו האחרים ולאביו המלך הזקן, כי חשב להשקות גם אותו סם המות. וילו המלך להרגו איזה ימים קודם מותו ולמחות את שמו ממכתב הברית למלוכה ולכתוב במקומו את ארקילאוס בנו. ואחרי מות הורדוס הרעומו כל העם עליו על כי הכביד את עולו עליהם ומאנו כי ימלוך ארקילאוס, כי גם הוא עשה נבלות רבות בישראל. ואף כי עלה הקיסר היתה אתו לא נתקיימה המלוכה בידו ויגרש מירושלים עיר מלכותו וימת בגלות. ובראות הרומיים כי היהודים עשו כל אשר זממו, לכן בקשו להחלים גבורתם ולהכניע גאות עוזם, ויחלקו את ארץ יהודה לארבעה חלקים, ויפקידו על שלשה חלקים את שלשת בני הורדוס הנשארים פן יאמרו היהודים שאין להם מלכים מבני עמם. ועל ירושלים וסביבותיה הפקידו את פאנטיאוס פילאטוס למען לא יהיה ליהודים עיר מבצר כירושלים לעזר כנגדם: ולכן נקרא כל אחד **טטרכים** ר"ל שר מארבעה (כן פירושו בלשון יון) לפי שארבעה שרים היו וכל אחד מלך על חלק רביעי מארץ יהודה כנ"ל **פיליפוס:** בן הורודוס מאשתו הירושלמית. **באיטוריא בארץ טרכוניטים:** את הארץ הזאת כבש אריסטובלוס והיו יושביה מאז לגוי גדול ככתוב ביוסיפון בספר ד' סימן ט'. **ולוסניה:** יש אומרים שהוא מבני בניו של הורדוס. **באבילנה:** לא היא אבל הגדולה אשר הניחו עליה הפלשתים את ארון ה', (שמואל א' ו' י"ח) ולא היא אבילה אשר עבר בה יואב לרדוף אחרי שבע בן בכרי (שם ב' כ' י"ד ט"ו) אלא היא בין הר הלבנון. (ב) **וחנן וכיפא:** כתב ביוסיפון שכיפא היו בעת ההיא כ"ג אבל מפני שחנן היו חותן כיפא וזקן ממנו לכך קדם אותו הכתוב. **הכהנים הגדולים:** אין רצונו לומר שהיו שני כהנים גדולים בפעם אחד כי אין ממנין שני כ"ג כאחד, אלא אחד כ"ג היה ואחד סגן הכהנים, ונקרא גדול לפי שהוא גדול מאחיו המון הכהנים. ובענין הזה קורא גם יוסיפון את הסגן כהן הגדול. ומכל עוד לפרש כמשמעו ומזה תוכל לראות את מהפכת מהומת ומבוסת תורת ה' ומשפט עמו בימים ההם. **היה דבר ה':** לא בא הכתוב לכתוב באר היטב באיזה זמן היו בראשונה דבר ה' אל יוחנן אלא להודיע חסדי ה' הגדולים: כי הכלל העולה מדברי הפסוק הזה הוא שהיתה עת צרה ומצוקה לישראל והתחילו לרדת מטה מטה, מלכי ישראל היו עבדים לגוי רשע להרומיים, ואעפ"י כן מלכו על עם ה' באכזריות, איש שפך את דמי אחיו ולא יראו ה', הרומיים הלכו בשרירות לבם והביאו צלם לעיר קדש ישראל וחשבו להכחיד מארץ את שם יהודה, וכדי שלא יהיה לישראל פתחון פה לאמר ה' שכח אותנו ולא הקים לנו עוד נביא להגיד לנו את פשעינו ולהשיבנו מדרכנו הרעה למען נגאל. לפיכך נאמר שהיו בעת ההיא דבר ה' אל יוחנן כלומר בעת שהצרות תכפו זו את זו והשבט והמלכות התחיל להוסר מיהודה והיה עת לחנן ציון. (ג) **ויקרא:**

כִּכַּר הַיַּרְדֵּן וַיִּקְרָא אֶת־טְבִילַת הַתְּשׁוּבָה לִסְלִיחַת חֲטָאִים׃
ד כַּכָּתוּב בְּסֵפֶר דִּבְרֵי יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא לֵאמֹר. קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר
פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְהוָה יַשְּׁרוּ מְסִלּוֹתָיו׃ ה כָּל־גֶּיא יִנָּשֵׂא וְכָל־הַר וְגִבְעָה
יִשְׁפָּלוּ וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה׃ ו וְרָאוּ כָּל־
בָּשָׂר אֶת־תְּשׁוּעַת הָאֱלֹהִים׃ ז וַיֹּאמֶר אֶל־הַהֲמוֹנִים אֲשֶׁר יָצְאוּ

ר״ל היה קורא ומכריז בקול רם ודורש ברבים, מלשון קרא בגרון אל תחשך (ישעיה נ״ח) וקרא עליה את הקריאה (יונה ג׳): ויקרא בשם ה׳: (בראשית י״ב). טבילת התשובה: ר״ל שיטבלו הטבילה ויטהרו מטומאותם ואח״כ יעשו תשובה למען יסלחו להם חטאיהם. ומענין הטבילה עיין בהקדמה. (ד) בספר דברי ישעיהו: מ׳, ג׳, וגו׳: וכתבו שם רש״י והרד״ק בפסוק ראשון של הסי׳ הזה שהנבואה הזאת והנחמות המיועדות עתידות הן לימות המשיח, ולפיכך כל הפסוקים לא נאמרו כי אם ברמז על תשובת האדם שיפנה את לבו ויישר ויטהר לבו מכל רוש וגאוה, וזה צריך להיות קודם ביאת המשיח וקודם הגאולה כידוע. ומשום זה הולך ואומר קול קורא: קורא הוא כינוי לשלוחי המלכים ומלאכיהם, אשר ישלחו לפניהם איש להכריז ולתקוע בשופר להודיע לכולם את זמן בואם כדי שיוכלו העם להכין קבלת מלכם כראוי. וכן פי׳ הראב״ע באמרו קול קורא הם המבשרים. ואמר יוחנן כן על עצמו על שם שנבחר ללכת לפני האדון ולהכין דרכו ולבשר את ביאתו כנבואת אביו בסימן א׳ פסוק ע״ו. וכענין הזה השיב דבר לשלוחי הכהנים והסופרים שבאו לשאול אותו מי הוא? ויען ויאמר אני קול קורא במדבר וגו׳ ככתוב בבשורת יוחנן סימן א׳ פסוק כ״ג. פנו דרך ה׳ וגו׳: כלומר שיסורו מדרך אוילים ולא יהיו עקשי לב ללכת דרך עקלקלות כי הגיעו ימי הגאולה אם ישובו: כמ״ש ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב וגו׳ (ישעיה נ״ט). (ה) כל גיא ינשא: גיא הוא מקום השפל, וזו רמז לבעלי תשובה ולעניי הארץ המשפילים את עצמן מפני הדרת ה׳ והמה ינשאו ויגבהו עד למעלה: ע״ד השפלה הגבה (יחזקאל כ״א כ׳ כ״ו). וכן הוא אומר להחיות רוח שפלים (ישעיה נ״ז) לשום שפלים למרום (איוב ה׳ י״א) שבשפלנו זכר לנו (תהלים קל״ו). וכל הר וגבעה ישפלו: זהו הרשעים המגביהים את עצמן בגבה לבם ומאנים להכנע תחת יד ה׳ אלא אלא עומדין במרדן. והוא כטעם עיני גבהות אדם שפל ושח רום אנשים ונומר (ישעיה ב׳), ורמי הקומה גדועים והגבוהים ישפלו (שם י׳), כי ה׳ משפיל רשעים עדי ארץ. העקוב: הוא דרך המעוות. הרכסים: הם גבשושי הדרכים וכל זה רמז על לב בני אדם. (ו) וראו כל בשר את תשועת: כך מפרש הכתוב כאן את דברי ישעיה הנביא שאמר וראו כל בשר יחדיו כי פי ה׳ דבר: לפי שפי ה׳ דבר להושיע את עמו ולגאלם כמאמר הנביא בפסוקים שלפניו, ובפרקים הבאים בפרק נ״ו כי קרובה ישועתי, וענין אחד והוא כמו וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו (שם נ״ב פ׳ י׳). (ז) ויאמר אל ההמונים: ויען כי רובם היו פרושים וצדוקים (ככתב במתי סי׳ ג׳ פ׳ ז׳) שרש פרה ראש ולענה ואין בדעתם

לְהִטָּבֵל עַל־יָדוֹ. יַלְדֵי הָאֶפְעֶה מִי הוֹרָה אֶתְכֶם לִבְרֹחַ מִפְּנֵי
הֶחָרוֹן הַבָּא׃ ח לָכֵן עֲשׂוּ פְּרִי נָאוֶה לַתְּשׁוּבָה. וְאַל־תָּחֵלּוּ
לֵאמֹר בִּלְבַבְכֶם. אַבְרָהָם לָנוּ לְאָב. כִּי אֲנִי אֹמֵר לָכֶם אֲשֶׁר
הָאֱלֹהִים יוּכַל מִן הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה לְהָקִים בָּנִים לְאַבְרָהָם׃
ט וְגַם כְּבָר הַגַּרְזֶן הוּשַׂם עַל־שֹׁרֶשׁ הָעֵצִים. לָכֵן כָּל־עֵץ אֲשֶׁר
אֵינֶנּוּ עֹשֶׂה־פְּרִי טוֹב יְגֻדַּע וְיֻשְׁלַךְ אֶל־הָאֵשׁ׃ י וַיִּשְׁאָלוּ אֹתוֹ
הַהֲמוֹנִים לֵאמֹר. וּמָה אֵפוֹא נַעֲשֶׂה׃ יא וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. מִי
אֲשֶׁר לוֹ שְׁתֵּי כֻתֳּנוֹת יִתֵּן לַאֲשֶׁר אֵין לוֹ. וּמִי אֲשֶׁר לוֹ אֹכֶל
יַעֲשֶׂה כְּמוֹ־כֵן׃ יב וַיָּבֹאוּ גַּם הַמֹּכְסִים לְהִטָּבֵל וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו.
מוֹרֶה מַה־נַּעֲשֶׂה׃ יג וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. יוֹתֵר מִן הַקָּצוּב לָכֶם לֹא
תִנְגֹּשׂוּ׃ יד וַיִּשְׁאָלוּ אֹתוֹ גַּם אַנְשֵׁי הַצָּבָא לֵאמֹר. וַאֲנַחְנוּ מַה־
מַה־נַּעֲשֶׂה. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. אַל־תַּחְמְסוּ וְאַל־תַּעַשְׁקוּ אִישׁ.

לשוב אל ה׳ באמת, לפיכך גער בם והוכיחם בדברים האלה. ילדי האפעה: הם מיני נחשים רעים כמ״ש ביצי צפעוני (ישעיה נ״ט ה׳), ואמר כן על ערמתם ומחשבותם הרעות לפי שהם מתעים ומאבדים אחרים בהטפתם. מפני החרון הבא: בחרבן ירושלים וביום הדין. (ח) פרי נאוה לתשובה: ר״ל שיעשו תשובה ומעשים טובים וייטיבו דרכם מדרך הראשון עד כי יודע כי שבו אל ה׳ בכל לבם ובכל נפשם. אברהם לנו לאב: אשר כרת ה׳ עמו ברית על זרעו, ועל זה בטחו הפושעים והמורדים בעת ההיא עד אמרם שיסלח השם להם את כל מעשיהם הרעים ויביאם לעולם הבא בזכות אברהם ושאר האבות הקדושים, ולא ידעו כי ההבטחות שעשה הקב״ה לאבותינו הם על פי תנאי אם ייטיבו בניהם את דרכיהם וישמעו בקול דברו: וכן היו קודם חרבן הבית הראשון רשעים ופושעים שלא אבו להאמין ולשמוע לדברי תוכחות הנביאים ובטחו בהיכל ה׳, ומה השיב להם הנביא מפי הגבורה? אל תבטחו לכם אל דברי השקר לאמר היכל ה׳ היכל ה׳ המה: כי אם היטיב תיטיבו וגו׳ (ירמי׳ ז׳ פ׳ פ׳). ובסוף ראו ג״כ שלא חס אלהים על היכלו והחריבו, ומפני זה אמר גם הנביא אברהם לא ידענו וגו׳. (ישעיה ס״ג). להקים בנים ע״ד ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול (שמות ל״ב), כי כמו שעשה השם על פי הנס שהוליד אברהם בן מאה שנה שלא יפלא ממנו להקים לו בנים על דרך אחר. הגרזן רמז על חיילות הרומיים. (ט) שרש העצים: רמז לכנסת ישראל. (יב) המוכסים: הם אשר שכרו המכס מן פקידי הרומיים והיו שנואים בעיני כל היהודים, כי לקחו וחמסו כל אשר מלאו ידיהם ועיין סימן ט״ו. (יג) יותר מן הקצוב יותר מאשר חק כהן להם ובא הכתוב להגיד מעלת דברי יוחנן קריאתו שנגעה על לב המכסים כאלה והשיבם. (יד) אנשי הצבא: של הורדוס ופיליפוס אחיו והם

היו מסתפקים בשכרכם׃ טו ויהי העם כמצפים ויאמרו כלם
בלבבם על אודות יוחנן אם הוא המשיח׃ טז ויען יוחנן
ויאמר לכלם, אני מטבל אתכם במים. אך יבא הגבור ממני
אשר קטנתי מהתיר את־שרוך נעליו. הוא יטבל אתכם ברוח
הקדש ובאש׃ יז אשר מזרהו בידו וטהר יטהר את־גרנו.
ויאסף את־הדגן אל־אסמיו ואת־התבן ישרף באש אשר לא
תכבה׃ יח וגם על־רבות אחרות הזהיר בבשרו את־העם׃
יט והורודוס הטטררכים יען הוכיח אתו על־דבר הורודיא אשת
פיליפוס אחיו ועל־כל־הרעות אשר עשה הורודוס׃ כ הוסיף
על־כל־אלה גם את־זאת להסגיר את־יוחנן במשמר׃ כא ויהי
בהטבל כל־העם ובהטבל גם ישוע ובהתפללו והנה נפתחו
השמים׃ כב וירד עליו רוח הקדש בדמות גשמית כמו יונה
ויהי קול מן־השמים לאמר. אתה בני ידידי בך רצתה נפשי׃

שהיו יהודים, או של הקיסר ורומיים. (טו) אם הוא המשיח: מגיד שבדבר בעת ההיא כמעט נשכחה תורה מישראל כי לא ידעו שמגזע ישי יצא חטר (ישעי' י"ב) ודוד עבדי נשיא להם לעולם, יחזקאל ל"ז, כ"ה. וזו היא עת ביאת המשיח כדרשם בפסוק הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו וגו' (ישעיה כ"ט י"ד). (טז) שרוך נעליו: רצועת הנעלים, שהיה דרך העבדים ביניהם ההם להתיר את רצועות מנעלי אדונם. ברוח הקודש ובאש: המאמינים בו בלב אמת ברוח הקודש, והמואסים בו יטבל בהם ר"ל בגזירות קשות ובשפטים, כי אש הוא כינוי לחרון אף וכן הוא אומר והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרף את הכסף ובחנתים כבחן את הזהב הוא יקרא בשמי ואני אענה אותו וגו' (זכריה י"ג, ט'). (יז) מזרהו: הוא כלי שזורין בו את התבואה להבדיל את המוץ ממנה ונאמר במשל על מעשי ישוע ומשפטיו. ויטהר את גרנו: ע"ד וישב מצרף ומטהר כסף וגו'. הדגן: הם הצדיקים ובעלי התשובה, כאשר נמשלו גם לחטים ולרמונים. התבן: הם הרשעים שנמשלו לקש ולמוץ, ע"ד ואפיצם כקש עובר (ירמיה י"ג כ"ד), בית עשו לקש (עבדיה א') כמו אשר תדפנו הרוח (תהלים א'). (יט) והורודוס: הוא הנזכר למעלה. ואע"פ שהיה המעשה הזה איזה שנים אח"כ, מכל מקום הואיל והזכיר הכותב את יוחנן ואת התחלת מעשיו ספר גם זאת מקלו כדרך שעשה משה בחומשי התורה כי אין מוקדם ומאוחר בתורה. וכך כתוב גם היוסיפון בספר חמישי פרק מ"ה וז"ל: והוא (ר"ל הורדוס הרשע) לקח אשת פיליפוס אחיו לו לאשה בעודנו אחיו חי והיו לו בנים ממנו ויקחיה לו לאשה וגו'. וגם הוא הרג את יוחנן הכהן הגדול על אשר דבר ואמר לו אסור לך לקחת אשת אחיך פיליפוס לאשה ויהרגהו,

כג וישוע החל להיות כבן־שלשים שנה ויחשבוהו לבן־יוסף
בן־עלי׃ כד בן־מתת. בן־לוי. בן־מלכי. בן־ינא. בן־יוסף׃
כה בן־מתתיהו. בן־אמוץ. בן־נחום. בן־חסלי. בן נגי׃ כו בן־
מחת. בן־מתתיהו. בן־שמעי. בן־יוסף. בן־יהודה׃ כז בן־
יוחנה. בן־רסא. בן־זרבבל. בן־שאלתיאל. בן־נרי׃ כח בן־
מלכי. בן־אדי. בן־קוסם. בן־אלמודם. בן־ער׃ כט בן־יוסי.
בן־אליעזר. בן־יורם. בן־מתת. בן־לוי׃ ל בן־שמעון. בן־יהודה.
בן־יוסף. בן־יונן. בן־אליקים׃ לא בן־מליא. בן־מינן. בן־מתתא.
בן־נתן. בן־דוד׃ לב בן־ישי. בן־עובד. בן־בעז. בן־שלמון. בן־
נחשון׃ לג בן־עמינדב. בן־ארם. בן־חצרון. בן־פרץ. בן־
יהודה׃ לד בן־יעקב. בן־יצחק. בן־אברהם. בן־תרח. בן־נחור.
לה בן־שרוג. בן־רעו. בן־פלג. בן־עבר. בן־שלח׃ לו בן־קינן.
בן־ארפכשד. בן־שם. בן־נח. בן־למך׃ לז בן־מתושלח. בן־

הוא יוחנן הטובל עכ"ל. ולא נכתב כאן אלא שנתן אותו במטרה, כי לא הרגו מיד כי אם צוה בראשונה לכלותו אותו במטרה וגם הוא לא הניחו אם לא נלכד בערמת בתו בעלת אשתו כאשר יבואר לקמן. (כג) החל: הוא מקרא קצר וחסר המעשה ופירושו בהחלו עבודתו עבודת הקודש ר"ל ללמוד ולבשר ענוים כי בגלל הדבר הזה נשלח והורד לע"הז בין בני האדם כד"א לבשר ענוים שלחני. והחל אחר שלשים שנה כמו הלוים שהחלו עבודתם באהל מועד בני שלשים שנה (במדבר ד' י"ג). ויחשבוהו לבן יוסף וגו': והוא מצד אמו ג"כ בן עלי. כי עלי אב מרים היה ובא לוקס ליחס את ישוע לדוד מצד אמו לפי שמתחילתו יחסו כבר מצד יוסף: והשתבשו בענין הזה עד למאוד בעל חזוק האמונה ובעל נצחון, כי סברו שגם כאן הוא יחוס יוסף. וטעות גמור הוא בידם אלא שהוא יחוס מרים ואביה. כי לא הבינו לשון יון שהוא עיקר רק סמכו על העתקה בלשון רומי שמלאה טעות לפעמים. לכן גם המון דבריהם כדברי החולם חלום ודברים כאלה המה כקנה רצוץ אשר יסמך איש עליו ובא בכפו ונקבה. (לא) בן נתן: אחי שלמה הנולד לדוד מבת שבע (שמואל ב' ה' י"ד) ומפני זה אין לתמוה כי נזכרו פה שמות אחרים מעלי עד דוד מאשר במתתיהו, כי בבשורת מתי הוא מיחס את יוסף במשפחות שלמה בן דוד וכאן את אב מרים במשפחות נתן בן דוד כנ"ל. (לו) בן קינן: לא נמצא השם הזה במקרא בתולדות ארפכשד (בראשית סימן י' פסוק כ"ד) אבל נמצא כתוב בהעתקת השבעים הזקנים בלשון יון בזה הלשון וארפכשד ילד את קינן, וקינן ילד את שלח, סותרה מה שנכתב בפסוק שאם וארפכשד ילד את שלח וגו'. (לח) בן אלהים: מוסב למה שאמר למעלה שהוא ר"ל ישוע נחשב בן יוסף, אבל באמת הוא בן אלהים

38

חֲנוֹךְ. בֶּן־יֶרֶד. בֶּן־מַהֲלַלְאֵל. בֶּן־קֵינָן׃ לח בֶּן־אֱנוֹשׁ. בֶּן־שֵׁת. בֶּן־אָדָם. בֶּן־אֱלֹהִים׃

ד א וְיֵשׁוּעַ מָלֵא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שָׁב מִן הַיַּרְדֵּן, וַיּוּבָא בָרוּחַ הַמִּדְבָּרָה׃ ב וַיְנֻסֶּה עַל־יְדֵי הַשָּׂטָן אַרְבָּעִים יוֹם. וְלֹא אָכַל מְאוּמָה בַּיָּמִים הָהֵם וְכַאֲשֶׁר תַּמּוּ וַיִּרְעָב׃ ג וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַשָּׂטָן אִם בֶּן־הָאֱלֹהִים אַתָּה דַּבֵּר אֶל־הָאֶבֶן הַזֹּאת וּתְהִי לְלָחֶם׃ ד וַיַּעַן יֵשׁוּעַ אֵלָיו לֵאמֹר. כָּתוּב כִּי לֹא עַל־הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל־כָּל־מוֹצָא פִי־יְהוָֹה׃ ה וַיַּעֲלֵהוּ הַשָּׂטָן אֶל־הַר־גָּבֹהַּ וַיַּרְאֵהוּ אֶת־כָּל־מַמְלְכוֹת הַתֵּבֵל בְּרֶגַע עָיִן׃ ו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַשָּׂטָן. לְךָ אֶתֵּן אֶת־כָּל־הַשִּׁלְטוֹן הַזֶּה וְאֶת־כְּבוֹדָן כִּי לִי נִתַּן וְלַאֲשֶׁר אֶחְפֹּץ אֶתְּנֶנּוּ׃ ז לָכֵן אִם תִּשְׁתַּחֲוֶה לְפָנַי לְךָ תִהְיֶינָה כֻּלָּנָה׃ ח וַיַּעַן יֵשׁוּעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו. סוּר מִמֶּנִּי שָׂטָן כִּי כָתוּב. לַיהוָֹה אֱלֹהֶיךָ תִּשְׁתַּחֲוֶה וְאֹתוֹ לְבַדּוֹ תַעֲבֹד׃ ט וַיְבִיאֵהוּ יְרוּשָׁלַיְמָה וַיַּעֲמִידֵהוּ עַל פִּנַּת הַהֵיכָל וַיֹּאמֶר אֵלָיו. אִם בֶּן־הָאֱלֹהִים אַתָּה הִתְנַפֵּל מִזֶּה מָטָּה׃ י כִּי כָתוּב. כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָּךְ לִשְׁמָרְךָ׃ יא וְעַל כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן־תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ׃

כי לא היה לו אב. ואין דעת הכותב להגיד שמשום זה נקרא ישוע בן אלקים לפי שנולד מאדם הראשון שהיה יציר כפיו של אלהים כאשר בקש להוכיח איש חסר דעת בעל חזוק אמונה. והנה הלא כבר אמר הכותב בפרק הראשון הטעם מפי המלאך מה יקרא ישוע בן אלהים, כאשר באדרנו למעלה.

ד (א) וישוע שב מן הירדן: אחר הטבלו שם כנזכר בפסוקים הקודמים: ויובא ברוח: רוח הקודש אשר נלחה עליו אחר הטבלו שם כנכתב בסי' שלפניו פסוק כ"א, והיא כענין ורוח אלהים ישאך (מלכים א' סי' י"ח), ותשאני רוח דיחזקאל. (ג) אם בן אלהים אתה: לפי ששמע קודם לזה את קול אלהים מדבר ואומר בני ידידי וגו'. (ד) על כל מוצא פי ה': ר"ל אל תעלה על דעתך שצריך האדם דוקא לחם להחיות את נפשו, הלא כלכל אלהים את ישראל ארבעים שנה במן שבא על פי דבורו, כאשר אמר גם משה ויענך וירעיבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך למען הודיעך וגו', (דברים ח') א"כ אין יד השם קצרה לכלכלני בכל דבר שיצא מפיו אע"פ שאינו לחם: (ח) ואותו לבדו תעבוד: הוסיף מלת לבדו לחזק הפעולה אע"פ שלא נמצא בדברי משה דברים י', וכן העתיקו השבעים הזקנים בלשון יון בהוספת מלה לבדו. (ט) התנפל: כלומר השלך את עצמך, כי זה שימוש בנין התפעל כמו לך התחזק (מלכים א' כ' כ"ב), כלומר החזק את עצמך. (י) כי מלאכיו

39

יב וַיַּעַן יֵשׁוּעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו. נֶאֱמַר. לֹא תְנַסֶּה אֶת־יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ׃ יג וְכַאֲשֶׁר כִּלָּה הַשָּׂטָן אֶת־כָּל־הַמַּסּוֹת וַיָּסַר מִמֶּנּוּ לְעֵת׃ יד וַיָּשָׁב יֵשׁוּעַ בִּגְבוּרַת הָרוּחַ הַגָּלִילָה וְשִׁמְעוֹ יָצָא בְּכָל־הַכִּכָּר׃ טו וַיְלַמֵּד בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹתֵיהֶם וַיְכַבְּדוּהוּ כֻּלָּם׃ טז וַיָּבֹא אֶל־נָצֶרֶת

וגו': (תהלים צ"א) (יב) לא תנסה וגו' (דברים ו' ט"ז). (יג) וכאשר כלה וגו': לא נסה אותו כל הארבעים יום בפעם אחת, אלא לפרקים נסהו ולפרקים הניחהו.

אמר המבאר ראיתי שהמאמר הזה הוא כאבן נגף להמוני ישראל ולקצת מורי הורה, אשר חכמים בעיניהם ואין להם עיון כלל בנימוקי דברי הנביאים. ומדוחם באמרם שאם ישוע היה אלוה איך ינסהו השטן לאלהים וגו'? ואיך יהיה מן האפשר שהנברא יכריח את בוראו ויוליכהו למקום אשר ירצה בעל כרחו? זה הדבר לא יסבלהו השכל ולא דעת שום משכיל וגו'. ותמהתי עד למאוד על דברי תהו כאלה, והלא השיא השטן גם כן את השם לפתותו למען ינסה את איוב ולהיות לו לאויב ולהכות אותו. היעלה על לב בעל שכל לאמור משום זה אין הוא אלוה? חלילה למשכיל וחלילה. ועוד סרה ידברו באמרם שהוליכו השטן למקום אשר לא רצה והכריחו ללכת. לא נתכוונו שאלו על זאת. הלא חרפה מכל דברי ספרי ברית החדשה שקבל עליו ישוע את כל היסורים באהבה בגילה ונשמחת לבו, כדי שלא יאבד אדם אחד, והוא סימן מסימני המשיח, כי בתנאי כזה כרת המשיח ברית עם השם כביכול לקיים גזר דינו, כלומר כדי שיושעו כל בני אדם אף הנמצאים בעפר ממיתת אדם הראשון אף נפלים וכו' כדאיתא בילקוט שמ"ע: א"כ הפועל לא הוכרח מפעול, לפי שברצון הפועל היתה ר"ל לא הכריח הנברא שהוא השטן את בוראו דהיינו את ישוע והוליכו למקום אשר לא רצה בעל כרחו, לפי שהכל נעשה ברצונו הטוב, הכל מדעתו, הכל מסבה ידועה בעצת השם וחפצו וגזירתו, אשר גזר עליו מימי קדם כנזכר. וראיה גם לזה מה שהאמר במתי סימן ד' פסוק י"א שתיכף אחר שגער ישוע בשטן אז חדל ממנו ויבואו במקומו מלאכי השרת לשרתו. עיין למטה בפסוק ל"ד. ואם יאמרו שזה הדבר לא יסבלהו השכל? אשיב להם איך יסבול השכל שפעם אחד כתיב וליה יהב שלטן ויקר ומלכו וכל עממיא אומיא ולשניא ליה יפלחון וגו' (דניאל ז' י"ג) והוא לדעת כל המפרשים על מלך המשיח, ובמקום אחר נאמר נבזה וחדל אישים, וכמסתר פנים ממנו וגו' (ישעיה נ"ג) שאי אפשר לפותרו אלא על מלך המשיח, ונאמר אנכי תולעה ולא איש חרפת אדם ובזוי עם, כל רואי ילעיגו לי וגו' (תהלים כ"ב) שאי אפשר ג"כ לפרשו אלא על המשיח כדאיתא במדרש: אם כן הלא הם שני הפכים בנושא אחד כמו שאמרנו למעלה. אבל סוד המשיח וסיבת ביאתו וענין השטן שהוא נחש הקדמוני שגרם מיתה לעולם הוא סוד כמוס ועוד אשכילך ואורך בדבר הזה. (טו) וילמד: היה דורש ברבים. (טז) אמון: מגודל. ויעמוד לקרוא: ממשמעות הדברים האלה לפי פשוטם ולפי סוגיות הלשון נראה שקם ישוע ועלה לקרות בתורה והאומרים שטעם ויעמוד לקרוא בתורה הוא שעלה ישוע לדרוש מפני שקילר

אֲשֶׁר הוּא אֹמֵן שָׁם וַיָּבֹא כְּמִשְׁפָּטוֹ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת אֶל־בֵּית הַכְּנֶסֶת וַיַּעֲמֹד לִקְרוֹא: יז וַיִּתְּנוּ בְיָדוֹ סֵפֶר יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא. וַיִּפְתַּח אֶת־הַסֵּפֶר וַיִּמְצָא אֶת־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר כָּתוּב שָׁם: יח רוּחַ אֲדֹנָי יֱהוִֹה עָלַי יַעַן מָשַׁח יְהוָֹה אֹתִי לְבַשֵּׂר עֲנָוִים שְׁלָחַנִי

שכתוב בענייני התורה, שלא נאמר בפירוש שנקרא ישוע לקרוא וגם לא נכתב שבירך ישוע ברכת התורה כמשפט, הנה הטה לא דרשו על זאת היטב בספרי התלמוד והפוסקים כי דרכם לעולם לכתוב בקריה העולה או העומד לקרוא בתורה כדגרסינן (במגילה ירושלמי בפרק בני העיר) זה העומד לקרוא בתורה צריך שיהא פותח בדבר טוב. כי ידענו דרך בע"ל המקרא לכתוב גם כן כמה פעמים רק תוכן הדברים ולהניח ראשם וסופם לפי שמבוארים הם מעצמן למבין. ולכן גם לא נזכר ונכתב פה שקבל רשות מן הצבור או מן ראש הכנסת לדרוש ברבים, כי אין דרך עד היום הזה בכל תפוצות ישראל, שיקום חכם אחד בבית הכנסת ויחל לדרוש בפתע פתאום בלי ידיעת הצבור והאב בית דין וברשותם, אלא צריך שיודיע הדבר תחלה לראש הכנסת קודם לכן מפני דרך ארץ וסדר עולם. והאיש אשר יעשה בזדון כנגד הסדר לא ירצה לפני הקהל. ומי אפשר לומר שעלה ישוע ודרש באין רשות הקהל חלילה. כי הנה נאמר שנתן לו ספר ישעיה, הנה הראה מזה שכל הקהל ידעו מה הוא עושה ורצו בדבר עד שצוו לתת לו ספר ואם נבוא לפרש הפסוק כמשמעו כך פירושו שעמד ישוע אחר הקראו מן החזן ועלה לבימה (הנקראת היום הזה אל"מעיר) ובבואו עלה וקרא בתורה, דהיינו שבירך ברכת התורה והחזן או הוא עצמו קרא לפניו איזה פסוקים מן התורה כי זה הוא דרך הלשון בכל מקום שנאמר בספרי התנאים והפוסקים, עמוד לקרוא בתורה או עלות לתורה סתם, לא שהעולה יקרא בעצמו דוקא בקול רם באזני הקהל אלא שיברך ברכת התורה והחזן יקרא לפניו אם הוא אינו רוצה איזה פסוקים, ואחר קריאתו נתנו לו ספר של הנביא לקרוא את ההפטרה כי מן הנראה כבדו את ישוע לקרוא ההפטרה כאשר יתבאר בפסוקים הבאים. (יז) **ויתנו בידו ספר**: נראה מכאן שעלה למפטיר, לפיכך נתן לו השמש אחר קריאת התורה ספר נביא להפטיר בו. אבל הוא לא כן יחשב ולבו לא כן ידמה אלא גמר בדעתו שעתה עת לה' לגלות לעיני כל העם מי הוא הקורא ומה תכונתו כדי שידרשוהו ויחיו. ומשום זה לא הפטיר מענייני דסדרה, אלא מעניינו ומענין דיומא ר"ל מענין השייך לאותו הזמן כדי להתעורר לב השומעים שיתנו עיניהם עליו ולשום על לבם הדברים ויתבוננו בהם היטב בכח ההפטרה החדשה ובכח המפטיר הזה. **וימצא את המקום וגו'**: אפשר שמצאו במתכוין. ואפשר שמצאו שלא במתכוין. במתכוין שהם כיון לדבר על לב השומעים ולהודיעם מתכונתו ומעניינו, ומענין הזמן בו נגלה ולהתעורר לבם על דבר הדם לא נמצא בכל הנביא מקום מדבר מאותו הענין כזה כדאמרן, שלא במתכוין דהיינו שפתח ספר ההפטורה. אי נמי שהיה הסדר אשר קרא בשבת בפרשת כי תבוא שמפטירין בישעיה ס' קומי אורי עד סוף הסימן ובמלאו הוצה ללהט עליו רוח אלהים וקרא ובאר.
(יח) **רוח אדני ה' עלי וגו'**: הוא בנבואות ישעיהו בסימן ס"א ויתם ישוע

שמאמר הוא על עצמו וקרא (בפסוק כ"א) היום התמלא הכתוב הזה באזניכם. ולדעת האומרים שהפסוקים האלה הם דברי הנביא עצמו, שמנהו השם ושלחו לבשר אלה הנחמות את בני ישראל העתידים להיות בגלות זמן ארוך, שלא יתיאשו מן הגאולה במלאת אלה הנחמות כתובות וגו', וסוברים לדעתם שהגאולה ההיא נאמרה דוקא על גאולה גופנית ר"ל על גאולת אסירי עני וברזל בבבל במצרים בבור באסור ובשאר הארצות להוציאם ממסגרם ולאמר להם צאו לאשר בחושך הגלו, נשיב ונאמר שהנבואה על גאולה מגלות בבל היא רמז על הגאולה אשר יעשה השם ע"י מלך המשיח, דהיינו כמו ששלח הקב"ה אז בבבל את ידו לפתח המוסרות מבני הגלות ולקרא להם דרור ופקח קוח, כן ישלח השם גם בימים הבאים בימי הגאולה אחרונה את דברו והוא מלך המשיח (ע"ד הפסוק ישראל נושע בה' כתרגומו ישראל אתפריק במימריה דיי' ופירוש רש"י במלך המשיח) לשבר דלתות נחושת. ולגדע בריחי ברזל להחלים כח השטן וסטרא אחרא, שהוא שטן ויצר הרע, ולבשר זאת ענוים ענוי הארץ, ולחבוש לנשברי לב הנאנחים והאנקים בממשלת זדון בארץ להושיע ולרפא את האוילים מדרך פשעם המתענים מעונותיהם ועד שערי מות באו ולקרא להם דרור ופקח קוח, כמו שגם גאולת מצרים היתה רמז לכל הגאולות הללו כנודע לחכמי חן, ועיין בשני לוחות הברית במסכת פסחים בפרק תורה אור: ולפי שישוע הוא המשיח (כאשר הוכחתי בהקדמה בראיות גמורות) ובא והחל לבער את ממשלת זדון מן הארץ ובשר את הענוים בשורה טובה כזאת וחבש לנשברי לב וקרא לשבוים ולאסירים תחת ידי השטן בחרצובות רשע דרור, ופקחקוח באותות ובמופתים גדולים לעיני כלם כאשר תראה בסימנים הבאים, לכן באמת ולצדק באר את הפסוקים האלה על עצמו ולומר היום יתקיים הכתוב הזה באזניכם, כלומר מה שניבא ישעיהו על הגאולה הגופניית נתקיים היום ברמז בגאולה הרוחניית, ביתר שאת ויתר עז כעל הגאולה מבבל, לפי שתהיה גאולה ותשועת עולמים. אבל להודיעך קושט דברי אמת נאמר שלא נאמרה הנבואה הזאת דוקא על גאולה גופניית. ושהפסוקים האלה לא אמרם הנביא על עצמו כלל אלא על ישוע משיח אלקי יעקב אשר רוחו דבר בפיו ר"ל פיו של הנביא ומלתו היתה רק על לשונו של הנביא, אבל אמרם על התשועה אשר יעשה ה' ביד ישוע לעולמי עד ברוחניות. וצריכים אנו לקשר קשר הפרשה ההיא עם פרשה הסמוכה אליה מלמעלה ולמטה. ואם נשים את עיני שכלנו על הנבואות הנכללות בפרשה שלפניה נמצא בהן דברים טובים ודברים נחומים אשר אי אפשר לומר עליהן שאינן יוצאין מידי פשוטן, או שנתקיימו כבר בישראל אחר גלות בבל קודם חרבן בית שני. למשל בסימן ס' פסוק י' נאמר שלא יהיה עוד השמש לישראל לאור יומם והירח לא יאיר להם לנגה, אלא שיהיה השם להם לאור עולם ואלקים לתפארת. וכן בפסוק כ' לא יבא עוד שמשך וירחך לא יאסף כי ה' יהיה לך לאור עולם ושלמו ימי אבלך. ואע"פ שאם באת לפרש את הפסוק י"ט לדעת הרד"ק ושאר המפרשים האומרים שהוא דרך משל על הישועה ועל הנחמה לפי מנהג הכתוב הממשיל את הטובה ואת הישועה לאור על דרך ליהודים היתה אורה (אסתר ח' ט"ז) וכן הוא אומר (ישעיה ל' כ"ו) והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימי' וגו', מכל מקום מוכח על כל פנים מכאן שתהיה שמחה

וישועה גדולה למאוד עד שכל הטובות וכל השמחות והישועות הראשונות לא יהיו נחשבות לכלום מפניה, וגם שלא תהיה עוד שמחה וישועה למעלה ממנה ר"ל כיתרון אור החמה מן אור הלבנה וכיתרון אורו של הקב"ה כביכול מן אור החמה. וצריך שתהיה שמחת עולם כמשמעות הפסוק והיה ה' לך לאור עולם: וזו גם הכלל העולה לדעתם מפסוק כ' הנזכר כתרגומו לא תבטל עוד מלכותיך ויקריך לא יעדי וגו', א"כ משמע לא יוסיף עוד שבט מלכותם לסור מהם לעולם אלא אדרבה מלכים ילכו לנגה זרחך (בפסוק ג') בני נכר יבנו חומותיך ומלכיהם ישרתוך (בפסוק י') הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו (בפ' י"ב) ובני מעניך ילכו אליך שחוח והשתחוו על כפות רגליך (בפסוק י"ד) וינקת חלב גוים ושד מלכים וגו'. וכן הוא בסי' ס"א נאמר בפסוק ה' שיעמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכרמיכם ואתם כהני השם תקראו. כלומר שלא יהיו עוד צריכים לעבוד את עבודתם, כי בני נכר יעשום רק יהיו פנויים לעבוד את השם, כמו הכהנים שהיו מוכנים ומזומנים לעבודת בית המקדש כן יהיו פנויים מעסקי העולם ויתעסקו בתורה ובדברי חכמה. בסימן ס"ב פסוק ו' הבטיחם השם להפקיד שומרים על חומות ירושלים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו וגו'. בפסוק ח' נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו לבלתי תת עוד דגנך מאכל לאויביך וגו' כי מאספיו יאכלוהו ומקבציו ישתוהו בחצרות קדשי. לא התכונן בעזרא ובנחמיה בשוב השבטים לארץ ובהחלם לבנות העיר ירושלים, ותמצא שכמעט לא בא להם דבר מכל אשר דבר ה' כאן ע"י ישעיה. כי במקום שאמר הנביא ובנו בני נכר חומותיך נאמר שם ונבנתה רחוב וחרוץ בצוק העתים (דניאל ט' כ"ה), ואומר ואנחנו עושים במלאכה וחצים מחזיקים ברמחים מעלות השחר עד צאת הכוכבים (נחמיה ד' ט"ו), וכן תמצא שלא באו בעת ההיא האויבים אל ישראל שחוח ומשתחוים אל כפות רגליהם אלא הם הלכו לפניהם כעבדים ומשתחוים להם ככתוב בעזרא ובנחמיה. וכמוהו לא ינק ישראל אז חלב גוים ושד מלכים אלא אדרבה הגוים ומלכיהם ינקו את חלב ישראל. ולא עוד אלא שנתנו גם את בשרם מאכל לעוף השמים כאשר תמצא ביוסיפון, הפך מה שאמר ישעיה והלכו אליך שחוח בני מעניך והשתחוו על כפות רגליך, וינקת חלב גוים ושד מלכים וגו', וכן כולם כמו שבארתי בהקדמה. אם כן ודאי אי אפשר לומר שהנבואות הללו נאמרו על הגאולה מבבל כי שם לא היה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה שבעתים כאור שבעת הימים ר"ל לא היתה טובה וישועה גדולה יותר מכל שמחות וישועות הראשונות שצריכה להיות. ע"כ דברי הנביא כשבארנו כי אור ישראל לא היה הולך וגדל אלא הולך ודל ושמשם חשך והתקדר ובא והיננו. ומי חכם מתבונן יחשוב בדעתו שאפשר בעולם הזה בעולם הטבע שכל עם ה' יהיו צדיקים וכלם כהניו ומשרתיו בכל לב ונפש בעוד שהשאור בעיסה ר"ל בעוד שממשלת השטן ויצר הרע בלב האדם ומחשבותיו? אלא צריך לומר שענין הנבואות האלה הם על ימות המשיח בעת אשר ה' יעביר את רוח הטומאה שהוא השטן מן הארץ (זכריה י"ג) ויבער הרע הכולל כמאמר בעל כוה שלום ויחתם חטא, ויכפר עון ויביא צדק עולמים ובאמת כן הוא. וכן הולך הכתוב ומפרש מפי הגבורה והכבוד איכות הדברים האלה ר"ל איך יהיו כלם צדיקים, ולא יבא שמשם ויהיה ה' להם לאור עולם וגו' באמרו רוח אדני

ה' עלי כלומר על המשיח כי הדברים האלה הם דברי המשיח בפיו של הנביא ותדע שכן הוא. כי בסימן שלמעלה סיים הכתוב ואמר אני ה' בעתה אחישנה. ותיכף בסי' הבא מתחיל ואומר רוח אדני ה' עלי וגו': א"כ אני ועלי בלשון אחת מפי אחד נאמר, ר"ל מי שאמר אני ה' בעתה אחישנה: אמר ג"כ רוח אדני ה' עלי יען שלח ה' אותי וגו': ואת מי משח ה' להגיד על עמו לעולם? הרי אתה אומר את בן דוד: א"כ מוכח מכאן שהפסוקים לא אמרם ישעיהו על עצמו כלל אלא על משיח בן דוד. ומסייע לזה מה שכתב הר' סעדיה הגאון בספר האמונות וז"ל יפגשו בבן דוד ר"ל משיח בן דוד הוא שיטהר לבם וירפא שברם ויגביה נפשם כמו שאמר רוח ה' אלקים עלי יען משח ה' אותי לבשר ענוים שלחני וגו'. מצורף גם לזה מאמר הרד"ק בשרשים בשורש משח וז"ל דבר הנביא כנגד המשיח, שהמשיח יאמר כן יען משח ה' אותי לבשר ענוים שלחני וגו'. ואם דברי הנביאים הם דברי אמת, צריך בעל כרחך להיות שגם ישוע המשיח אמת ושאין עוד מלבדו, אם כן דברי ישעיהו שהנביא שהם אף לדעת הר' סעדיה גאון והרד"ק דברי המשיח הם דברי ישוע, א"כ צדק ישוע בבארו דברי הנביא על עצמו ולקרא היום התמלא הכתוב הזה לפי שהם מקדם, הוא משח ה' ואותי שלח לבשר ענוים וגו' דוק ותשכח. ולמען שלא ישאר עוד דברי הבל אשר אנשי תועי רוח טוענים על הדברים האלה באמרם שנכשל הכותב בדבריו בחילוף בתוספת ובגרעון ובזולתם, שמע נא אלי ואענך על כל, דבר דבור על אפניו באופן שלא ישאר לך ספק כלל. והא: רוח אדני ה' עלי: כבר הוכחתי מקשור ומסמיכות הפסוק הזה עם הפסוק שלפניו וגם מדברי ה"ר סעדיה בספר האמונות והרד"ק בשרשים שהם דברי משיח אלקי יעקב והוא דברי ישוע הנוצרי. יען משח ה' אותי: הדברים האלה נכונים ומבוארים הם למשכיל באר היטב כפי ההצעה שהצעתי בדרך פשט ואם בדרך רמז. והוכחתי שהם דברי משיח נכונים למבין ושאין לי צורך לענות על פירוש הרד"ק על הנביאים אשר עליו נשען בעל חזוק האמונה במאמר הזה באמרו שהם דברי הנביא על עצמו וגו'. כי הנה ראה נגד פניו של הרד"ק, ודבריו סותרים זו את זו. בשרשים כתב שהם דברי הנביא כנגד המשיח והמשיח יאמר: יען שלח ה' אותי וגו'. וכן סותר ואומר שהנביא אמרם על עצמו. ובכל זאת לא אמנע מהשיב לו דבר פן יראה חכם בעיניו. והנה זה לשונו של בעל חזוק האמונה בשם הרד"ק: הם דברי הנביא על עצמו ולא על ישוע כלל: וטעם משח? רבה וגדל ומנה אותי להיות שליח באלה הנחמות וכמוהו ומשחת את חזאל למלך (כמו שהביא הרד"ק בעצמו אבל כשהירה לראיתו) ובכהנים גדולים ג"כ. ומה שכתוב באלישע שמשחו אליהו על דבורו של המקום לנביא תחתיו הוא לפי שהשעה נצטרכה לכך מפני נביאי השקר שגברו ידם בעת ההיא עד שרפו ידי כל העם מהאמין עוד לדברי נביא אמת, כי יראו פן נביא שקר הוא ויענשו על אודותיו. לכן נצטוה אליהו למשוח את אלישע כדי שידעו כולם שהוא נביא אמת כאליהו רבו וישמעו אליו אבל לא לאחר עוד מלבדו, מה שאינו כן בישעיהו כי לא תמצא שמשחו ה' לנביא לבדו. והלא כמה וכמה נביאי אמת היו בעתו ונבאו גם המה כמוהו, ישעיהו חזה על יהודה וירושלים בימי עוזיהו יותם אחז ויחזקיהו מלכי יהודה, לא תחשוב תמצא שגם הושע

מיכה המורשתי ואחרים נבאו בעת ההיא. והפסוק על **תגעו במשיחי** נדבר גם כן בשרים ומלכים כי אמר הכתוב אח"כ ולנביאי אל תרעו להגיד שיש הפרש ביניהם: אם כן אי אפשר לסבב את הדברים האלה על **הנביא** ר"ל אי אפשר להוכיח שהנביא אומר על עצמו אע"פ שהם דבריו לפי שהם רגילין פעמים רבים לדבר כדרך הזה: א"כ גם זו טענת רוח. **לבשר ענוים שלחני:** ענוים הם נמוכי הרוח אשר להם לב נשבר ונדכא מעונותיהם כמו שהולך הכתוב ואומר **לחבוש לנשברי לב** והמה שדואגים מחטאותיהם וחרדים אל ה' ולדברו ומצפים לישועתו תשועת עולמים לעולם שכולו ארוך. ונראה גם מכאן שגוף הנבואה הזאת היא על ביאת המשיח וגאולתו אבל על גאולת בבל רק רמז. **ולעורים פקח קוח ולשלוח רצוצים חפשי:** אלה הם הדברים אשר פתח בעל חזוק אמונה את פיו עליהם ולדבר דברי ריב ורגן. כי אמר **שהכותב הזכיר הפסוקים בחלוף מה שכתוב בישעיהו ס"א ושהוסיף לעזר אמונתו ראיית עינים מה שאינו כתוב שמה בנביא וגו'.** הנה נבא ולא ידע מה נבא ומתכוין לתת פה לצדיק ולתת אותו כתועה בדברי השם, והוא בעצמו נוקש באמרי פיו ונלכד בפחו. כי מה שאמר שהכותב הוסיף לעזר אמונתו **ולעורים ראיית עינים** בזאת יתן עדות על עצמו שהוא בער מאיש באין בינת אדם לו בספרים ישנים וגם חדשים, ומדע בלשונות שונות לריכות להיות שנונות בפי איש הקרב אל הקודש ללחום מלחמתה של תורה כחלי גבור: כי טעה מאד באמרו שהוסיף **לעורים ראיית עינים** (שראוי להיות ע"פ פירוש המלות מלשון יון ולעורים מפתח עינים בפסוק) לפי שאינו כן. אלא דברים הבאים **רצוצים חפשי** נוספים הם כאשר אבאר. ואם הכיר לשון יון וקרא את הארבע ועשרים ספרי קודש ע"פ לשון יון כאשר העתיקום השבעים הזקנים בימי תלמי מלך מצרים לא שגה בכל אלה כי על העתקה ההיא סמכו כותבי ספרי ברית החדשה ברוב, ולקחו הפסוקים כאשר נמצאו שם כי גם המה כתבו את ספרי ברית החדשה **מלשון** יון, הנודעת אז לכל עם והעתקת הזקנים היתה אז בכל תפוצות יהודה, והנה ראה! שלא הוסיף המוסיף את הדברים האלה או בדאם מלבו אלא שהם דברי הזקנים המעתיקים כי תרגמו בלשון יון את דברי הנביא **ולאסורים פקח קוח** בלשון **ולעורים מפתח עינים.** א"כ היה לו לריב את המעתיקים ולא את הכותב המתבשר. והטעם למה העתיקו הזקנים **ולעורים מפתח עינים** במקום **ולאסורים פקחקוח**? הוא לפי דעתי לפי שסברו (כדעת כל חכמי לב בחכמת הדקדוק) כי **פקחקוח** מלה אחת וע"ן ולמ"ד הם הם כפולים כמו ירקרק הפכפך, אדמדם, סחרחר. ואיננה שתי מלות ועניינם איננה פתוח המאסר כדעת האחרים. ולפי שהאחרים לא יכלו להביא ראיה לדעתם לא מן המקרא ולא מן המשנה והתלמוד ולהראות שמלת **קוח** נגזרת לקח ועניינה בית הסוהר, א"כ **פקחקוח** היא מלה אחת ועניינו רק פתיחה הדבר. ובהתבוננם אח"כ עוד היטב בדבר הזה, ירדו לסוף עומק פירושי ושמושי של מלה **קוח** ומה עניינה, ולא נמצאו בכל המקרא שנסמכה מלת **פקח** לאסורים או למאסר ר"ל לא מצאו שעניינה שיפתחו האסורים ממאסרם אלא לעולם פירושה על פתיחת העינים ורק לפעמים גם על האזנים. לכן לא תלאו לבם לסבב את פירוש המלה על דבר אחר אלא פירשוה כמשמעה על הרוב וכתבו מפתח עינים. ולפי שראו מתוך פסוקים

אחרים מדברי הנביאים שדרך הנביאים לקרא לפעמים את האסירי עני וברזל ויושבי חושך בדרך משל **עורים** מפני שהם כנפל אשת בל חזו שמש כמו **לפקוח עינים עורות** (כלומר עיני ישראל שהם עורות בגלות מרוב הצרות **להוציא ממסגר אסיר מבית כלא יושבי חשך**, (ישעיה מ"ב ז'), וכן הוא אומר **אז תפקחנה עיני עורים וגו'** (שם ל"ה ה'), כמו ה', **פוקח עורים** (תהלים קמ"ו) לפיכך גמרו בדעתם שענין מלת **ולאסורים** איננה נופלת על לשון **פקח קוח** אשר פרשו כבר **מפתח עינים**: כי לא יתכן על דרך אמות בלשון יון לומר לאסורים מפתח עינים אלא לעורים דוק. ומפני שבעל **חיזוק האמונה** לא הבין לשון יונית ומליצותיה אדות לו לא הבין תוך הדברים וחשב לדעתו שהוסיף אותם הכותב ובאמת אינו כן אלא שהובאו פה ע"פ הדברים בהעתקת הזקנים בלשון יון כאשר ביארתי. אבל הדברים הבאים **ולרצוצים חפשי** נוספים הם לפירוש ולביאור כדי לכפל הדבר ולחזק הפעולה במלות שונות, והמה לקוחים ג"כ מדברי ישעיה בסימן נ"ח אשר הוכיח בהם השם את עמו שלא הכינו לבם לעשות תשובה בכל נפשם והראו רק את עצמן כבעלי תשובה ולמו וכפו ראשם כאגמון והציעו שק ואפר, אבל לבם מלא תוך ומרמה לכן הורה גם אותם שם את דרך התשובה הנכונה בפרט בפסוק ו' ואמר ע"פ הנביא **הלא זה צום אבחרהו פתח חרצובות רשע** כלומר להסיר קשורי הרשע אשר נקשרו בם, **התר אגודות מוטה** פי' קשר העול מעל צוארי העניים **ושלח רצוצים חפשי** הם עבדים אשר עבדו בהם בפרך ולא שלחו אותם חפשי מקץ שבע שנים כמשפט התורה וגו'. ונקראו העבדים רצוצים מלשון **עשוק ורצוץ** (דברים כ"ח) לפי שהם רצוצים ונשברים ביד אדוניהם האכזרים על דרך **רצצת ראשי לויתן** (תהלים ע"ד) שעניינם שבירה. ומפני שהדברים האלה נופלים ג"כ על מאמר הנזכר דהיינו ברמז על בני אדם שהם רצוצים תחת רעות לבב הרע לפיכך הוסיפם עליו. ולא שדלג מסימן לסימן אלא אמרם כדי לחזק הענין ולהגיד שהוא (ישוע) בא לשלח את בני אדם חפשי מעבודת הפרך תחת יד השטן כנאמר, ולא הוסיף הדברים האלה לעזר לאמונתו, כי אין בם לא עזר ולא מועיל כלל לאמונתו כי גם בלאם דבריו נכונים וידועים ומבוארים כאשר פירשנו. ולא לעזר היתה אף אם נוספו אלא רק לחזק הפעולה. **שנת רצון:** היא שנת הגאולה ע"י **המשיח** כי עת הגאולה מבבל לא היתה שנת רצון כאשר תראה בכל השבות ומאורעות השבטים מגלות עד החרבן שני כי לא כהו ולא שקטו זמן מעט ובא רוגז השם עליהם: וכן הנבואות בפסוקים הבאים בנביא. עד שתמה אני מאוד על עזות מצח של בעל חזוק האמונה שהולך ונותן את הנוצרים לפני טועים במאמר הזה ולפני חסרי לב באמרו שהכותב הביא את הפסוקים בגרעון ולא הזכיר המאמרים אשר כנגדם כגון ויום נקם לאלקינו לנחם כל אבלים לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר וגו' עד סוף הפרשה ההיא אשר נראה מהם בבירור כי אלה הפסוקים לא נאמרו על ישוע כלל. והוא ההפך הפסוקים הבאים בפרשה עד סופה ומעידים ומגידים שעל ימות המשיח נאמרו ר"ל על ישוע כאשר הוכחתי למעלה ומבואר הוא למעיין ולמשכיל בם וכן פרשה הסמוכה אליה מלמעלה ולמטה כנ"ל עיין שם: א"כ לא נשמטו המאמרים הבאים בפרשה ההיא מאום שיוכלו לסתור את המאמר הראשון, כי אדרבא הם כפירוש וחיזוק

לַחֲבֹשׁ לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב לִקְרֹא לִשְׁבוּיִם דְּרוֹר וְלַעִוְרִים פְּקַח־קוֹחַ וּלְשַׁלַּח רְצוּצִים חָפְשִׁים׃ יט לִקְרֹא שְׁנַת־רָצוֹן לַיהוָה׃ כ וַיָּגֹלֶל אֶת־הַסֵּפֶר וַיִּתֵּן לַמְשָׁרֵת וַיֵּשֶׁב. וְעֵינֵי כֹל אֲשֶׁר בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת הִבִּיטוּ אֵלָיו׃ כא וַיָּחֶל וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם, הַיּוֹם הִתְמַלֵּא הַכָּתוּב הַזֶּה בְּאָזְנֵיכֶם׃ כב וַיְּעִידוּ עָלָיו כֻּלָּם וַיִּתְמְהוּ עַל דִּבְרֵי הַחֵן אֲשֶׁר

לו, אלא נשמטו ברצון הקורא לפי שהפסוקים הראשונים די היו להתעורר לבות השומעים. ואם תאמר ולדעתך שנאמרו על ישוע מה היא ענין **ויום נקם לאלהינו** ומה היא הנקמה? וי"ל יום הנקמה הוא יום חושך ואפלה, יום משואה ומבוסה ירושלים, יום אשר עלה בו אף השם, ואש יוקדת תוקד לאחוז במשפט ידו, ולהנקם מאויביו ומאויבי משיחו: ונתך אפו וחמתו על ירושלים ועל ביתו אשר בה: ויביא על כל ארץ יהודה ויושבי בה את חרב ודבר ורעב. חרב מבית וחרב מבחוץ. הכיה חרב איש ברעהו ומבחוץ חרב הרומיים אשר אכלה מסביב ולא חמלה על נער וזקן בחור ובתולה עולל ויונק. והיתה חרב נוקמת נקם ברית לשלם על חיק עוונותם ועוונות אבותם אשר חרפו עקבות משיח אלהי יעקב וזהו מה שאמר ישוע בספר הזה סימן י"ט כאשר קרב אל העיר ירושלים וראה שמה והשערורה אשר בקרבה ויבך עליה. ובפסוק כ"ב הולך ואומר **מי יתן ותדעי לך גם את ביומך הזה את אשר לשלום לך וגו'** (ר"ל במה תקבל שלום מאת השם): וכמו כן בסימן כ"א כאשר התנבא על חרבן יהודה וירושלים הולך ונותן טעם למה תחרב באמרו בפסוק כ"ג **כי אלה ימי הנקמה** ר"ל לפי שהם הם הימים אשר יקח השם את נקמתו מירושלים ויקום דמו ודם כל אשר הרגו על אודות שמו. א"כ **ויום נקם לאלקינו** הוא יום עברה יום תוכחה ונאצה, יום עגמת נפש המשיח, ר"ל יום אשר נגש ונענה בו ישוע וכשה **לטבח הובל לוקח מעוצר וממשפט ושם אשם נפשו והערה** אותה **למות ונגזר מארץ החיים**, הלא זה יום הנקמה לאלקינו על פשעי ועונות בני אדם שהפגיעם הקב"ה בישוע והוא **לא חמס עשה ולא מרמה בפיו**. ואמר **לנחם כל אבלים** להגיד לאחר שחפץ ה' בידו לשאת חטא רבים אז ינחם כל אבלים הם הבוכים בבכי תמרורים וסופדים מספד מר על רב פשעם אשר מהם נגע לו למשיח ועל הקצף אשר קצף ה' עליו. ונקראו אבלי ציון לפי שהם אבלי ציון מתם מפני שאבלו ונאנחו לתשועת ישראל מציון וגו'. א"כ הנך אתה רואה שכל דברי בעל חזוק אמונה הן הבל ורעות רוח ומה שהוא חושב להביא כראיה לדבריו זו סותרת והמבין יבין: **(כא) היום התמלא הכתוב הזה באזניכם:** אחר שראית פירוש וענין אמתי הפסוקים הנזכרים תדע כי שהקריאה הראשונה אשר קרא ישוע בהודיעו שהוא משיח, אמת היא כי תורת אמת היתה בפיהו לעד אמת בפי המחבר לוקס, שהוא עד ישוע: והנוצרים אינם טועים במאמר הזה אלא רוח שקר בשפתי מורה שקר והוא איש חסר לב בעל חזוק האמונה, ולשון אמת תכון לעד. **היום התמלא וגו':** ר"ל בו בעצמו, אם ישובו אל ה' ויקבלוהו יחבוש למכותם ויקרא להם דרור כאשר דבר הנביא עליו. **(כב) ויעידו:**

יָצְאוּ מִפִּיו וַיֹּאמְרוּ, הֲלֹא זֶה בֶּן־יוֹסֵף׃ כג וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם, אָכֵן תֹּאמְרוּ לִי אֶת־הַמָּשָׁל הַזֶּה, רוֹפֵא רְפָא אֶת עַצְמֶךָ, אֶת־הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כִּי נַעֲשׂוּ בִּכְפַר־נַחוּם עֲשֵׂה גַּם פֹּה בְּאֶרֶץ מוֹלַדְתֶּךָ׃ כד וַיֹּאמַר, אָמְנָם אֲנִי אֹמֵר לָכֶם, כִּי אֵין נָבִיא רָצוּי בְּאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ׃ כה אָמְנָם אֲנִי אֹמֵר לָכֶם, אַלְמָנוֹת רַבּוֹת הָיוּ בְּיִשְׂרָאֵל בִּימֵי אֵלִיָּהוּ בְּהֵעָצֵר הַשָּׁמַיִם שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְשִׁשָּׁה

פירוש הסכימו לו ולדבריו: ומכאן למדנו שהיתה בזמן הזה קבלה נכונה בידם כי על המשיח נאמרו דברי ישעיה הנ"ל ולכן לא הקשו עליהם דבר ולא התווכחו עמו על זאת אלא העידו והסכימו כולם על דבריו שהם דברי אמת. **על דברי החן:** לפי שהוא אשר נאמר עליו הוצק חן בשפתותיך (תהלים מ"ה ג'). **בן יוסף:** ע"ד מי בן דוד ומי בן ישי (שמואל א' סימן כ"ה) כלומר מאין לו חכמה כזאת והלא הוא ממשפחה קטנה ועניה. **(כג) תאמרו לי:** כמו תמשלים לי את המשל הזה: **רופא רפא וגו':** הוא מה שאומרים בלשון ירושלמי אסיא אסא ית חגרתיך, ואימתי יאמרו לו זאת בעת שיתלוהו. וכך כתוב במתי סימן כ"ז ל"ט ומ' ובמרקוס סי' ט"ו פ' כ"ט ל' שהעוברים הלעיגו עליו ויניעו ראשם לאמור הושע לעצמך וגו. **(כה) בימי אליהו:** במלוך מלך אחאב על ישראל. **בהעצר השמים.** בשביל רעות המלך אשר חטא והחטיא את עמו כמו שאמר הנביא אל אחאב וגו' אם יהיה השנים האלה טל ומטר, **שלש ישנים וששה חדשים** (סימן י"ז ע"ו) ושם י"ח כתוב ויהי דבר ה' אל אליהו בשנה השלישי לאמר לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה, ומגיד שאף יורה במרחשון בשנה הראשונה לא היה, כי כתב יוסיפון בספר הקדמוניות בשם מנאנדר בעל ספר המעשים למלכי צור, שתחילת עצירת השנים בימים האלה במרחשון היתה. א"כ תלמוד מכאן התחלת של שלשה שנים האלה במרחשון היתה. וראיה גם לזה מה שאמר שם אחאב אל עבדיו מקץ השנים האלה פילך אל כל מעיני המים ואל כל הנחלים אולי נמצא חציר ונחיה וגו' (שם פסוק ה'). ואין דרך לבקש חציר בניסן שראוי למאכל האדם או לבהמות אלא במרחשון שהיא סוף הקייץ, ובו אז בחודש השרי מאספין עשב השדה למאכל הבהמות. אי נמי הששה החדשים האלה נוספו בגזירת קדישין על השלשה השנים מראש עצירת היורה משום כבידת לב המלך אחאב שנתן להענות ולהכנע מפני ה בתשובה גמורה: כי כתב שם במלכים א' סימן י"ח פסוק א' ויהי ימים רבים ודבר ה' היה אל אליהו וגו'. ובאיזה זמן היתה זאת? אי קודם מלאת שלשה שנים אי אפשר שהרי כבר נאמר (שם י"ז) אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי? ובודאי לאחר מלאת שלשה שנים. וגם מלות **בשנה** השלישית (שם י"ח) יורו כי עניינו אחר שנה השלישית כי כן שמוש האות ב"ת המשמשת בשמות ובפעלים שעניינה לפעמים **אחר**, כמו **בהוציאך** את העם תעבדון את האלהים, כל הנוגע בהם במותם (ויקרא י"א ל"א) פי' אחר מותם, אחר הוציאך. וכן מתו במדבר בלכתם ממצרים (יהושע ה' ד') עניינו אחר לכתם, וכמוהו ויהי בימים הרבים

חֳדָשִׁים וְרָעָב גָּדוֹל בְּכָל־הָאָרֶץ׃ כו וּלְאִשָּׁה מֵאֵלֶּה לֹא שֻׁלַּח
אֵלִיָּהוּ בִּלְתִּי אִם צָרְפָתָה אֲשֶׁר לְצִידוֹן אֶל־אִשָּׁה אַלְמָנָה׃
כז וּמְצֹרָעִים רַבִּים הָיוּ בְּיִשְׂרָאֵל בִּימֵי אֱלִישָׁע הַנָּבִיא. וְאִישׁ
מֵהֶם לֹא טֹהַר בִּלְתִּי נַעֲמָן הָאֲרַמִּי׃ כח וַיִּמָּלְאוּ כֻלָּם חֵמָה
בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת בְּשָׁמְעָם אֶת־אֵלֶּה׃ כט וַיָּקֻמוּ וַיּוֹצִיאֻהוּ אֶל מִחוּץ
לָעִיר וַיְבִיאֻהוּ אֶל־גַּב הָהָר אֲשֶׁר עִירָם בְּנוּיָה עָלָיו לְהַשְׁלִיכֵהוּ
מָטָּה׃ ל וְהוּא בַּעֲבוֹר בְּתוֹכָם הָלַךְ לוֹ׃ לא וַיֵּרֶד אֶל־כְּפַר־נַחוּם
עִיר הַגָּלִיל וַיְלַמְּדֵם שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ׃ לב וַיִּתְמְהוּ עַל לִקְחוֹ כִּי

וימת מלך מצרים שעמו אחר וגו'. א"כ עברו מקץ השנים האלה עוד ימים רבים ר"ל חדשים רבים טרם ידבר ה' אל אליהו לראות אל אחאב ולהבטיחו שיתן מטר על פני האדמה והוא הנכון דו"ק. ולפי זה היו ראוי שאחרי גשם ברביעה ראשונה במרחשון הזה קודם שעצר אליהו את השמים לשלש שנים כי הרביעה השניה לא שייכה להשבון השלש שנים אבל מפני שנגזרה הגזרה ההיא בר"ה בחודש תשרי נעצרו השמים מיד ונענשו שלא ירד גם יורה בשנה הזאת א"כ אע"פ שלא נעצרו השמים אלא שלש שנים מר"ה, מ"מ הם עדיין ששה חדשים הקודמים שלא היה בהם גשם כנזכר. (כו) אל אשה אלמנה: כמ"ש קום לך צרפתה אשר לצידון וישבת שם הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך (מלכים א' י"ז ט') וכונתו במאמר הזה להודיע להם שכח המעשים והנפלאות בידי ה', והוא יראה למי שרוצה בו ואשר ראוי לכך. ועניינו על מה שאמר שהאמתו אנשי עירו אנשי נצרת על שלא יעשה בתוכם מעשים ונפלאות גדולות כאשר עשה בכפר נחום ובשאר מקומות. אבל לא יתמהו על זאת כי זה הוא משפט אלהי יעקב, כי כאשר לא נשלח אליהו הנביא אל אשה אחת אלמנה מאלילי וראשי בני ישראל לעשות אלה כי אם שעשה לאשה נכריה מגויי הארץ וגם אלישע לא טהר איש אחד מישראל מצרעתו על דרך פלא כאשר עשה לנעמן הארמי והוא ג"כ איש נכרי ועובד ע"ז עד העת הזאת, כן הוא יעשה נסים ונפלאות כרצונו בענינים אחרים ובמקומות אחרים ואין לאנשי עירו או לאיש אחר להפלא מזה ודי להם בדברי תוכחותיו אם ישמעו אותן וישובו אל ה'. — (כח) וימלאו כלם חמה: הבינו את דברי משליו שעליהם נאמרו ושכונתו בזה להגיד להם שאינם ראוים להעשות בתוכם נפלאות כנ"ל. ותפשו האומנות אבותיהם שנאו ג"כ בשער מוכיח (עמוס ה' י'), ויקישון להם (ישעיה כ"ט כ"א), כאשר עשו לירמיהו ולשאר נביאים הקודמים לבלתי הוכיח אותם. (כט) להשליכהו: כמו וישליכום מראש הסלע ד"ה ב' כ"ה י"ב. (ל) בעבור בתוכם: הכה אותם בסנורים או עצר כוחם שלא יכלו לעשות לו דבר. (לא) אל כפר נחום: כפר נחום סמוך לטבריא בשפת ים כנרת. שבת בשבתו: ר"ל בשבתות הרבה. (לב) על לקחו: לפי שהיה לו לשון למודים (ישעיה נ') כי בשלטן דברו: ר"ל דבריו היו כמדבר מפי הגבורה, או כמו שיש לו כח וגבורה בידו לדבר

בְשִׁלְטוֹן דְּבָרוֹ׃ לג וּבְבֵית הַכְּנֶסֶת הָיָה אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ רוּחַ שֵׁד
טָמֵא וַיִּקְרָא בְּקוֹל גָּדוֹל׃ לד לֵאמֹר. הַנִּיחָה לִּי מַה־לָּנוּ וָלָךְ
יֵשׁוּעַ הַנָּצְרִי. הֲבָאתָ לְאַבְּדֵנוּ. יָדַעְתִּי מִי אַתָּה קְדוֹשׁ הָאֱלֹהִים׃
לה וַיִּגְעַר בּוֹ יֵשׁוּעַ לֵאמֹר. הַחֲרֵשׁ וְצֵא מִמֶּנּוּ. וַיַּפִּילֵהוּ הַשֵּׁד
בְּתוֹךְ וַיֵּצֵא מִמֶּנּוּ וְלֹא הֵרַע לוֹ׃ לו וּרְעָדָה אֲחָזָתַם כֻּלָּם.
וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לֵאמֹר. מַה הַדָּבָר הַזֶּה כִּי בְשִׁלְטוֹן
וּבִגְבוּרָה הוּא מְצַוֶּה אֶת־הָרוּחוֹת הַטְּמֵאוֹת וְהִנֵּה יוֹצְאוֹת׃
לז וַיֵּצֵא שִׁמְעוֹ בְּכָל־פִּנּוֹת הַכִּכָּר׃ לח וַיָּקָם וַיֵּצֵא מִבֵּית־הַכְּנֶסֶת
וַיָּבֹא אֶל־בֵּית שִׁמְעוֹן. וַחֲמוֹת שִׁמְעוֹן הָיְתָה אֲחוּזַת קַדַּחַת רָעָה.
וַיִּשְׁאֲלוּ לוֹ עַל־אוֹדוֹתֶיהָ׃ לט וַיִּתְיַצֵּב אֶצְלָהּ וַיִּגְעַר בַּקַּדַּחַת
וַתַּעַזְבֶהָ. וּכְרֶגַע קָמָה וַתְּשָׁרֶת לָהֶם׃ מ וּבְבֹא הַשֶּׁמֶשׁ כָּל־אֵלֶּה
אֲשֶׁר לָהֶם חוֹלִים מַחֲלוֹת שׁוֹנוֹת הֱבִיאוּם אֵלָיו וַיָּשֶׂם אֶת־יָדָיו
עַל־כָּל־אֶחָד מֵהֶם וַיִּרְפָּאֵם׃ מא וְגַם שֵׁדִים יָצְאוּ מֵרַבִּים צֹעֲקִים
וְאוֹמְרִים. כִּי אַתָּה הוּא הַמָּשִׁיחַ בֶּן־הָאֱלֹהִים. וַיִּגְעַר בָּם וְלֹא

כרצונו. רוח שד: הוא יצר הרע היא השטן לפי שמטמא את האדם והוא הפך לרוח הקודש. ועיין במפרשי התורה ובפרט בא"ע בפסוק ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ (זכריה י"ג ב'). (לד) הבאת לאבדנו: מלמד שבא המשיח להחליש את כח השטן ולאבדו מתוך בני אדם שלא יהא לו רשות להשיאם ולהחטיאם ולהמית אותם מיתת עולמים כדברי חז"ל בפסוק ישעיה כ"ה ח' בלע המות לנצח. וזהו גם מה שאמר רשב"י בזוהר בההוא חויא (והוא נחש הקדמוני ר"ל סמאל והוא יצר הרע כידוע) דאתו כל בעלי תריסין לנגח קרבא ביה דאיהו בלע וקטיל, וקטיל גם לאדם קדמאה וכו' ולית בהון דקטיל לההוא חויא עד דייתי דאתמר ביה עד כי יבא שילה ודאי איהו קטיל לחויא ולו יקהת עמים וכו' כאשר הביאנו בהקדמה עיין עליו. (לה) ויגער בו: לא השביע אותו בשמות ובקמיעות כדרך המכשפים הרוצים להקרא בעלי קבלה וכיוצא בו אלא גער בו כאדון בעבדו. ואע"פ שהעיד שהוא קדוש האלהים בכל זאת לא רצה שידבר עוד כי הדורים הרשעים, שבחם אינה שלימה והתכוון השטן בזה להלכיד עוד רבים בשחיתותיו בדברים כאלה לפי שיאמרו האנשים שהוא יודע גם כן דברים נסתרים ונעלמים לפי שידע שישוע הוא קדוש אלקים משיח אלקי יעקב ואיש לא הודיע לו זאת ויתאוו להדבק בו. ויפילהו: כלומר השליך את האיש אשר היה בו: ומגיד שבעל כרחו יצא ממנו לפיכך השליכהו לנקום עוד ממנו קודם צאתו ועזוב אותו. ובמרקוס כתוב שצעק עוד עד למאוד. ולא הרע לו: לא עשה לו היזק או מום כדרך שעושין אם נגרשו ע"י המכשפים. — (לח) אל בית שמעון: כי הוא תלמידו היה והוא המכונה גם כיפא ובלע"ז

נתנם לדבר כי ידעו כי הוא המשיח: מב בבקר אור ויצא
וילך אל־מקום חרב ויבקשהו ההמונים ויבאו אליו ויחזיקו
בו לבל ילך מהם: מג ויאמר אליהם עלי לבשר מלכות
האלהים גם בערים האחרות כי על־כן שלחתי: מד ויקרא
בבתי־הכנסיות בגליל:

ה א ויהי בדחוק אתו ההמון לשמוע את־דבר האלהים והוא
עמד על יד־ים גניסרת: ב וירא שתי אניות עומדות על־
שפת הים והדיגים עלו מהן וכבסו את־מכמריהם: ג וירד
אל־אחת מן האניות אשר היא לשמעון ויבקש ממנו להשיט
מעט מן היבשה וישב וילמד את־ההמונים מעל האניה:
ד וככלותו לדבר ויאמר אל־שמעון השט אל־המצולה והורידו
את־מכמריכם ללכד: ה ויען שמעון ויאמר אליו אדני כל־
הלילה עמלנו ומאומה לא לכדנו אך על־דברך אוריד את־

פיטרוס. (מב) אל מקום חרב: שיפנה מבריות ומכל רעש בני אדם כדי לכוון בתפילה. לבל ילך מהם: שלא ילך מאתם ויעש עוד בתוכם נסים ונפלאות כאלה, ומשום הכהן עשו זאת.

ה (א) בדחוק: כלומר בהתאסף עם רב. על יד: על שפת. המקום ההוא קרוב לטבריא מלא גנות ופרדסים ופירותיה מתוקים מאד ולפיכך נקרא שמה כנרת דמתיקי פירותיה כקלא דכנרא, ועליו ים הגדול הנקרא ים גנוסר וגם ים טבריא. (ב) שתי אניות. אחת לשמעון ולאחיו ואחת לזבדי עם בניו. והדיגים: הם הצודין דגים. (ג) לשמעון: הוא שמעון המשולח הנקרא גם כיפא כנזכר. ובעת ההיא כבר האמין בישוע. מעט מן היבשה: כדי שלא ידחפו וידחקו עליו ההמון עם: וילמד: פירש והורה להם את דברי ה' ואת דברי התשובה. והדברים אשר דבר להם לא נכתבו כאן אלא במתי בסימן ד' נכתבו מקצתן. ודרש ברחוב ובשדה כדרך שהיו נוהגין מזמן הזה והלאה כמו שאמרו גם על ר' יוחנן בן זכאי שהיה דורש בצילו של היכל כל היום כולו בפסחים בפרק כל שעה. ובעירובין אמרו על בן עזאי שהיה דורש בשוקי טבריא והוא מפני שהתאספו אליהם עם רב אשר לא יכול בית המדרש להכילם, עד שגזר רבי יהודה שלא ישנו לתלמידים בשוק כדאיתא באלו מגלחין. (ד) אל המצולה: ר"ל בתוך הים אשר המים מעלים שמה יותר מאשר בשפתו, ועשה את כדי להראות להם את כחו ואת גודל שבידו לעשות מה שלא יוכלו בני אדם כי דרך בני אדם לצוד דגים בשפת הנהרים במקום אשר יוכל להשיגם בכליהם על שפת הים לפי שהדגים יורדים אז במצולה ומתחבאים שמה בסתר קנה וגמא וצריך לגרשם ולהדיחם משם בראשונה אבל הוא לא כן עשה אלא

המכמרת: ו ויעשו־כן וילכדו המון דגים לרב ותקרע מכמרתם:
ז ויניפו יד אל־חבריהם אשר היו באניה האחרת לבוא ולעזב
עמהם ויבאו וימלאו את־שתי האניות עד לטבעה: ח וירא
שמעון פטרוס ויפל לרגלי ישוע ויאמר אהה אדני צא מעלי
כי איש חטא אנכי: ט כי תמהון אחז אתו ואת־כל־אשר
אתו על לכד הדגים אשר לכדו: י וכמו־כן את יעקב ויוחנן
בני זבדי אשר היו חברי שמעון ויאמר ישוע אל־שמעון אל־
תירא מעתה תדיג אנשים: יא ויעלו את האניות אל־היבשה
ויעזבו את־כל וילכו אחריו: יב ויהי בהיותו באחת הערים
והנה איש מלא צרעת וירא את־ישוע ויפל על־פניו ויתחנן
לו לאמר אדני אם־תרצה תוכל לטהרני: יג וישלח את־ידו
ויגע בו לאמר רצה אני טהר וכרגע סרה ממנו הצרעת:
יד ויצו אתו לבל יספר לאיש רק לך והראה אל־הכהן והקרב
קרבן על טהרתך כאשר צוה משה לעדות להם: טו ובכל־
זאת יצא שמעו הולך וגדל ויקהלו המונים רבים לשמוע

להוליך את האניה בתוך המים לעומק ואעפ"כ אחזו דגים הרבה עד למאוד כאשר יבואר בפסוקים הבאים. (ו) וילכדו המון דגים: רמז לו שילכוד ויאחז גם המון בני אדם בשליחותו ויביאם אל אלהים אלהי אמת ולדוד מלכם ופחדו אליו ואל טובו. (ח) שמעון פטרוס: הסב ישוע אח"כ את שמו כן כי ענין הדבר בלשון יון סלע ר"ל שיהיה עומד בצדקתו ובאמונתו כצור אשר לא יעתק ממקומו ושיהיה לצור מעוז לשאר אחיו להחזיק ידיהם באלהי ישעם כאשר נפרש לקמן במקומו ונקרא עתה כן ע"ש העתיד. (י) מעתה תדיג אנשים: ר"ל תחזירם מדרכם הרעה לחיי עולם הבא. ולא אמר כן אלא מפני שהלשון נופל על הלשון, רצוני לומר לפי שמלאכת שמעון היתה עד עתה לצוד דגים והיא מלאכה קטנה ובזויה אמר לו הנה אני מחליף מעתה את מלאכתך במלאכה ועבודה יקרה וחשובה ממנה דהיינו שתהיה מדייג אנשים. (יא) ויעזבו את כל: מרוב אהבתם ותשוקתם להדבק באדונם כמו שמצינו גם באלישע שעזב את בקריו וירץ אחר אליהו (מלכים א' י"ט). (יב) באחת הערים: שלא היתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון ולפיכך לא היה צריך לשלוח ממנה את המצורעים. ויתחנן וגו': לב המצורע היה כבר נכון ונפשו בטוחה שביד ישוע כוח וגבורה לרפאו שאם לא כן לא היה אומר תוכל וגו'. (יד) לבל יספר לאיש: קודם שרוחץ אל הכהן. לעדות להם: כדי שיראו ג"כ את האות הזה בעיניהם ושיהיה להם לעדות ולראיה שיש לאל ידו לעשות כדבר הזה מה שאינו ביכולת

ולהרפא על־ידו מחליהם: טז והוא הלך במדבר ומתפלל: יז ויהי היום וילמד. וישבו לפניו פרושים ומלמדי התורה אשר

בשר ודם, אולי יחנו זאת אל לבם כנעמן הארמי שלא היתה רפואתו מצרעתו בנס גדול כזה כי בתחילה הוכרח להטבל בירדן שבע פעמים וזה נרפא רק בדבור אחד וישובו אל ה' ויאמינו בו ובמשיחו. (טז) והוא הולך במדבר: כדי לכוון שם בתפילה יותר לפי שאין שם מהומה ורעש בני אדם המבטלים כוונת לב המתפלל והוא כמ"ש למעלה שסר אל מקום פנוי, וסר אל המדבר גם כן כדי שלא יאמרו עליו שהוא מסית את העם לבא אחריו. (יז) פרושים: הם בני אדם שנהגו פרישות בדקדוק גדול מכל דבר שיש בו טומאה או איסור דאורייתא ולכן נקראו פרושים לפי שהיה גם פרושים ונזירים מכל דברי תענוגי עולם הזה. ואפשר שהיתה ראשיתם בימי עזרא ונחמיה כי המה התאזרו חיל להחזיר את הקדושה הראשונה ליושנה לבער כל זרע עמה, ולהבדיל בין הקודש ובין החול, וחפץ ה' הצליח בידם וכל ישראל הכינו לבם כאיש אחד להטהר ולהבדל מטומאות גויי הארץ ומנשים נכריות ומשאר אסורים. ויען כי התכוונו בדורות האלו לשם שמים הלכו והצליחו וגם עשו פרי עד למעלה ויהיו עיני כל העם על הפרושים כמו על אנשי כנסת הגדולה, לעשות כל אשר יורו אותם ובלעדיהם לא ירים איש את ידו ואת רגלו. וברבות הימים בקום אנשי רמי עינים ומורי שקר, וראו כי בעיני העם להבין ולהשכיל בתורת השם, וכי כלם סרו אל משמעת החכמים נותנים אל לבם לדקדק במצות ובאסורין, וגם נטו שכמם לקבל עולם זאת גם המה ויעשו בערמה לבם לב חנף והחלו לדקדק עוד ביותר ולהחמיר עליהם בהרבה דברים אשר לא צוה ה' ולא עלו על לב הראשונים, ויוסיפו עוד להרבות מצות וחוקים ולהפוך דברי אלהים חיים. ונהגו פרישות גם בעניני הארץ מאחיהם, והרחיקו את עצמן מהם וגם ממאכלם וממשתם וקראום טמא וסרו מהם ומשאר תלמידי חכמים אשר לא פרשו את עצמן מאחיהן אשר אמרו שלא כל ישראל אחים, כאלהינו אלהי עם הארץ, כאבותינו אבותיהם למה נבגוד איש באחיו לגרש אותו מהסתפח בנחלת השם, דרך ה'. והמה לא כן חשבו כי היו אנשי שקר ומרמה, אנשי בצע ועשוק, מלא ריב וישלחו מדונים בין תלמידי חכמים מורי צדק ובין המלכים ומלכי ישראל, עד שנשפך דם נקי הרבה למאוד ככתוב ביוסיפון. ואחרי כן מפני שקנא איש באחיו בראותו שלב השרים וראשי העם אחריהם וכל אחד רצה לפסוע על ראשי עם קדוש ולהכביד סבלו עליו, ולהיות לראש ולקצין התחיל כל אחד להשתדל בכל עוז לדקדק במעשיו ובדרכיו יותר מאחיו, כדי שיראוהו האנשים ויחשבוהו לחסיד יותר מאחרים ויתנו עיניהם עליו ושבע תועבות בלבם, כדתנו רבנן בהים מוטל שבעה פרושין הן, פרוש שכמי, פרוש נקפי, פרוש קיזאי, פרוש מדוכיא, פרוש מה חובתי ואעשנה, פרוש מאהבה, פרוש מיראה, ומפרשין שם פרוש שכמי, זה העושה מעשה שכם שפירוש שאינן מעשיו לשם שמים אלא להנאתו כמו שעשו בעלי שכם שמלו את עצמן שלא לשם שמים אלא משום דינה בת יעקב שחשקה נפש חמור נשיאם בה. ובירושלמי פירשו פרוש שכמי דטעין מצוותא על כתפיה והוא לפי בעל הערוך המתעסק במצות בפרהסיא ומפיס הבריות היינו שנושא עלי

באו מכל כפרי הגליל ויהודה וירושלם. ותהי גבורת יהוה עליהם לרפא אתם: יח והנה אנשים נשאים במטה איש נכה אברים. ויבקשו להביאו הביתה ולהציגו לפניו: יט ובאשר

סוכה על שכמו וכיוצא בזה. פרוש נקפי זה המנקף רגליו פירוש רש"י מהלך בשפלות עקב בצד הגודל ואינו מרים רגליו מן הארץ ומתוך כך מנקף אצבעותיו באבנים. פרוש קזאי אמר רב נחמן בר יצחק זה המקיז דם לכתלים פירוש עושה עצמו כעוצם עיניו שלא יסתכל בנשים ומתוך כך מכה ראשו בכותל והדם יוצא. פרוש מדוכיא אמר רבה בר שילא דמשפע כי מדוכיא פירוש שהולך כפוף כמדוכה העשוי כמקבת וראשו כפוף. פרוש מה חובתי ואעשנה פירוש למדני מה עלי לעשות ואעשנה. והקשו שם בגמרא הא מעליותא היא? כלומר זו מדה טובה היא שבא לחכם כדי ללמוד ממנו? ותירצו אלא דאמר מה חובתי תו ואעשנה כלומר מה לעשות עוד אשר לא עשיתי וקיימתי כבר, ומראה עצמו כאלו קיים את הכל. פרוש מאהבה פירוש מאהבת שכר המצות ולא מאהבת מצות בוראו. פרוש מיראה דהיינו מיראת העונשין ע"כ. עיין גם בתלמוד ירושלמי פרק הרואה. והן הם הפרושים הנזכרים בספר הזה כמה פעמים ולא היו אלו פרושים אלא צבועין מבחוץ הדומים לפרושים, מעשיהן מעשה זמרי ובקשו שכר כפנחס. ותלמדי התורה הם החכמים הסופרים ושאר אנשי כנסת הגדולה שעמדו על נפשם והשתדלו בכל מאמצי כחם להחזיר העטרה ליושנה ונקראו ג"כ בכלל סופרים על שלא נחו ולא שקטו עד שספרו כל הפסוקים וכל התיבות והאותיות מכל ספר וספר שבתורה כדגרסינן בהאיש מקדש. ובראשם עזרא הסופר מהיר בתורת משה היה כי הוא הכין לבבו לדרוש את תורת ה' ולעשות וללמד בישראל חוק ומשפט (עזרא ז'). וכל אלה נקראו ראשונים. ובמותם התחילה תורת ה' לרדת מטה מטה, כי קמו אחריהם אנשי עקש ופתלתל לעשות להם שם ולדקו באמרם על עצמן במס' שבת שהם כחמורים בבחינת הראשונים ולא כחמורו של ר' חנינא בן דוסא ושל ר' פנחס בן יאיר אלא כשאר חמורים ולפרקן של ראשונים עובה מכריסן של אחרונים בפרק קמא דיומא, כי היו אנשי מדון וריב ולא התכוונו לשם שמים כלל בתורתם אלא זדון לבם השיאם לעשות עוד תקנות וחוקים רבים על תורת משה והן מצות דרבנן כדי להתגדל ולהתפאר ולעשות להם שם בארץ בהמון התלמידים. ומשום זה נתרבו המחלוקות ביניהם ומה שהתיר זה אסור זה ומה שאסר זה התיר זה ונעשית התורה כשתי תורות כמו ששנינו באלו הן הנחנקין. ובכל זאת העיזו פניהם לאמר כי דבריהם הם תורה שבעל פה, והיא חביבה להשם יותר מתורתו ושעל פי הדברים האלה כרת השם ברית, ועשו אותם עיקר על דברי אלהים אמת וחיים, ודברו סרה אל ה' ועל תורתו כאשר הוכחתי בהקדמה עיין עליו. וסופרים כאלו היו ג"כ הסופרים בימי ישוע הנזכרים בספר הזה. ולא היתה ידם גם עם הפרושים בכמה דברים כאשר נראה מיוסיפון וממשנה. לרפא אותם: החולים שבתוכם ואשר יובאו לפניו. (י) נכה אברים: שהיו אבריו בלי כח כאברי מת אשר לא יכול להתנועע עמהן ובלע"ז נקרא החולה כזה

54

לֹא יָכְלוּ לַהֲבִיאוֹ מִפְּנֵי הֶהָמוֹן עָלוּ עַל־הַגָּג וַיּוֹרִידֻהוּ עִם הַמִּטָּה
מִבֵּין הָרְעָפִים בְּתוֹכָם לִפְנֵי יֵשׁוּעַ׃ כ וּכִרְאוֹתוֹ אֶת־אֱמוּנָתָם
וַיֹּאמֶר אֵלָיו. בֶּן־אָדָם נִסְלְחוּ לְךָ חַטֹּאתֶיךָ׃ כא וַיָּחֵלּוּ הַסּוֹפְרִים
וְהַפְּרוּשִׁים לְהִתְוַכֵּחַ לֵאמֹר. מִי הוּא זֶה הַמְדַבֵּר גִּדּוּפוֹת. מִי

פאראליטיקוס והמחלה בעצמה פאראליזיס. (יט) עלו על הגג: ר"ל שעלו על הגג והסירו את הרעפים אשר עליו והורידו את החולה משם דרך החור אשר על הגג. (כ) את אמונתם: אמונת החולה ואמונת הנושאים אותו כלומר ראה ישוע שהנושאים האמינו בכל לבם ובוטחים בו שיש לאל ידו לרפא את החולה הזה מחליו ולפיכך הטריחו את עצמן כל כך להורידוהו לפניו כדי שיראוהו וירחם עליו. נסלחו לך חטאותיך: המכות והחליים יבואו על האדם בעבור החטאים, וכיון שנסלחו החטאים יסורו גם החליים, וכן אמר משה אם שמוע תשמעו בקול ה' אלהיך וגו' כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך וגו' (שמות ט"ו). ואפשר שהיה האדם הזה אשר הוא נכה אברים בימי חרפו שטוף בזימה, כי נכאית האברים היא ברוב סבה ועונש של זנות כידוע ליודעי חן. ולפיכך אמר גם ישוע נסלחו לך חטאותיך לפי שעקר הרפואה תלוי בסליחת החטאים (כא) המדבר גדופות: לפי שאמר שנסלחו החטאים להחולה והוא דבר שאי אפשר לבן אדם לעשות כי אם לה' לבדו, ועדיין עוורו עיניהם מראות שישוע הוא המשיח ושהוא הוא ה' צדקנו (ירמיה כ"ג) אשר יצדיק בדעתו לרבים (ישעיה נ"ג), כדאיתא בספרי שיזכה מלך המשיח לכל הדורות בלתי אלהים לבדו: כמ"ש: נושא עון ופשע וגו' (שמות ל"ד), ואומר כי עמך הסליחה (תהלים ק"ל), אבל שכחו להתבונן שקרא שם ה' אל ה' ואמר שהוא רחום וחנון נושא עון וגו', והוא מימרא דיי או השכינה, כי ג' פעמים יבא השם הקדוש על כל הקדושות בפסוק הזה, ושלשתם הרי הן עצמותם של שם, כך כתב רבי בחיי בביאורו הנחמד על חמשה חומשי תורה בפ' כי תשא בקבלתו וקבלת הרמב"ן. ואיתא במכילתא דרשב"י בתלת שמהן פסק טעמו גם כה' ה', בר מן משה בגין דקדמאי ובתראי שלם והמשכיל יבין וידום. פירש בעל ספר המסורות ז"ל גבי משה משה (שמות ג' ד') לית פסוק כמו גבי אברהם אברהם (בראשית כ"ב) וזולתו, כי משה היה שלם ותמים יותר מהם והשמות בכתרא קדישתא. ומה שיש פסיק בין יהוה יהוה בפרשת כי תשא לזה נאמר והמשכיל יבין וידום רצה לומר סוד גדול ואין מגלין אלא לצנועין, דוק ותשכח. והוא שנאמר עליו לפני משה אל רחום וגו', אמר גם אנכי אנכי הוא מחה פשעיך למעני וחטאותיך לא אזכר (ישעיה מ"ג), והראיה היא שנאמר בפסוק שלפניו אך העבדתני בחטאותיך הוגעתני בעונותיך, וכי מי הוא זה אשר העבידו ישראל בחטאותיהם והוגיעוהו בעונותיהם? הלא הוא מלך המשיח המתענה והמצטער בעד הפושעים ועליו נאמר והוא מחולל מפשעינו וגו' וה' הפגיע בו את עון כלנו, נגש והוא נענה וגו' (ישעיה נ"ג), כמאמר ר' יוסי הגלילי בספרי: והוא הוא האומר מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאותיך (שם מ"ד כ"ב). מה כתיב בתריה? רנו שמים כי עשו ה' וגו' כי גאל ה'

55

יוּכַל לִסְלֹחַ חֲטָאִים בִּלְתִּי הָאֱלֹהִים לְבַדּוֹ׃ כב וַיֵּדַע יֵשׁוּעַ אֶת־
מַחְשְׁבֹתֵיהֶם וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. מַה־זֶּה אֲמַרְתֶּם בִּלְבַבְכֶם׃
כג מַה־נָּקֵל אִם אָמֹר. נִסְלְחוּ לְךָ חַטֹּאתֶיךָ. אוֹ אָמֹר. קוּם וָלֵךְ׃
כד אַךְ לְמַעַן תֵּדְעוּ כִּי יֵשׁ לְבֶן־הָאָדָם שָׁלְטָן בָּאָרֶץ לִסְלֹחַ
חַטָּאוֹת. אָמַר אֶל־נְכֵה הָאֵבָרִים. אֲנִי אֹמֵר לְךָ. קוּם שָׂא אֶת־
מִטָּתְךָ וְלֵךְ אֶל־בֵּיתֶךָ׃ כה וּכְרֶגַע קָם בִּפְנֵיהֶם וַיִּשָּׂא אֶת־
מִשְׁכָּבוֹ וַיֵּלֶךְ אֶל־בֵּיתוֹ וַיְכַבֵּד אֶת־הָאֱלֹהִים׃ כו וּפַלָּצוּת אֲחָזָה
אֶת־כֻּלָּם וַיְכַבְּדוּ אֶת־הָאֱלֹהִים וַיִּמָּלְאוּ יִרְאָה לֵאמֹר. כִּי הַיּוֹם
רָאִינוּ פְלָאוֹת׃ כז וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּצֵא וַיַּרְא מוֹכֵס
אֶחָד וּשְׁמוֹ לֵוִי יוֹשֵׁב בְּבֵית הַמֶּכֶס וַיֹּאמֶר אֵלָיו. לֵךְ אַחֲרָי׃

את יעקב ובישראל יתפאר, והוא בלי ספק על גאולה האחרונה שתהיה ע"י המשיח: כי על הגאולה מבבל לא יתכן לאמר שהתפאר ה' בישראל וגו' כי סרו מהר מן הדרך והרשיעו לעשות עד שמאסם ה' בם עוד: והגאולה האחרונה תהיה בהקב"ה עצמו, במימרא דיי והוא במלך המשיח כדברי הנביאים בפסוק ישראל נושע בה' תשועת עולמים (ישעיה מ"ה י"ז), ושוב אינם חוזרים ומשתעבדים כי לא יוסיפו עוד לעשות הרע כל כך בעיני ה' מפני שנבלע המות לנצח והוא שטן ויצר הרע שיעבר מן העולם כמו שאמרנו למעלה: וזהו אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך: ר"ל המשיח אשר העבידוהו בחטאותם ימחה עונותם ויסלח לפשעיהם כנזכר. (כב) ויאמר אליהם: בהראותו להם ולכל העם כי הוא יודע תעלומות לב הודיע גם לכלם שהוא זה אשר בידו לרפא נשברי לב ולחבשם ולהושיע לישרי לב בסליחת החטאים. (כג) מה נקל וגו': כלומר אם יש יכולת בידי לרפא את החולה רק בדברים וכו' כי נקל לדבר דברים כאלה ולאמר לו קום ולך ולהראות בזה את גבורתו. (כד) למען תדעו וגו': ר"ל למען תדעו שלא דברתי גדופות ויש ברשותי לסלוח את החטאים, אעשה גם את הדבר הזה שאתם אומרים שהוא קשה ואשר אתם מעידים עליו שאין בכוח האנושי לעשות כזאת ובזה תראו כי אני אני הוא המדבר בצדקה ורב להושיע מחטאותיהם ולסלוח את פשעיהם כי רק בסליחת החטאים תלויה מחלה. קום שא את מטתך וגו': גם מזה נראה שאין רפואה זאת כרפואות בשר ודם. כי בשר ודם אין יכולת בידו לרפא ברגע אחד כי אם בימים רבים ובפרט המחלה כזאת כידוע לכל חכמי הרפואות. ועוד אם נרפא החולה צריך עוד זמן רב להשיב את נפשו ולחזקהו ואין בו כח ללכת מעט כל שכן לשאת משא: וכאן ברגע נרפא וברגע זו היה בו כח ללכת לביתו ולשאת גם מטתו. (כו) ופלצות אחזה: בשעה שהקב"ה מראה לרשעים את ידו החזקה הם מתרעשים ומתבהלים ואע"פ כן לא שבים אליו בכל לבם וכן מצינו בימי משה בים סוף ובמדבר ובימי הנביאים הרבה פעמים. (כז) ושמו לוי: הוא לוי המכונה גם מתי והוא הנקרא המבשר

כח ויעזב את־כל ויקם וילך אחריו: כט ויעש לו לוי משתה גדול בביתו, ויהי המון רב מן המוכסים ואחרים מסבים אתם: ל וילונו סופריהם והפרושים על תלמידיו לאמר, למה אתם אכלים ושתים עם מוכסים וחטאים: לא ויען ישוע ויאמר אליהם, החזקים אינם צריכים לרופא כי אם־החולים: לב לא באתי לקרא צדיקים כי אם־חטאים לתשובה: לג ויאמרו אליו, למה צמו תלמידי יוחנן הרבה והתפללו וכן גם תלמידי הפרושים, ותלמידיך אכלים ושתים: לד ויאמר אליהם, התוכלו

אשר נודע שמו בספרו אשר כתב מלידת ישוע ומאותותיו ומופתיו עד עלותו למרום, וספרו הוא ספר ראשון מהספרים הנקראים ספרי **בשורה טובה** או **ברית החדשה**. **(כט) ויעש לו משתה גדול:** כדי להכניס שמה אנשים רבים מסיעת המוכסים ומאחרים אשר עדיין לבם מלא מרמה וחוך שישמעו את דברי ישוע וישובו אל לבם כאשר עשה גם הוא. **(ל) וילונו וגו':** לפי שהם נהגו פרישות מישיבה ואכילה עמי הארץ ובפרט ממשתאות המוכסים. **(לא) החזקים אינם צריכים לרופא:** וכן הוא בבחינת הנשמה, ואמר כך במשל על הצדיקים והרשעים כי הרשעים בחייהם נקראו מתים וכל ימי חייהם הם כבחולאות כמו שמפרש והולך, ורצו בזה שלא יחשבו שהוא שכיח עם המוכסים והרשעים משום **הנאתו** שיאכל וישתה עמהם אלא כדי שיוכל להגיד להם פשעם ולהוכיח אותם למען ישובו אל ה'. **(לג) צמו הרבה:** רגילים להתענות את נפשם בתענית יחיד בימי השבועה לומר בשני וחמישי או כיוצא בהם. **(לד) בני החתונה לצום וגו':** אמר כך במשל על עצמו ועל תלמידיו: וקורא את עצמו חתן מלך קנינו ופדיונו, כלומר מה חתן זה יש לו רשות על כלתו מלד הקנין שקנה אותה בכסף או בשוה כסף, כך הוא קנה לו את כל בני אדם בדמים יקרים בדמי חייו שהערה את נפשו למות בשביל עונותיהם (ישעיה נ"ג), וכמו שאמרו במדרש ילקוט סימן שנ"ט שהתנה המשיח עם הקב"ה לסבול יסורים קשים בלבד שלא יאבד אחד מהנבראים, ומשום זה יש לו גם כן רשות עליהם: וכל זה הוא כענין מה שאמר ע"י שלמה המלך **אני לדודי ודודי לי** (ש"ה ו' ג'): ועל דרך הזה אמר עליו גם יוחנן המבשר בספרו מפרק ג' פסוק כ"ט: **למי הכלה הוא החתן ושושבין החתן עומד ושומע לו ושמח מאוד על קול החתן,** והשמחה הזאת עתה נתקיימה. ועוד מה חתן הזה משתדל בכל כחו להטיב לכלתו ולבני החופה ולשמחם ביום חתנתו וביום שמחת לבו כך המשיח משתדל בכל עוז לשמוח את כלתו ושושביניו שהם כנסת הצדיקים שהאמינו לשמועתו וישמחם בשמחת עולם להלבישם בגדי ישע ולעטותם מעיל צדקה כחתן יכהן פאר (ישעיה ס"א) וכמשוש חתן על כלה ישוש עליהם לעטרם בעטרת תפארת ולהביאם חדריו ולעלותם לגנו לגן עדן ביום חתנתו ביום קומו לעד מבין המתים ויעלה למרום וישב לימין ה': ואמר כי אי אפשר להם לעשות שיונו, ר"ל

לאלץ בני החתנה לצום בעוד החתן עמהם: לה הנה ימים באים ולקח מהם החתן ואז יצומו בימים ההם: לו וגם משל דבר אליהם, כי אין מעלים טלאה מן־בגד חדש על שמלה בלה כי אז החדש יוסיף הקריעה והטלאה מן החדש לא

אלא מן הדין הוא שהחתן ובני החופה פטורים מכל תענית שאינו תענית צבור, כל שכן שראוי לתלמידיו שהם גם שושביניו שלא יצומו בעוד שאני עמהם. ועוד כבר הגיע העת עת המשיח שבו יבוטלו כל התעניות. ומסייע לזה מה שכתב הרמב"ם בהלכות תעניות בסוף הלכה משנה י"ט שכל התעניות עתידים להבטל לימות המשיח. **(לה) ימים באים:** הם ימי יסוריו ועינויו שנתלה בהר. **ואז יצומו:** כלומר יענו את נפשם מפני צער: **(לו) כי אז החדש וגו':** ר"ל אם יעשה אדם כדבר הזה שלא השחית ישחית את הבגד החדש ויכלה אותו בקרעו ממנו חלק אחד והחלק הזה מבגד חדש לא נאה לבגד ישן: ופתרון המשל הוא כנגד הפרושים להגיד להם שאלו הימים באים יכרות ה' **הברית החדשה** כלומר שתתן לישראל תורה חדשה כמ"ש **וכרתי את בית ישראל ברית חדשה** (ירמיה ל"א): ואין ברית אלא תורה כדאיתא במכילתא בפ' בא, וזהו פי' בגד חדש שאמר במשל: וענין בגד ישן רמז על הברית שכרתה את ישראל בחורב והיא התורה הנתונה בהר סיני כאשר נאמר **לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים וגו'** (שם פסוק ל"ג): ועליה אמרו בתורת כהנים **וישן מפני חדש תוציאו** ר"ל **כיון שתתן להם לישראל תורה חדשה בימי המשיח יוציאו את הברית הישנה שנתנם בהר סיני,** ובפרט נאם **בגד ישן** על תורת הפרושים שהיא תורה הנקראה תורה **שבעל פה** אשר אמרו עליה שקבלוה איש מפי איש בקבלה ושעל פי הדברים האלה כרת ה' ברית והמה עול גדול על צוארי האנשים אשר לא צוה ה' ולא עלתה על לבו וכל מצות אנשים כאלה הם כבגד עדים לפני תורת המשיח וכלם כהבל נחשבו כמו ששנינו ג"כ במדרש קהלת סימן י"א בפסוק **כי שנים הרבה יחיה האדם וגו':** ר"ל כל שבא הבל **כל תורה שאדם למד בע"הז הבל היא לפני תורתו של משיח:** והיא הבא הרוחה והקבועה בלב האדם לבלתי ישכח אותם, כדרשה במדרש שיר השירים בפסוק **ישקני מנשיקות פיהו:** ונקרא מלא הוא **ונתתי תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה** (ירמיה ל"א) **ומלאה כל הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים** (ישעיה י"א): והרצון בזה לומר שדברי אולת ביד הפרושים כי תורתם מלוה אנשים מלאה שגיאות ובסוף יבקשו שגם הוא ר"ל ישוע ותלמידיו ילכו בדרך חוקם להשחית בגד החדש בקריעת איזה חלק ממנו ולתפור אותו על בגד ישן וזה לא נאה לזה: כי איך ילוה הוא לתלמידיו לשמור את תורתם שהיא כבגד בלוי ובקורי עכביש ואיך יתערב זה בזה כי זה לא נאה לזה: כי בתורה הזאת של ברית החדשה יותרו דברים הרבה מה שנאסרו בסיני ובפרט מה שאסרו הפרושים מעצמן אשר לא צוה השם וכן להיפך כמו שביארנו בהקדמה. וגם יבוטלו איזה דברים הנהוגים עד היום הזה כגון התעניות וזולתם כנזכר למעלה, אם כן איך תעלה על דעתם להוכיח אותו על אשר

58

לא תִשְׁוֶה לַבָּלָה׃ לז וְאֵין נֹתְנִים עֲסִיס בְּנֹאדוֹת בָּלִים פֶּן־יְבַקַּע הֶעָסִיס אֶת־הַנֹּאדוֹת וְיִשָּׁפֵךְ וְהַנֹּאדוֹת יֹאבֵדוּ׃ לח אַךְ עָסִיס יִנָּתֵן בְּנֹאדוֹת חֲדָשִׁים וּשְׁנֵיהֶם יִשָּׁמֵרוּ׃ לט וְאֵין שֹׁתֶה יַיִן יָשָׁן אֲשֶׁר חִישׁ יִתְאַוֶּה לְעָסִיס כִּי יֹאמַר הַיָּשָׁן טוֹב מִמֶּנּוּ׃

ו א וַיְהִי בְּשַׁבַּת הָרִאשׁוֹן מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח וַיֵּלֶךְ בְּקָמוֹת וַיִּקְטְפוּ תַלְמִידָיו אֶת־הַמְּלִילֹת וַיָּדֹכּוּ בִידֵיהֶם וַיֹּאכֵלוּ׃ ב וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם אֲנָשִׁים מִן־הַפְּרוּשִׁים לָמָּה־זֶּה אַתֶּם עֹשִׂים אֶת־אֲשֶׁר אֵין מֻתָּר לַעֲשׂוֹת בַּשַּׁבָּת׃ ג וַיַּעַן אֹתָם יֵשׁוּעַ וַיֹּאמַר הֲלֹא קְרָאתֶם אֶת־אֲשֶׁר עָשָׂה דָוִד בִּרְעָבוֹ הוּא וְאֵלֶּה אֲשֶׁר אִתּוֹ׃

עזבו התלמידים את מלואם. (לז) בנאדות: הם כלים כשקים העשוים מעורות מעובדות למלאותם כל מיני משקים ולשאתם בדרך או כיוצא בו: פן יבקע וגו' ידוע הוא לכל, שכח היין החדש ושאר מיני משקים שמתחילים כל כך חזק בשעה שמתחילין להתמיך עד שמנפצים כלי חרס וכלי עץ. (לט) ואין שתה יין וגו': וכן אמרו במשנה שאכלו לא מיושן יפה הוא וכו': וכוונתו עוד במשלים האלה להודיע חוץ מה שרמז באשר שלפניו שאי אפשר להם להבין ולקבל את החדשות שהיא תורתו החדשה המשמחת לב האנשים כעסיס רמונים, אחר שכבר נתישנו במנהגים מצות אנשים מלומדים וכיון דדשו בדרך הזה דשו ושוב אינם חוזרים כי אם בקושי, דוק היטב ותשכח. ועיין גם מה שהובא בהקדמה בענין התורה והמצות אשר נתנו ביד משה והנביאים ז"ל קרי ביה.

ו (א) ויהי בשבת הראשון ממחרת: כפי הנראה הי' המעשה הזה ביום שני של חג הפסח כי המועדים נקראו ג"כ שבת לפי שהן שבתון לה' ע"ד וספרתם לכם ממחרת השבת (במדבר כ"ג ט"ו) כתרגומו ותמנון לכון מבתר יומא טבא קמאה דפסחא ועיין ברש"י. ונקרא יום טוב הזה בלשון יון שבת ראשון השני לפי שהוא יום ראשון לספירה ויום שני לחג הפסח. ויקטפו: כרתו אותן מלשון וקטפת מלילות בידך (דברים כ"ג). (ב) אין מותר לעשות בשבת: תימה והתנן שם במסכת שבת קכ"ח ע"א חבילי פיאה איזוב וקורנית הכניסן לעצים אין מסתפק מהן בשבת, למאכל הבהמה מסתפק מהן בשבת, וקוטם ביד ואוכל ובלבד שלא יקטום בכלי ומולל ואוכל ובלבד שלא ימלול בכלי הרבה דברי רבי יהודה, וחכמים אומרים מולל בראשי אצבעותיו ואוכל ובלבד שלא ימלול בידו הרבה כדרך שהוא עושה בחול: וכן פסק ג"כ הרמב"ם בפרק כ"א מהלכות שבת משנה ע"ז וז"ל המולל מלילות מולל בשנוי כדי שלא יראה כדש? אלא שמע מיניה שכל מחשבות הפרושים היו לרעה ולא שהכוונו בדברים כאלה אשר אין להם שחר רק כדי ללכוד את ההדיוטים ועמי הארצות בפיהם, עיין במה שאמרו בסמוך בפסוק ז'. וזיל קרי גם מה שהבאנו למטה בסי' י"ג פסוק י"ד. (ג) הלוא קראתם: ר"ל המעשה הכתובה בשמואל

59

ד אֵיךְ בָּא לְבֵית־הָאֱלֹהִים וַיִּקַּח אֶת־לֶחֶם הַפָּנִים וַיֹּאכַל וַיִּתֵּן גַּם לָאֵלֶּה אֲשֶׁר אִתּוֹ אֲשֶׁר אֵין מֻתָּר לֶאֱכֹל רַק לַכֹּהֲנִים לְבַדָּם׃ ה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם כִּי בֶן־הָאָדָם גַּם אֲדוֹן הַשַּׁבָּת הוּא׃ ו וַיְהִי עוֹד בְּשַׁבָּת אַחֵר וַיָּבֹא אֶל־בֵּית־הַכְּנֶסֶת וַיְלַמֵּד וַיְהִי שָׁם אִישׁ וְיַד יְמִינוֹ יְבֵשָׁה׃ ז וַיִּשְׁקְדוּ עָלָיו הַסֹּפְרִים וְהַפְּרוּשִׁים אִם בַּשַּׁבָּת

א' כ"א בפסוק ד' עד ז'. (ד) את לחם הפנים: לפי שלא היה שם לחם אחר. ויתן גם לאלה: כי לא אכל דוד לחם לו לבדו כי אם גם לנערים אשר אתו ומשום זה אמר הכהן שם אם נשמרו הנערים רק מאשה. כי אם לכהנים לבדם: כמה שאמר והיתה לאהרן ולבניו ואכלהו במקום קדוש וגו': וא"ת למה לא תירץ להם מברייתא דשבת הנאמרה בפסוק שלפניו וי"ל מפני שהמה שאלו שלא כהוגן גמר בדעתו להשיב לו כהוגן מתוך שפתיהם ודייניהם שאין שם טעם וראיה לדבריהם, אלא מדרך התוספה כדי להעמיד הדבר על בוריו. וכוונתו בזה להורות להם שלא נכתבה המעשה הזה של דוד כי אם ללמד שבעת הדחק וסכנה מותר לחלל את הקדש, ובפרט מותר לחלל שבת משום צורכי הנפש וא"כ אין להם להוכיח על תלמידיו אודות מלילת השבלים בשבת שאין בה משום חילול כדמשמע התם בברייתא. ואע"ג דלימא דוקא שיש בה חילול שבת מ"מ אין להקפיד ולדקדק עליה כי אין דבר שעומד בפני פקוח נפש: כדתנו רבנן במסכת יומא דף פ"ב ע"א וז"ל: עוברה שהריחה בשר קודש או בשר חזיר תוחבין לה כוש ברוטב ומניחין לה על פיה, אם נתישבה דעתה מוטב ואם לא מאכילין אותה רוטב עצמו, ואם נתישבה דעתה מוטב, ואם לאו וכו' שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש חוץ מעבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים: ולהלן בדף פ"ד ע"א התירו להאכיל בשר חמור למי שאחזו ירקון (והוא חולי שפניו נהפך לירוקן) ומי שנשכו כלב מאכילין אותו מחצר כבד שלו: והלא דברים קל וחומר, ומה בדברים שיש בהם איסור גמור דאורייתא, כגון בשר קדש או טריפות, ליכא למיחש בהם ומותרים מפני פקוח נפש, דבר שאין שם לא איסור דאורייתא ולא איסור חכמים כגון מלילות שבלים בשבת לא כל שכן שמותר מפני פקוח נפש. (ה) ויאמר אליהם וגו': ר"ל מה לי להתוכח עמכם אם מותר לעשות כזאת בשבת או אסור. הנה תדעו שבן האדם ר"ל הוא בעצמו גם אדון השבת כלומר בידי לבטל גם את השבת כאשר עשיתי אותו וצויתי לקדשו כי מי שעשה את השבת הוא גם אדונו: ובזה הודיע שהוא איננו כשאר בני אדם אלא שהוא ה' צדקנו ר"ל אלהי אמת. ורמז גם שלא יהיה עוד שבת ביום קבוע לימות המשיח כי כל ימי המשיח כלם שבת כדאיתא במדרש תהילים צ': עיין גם בהקדמה על הענין הזה. (ז) וישקדו עליו: פירושו שמו עליו עין פקיחא לשון שקד שומר (תהילים קכ"ז א'). אם בשבת ירפא: אף כי לא מצינו שאסרה התורה רפואה בשבת, ואדרבה כל הפוסקים מתירים אותה כאשר הוכיח למטה בסימן י"ג פסוק י"ד עיין עליו, וגם איננה נגד כוונת התיקון, לפי שנתנה לקרא לה עונג ואין לך עונג גדול מרפואה

ירפא למצוא עליו שטנה: ח וידע את־מחשבתיהם ויאמר
אל־האיש אשר ידו יבשה. קום ועמד בתוך. ויקם ויעמד:
ט ויאמר אליהם ישוע. אשאל אתכם דבר אחד. המתר בשבת
לעשות טוב או רע להושיע נפש או לאבד: י ויבט אליהם
כלם מסביב ויאמר אל־האיש. שלח את־ידך. ויעש כן ותרפא
ידו ותשב כאחרת: יא וימלאו שגעון ויאמרו איש אל־רעהו
מה־יעשו לישוע: יב ויהי בימים האלה ויצא אל־ההר
להתפלל. וילן כל־הלילה בתפלה לאלהים: יג ויהי בבקר
ויקרא אל־תלמידיו ויבחר מהם שנים עשר אשר גם קרא

המסיבה את כפה האדם ומגילו מן הצער, בכל זאת קוו הפרושים לראות את גם ישוע יעשה כזאת, כדי שימצאו תואנה להלשין אותו ר"ל לחייבו לפני עיני הארץ שהיו בקיאים בתורה לאמר שחילל את השבת. שטנה: עניינו כמו תואנה ועלילה, והוא סבת הדבר שמתכוון האדם לעשות דבר לחברו אף כי הוא בעצמו יודע שהיא עולה. (ט) המותר בשבת וגו': כאן בא להודיעם שמותר לעשות רפואה בשבת כדרך הכוונה והיקרה ר"ל שלא נתן ה' לנו את השבת אלא לנחת לו ולחבירו, כי למה יגרע יום השבת משאר ימי השבוע, והוא שייטיב איש לאחיו בכל מה דאפשר כנזכר וכמו שמפורש והולך: וכתב הרמב"ם בפרק יום הכפורים במאמר דר' מתיא במשנה החושש בגרונו וז"ל: ואמרם כל ספק נפשות דוחה את השבת להזהירך ולזרז אותך להקדים ולהתחיל בזה הענין ושלא לאחר אפילו בשבת הראשונה מן החולי שהחולה סובל חוליו, ושלא נאמר אין ספק שהחולי יתמיד עד לשבת האחרת ונצטרך לחלל עליו השבת ע"כ נניחהו היום עד למחר כדי שלא נחלל עליו שני שבתות עכ"ל וקיימא להון במסכת שבת דף ק"ט ע"א גב היד וגב הרגל כמכה של חלל דמי וכן מובא ברמב"ם בהלכות שבת פרק ב' משנה ה' וז"ל ומכה שהיא בגב היד וגב הרגל הרי היא כמכה של חלל ואינה צריכה אומד ומחללין עליה את השבת. עיין למטה בסימן י"ג פסוק י"ד כי שם בארנו את הענין הזה באר היטב. (י) ויבט אליהם: לראות אם יוכלו לענות דבר על שאלתו ועל כי לא יכלו לענותו בושו ונכלמו מחרפתם לפני כל העם ויאמר אל האיש וגו'. (יא) וימלאו שגעון: על שנגלה לעיני ההמון זדון לבם וירא כל העם שהם רק חנפים לרע ובודאים דברים מלבם כדי להתגדל ולהכביד את עולם עליהם עיין למטה בסימן י"ג פסוק י"ד. ויאמרו איש אל רעהו: אחר שהתגלו כוונתם ולא יוכלו להלשינו אל העם ולקחת את נפשו בפרהסיא נתיעצו מה יעשו לו בסתר. (יג) ויקרא אל תלמידיו: הרבה תלמידים היו לו והם אנשים ונשים וטפם אשר שמעו לדבריו וסרו אל משמעתו, ומהם בחר אנשי מתי מספר אשר שיער שיהיו הגונים לעבודה קשה כזאת ועשה אותם לשליחים ולצירים שילכו ויסובבו בערים ובכפרים לקרא בשם ה' ולבשר ביאתו. שנים עשר: למספר

אתם שליחים: יד את־שמעון אשר גם קרא פטרוס ואת־
אנדרעס אחיו. את־יעקב ואת־יוחנן את־פילפוס ואת־בר־תלמי:
טו את־מתיא ואת־תומא את־יעקב בן־אלפי ואת־שמעון הנקרא
הקנאי: טז את יהודה אחי יעקב ואת־יהודה איש קריות והוא
המסגיר: יז וירד אתם ויעמד בשפלה. וקהל תלמידיו והמון
רב מן העם מכל־יהודה וירושלם וחוף צור וצידון אשר באו
לשמע אתו ולהרפא מחליהם: יח ואלה אשר רוחות טמאות
מבעתות אתם וירפאו: יט וכל ההמון בקש לגעת בו כי גבורה
יצאה מאתו ותרפאם כלם: כ וישא את־עיניו אל־תלמידיו
ויאמר. אשריכם העניים כי לכם מלכות האלהים: כא אשריכם
הרעבים עתה כי תשבעו. אשריכם הבוכים עתה כי תשחקו:
כב אשריכם אם ישנאו אתכם האנשים ואם ינדו ויחרפו
אתכם ויוציאו את־שמכם כרע למען בן־האדם: כג שמחו

שבטי ישראל. שליחים: ע"ש שנשלחו בכל יהודה וישראל ובכל גויי הארץ להודיע להם שישובו כי קרובה מלכות אלהים להגלות כנזכר. (יד) פטרוס: הוא שם מלשון יון ופירושו צור כנ"ל. אנדריאס: עניינו איש חיל: ר"ל שיהיה לבן חיל בעבודתו והיא מלשון יון. (טו) ותאומה: מפני שנולד בתאומים. הקנאי: שיקנא לה' אלהיו ולכבודו. (טז) איש קריות: נקרא כן ע"ש עיר מולדתו כי קריות עיר בגבולו של יהודה היתה (יהושע ט"ו כ"ה). והוא המסגיר: כלו' אשר מסר אח"כ את ישוע בידי הסופרים בשכר שלשים כסף: (יז) בשפלה: הוא מקום השפלה ביער: (כ) אל תלמידיו: להודיע להם כוונות ואיכות האושר, ושלא יאמרו לריק יגענו אלא כל ימי היינו בעוה"ז בצער, עניינו בדרך כחינו והיינו חרפת אדם ובזוי עם, באנו באש ובמים, לפיכך הבטיחם ששכרם הרבה לעולם שכולו ארוך. העניים: הם הענוים שפלי והכאי רוח. (כא) כי תשבעו: הוא כמו שאמר ישעיה (ס"ה) הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו וגו'. (כב) ואם ינדו: כלו' אם ירחיקו אתכם ויבדילו אתכם הסופרים מקהלם כמו שמרחיקין את נדה, מלשון שנאיכם מנדיכם (ישעיה ס"ו): והוא שינדו אותם בחרם ובנדוי בבתי הכנסת ויבדילו אותם מתוך קהלם: ויחרפו אתכם: ענין החירוף ידוע. את שמכם הרע: ר"ל שיוציאו שם רע ודבה עליכם וימחו את שמם מספריהם לכותם בשם ישראל ולא יזכירו את שמם כי אם בקללה. למען בן אדם: דעתו על עצמו ר"ל בשבילי. (כג) שמחו: כי זו היא מדת הענוה ממש לשמוח על כל החרפות והעלבון כדתניא שם בפרק שני דיומא הנעלבין ואינן עולבין, שומעין חרפתם ואינן משיבין עושין מאהבה ושמחין ביסורין עליהם הכתוב אומר כצאת השמש בגבורתו (שופטים ה'), ומשום זה אמר ר' אבהו בסוף פרק החובל לעולם

בַּיּוֹם הַהוּא וְרַקֵּדוּ. כִּי הִנֵּה שְׂכַרְכֶם רַב בַּשָּׁמָיִם. כִּי כָכָה עָשׂוּ
אֲבוֹתֵיהֶם לַנְּבִיאִים׃ כד וְאוֹי לָכֶם הָעֲשִׁירִים כִּי לְקַחְתֶּם אֶת־
נֶחָמַתְכֶם׃ כה אוֹי לָכֶם הַשְּׂבֵעִים כִּי תִרְעָבוּ. אוֹי לָכֶם הַשֹּׂחֲקִים
עַתָּה כִּי תִתְאַבְּלוּ וְתִבְכּוּ׃ כו אוֹי לָכֶם אִם כָּל־בְּנֵי הָאָדָם יְדַבְּרוּ
טוֹב עֲלֵיכֶם. כִּי כֵן עָשׂוּ אֲבוֹתֵיהֶם לִנְבִיאֵי שָׁקֶר׃ כז אַךְ לָכֶם
הַשֹּׁמְעִים אֲנִי אֹמֵר. אֶהֱבוּ אֶת אֹיְבֵיכֶם. הֵיטִיבוּ עִם שֹׂנְאֵיכֶם׃
כח בָּרְכוּ אֹרְרֵיכֶם. וְהִתְפַּלְלוּ בְּעַד צֹרְרֵיכֶם׃ כט וְלַמַּכְּךָ עַל
לְחִי אַחַת הַטֵּה גַם הָאַחֶרֶת. וּמִן נֹשֵׂא אֶת־מְעִילְךָ מֵעָלֶיךָ גַּם

יהא אדם מן הנרדפין ולא מן הרודפין, וכל זה קרוב להאי עובדא שנמצא בספר אחד מספרי המדות והובא בספר חובת הלבבות וזה לשונו: נשאל חסיד אחד לאחד מן הצדיקים החשובים איזה יום הוא ששמחת בו ביותר בכל ימיך? ואמר פעם אחת הייתי בספינה והי' מקומי במקום הפחות שבכל הספינה והיו שם סוחרים ובעלי ממון, ואני שוכב במקומי ואחד מאנשי הספינה קם להשתין והייתי כך שפל ונבזה בעיניו עד שגלה ערותו והשתין עלי וכו' וחי ראשי לא כעסה נפשי למעשהו כלל ולא התעורר ממנו כעסי ושמחתי שמחה גדולה שלא הכאיבני חסר לב ההוא להרגיז נפשי עליו להשיב לו דבר עכ"ל עשו אבותיהם דור המדבר ויושבי יהודה וירושלים. לנביאים: אין אתה מוצא נביא ממשה עד סוף כל הנביאים שלא היו סוררי ישראל מבקשים להמיתו או לענות אותו או שלא היו מליזים עליו: במשה כתיב ויאמר כל העם לרגום אותם באבנים (במדבר י"ד): עוד מעט וסקלני (שמות י"ז). בירמיה כי גם אחיך ובית אביך גם המה בגדו בך גם המה קראו אחריך מלא וגו' (ירמיה י"ב ו') לכו ונחשבה על ירמיה מחשבות כי לא תאבד תורה מכהן וגו' לכו ונכהו בלשון ואל נקשיבה על דבריו, כל עצתם עלי למות (שם י"ח), יומת נא האיש הזה (שם ל"ח) וכן בכולם, ועל זכריה בן יהוידע הכהן קשרו ורגמו אותו במצות המלך (ד"ה ב' סימן כ"ה). (כד) העשירים: הם הרשעים הבוטחים על עשרם. את-נחמתכם: שכרכם כמ"ש דוד חלקם בחיים (תהלים י"ז). (כה) השבעים: אשר בחייהם מפיקים מזון אל זן כאות נפשם. כי תרעבו: ע"ד מה שכתוב ביחזקאל ז' י"ט כספם וזהבם לא יוכל להצילם ביום עברת ה' נפשם לא ישבעו ומעיהם לא ימלאו כי מכשול עונם היה, וכל זה הפך מה שאמר למעלה בדרך הברכה. (כו) טוב עליכם לפי שאין לך דור שכולו צדיקים כי לעולם רובו רשעים, ואם כל ר"ל רוב האנשים ישבחו את הנביאים, הוא סימן שחלקות המה מדברים להם, חוזים מהתלות (ישעיה ל' י'), ולפיכך הזהיר ישוע את תלמידיו שאל יעלה על לב השלוחים והתלמידים לקבל שבח או כבוד מן היהודים על עבודתם לפי שאין דרך האומה הזאת מעולם לעשות נחת רוח לנביאי אמת כי אם לנביאי שקר. (כז) השומעים: לקבל דברי ולעשותם. (כט) גם האחרת הפסוק הזה הוא על צד שהפלגה, וכן הבא אחריו ר"ל כדי להפליג ולהרחיב מדת הענוה ולהזהיר

שאם נעלב איש מחבירו אל יגמור בדעתו לנקום ולנטור כאשר יורו אליה בעלי תלמוד דאמר ר' יוחנן בפרק שני דיומא „כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח" אלא ימחול על כבודו ויעשה עמו לפנים משורת הדין בכל מה דאפשר ומתוך כך יהיה כאלו נותן לו גם את הלחי השנית וגם את הכתונת כי רחמנא לבא בעי והמתכוון לדבר כעושה דמי. וענין הפסוקים כאלו נאמר שאם יכה איש על הלחי מחול לו מיד. גם את-כתנתך: כמו כן אל תעמוד על נפשך לשנוא אותו בלבבך על כך ולבקש רעתו, כלומר נוח לך שתתן להמכה אותך לחי השנית ולהחומס גם את הכתונת, מהיותך נוקם ונוטר או מזיק לו, כי כן דרך המקראות לדבר לפעמים לדוגמא על דרך שכנגדו במקום שהיה ראוי לומר רק שאם לא תעשה כזאת וכזאת והוא כדי להפליג. כגון יתן למכהו לחי (איכה ג' פי' ישבול עלבון האויב ולא יבקש לנקמה ואל ישנא אותו על כך בלבבו וכן אמר שלמה כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך, ושמת שכין בלעך וגו' (משלי כ"ג). ואין דעתו בזה, שישים אדם קוצים או הסכין ממש בבית הבליעה כדי להחנק בהם ויהיה רוצח בנפשו חלילה, אלא בא לומר שירחיק אדם את עצמו מאוד מסעודות וישיבת המושלים כדרך שאמרו גם באבות הוי זהירין ברשות וכו'. והוא כאלו אמר שאם עשה כל מה שתוכל ידך לעשות ואל תשב ללחום את מושלים כי נורא תהיה לך באחרונה. וכהאי לשון מצינו גם בדברי החכמים במסכת בבא קמא צ"ב ב' חברך קרייך חמרא אוכפא לגבך מוש פי' אם החבר שלך קורא אותך חמור תקח הכר שמונחין על גב החמור לרכוב עליו ותשים גם כן על גביך: ואין רצונם ללמוד בזה על האדם שיהיה חמור חבוש לכל מי שיכנהו בשם הגנאי הזה וישים מתג ורסן בפיו שלו, אלא להורות שאל יעמוד על מדותיו ויבקש לנקום ולנטור מחברו או לשנוא אותו על כל דבר גנאי ועלבון אלא ימחול לו, והוא כאלו אמרו חברך קרייך חמרא שבוק או מחול ליה: אף כאן כך יהי רחוק מלבך הכעס והשנאה וכ"ש הנקימה והנטירה על העלבון עד שתהי' מוכן ומזומן לקבל עוד מכות כהנה, וכן בענין הגזילה מוטב שתתן לחומס גם את הכתונת משנוא אותו על כך, או מהביאו לידי היזיקות גדולות, כלומר שיעשה כל אדם עם חבירו לפנים משורת הדין כדרשם בפרק הגוזל עצים דף ק' ע"א בפסוק והודעת להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון (שמות י"ח כ'), כדי לקדש את עצמו במותר לו, כהא דאיתא בסוף פרק השוכר את האומנין וז"ל רבה בר בר חנן תברו ליה הנהו שקולאי (פי' נושאי המשאות בשכר) חביתא דחמרא שקל לגלימיהו (לקח בגדיהם כדי שישלמו את היין). אתו (הנושאים) אמרו לרב באו לפניו לדין אמר ליה (רב אמר לרבה בר חנן) הב להו גלימיה אמר להו דינא הכי (בר בר חנן אמר לרב ושאל האם הוא כפי משורת הדין שישיב להם את בגדיהם אמר ליה אין (כן הוא) למען תלך בדרך טובים. יהיב להו גלימיהו: אמרו ליה (הנושאים הוסיפו לטעון לפני רב ואמרו לו) עניי אנן (עניים אנחנו) וטרחינן כולה יומא (עבדנו ועמלנו כל היום) וכפינן (רעבים אנחנו) ולית לן מידי אמר ליה זיל הב אגרייהו (לך ותן להם את שכר עבודתם שראוי להם אמר ליה דינא הכי? (לא גמרו את עבודתם וגרמו לי היזק) אמר ליה אין וארחות צדיקים תשמור (משלי ב' כ'). ע"כ: ז"ל

וקרי גם מה שהביא בעל שני לוחות הברית על הענין הטעות במאמר השביעי בעשרה מאמרות בשער המלוה ובשער האותיות באות עיי"ן ז"ל ז"ל קרי ביה כי כל דבריו הם נכונים וכפירוש למאמר הזה. ואם כן לא בא הכתוב כאן במאמר הזה אלא להזהיר מלא תקום ולא תטור, אבל לא להזהיר על המוכה ועל הגזול לבלתי הגד צדקם ויושרם לעיני כל העם, או לערוך את דבריהם לפני שופטי צדק כאשר שהרשעים יעיזו את פניהם ויכחידו את הצדיקים להכותם ולשודדם ביותר, כדי שיצא כאור צדקת הצדיקים ומשפטם כצהרים: כי אם בגאות רשע ידלק עני, או אדר ישפיע מעובר צדיק והצדיק יהיה כאלם ולא יפתח פיו בעוד רשע לנגדו לעיני כל ולא יאמר לרשע למה תעשה לי כזאת אז יחשבו הבריות בדעתם בודאי היה איש בליעל והחמס כגמול ידיו יעשה לו. או יאמרו בעל חוב הוא, או ערב לרעהו תקע לזר כפיו ולוקחים בגדו למשכון ובעד נכרים חובלים אותו וגו', א"כ מוכח מכאן שצריך לעסוק את המוכה על כל פנים לגלות צדקו, ולפיכך מצינו בספר יוחנן סימן י"ח פסוק כ"ב שישוע בעצמו עשה כדבר הזה בהכות אותו שוטר אחד על פיו ענה ואמר לו **אם רע דברתי ענה בי ואם לא למה תכה אותי:** כדי שלא יחשבו השומעים, שמן הדין הוא מוכה לפי שחטא בשפתיו ודבר סרה על ה' או קלל במלך ובאלהים ר"ל בנשיא וכהן הגדול שנאמר בו אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור, כאשר פקר הרשע להתגולל על ישוע ככתוב שם, אלא שידעו ויבינו שהעבד הוא איש רשע וחמס ומכה אותו על לא דבר ואין בזה משום לא תקום ולא תטור או לא תשנא, כי אפשר לו לאדם צדיק להוכיח לרשע את רשעת רשעו על פניו בלי שום כעס ולא מתוך נקימה או נטירה ושנאה לפי שאין בדעתו להנקם מרשע אלא רק להשיבו מדרכו הרעה, ואם לא שאת פני רשע לא טוב אלא מצוה לעשות בו דין ומשפט כגמול ידיו, למען לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים וכן אמר שלמה באבוד רשעים רנה (משלי י"א) וק"ל. ואחר שהצעתי אלה לפניך והוכחתי על פי סוגיות הלשון המקרא על פי דברי החכמים וחקותיהם שמשמעות הפסוקים היא רק להורות על דרך הפלגה שיהיה כל אדם מן הנעלבין ולא מן העולבין, ולהוסר מן הנקימה והנטירה, ושלא יביא אדם את חבירו המכה והחומס אותו לידי היזיקות גדולות, אלא שיתנהגו עם החומסים לפנים משורת הדין. אבל לא בא הכתוב להזהיר על הנעלב מהגיד צדקו ולערוך משפטו לפני אלהים וכל הדברים נכוחים למבין דבר מחיך דבר וישרים למוצאי דעת. ואין לי צורך לענות על דברי בעל חיזוק האמונה ובעל נצחון הטועים בדברים האלה עד למאוד באשר שכמשמעם נאמרים הדברים ההם ושהמאמר הזה הוא עזר גדול לעלילותיהם ברשע ולמזימות זו חשבו ולפיכך אומרים שהמאמ' היא חרב פיפיות בידם, לעשות נקמה לעמות אל מגדל הנוצרים ולהרוס עוז מבטחם, יסוד תורתם ואמונתם לקהה הולדותיהם לעשות בהם משפט כתוב בפסוקים האלה. כי הנה הדריכו לשונם שקר ולא לאמונה. אמנם אין גם טעות לא נלאו: אך כדי לגלות זדון לבם הביא כאן רק דברי הראשון בריבו והעריך על כל דבר דבר על אפניו. וזהו קול דברו **אהבו את אויביכם וגו' זאת המצוה לא ראיתי שום נוצרי שיקיים אותו כי אפי' ישוע עצמו לא הי' מתנהג כמו שהי' מלמד לאחרים, כי הנה מצינו ביאן פרק י"ח פסוק כ"ב כאשר הכהו איש אחד על הלחי לא נתן לו לחיו**

השנית אלא התרעם אפי' על ההכאה האחת באמרו למה מכה אתה אותי: וכן מצינו בפעלי השליחים פרק כ"ג פסוק ג' כאשר גזר הכהן להכות את פאול על הלחי לא נתן לו לחיו השנית אלא קללו באמרו האל יכה אותך וכו': והנה זה הדבר עומד כנגדם וסותר יסוד דתם והנה פאול שהי' נאמן ביתו של ישוע ולא יכול לקיים מצותיו א"כ שאר מאמיניו איך יוכלו לקיים ע"כ. והנה כל דבריו הם דברי נרגן ודברי בוגד: כי בראשון לא מחכמה שאל על זאת שענין הפסוקים הנזכרים כפשוטם ע"פ פירוש המלות: הבדעתו נבערה שכוונת ישוע היתה במאמר הזה לתת חרב ביד היהודים לבוא בטח על הקוראים בשמו ולבוז יגיע כפם ואת יתרם יהרגנו ואותם ישמידו מתחת שמי ה'? וברוך ה' אשר לא יתן מאויי רשע. והלא זה הדבר לא יסבלהו השכל. כי ידוע ומפורסם לכל בעל דעת שכל הרוצה להקים לו עם לשם ולתהלה עד עולם, לא יצוה להם שיתנו פעולתם לשלל ולבז, ושלא יאמרו דבר עם יבוזו, כי אז יהיו למרמס ולמאכל לאויביהם ועד מהרה יכרת מארץ זכרם. והנה אף לדעת היהודים היה לב ישוע לאסוף לו עם לא מעט, כדי לעשות לו שם בארץ ושיקרא שמו עליהם לעולמי עד, ואיך יעלה על לב איש שיצוה להם כדבר הזה ושיסגיר את מאמיניו ושומרי בריתו חנם ביד אויבי שמו. הלא במהרה יכחדו מגוי ולא יזכר שם הנוצרים עוד. אלא על כרחך צריך אתה לומר שפירוש הפסוקים הוא על פי הענין שביארנו למעלה באר היטב, דהיינו שבא הכתוב רק להזהיר מנקימה, ונטירה ושנאת הלב על העולבין וגומר: א"כ תחלת דברי פיו שכלות באמרו **המצוה הזאת לא ראיתי שום נוצרי שיקיים אותה** כי לא מצווים הם הנוצרים, להיות טרף לשיני גוי עז פנים, גוי חוטא ואבד עצות על ה' אשר יעץ עליהם לטובה. **שנית** בפקרו שאפי' ישוע עצמו לא התנהג כמו שהי' מלמד לאחרים לפי שהתרעם אפילו בהכאה האחת ואמר למכהו למה תכה אותי הם ג"כ דברי רוח ושקר. כי לא היה ישוע מלמד לאחרים כדעת איש בער כאשר הוכחנו ולא התרעם בהכאה האחת, רק כוון לגלות צדקו ולהוכיח לרשע את רשעתו על פניו. והמעשה שהיה כך היה: כתוב בבשורת יוחנן פרק י"ח פסוק י"ט אחר שנתפס ישוע הובא לכהן הגדול: **וישאל הכהן הגדול על תלמודו וגו' ויען ישוע ויאמר** (בנחת) **למה זה תשאל אותי** (אי אפשר לו לאדם להעיד על עצמו שלא לא בסתר דברתי אל בני אדם אלא לעיני כל בפרהסיא), אם כן למה זה תשאל אותי שכל השומעים את דברי הנה הם יודעים אשר דברתי עד הנה, ובדברו את הדברי' האלה, הכה אחד מן השוטרים את ישוע על פיו לאמר הכדבר הזה אתה משיב לכהן הגדול? ויען ישוע ויאמר אם הרעותי לדבר ענה בי ואם לא למה תכה אותי? מכאן יש לראות לכל אוהב אמת שאין בדבר ישוע התרעמות ותלונה על המכות, אלא שאלה בעלמא למה הכהו וזו לכ"ע שרי כאשר ביארנו למעלה, ובפרט במעשה הזה כדי שלא יאמרו השומעים מן הדין הוא נלקה, לפי שדבר סרה על הכהן הגדול, ושאלהו אם הרעותי וכו' כהוגן והוא לא נתן תפלה לא לאלהים ולא לנשיא אלא השיב אותו בהכנעה ובנחת כנראה מדבריו, ולפיכך שאל למכהו כדי להראות שהמכה הוא עבד בליעל. אם כן אין כאן סתירת הדברים וסתירת יסוד דת הנוצרים. והראיה מפאול היא ראיית הבל ושטות, כי רוח אחרת היתה בו ואין לי להאריך בזה

אֶת־כְּתָנְתְּךָ לֹא תִמְנָע׃ ל לְכָל־שֹׁאֵל מִמְּךָ תֵּן וְהַנֹּשֶׁה אֶת־
אֲשֶׁר לָךְ לֹא תִגֹּשׂ׃ לא וְאֶת־אֲשֶׁר תֹּאבוּ כִּי בְנֵי אָדָם יַעֲשׂוּ
לָכֶם עֲשׂוּ כְמוֹ־כֵן גַּם אַתֶּם לָהֶם׃ לב וְאִם תְּאֵהֲבוּ אֶת־אֹהֲבֵיכֶם
מַה־גְּמוּלְכֶם. הֵן גַּם הַחַטָּאִים אֹהֲבִים אֶת־אֹהֲבֵיהֶם׃ לג וְאִם
תֵּיטִיבוּ לִמְטִיבֵיכֶם מַה־גְּמוּלְכֶם. הֵן גַּם הַחַטָּאִים עֹשִׂים כְּמוֹ־
כֵן׃ לד וְאִם תַּלְווּ אֶת־אֵלֶּה אֲשֶׁר תְּקַוּוּ לָקַחַת מֵהֶם מַה־גְּמוּלְכֶם.
הֵן גַּם הַחַטָּאִים מַלְוִים אֶת־הַחַטָּאִים בִּרְדֹף שַׁלְמוֹנִים׃ לה אַךְ
אֶהֱבוּ אֶת־אֹיְבֵיכֶם וְהֵיטִיבוּ וְתַלְווּ בְּלִי תִקְוַת גְּמוּל. וְהָיָה
שְׂכַרְכֶם רָב וִהְיִיתֶם בְּנֵי עֶלְיוֹן. כִּי טוֹב הוּא לְלֹא מַכִּירֵי טוֹבָה

כאן, באם שיזכו אלהים להשלים גם הספר מעשי השלוחים הנקרא אקטא אפאסטאלארום. ומה ששגה כסיל באולתו ואומר שהנוצרים אומרים שתורת ישוע היא קלת השמירה, הם דברי איש רוח המסלף דברי צדיקים. כי לא אמרו הנוצרים שתורת ישוע היא קלת השמירה בבחינתה, אלא רק בבחינת חסדי השם הגדולים במתנת רוח הקודש הנותנת ליעף כח לעשות חיל בשמירת התורה והמצות החמורות כי זאת היא ההבטחה שנתן השם על הימים הללו שהם ימי בריה החדשה כמ"ש יחזקאל ל"ו והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר: ואומר ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחוקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם. ועיין גם על הענין הזה למטה בסימן י"ה פסוק כ"ב הנך אתה רואה שכל דברי המין יגעים ובטלים ואין בהם מאום ופי כסיל מחתה לו ושפתיו מוקש נפשו. (ל) לכל שואל ממך: ללמד שאם יבקש אדם דבר בדרך בקשה לצורך. מלוה לחם לו. ע"ד פזר נתן לאביונים (תהילים קיב): הנשה וגו': אזהרה למלוה שלא יתבע את חובו באכזריות, דהיינו אם ישאל איש בגד או כיוצא בו ויתחמם בו כסלו ולא ישיב לבעליו אעפ"כ לא יגוש ויגבה אותו ממנו באכזריות ובהיזק חבירו. (לא) ואת אשר תאבו וגו': מצינו במסכת שבת דף ל"א שעל דרך הזה לימד הלל הזקן את הגר כל התורה כולה על רגל אחת ושינה רק מעט את הפסוק הזה בלשון ירושלמי באמרו דעלך סני לחברך לא תעביד וכו'. ולפי שהדברים האלה כוללים כל המצות של אהבת חברו, כאשר גם אהבת חברו היא רגל שעליה התורה עומד כאשר האריך בזה בעל שני לוחות הברית באות ש'. (לב) מה-גמולכם: כלומר מה היא גמילות חסדכם מה שכר תהי' לכם על זה הלא גם הרשעים יעשו כן? (לד) ואם תלוו וגו' מדבר הכתוב כנגד מדת בני אדם הנוהגין לעשות חסד ולעזור לאחרים בכל מיני עזר, לא לשם שמים אלא משום הנאתן. לכן מזהיר ישוע תלמידיו מן הדרך הזה באמרו ואם תלוו וגו' כלו' אם תלוו את בני אדם האלה אשר אתם רואים ויודעים שהשיג להם ידם לשלם קרן ורווח ויש תקוה לקבל מהם כל מיני טיבות מה גמולכם ר"ל אין זו גמילות חסד ואין ראוי לשכר כי וגו' להעשות גם להם כזאת מדה כנגד מדה. (לה) גמול לא לקבל כסף ותרבית כדרך

וְלָרְשָׁעִים׃ לו לָכֵן הֱיוּ רַחֲמָנִים כַּאֲשֶׁר גַּם אֲבִיכֶם הוּא רַחוּם׃
לז לֹא תִשְׁפְּטוּ וְלֹא תִשָּׁפֵטוּ. לֹא תַרְשִׁיעוּ וְלֹא יַרְשִׁיעוּ אֶתְכֶם.
שִׁמְטוּ וְיִשָּׁמֵט לָכֶם׃ לח תְּנוּ וְיִנָּתֵן לָכֶם. מִדָּה שְׁלֵמָה מוּצָקָה
וּמוּנָעָה וּמְשִׁיקָה נָתוֹן יִתְּנוּ אֶל־חֵיקְכֶם. כִּי בַמִּדָּה אֲשֶׁר תָּמֹדּוּ
בָהּ יִמַּד לָכֶם׃ לט וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם מָשָׁל. הֲיוּכַל עִוֵּר לִנְהֹג אֶת־
עִוֵּר בַּדָּרֶךְ. הֲלֹא שְׁנֵיהֶם יִפְּלוּ בַבּוֹר׃ מ הַתַּלְמִיד אֵינֶנּוּ גָּדוֹל
מִמּוֹרֵהוּ וְכָל־אִישׁ הַשָּׁלֵם יִהְיֶה כְּמוֹרֵהוּ׃ מא וְלָמָּה תַבִּיט אֶת־
הַמּוֹץ אֲשֶׁר בְּעֵין אָחִיךָ וְאֶל־הַקּוֹרָה אֲשֶׁר בְּעֵינְךָ לֹא תָשִׂים

הנוסים משום הנאתן וגם לא לנגוש את הקרן אם אין ללוה לשלם. (לז) לא תשפטו: אזהרה שלא יהא האדם מהרהר אחר מעשי חבירו לדינהו לכף חוב אלא ידינהו לכף זכות כמ"ש בפרק אבות הוי דן את כל אדם לכף זכות: לפי שגם זאת היא נגד ואהבת לרעך כמוך שאמר עליה שלמה ועל כל פשעים תכסה אהבה (משלי י"ב) ועוד כי אלהים בוחן כליות ולב ואך הוא יכול לשפוט ולשלם להם כמעשהו. ולא תשפטו: ר"ל אם תעשו אתם כן לחבריכם גם בני אדם אחרים לא ישפטו אתכם כי הקב"ה משלם מדה כנגד מדה כמו שמפרש, וכן לא תרשיעו. שמטו: אם פשע איש באחיו או בדברים או במעשיהם ישכח בזיון כבודו וימחול לו מיד ולא יחשוב לנקום ולנטור. וישמט לכם: גם הקב"ה יסלח לפשעיכם. (לח) תנו: חזקו רעכם בכל מיני עזר. וינתן לכם: מן השמים. מוצקה: היא שבוחשין ודורכים את התבואה או שאר הדברים שמודדין בחזקה במדה כדי שתכיל יותר והיא לטובת הלוקח וכל זה דרך משל להרחבת הלשון להודיע שמדת טובה מרובה. כי במדה וגו': זהו מה ששנו בסנהדרין דף ק' במדה שאדם מודד מודדין לו. (לט) היוכל עור וגו': רמז לאנשי מרמה הרוצים להורות את העם בדרך אמת, והם מורי שקר כי הם בעצמם לא ידעו את דרך ה' כי הם מלאים מרמה ובלע וחנופה. ומפני זה הם כעורים ולא יכלו גם המה להדריך את העם בדרך ישרה כי אם בדרך עקלתון והמה כושלים ומכשילים את האחרים עמהם. והוא ע"ד מה שדרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא בב"ק דף נ"ב כדרגיז רעיא על ענא עביד לנגדא סמותא. ועיין המשל הזה בפרט על הפרושים ועל הסופרים בימים האלה. (מ) התלמיד איננו גדול: כלומר יותר מרבו, כי ברוב יודע התלמיד רק מה שלמד מרבו. וכל איש השלם: כלו' התלמיד נבון והגון הוא לדעת את עצמו אם הוא כרבו. כלומר אם הוא עושה מעשי רבו והולך בדרכיו, כי כן דרך הבריות לקרוא התלמיד הגון אם מדותיו הן כמדת רבו, וזה נמשך לפסוק שלפניו, ר"ל אם מורי דרך שהם הסופרים והרבנים לא ידעו את דרך האמת ולא יעשו מעשי אמת, תלמידיהם מהיכן ידעו? (מא) ולמה תביט: אזהרה שלא יוכיח אדם חברו בעוד שהוא עצמו עושה מעשים כאלה ורעים מאלה, כי אם יאמר לחברו טול קיסם מעיניך הוא אומר לו טול קורה מעיניך כדאיתא בערכין דף ט"ז ע"ב:

לבך: מב ואיכה תאמר לאחיך. אחי הניחה לי ואוציאה את־המץ אשר בעינך. ולא תשים לבך אל־הקורה אשר בעינך גם לך. חנף הוציא בראשנה את־הקורה מעינך ואז ראה תראה איך להוציא את־המץ אשר בעין אחיך: מג כי אין עץ טוב אשר יעשה פרי רע. ואין עץ רע אשר יעשה פרי טוב: מד כי כל־עץ בפריו יכר. כי לא מקוץ יאספו תאנים ולא מחרלים יבצרו ענבים: מה איש טוב מן האוצר הטוב בלבבו יוציא טוב. ואיש רע מן האוצר הרע בלבבו יוציא רע. כי ממלא הלב יביע פיו: מו ולמה תקראו לי אדני אדני ולא תעשו את־אשר אנכי מדבר: מז כל הבא אלי ושמע דברי ועשה אתם אראה אתכם למי הוא דומה: מח דומה הוא לאיש בנה בית אשר חפר והעמיק ויסד יסוד בסלע. ובהיות

את־המוץ: ר״ל עבירה קלה: כי ענין מוץ היא קליפת דגן קטנה הנופלת לפעמים לעין האדם. ואת הקורה: עבירות גדולות וחמורות. (מב) הניחה לי: עמוד והמתן לי כמו הרף ואגידה לך (שמואל א׳ סימן ט״ו) ואוציא: כלומר אוכיח אותך על רשעיך, וכל זה כמו בפסוק שלפניו. הוצא בראשונה את הקורה: ר״ל פשפש במעשיך וקשוט את עצמך תחילה ואז ראה תראה וגו׳: ואז תוכל גם להורות אחרים ולהוכיחם. (מג) כי אין עץ טוב וגו׳: הפסוק הזה והבאים אחריו מורים על ענין הנזכר ונותנים לו טעם ומודיעים ג״כ שיש להבחין ולהכיר את תוך לב האדם ממעשיו וממדותיו כי האדם עץ השדה (דברים י״ט), וכמו שטבע העץ נכר מפריו כך טבע לב האדם ממעשיו, ומלת לב כנוי אל רוח האדם כידוע. ואמר את הענין הזה במשלים שונים לחזק הדבר. (מד) מקוץ יאספו תאנים: כלו׳ הקוצים לא יעשו תאנים לפיכך אי אפשר לאספם מהם וכן השנה. (מה) מן האוצר הטוב וגו׳: אוצר לב הטוב נאמר במשל על הקדושה שבנשמת האדם והפכו אוצר לב הרע שמלא טומאה תוך ומרמה. יביע פיו: פירושו יגיד וידבר מן יביעון בפיהם (תהלים נ״ט) תבענה שפתי תהלה (שם קי״ט). (מו) ולמה תקראו לי אדוני וגו׳: רבים בזמן הזה הכירו מתוך דברי ישוע ואותותיו ומופתיו שהוא בחיר ה׳, ומשום זה הגישו אליו וכבדו אותו, אבל רק בשפתותיהם, לפיכך מודיע להם שלא יועיל להם זאת כלל לפי שאינם עושים ושומרים את דבריו. (מז) ועושה אותם: כי לא המדרש הוא עיקר אלא המעשה: — (מח) והעמיק וגו׳: קרוב לזה מה שהמשילו בפרקי אבות את כל אדם שמעשיו מרובים מחכמתו לאילן שענפיו מועטין, ושרשיו מרובים שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו. כי החכמה היא לא לבד שיש לו לאדם לב להבין את דברי רבו אלא שיודע אותם ומתכוין לעשותם. וישטפו המים: ר״ל שבא בהמון גדול וחזק,

שטף וישטפו המים את־הבית ההוא ולא יכלו להניע אתו כי יסד בסלע: מט והשמע ולא עשה דומה הוא לאיש בנה בית על־הארץ בלי יסוד. וישטפו אתו המים ויפל פתאם ותהי מפלת הבית ההוא גדולה:

ז א ויכל את־כל־הדברים האלה באזני העם ויבא אל־כפר־נחום: ב והנה עבד שר מאה אחד חלה למות והוא יקר לו: ג וישמע את־שמע ישוע וישלח אליו את־זקני היהודים וישאל מאתו לבוא ולרפא את־עבדו: ד ויבאו אל־ישוע ויתחננו לו בהפצר לאמר. כי שוה הוא שתעשה לו זאת: ה כי אהב הוא את־עמנו ובית־הכנסת בנה לנו: ו וילך ישוע אתם. וכאשר לא היה עוד רחוק מן הבית וישלח אליו שר המאה מרעיו לאמר לו. אדני אל־תטריח עצמך כי אינני שוה שתבא בצל קרתי: ז לכן לא הוקרתי את־עצמי לבוא

אע״פי שמלת נוע איננה נופלת ברוב כ״א על הרוח והרעש כמו וינועו אמות הספים (ישעיה ו׳) מ״מ נהגו לומר ע״ד השאלה גם על מים והרוח שמרוצתן בחזקה: וכן אמרו ע״ל המלולה שנקרא גיחון לפי שהוא הולך והומה והמייתו גדולה מאוד עד כי ירעש וירעש והולך והומה כמו שפירש רש״י בראשית ב׳ י״ג. (מט) בלי יסוד: ודומה לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מעוטים והרוח באה ועקרתו והפכתו על פניו. מפלת: הנפרד מפלה בקמץ הפ״א ולמ״ד על משקל הכרה ובסמוך הכרת פניהם (ישעיה ג׳), ור״ל נפילת הבית וחרבנו.

ז (א) כפר־נחום: עיר בגליל על שפת ים כנרת בחלק של זבולן ונפתלי עיר גדולה בימים ההם: כי סחרה על ימים יסדה ונכונה לבא ולצאת באניות. והיתה גם היא עיר מושב ישוע המשיח כמ״ש במתי׳ סימן ד׳ פסוק י״ג שעזב ישוע את עיר נצרת ויבא לגור בכפר נחום: (ב) עבד שר מאה: ר״ל שהיה עבד לאיש אחד שהוא שר על מאה חיילות הרומיים. והוא יקר לו: בעבור שכלו ונאמנותו. ע״ד רצון מלך לעבד משכיל (משלי י״ד). (ג) שמע ישוע: ששמע עליו תמיד שהוא מדבר בצדקה ורב להושיע. זקני היהודים: הם ראשי העם ומנהיגיהם. לפי שערל הזה היה חושב בדעתו שלא ישא ישוע את פניו כדרך הפרושים שנהגו פרישות אפילו מדבר עם גוי כדי שלא יפול מרוקו על בגדיהם וצריכים לטבילה, וכן הוא מודה בעצמו בפסוקים הבאים שמתוך בושה לא הלך אליו. (ה) כי אהב הוא את עמנו וגו׳: לא הוא כשאר אנשי המלחמה החומסין וגוזלין אלא רוח אחרת אתו, כי הוא היטיב לנו ובנה לנו גם בית הכנסת. (ז) לכן: לפי שאינני ראוי לכך. אך דבר נא: מגיד שהאמין הנכרי הזה שגדול כח ישוע ורב להושיע בדבור אחד: נערי. ר״ל עבדי כמו שנזכר

אֵלֶיךָ. אַךְ דַּבֶּר נָא דָבָר וְיִתְרַפֵּא נַעֲרִי׃ ח כִּי גַם אָנֹכִי אִישׁ
מָפְקָד תַּחַת מֶמְשָׁלָה וְיֵשׁ אַנְשֵׁי צָבָא תַּחַת יָדִי. וְאִם אֹמַר
לָזֶה, לֵךְ וְיֵלֵךְ. וְלָאַחֵר, בּוֹא וְיָבֹא. וּלְעַבְדִּי, עֲשֵׂה זֹאת וְיַעֲשֶׂה׃
ט וַיִּשְׁמַע יֵשׁוּעַ אֶת־אֵלֶּה וַיִּתְמַהּ עָלָיו. וַיִּפֶן וַיֹּאמֶר אֶל־הֶהָמוֹן
הַהוֹלֵךְ אַחֲרָיו. אֲנִי אֹמֵר לָכֶם. גַּם בְּיִשְׂרָאֵל אֱמוּנָה גְדוֹלָה
כָּזֹאת לֹא מָצָאתִי׃ י וַיָּשֻׁבוּ הַשְּׁלוּחִים אֶל־הַבַּיִת וַיִּמְצְאוּ אֶת־
הָעֶבֶד אֲשֶׁר חָלָה כִּי נִרְפָּא לוֹ׃ יא וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּלֶךְ לְעִיר
הַנִּקְרֵאת נָאִין. וַיֵּלְכוּ אִתּוֹ רַבִּים מִתַּלְמִידָיו וְהָמוֹן רָב׃ יב וְכַאֲשֶׁר
קָרַב אֶל־שַׁעַר הָעִיר וְהִנֵּה מֵת מוּצָא בֵּן יָחִיד לְאִמּוֹ וְהִיא
אַלְמָנָה. וְהָמוֹן רַב מִן הָעִיר עִמָּהּ׃ יג וְכִרְאוֹת אֹתָהּ הָאָדוֹן
וַיִּכָּמְרוּ רַחֲמָיו עָלֶיהָ וַיֹּאמֶר לָהּ. אַל־תִּבְכִּי׃ יד וַיִּגַּשׁ וַיִּגַּע בַּמִּטָּה
וַיַּעַמְדוּ הַנֹּשְׂאִים וַיֹּאמַר. נַעַר! אֲנִי אֹמֵר לְךָ. קוּם׃ טו וַיִּשָּׂא
עַצְמוֹ הַמֵּת וַיֵּשֶׁב וַיָּחֶל לְדַבֵּר. וַיִּתֵּן אֹתוֹ לְאִמּוֹ׃ טז וְיִרְאָה אֲחָזָה
אֶת־כֻּלָּם וַיְכַבְּדוּ אֶת הָאֱלֹהִים לֵאמֹר. הִנֵּה נָבִיא גָדוֹל קָם
בְּקִרְבֵּנוּ וּפָקַד הָאֱלֹהִים אֶת־עַמּוֹ׃ יז וַיֵּצֵא עָלָיו קוֹל הַדָּבָר
הַזֶּה בְּכָל־יְהוּדָה וּבְכָל־הַכִּכָּר׃ יח וּלְיוֹחָנָן הִגִּידוּ תַלְמִידָיו אֶת־
כָּל־אֵלֶּה׃ יט וַיִּקְרָא יוֹחָנָן אֶל־שְׁנַיִם מִתַּלְמִידָיו וַיִּשְׁלַח אֶל־יֵשׁוּעַ

בפסוק ג'. כי דרך המקראות לקרא לעבד נער ויקח את שני נעריו (בראשית כ"ב): (ח) תחת ממשלה. ר"ל ברשותו של השר והוא השר האלף או שר לצבא רומי. ואם יש לאל ידי לעשות ולצוות כרצוני לאשר ברשותי, ואני רק אנוש בשר ודם, אתה שבידך הכל על אחת כמה וכמה שאל יפלא ממך דבר לפי שאתה אדון הכל: (יא) נאין. עיר נאה בגבולו של יששכר בגליל: (יב) מוצא. לקבורה: (יג) המון רב. לקיים מצות שלוית המת: האדון. ישוע: ויכמרו. כמו לרחמנות מן נכמרו נחומיו: (יד) ויגע במטה. שנושאין עליה את המתים: אומר. לא שהתודד עליו ולא גהר עליו ויחם בשרו כאליהו וכאלישע, ולא אמר בלשון בקשה תשב נא נפש הילד הזה אל קרבו ויחי (מלכים א' י"ז, כ"א כ"ב, שם ב' ד', ל"ד). אלא אמר בדרך צווי אני אומר לך קום להגיד שהוא הוא אשר בידו נפש כל חי ולדברו עומדו הכל כי הם עבדיו. (טז) נביא גדול וגו': קוראים אותו גדול מפני מעלתו ושלטונו כי לא נמצא בכל הנביאים שעשו גם אחד אלא בבקשה ובתחנונים אבל זה בצווי שנזכר והוא נביא גדול שאין לך גדול מזה. (יח) וליוחנן הגידו: כבר אסור היה יוחנן בעת ההיא בבית האסורים במצות הורדוס הרשע על שהוכיח אותו בדבר אשת אחיו שלקחה לו לאשה בחיי אחיו כנ"ל. כל אלה: כל האותות והמופתים אשר עשה ישוע ובפרט שהחיה

לֵאמֹר. הַאַתָּה הוּא הַבָּא אוֹ אִם־נְחַכֶּה לְאַחֵר׃ כ וַיָּבֹאוּ אֵלָיו
הָאֲנָשִׁים וַיֹּאמְרוּ. יוֹחָנָן הַמְטַבֵּל שְׁלָחָנוּ אֵלֶיךָ לֵאמֹר. הַאַתָּה
הוּא הַבָּא אוֹ אִם־נְחַכֶּה לְאַחֵר׃ כא וּבַשָּׁעָה הַהִיא רִפָּא רַבִּים
מֵחֳלָיִים וּנְגָעִים וְרוּחוֹת רָעוֹת וּלְעִוְרִים רַבִּים נָתַן רְאוֹת עֵינָיִם׃
כב וַיַּעַן יֵשׁוּעַ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. לְכוּ וְהַגִּידוּ לְיוֹחָנָן אֶת־אֲשֶׁר
רְאִיתֶם וּשְׁמַעְתֶּם. כִּי עִוְרִים רֹאִים פִּסְחִים הֹלְכִים מְצֹרָעִים
מְטֹהָרִים חֵרְשִׁים שֹׁמְעִים מֵתִים קָמִים עֲנִיִּים מִתְבַּשְּׂרִים׃
כג וְאַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִכָּשֶׁל־בִּי׃ כד וַיֵּלְכוּ מַלְאֲכֵי יוֹחָנָן
וַיָּחֶל לְדַבֵּר אֶל־הֲמוֹנִים עַל־יוֹחָנָן. מַה־זֹּאת אֲשֶׁר יְצָאתֶם
הַמִּדְבָּרָה לִרְאוֹת. הֲקָנֶה אֲשֶׁר יָנוּעַ מִפְּנֵי הָרוּחַ׃ כה וּמַה־זֹּאת
אֲשֶׁר יְצָאתֶם לִרְאוֹת. אִם אִישׁ לָבוּשׁ בִּגְדֵי חֲמֻדוֹת. הִנֵּה
הַמִּתְנַהֲגִים בִּלְבוּשֵׁי הוֹד וּבַעֲדָנִים בְּאַרְמְנוֹת מְלָכִים הֵמָּה׃
כו וּמַה־זֹּאת אֲשֶׁר יְצָאתֶם לִרְאוֹת, הֲנָבִיא. אָמְנָם אֲנִי אֹמֵר

את בן האלמנה. (יט) וישלחם האתה הוא הבא וגו': לא עשה יוחנן זאת אלא מפני תלמידיו כדי שידברו גם הם עם ישוע ויראו ויאמינו כי הוא המשיח האמיתי ושמלכותו לא מן העולם הזה העובר אלא מלכות עולם. כי יוחנן בעצמו ידוע ידע שהוא בודאי זה הבא כאשר הודה בספר הזה סימן ג' ובמקומות אחרים. (כא) נתן וגו': ר"ל נתן להם במתנה את ראיית העינים ופקח אותם שיכלו לראות. (כב) עורים רואים וגו': כוונתו בזה שיתבוננו במה שאמר ישעי' בסי' ל"ה ה' ו' אז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תפתחנה: אז ידלג כאיל פסח וגו': שכן הן אותות המשיח. ולימדו מזה שהוא הוא הנרמז באלה הפסוקים לפי שאחת מהאותות האלה לא נעדרה בו ועוד רבות מאלה נעשו בימיו על ידו. עניים: הם נכאי רוח והחרדים אל דברי ה' (ישעיה ס"ו). מתבשרים: באמרו להם דברי נחומים דברי בשורה טובה שיששו בה' תשועת עולמים, הס"ד לבשר ענוים שלחני (שם ס"א א'): (כג) ואשרי האיש וגו': לפי שהיו בין תלמידי יוחנן ובין אנשי עולם הזה דעות שונות וחשבו שימלוך מלך המשיח כמלכי בשר ודם לפיכך הזהיר אותם שלא יחשבו מחשבות כאלה ולא ימאסו בו על שהוא נבזה וחדל אישים, כי מלכותו אינה מן העולם הזה, השפל כי כל ענין המשיח הוא אלהי, ולא גשמי כאשר הוכיח בעל נצח ישראל דף מ"ט ע"ב. והוא דבר שנכשלו בו כל עדת בני ישראל עד היום הזה. והאיש הזה ישוע אשר לא תאר לו ולא הדר ומעוצר וממשפט לוקח ונגזר מארץ החיים ונתן את רשעים קברו וגו' הוא להם לאבן נגף ולצור מכשול לפח ולמוקש: ואעפ"י שנפלו ונשברו ונוקשו ונלכדו אין להם עינים לראות ולב להבין שהוא לא חטאו ופשעו בה' על מאסם את משיחו ובלפיהם שמה מלפים על המשיח.

5*

לָכֶם. עוֹד יוֹתֵר מִנָּבִיא: כז זֶה הוּא אֲשֶׁר כָּתוּב עָלָיו. הִנְנִי

שיעשירם וירכיבם על סוסים ויושיבם במסיבה כבני מלכים וישמחם באכילה ושתיה ובכל מיני זמר ותענוג, והיא חקות הבל וחקות חנם כיום הזה. וזאת לא היתה תאות הנביאים ותשוקת הצדיקים מעולם כאשר כתבנו למעלה והארכנו בהקדמה. **יצאתם לראות**: כלומר למה טרחתם עצמכם כל כך וילאתם לענות את כחכם בדרך הרחוקה כזו אל המדבר הגדול והנורא? כי מה אהבה נפשכם לראות פה הקנה אשר ינוד מרוח וגו'. (כז) **כאשר כתוב** עליו מלאכי ג', א'. רק שנשתנו כאן מעט כנוי איזה שמות לנוכח ממה שנאמרו שם בכנוי מדבר בעדו והוא בכוונת המדבר לפי מנהג הלשון. ומגיד הכתוב כאן **בראשון**: שבפסוק הזה רוח הקדש שם דבריו בפיו של הנביא להודיעו זמן ביאתו ועל שליחות מלאכו והוא הנקרא שם בנביא ד', ד'. בשם **אליהו הנביא** שילך לפניו לפנה דרך ולתקן את האומה ולהכין לבה בתשובה קודם שיבא הוא בעצמו אל ההיכל ויטהר ויצרף הכל כנזכר שם בנביא ג', ב'. ג'. **שנית** מודיעך שיוחנן הוא זה הנקרא שם בנביא בשם אליהו לפי שהוא (ר"ל ישוע) משיח האמת הי' כאשר הוכחנו למעלה ובפרט בהקדמה, ויוחנן הלך לפניו ברוח ובגבורת אליהו ופנה דרך לפניו וקנא קנאה לה' אלהיו ולכבודו ולא נשא פני אדונו אלא הוכיח הוכיחו על דבר אשת אחיו, ושם נפשו בכפו כאשר הביאנו למעלה בשם היוסיפון, והכין לה' עם מוכן והשיב רבים מבני ישראל אל ה' אלהיהם והשיב לב אבות על בנים וגו' כדברי המלאך אל זכריהו אביו למעלה א', ט"ז, י"ז. והוא נקרא גם נביא עליון כנבואת אביו (שם פסוק ע"ו), אם כן בעל כרחך יוחנן הוא זה שנקרא שם בנביא בשם אליהו הנביא. ואלה הם דברי ריבות בשערי היהודים על הנוצרים. ואע"פי שחכמי היהודים מודים שאמת היא שיבוא אליהו הנביא קודם למשיח ע"פ הפסוק **הנה אנכי שלח לכם את אליהו הנביא וגו'**, מ"מ נחלקו מפרשיהם בענין הזה ומתאמצים בפירושים לעקש הישרה. בענין ראש דברי הנביא בסימן ג' כדי להטותם מדרך אמת ומדרך שהוצא כאן בפסוק, וחולקין על יוחנן ואומרים שהוא לא זה היה המיועד מפי הנביא, לפי שלא נאמר שם הנה אנכי שלח לכם את איש כמו אליהו אלא נאמר אליהו סתם. לכן ידברו עתק ששקר העיד עליו המעיד שהוא היה אליהו, ובהתכוון ממנו בזו העדות כדי שיאמינו בו שהוא משיח וכו'. אבל כדי להעמיד הדבר הזה על בוריו אוכיח ואערכה לעיניך: **ראש** דברי הנביא בסימן ג' מדברים מביאת המשיח ומשליחות מלאכו והוא אליהו בסוף דבריו בסימן ד'. **שנית** שיוחנן זה הוא המיועד מפי הנביא מקדם בשם אליהו אע"פי שנאמר אליהו סתם, א"כ תחייב אח"כ שעד אמת העיד עליו אמת שהוא אליהו וא"כ המעיד אמת, ג"כ משיח אמת היה. וכדי להרים כל מכשול בענין הזה מדרך עקשים וכבדי לשון ולעמוד על אמתת הדבר צריך להקדים עקר כוונת הנביא בסימן ג' עד סוף נבואתו ואחרי כן אשיב דבר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון: והנה כלל כל דברי הנביא מהנני **שלח מלאכי** עד הנה **אנכי שלח לכם את אליהו** הנביא והשיב לב אבות על בנים וגו' הוא להודיע כי לא אל חפץ רשע הוא כל מחשבות רע תועבה בעיניו, ואלהים ישפוט תבל בצדק ועמים באמונתו. לשלם להם כמעשהו

לצדיק טוב יהיה וכפרי מעלליו יתן לו ולרשע רע גמול ידיו יעשה לו, והוא לפי שקראו קצת מאנשי דור הנביא ברשעים וטוב להם, ואמרו בלבם שוא עבוד אלהים. וירפו ידיהם במצות ובצדקה ובכל דבר שיש בו טורח או חסרון כיס כגון תרומות ומעשרות ומתנות לעבוד עבודת בית אלהים, כי אמרו בסוף סימן שלמעלה **כל עשה רע טוב בעיני ה' ובהם הוא חפץ** ובסימן ג' פסוק י"ד התרעמו על מדותיו של הקב"ה באמרם **ומה בצע כי שמרנו משמרתו וכי הלכנו קדורנית מפני ה' צבאות, ועתה אנחנו מאשרים זדים וגו'**, ואם השיב להם הנביא לאמר שיבא אלקים לעשות משפט ברשעים ויתן שכר טוב לצדיקים אז שאלו ואמרו **איה אלהי המשפט?** לפיכך אמר להם הנביא מפי הגבורה בסימן ג' **שעוד מעט ויבא אלהי המשפט כאש מצרף וכבורית מכבסים** והוא יקרב אליהם למשפט והיה **עד ממהר וגו'**, ואז ישובו וראו מה בין צדיק לרשע, בין עובד אלהים לאשר לא עבדו. אבל מקודם לכן ישלח את מלאכו כלומר את שליחו לפנה דרך לפניו להכין לבם בתשובה כדי שלא יבוא אליהם בעודם ברשעתם ויכה את כל הארץ חרם, וכן בסימן ד' מתחיל ואמר **כי הנה היום בא** כלומר יום דין לרשעים בוער כתנור וגו', **וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה וגו'**, א"כ מוכח מכאן שסוף סי' ב' דהיינו הפסוק **הוגעתם ה' בדבריכם וגו'** שייך לפי ענין ומשמעות הדברים לראש סימן ג' וסוף דברי סימן ד' מקושרים בקשר הענין לראש דברי סימן ג'. ולפי זה ראש הנבואה הזאת נעוץ בסופה וסופה בתחלתה רק שנשתנו הדברים בלשונות שונות כדרך הנביאים לחזק הפעולה. כי ראש סימן ג' היא תשובה לסוף הפסוק שלפניו: כי בפסוק שלפניו שאלו ואמרו **איה אלהי המשפט?** על זה אמר להם הנביא תיכף בראש הסימן ג' מפי אלהי המשפט **הנה שלח מלאכי ופנה דרך לפני ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר ה' צבאות.** א"כ האדון ומלאך הברית (שהוא ענין אחד רק שכפל הדבר במלות שונות) הוא יהיה אלהי המשפט אשר בקשו, ומי הוא המלאך אשר ישלח לפניו לפנה דרך? וכי תימא שהוא משיח בן יוסף הרי כבר הוכחתי בהקדמה שהענין הזה מה שאמרו חכמי התלמוד בדבר משיח בן יוסף הוא הבל ורעות רוח, אלא מדכתיב למטה בסוף הנבואה **הנה אנכי שלח לכם את אליהו הנביא לפני בא יום הגדול והנורא, והשיב וגו'. פן אבוא והכיתי את הארץ חרם.** הרי שני כתובים הבאים כאחד למוד מזה מה שלא נכתב בפירוש בזה, ובזה מה שנשתנה בזה. ולפי שאמר כאן הכתוב בפירוש **הנה אנכי שלח לכם את אליהו הנביא לפני בא וגו'**: משמע שהמלאך הנזכר שם בסימן ג' שהוא אשר יפנה דרך לפניו הוא אליהו הנביא, ומה ששתק הכתוב כאן את שם הבא ויכה את הארץ חרם כלומר מי הוא זה שישפוט אותם בעת הדין? צא ולמד ממה שאמרו שאלהי המשפט אשר בקשו הוא האדון ומלאך הברית. וכי תימא שהוא אליהו ע"ד המדרש, לא סלקא דעתך שהרי אליהו יהי' רק שליח לו להביא לדין והמשכיל הדרך אם לפירוש הכתוב, ואם לדעת האמונו' לר' סעדי' הגאון בפרק ח'. ונאמר בפירוש בפסוק ראשון **הנה שלח מלאכי ופתאום יבא האדון ומלאך הברית**, ובפסוק שני **הנה אנכי שלח לכם את אליהו הנביא פן אבא וגו'**, להפריש בין עבד לאדוניו בין השולח אם עבדו:

כאדון ובין הנשלח מלפני אדוניו כעבד, א"כ בעל כרחך אתה צריך לומר שהאדון מלאך הברית אשר יבא ויכה את הארץ חרם הוא הכבוד, הוא המלך המשיח כדעת הרד"ק ע"פ משמעות הכתוב וכדעת הראב"ע. ומדקאמר הכתוב **ופתאום יבא אל היכלו**, משמע שיבא האדון ומלאך הברית הזה ר"ל המשיח בעוד שההיכל היכל ה' בירושלים על מכונו ובבנינו קודם שיחרב. והנה לא תמצא שבא איש אחר בזמן הזה כי אם ישוע הנוצרי, א"כ בעל כרחך ישוע הנוצרי הוא שיה הכבוד, והוא הוא המלאך הברית והוא הוא המשיח. א"כ מתחייב ג"כ שיוחנן אשר הלך לפניו ופנה דרך כנזכר הי' זה המכונה שם בשם אליהו הנביא, וידעתי גם ידעתי שהשתבשו רבים מחכמים הראשונים והאחרונים בדבר **אליהו** בחשבם שדברי הנביא **הנה אנכי שלח לכם את אליהו הנביא** כמשמעם הם כלומר שישלח השם את אליהו הנביא ממש, דהיינו אליהו התשבי אשר חי מימי המלך אחאב והלאה. ולפיכך גם אין קץ לדברי רוח וסכלות ואין להם שורש ועיקר ר"ל איך יבא אליהו התשבי אשר עלה למרום. יש אומרים ובראשם הרד"ק שטעם הפסוק בביאת אליהו הנביא שישיב השם נשמתו שעלתה לשמים, אל גוף נביא כגופו ראשון, כי גופו הראשון שב אל הארץ בעלות כל יסוד אל יסודו, ואחר שהשיב אותו בגוף ישלחנו אל ישראל לפני יום המשפט וכו'. ואחרי' אומרים ובתוכם הרמב"ן והראב"ע ואחרים לדעת חכמי התלמוד שעומד אליהו הנביא שלם בגופו ובנשמתו בגן עדן אשר בארץ, ומשם יצא מיד עד שלא יצטרך השם לברוא גופו מראשית ולפי שגשמו נצחי וקיים לעד כגשמים השמימיים ולכן הוא יוכל להראות עצמו בכל מקום ולא הוא מוגבל ממקום ולא צריך למאכל ולמשקה ולשאר הדברים ההכרחיים לחיים לפי שנעשה גשמו מתכונה רוחניית על דרך נס. (לפירוש הרד"ק שם במלכים ב') ואעפ"כ לא נתקררה דעת הרד"ק והוא בעצמו עדיין מסופק בזו. כי בפירושו על הפסוק הנ"ל במלאכי נוטה לדעת הראשונים וז"ל: **הראשון אשר יקום בתחיה יהיה אליהו הנביא אם שיהיה כמותם, אם היה שכלה גופו בהלקחו כדעת קצת מן האחרונים, ואם שהוא עומד על דרך הפלא בגוף ונפש קיים בגן עדן אשר בארץ כדעת חז"ל** עד כאן. רק סוף סוף מחשבות כל איש ישראל וזו לבבם ככהן כעם כחכם וכסיל שאליהו התשבי בעצמו יבוא קודם למשיח: וזו גם דעת חיזוק האמונה ומשום זה הוא מתעבר על הטועים ועל המתחברים שיוחנן הוא הוא זה אשר נקרא שם בנביא בשם אליהו באמרו לפי **שהכתוב אמר בבירור הנה אנכי שלח לכם את אליהו הנביא** כלשון הכתוב במלכים א' י"ח: **ויהי כעלות המנחה ויגש אליהו וגו'**: וכן בדברי הימים ב' סימן כ"א פסוק י"ב **ויבא אליו מכתב מאליהו הנביא**: **אם היה כדברי הנוצרים היה הכתוב אומר הנה אנכי שלח לכם איש כמו אליהו הנביא ולא אליהו ממש וכו'**: והנה אלכנו בדבריו שהם דברי איש אשר לא קרא ושנה דברי הנביאים דברי חכמים וחדושם ולא בקי בסוגיות לשון המקרא והתלמוד. ואודיע ששם אליהו הנביא נאמר ברמז על איש הדומה לאליהו: כי א"א לומר שאליהו הנביא הנזכר בד"ה ב' סימן כ"א פסוק י"ב אשר בא מכתב ממנו אל המלך יהורם בן יהושפט מלך יהודה הוא זה הכתוב בו **ויהי כעלות המנחה ויגש אליהו הנביא**: והלא זה אליהו כבר עלה בסערה השמימה בימי המלך יהושפט, לפי מה שנאמר שם

במלכים ב' סימן ג' פסוק י"א ששאל המלך יהושפט לאמר **האין פה נביא לדרוש את ה' מאתו: ויען אחד מעבדי המלך ישראל ויאמר פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו** ואלישע לא נפרד מעל אליהו אחר ששרתו על עלותו כמ"ש **חי ה' וחי נפשך אם אעזבך** (שם ב' סי' ד' פ' ו'). ומצינו בסדר עולם כי כבר היה לאליהו שבע שנים שעלה השמימה כשבא ליהורם המכתב ממנו: וכי תימא שכתב אליהו את המכתב הזה לפני עלותו א"כ היה כתוב וימצא בבנין נפעל או וימצא מכתב אשר הניח אליהו. וא"ת שנגלה אליהו ברוח לאחד מהנביאים ושם בפיו את דברי המכתב ואמר לו שיביא המכתב ליהורם ויאמר לו שזה המכתב שולח אליו אליהו כדי שיחשוב יהורם שזה המכתב בא לו מן השמים ויפחד ויכניע לבבו, איך אפשר שהמקנא לאלהי אמת ולתורת אמת ואשר על פיו רוח אמת יעבור על בל תשקרו ואל תכזבו, חלילה לנו מלחשוב כזאת, אלא מאי ויבא אליו מכתב מאליהו הנביא שבא מאיש נביא שהי' דומה לאליהו בכל מיני מעלה כמו שמצינו שאלישע משח את חזאל (מלכים ב' ח' י"ד) ואמר **הראני ה' אותך מלך על ארם**: וכי הראה ה' את אלישע את חזאל למלך על ארם והלא את אליהו צוה למשוח אותו למלך (שם א' י"ט ט"ו) וכן **את יהוא בן נמשי צווהו למשוח** (שם פסוק ט"ז) ובמלכים ב' סימן ט' תמצא שאחד מבני הנביאים משחו: אלא לפי שדומים היו לאליהו מעלה עליו הכתוב כאלו אליהו בעצמו משחם: כי דרך המקראות לדבר כן לפעמים כגון **ויך אלחנן בן יערי ארגים בית הלחמי את גלית הגתי** (שמואל ב' סימן כ"א פסוק י"ט): וכי אלחנן הרג את גלית הגתי והלא דוד הרגו אלא מאי ויך את גלית הגתי שהכה את איש שהיה איש מדון וגדול בענקים כגלית הגתי משמע שנקרא גם איש אחר איש מדון וגדול כמו גלית בשם גלית על שם שהיה אחיו של גלית כלומר את מי שהיה עם גלית או מי שהיה דומה לו בקומה ובגבורה כאח. וכמוהו **השלום זמרי הורג אדוניו** (מלכים ב' ט' ל"א): וכי זמרי שמו והלא יהוא שמו וזמרי הוא שר מחצית הרכב למלך אסא אשר קשר עליו וימיתהו (שם א' ט"ז ט' וי')? אלא לפי שיהוא הרג גם כן את אדוניו כזמרי לפיכך נקרא כן: וידענו מדרך התושיה שדרך הכתוב לכנות את המשיח בשם דוד כמו **ואת דוד מלכם** (הושע ג') **ודוד עבדי נשיא להם לעולם** (ירמיה ל"א), דהיינו ברמז על המשיח: וכן דרך בלשון חכמים לקרא כל איש יודע מדע בלשונות ובחכמת בשם מרדכי כדאיתא בתוספתא בריש רבי ישמעאל דף ס"ד ע"ב. אף כאן אין כוונת הנביא להגיד שישלח השם את אליהו הנביא ממש אלא איש אחד שבו רוח קנאה לאלהיו כרוח אליהו ודומה לו במדותיו אף שלא יקרא בשמו ולפיכך **לא נאמר אליהו התשבי** אלא **אליהו** סתם: וזו גם דעת הרמב"ם בהלכות מלכים פרק י"ב משנה ב': וז"ל **קודם ביאת המשיח יעמוד נשיא או נביא אחד לישראל להכין לבם ולא אליהו ממש.** ולפי שיוחנן היה מושלם בכל מדות אליהו הנביא כמו שביארנו בסימן א' וישוע משיח אמת היה כנ"ל בעל כרחך הוא זה היה הנקרא שם אליהו. ואל תחשוב בלבבך שדברי יוחנן שהשיב דבר לכהנים והלוים בשאלם אותו מי הוא אם הוא אליהו, ואמר להם אינני אליהו, סותרים את הדברים והראיות האלה ודברי ישוע, כאשר חשבו אנשי חסרי לב כי הנה הכהנים והלוים האלה שאלוהו כשוגן, כי הם שאלו

שלח מלאכי לפניך ופנה דרכך לפניך׃ כח כי אני אמר לכם.

אותו לפי דעתם הנבערה בחשבם שדוקא אליהו ממש יבוא קודם ביאת המשיח ואמרו האם הוא זה אליהו התשבי אשר חי בימי מלך אחאב ועלה בסערה השמימה וישב בגן עדן? לפיכך השיב להם לאמר לאמור איככי ר"ל לא אני זה אליהו התשבי כאשר אתם חושבים, כדי שלא יחזיק ידם בדברי הבליהם, ובזה לא סתר אמיתת הדבר כלומר שהוא נשלח במקום אליהו כנראה גם מפסוקים אחרים. ואם שאלוהו כהוגן על דבר שליחותו אז השב השיב להם כהוגן שהוא שליח ולא אליהו ממש, דוק ותשכח. כחזור לענין הראשון: אמרנו למעלה שהאדון ומלאך הברית הוא המשיח והוא יהי' אלהי המשפט. והוכחנו שישוע הוא המשיח א"כ הוא המלאך הברית הוא האדון והאלהי המשפט. ופן יעלו דברים על לבבך לאמר ומה הוא ואיזהו המשפט שעשה ישוע ברשעים ואיך טהר את בני לוי וזקק אותם להיות לה' מגישי מנחה בצדקה? לפיכך צריך שתדע כי באמת הי' ביד ישוע לדון את כל העולם במדת הדין ולהרשיע את הרשעים והפושעים ולהורידם לבאר שחת שלא יחצו ימיהם, אבל אהבתו קלקלה את השורה, ר"ל לפי שסבר השנה עם השם לקבל על עצמו כל מרעין וביסין בשביל בני אדם והכין לבו להצטער ולהתענות בנפש תפלה בעד הרשעים והפושעים כדי שלא יאבד אחד מהם, אלא שיושעו כולם בימיו לחיי עולם הבא, כמו שהבאנו למעל' בשם הזוהר והספרי, לפיכך לא התנהג את הרשעים במשורת הדין אלא נהג עמהם במדת הרחמים שלו, פן ישובו אל לבם, בדברי תוכחתו בדברים נחומים שלו מאליהן ברוח נדיבה ומאהבה. וזהו מה שאמר ישוע בספר יוחנן (סימן ח' פסוק כ"ו) רבות לי לדבר ולשפוט בכם וגו', אבל לעתיד ביום הדין יבא וינקום את נקמתו מן האנשים החוטאים בנפשותם ולא יהיה להם פתחון פה ואין מציל. ובני לוי: הוא כנוי ברמז על המאמינים בישוע לפי שנטהרו מזוהמת הנחש מטומאת השטן לקרב אל הקודש ולהגיש לה' מנחה בצדקה והיא תפלתם שתכון לפני השם כקטורת ומשאת כפם כמנחת ערב וכמ"ש **ונשלמה פרים שפתינו**, ע"ד שנאמר בישעיהו ס"א **ואתם כהני ה' תקראו** דהיינו ברמז שיהיו מורים ומזומנים לעבודת השם ככהנים כמו שפרשנו למעלה, ודי בזה למבין. (מח) **נביא גדול מיוחנן**: מצד מעלת כהונתו ושירות נביאותו לפי שלא ניבא על ישועת ישראל להבא ככל שאר הנביאים שהתנבאו רק לימות המשיח לעתיד, וראו רק באספקלריא שאינה מאירה אלא ניבא בעת שכבר באה מלכות השמים להגלות וראה באספקלריא המאירה. **והקטן במלכות אלהים**: מלכות אלהים היא מלכות שמים ומלכות המשיח כי הוא יחזיר העטרה ליושנה כנ"ל. ונקראת מלכו' אלהים לפי שכל המאמינים במשיח יכינו את לבם לקבל עליהם את עול מלכות שמים ולפרק את עול השטן ולעבוד את השם בכל נפשם ולבם ומאודם, אחר שהמשיח העביר את רוח הטומאה מן הארץ והוא שבער את הרע הכולל את השטן ויצר הרע, לבלתי משול עוד בם במאמינים בישוע להחטיאם הה"ד **אז אהפך אל כל העמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה' ולעבדו שכם אחד** (צפניה ג'). ומלת קטן שב אל ישוע לפי שהיה קטן בשנים מיוחנן וגדול ממנו בשירותו ר"ל שחי עוד ימים רבים אחר מות יוחנן. או מלת קטן שב אל כל

בין ילודי אשה אין נביא גדול מיוחנן המטבל. והקטן במלכות האלהים יגדל ממנו׃ כט וכל־העם השמעים וגם המוכסים הצדיקו את־האלהים ויטבלו בטבילת יוחנן׃ ל והפרושים והמהירים בתורה נאצו בנפשם עצת אלהים לבל הטבל על־ידו׃ לא ויאמר האדון. ואל־מי אדמה את־אנשי הדור הזה ולמי הם דומים׃ לב דומים הם לילדים ישבים בשוק וקראים איש אל־רעהו ואמרים. היינו מחללים לכם בחללים ולא רקדתם. היינו מקוננים לכם ולא בכיתם׃ לג כי בא יוחנן

משמרתי משמרת הקודש במלכות הזאת לאחר כך כלומר קטן שבשם גדול הוא מיוחנן לפי שהמה רואים את כל עניני מלכות אלהים וסודות של המשיח באספקלריא יותר מאירה מאשר ראה יוחנן כי בזמנו לא נתקיים עוד הכל להגיד גודל המעלה והשיבות של כל בני אדם הקרבים לשרת את ה' בקודש בברית החדשה, כי מעלת יוחנן גדולה על מעלת כל הנביאים, ומעלת אנשים הנזכרים עוד גדולה מכולם ואין למעלה ממנה. (כט) **וכל העם**: עם הארץ והם הדיוטים. **הצדיקו**: מודים היו ליוחנן ומאמינים בישוע. הודו ליוחנן שהוא מלאכו ושליחו של המשיח, והאמינו בישוע שהוא משיח ה' ובעבור זה הללו ושבחו את אלהים כי לקום אוהב ולא בא במשפט אתם להתנהג עמהם במדת הדין אלא שלח להם פדות להחזירם בתשובה. **ויטבלו**: מאליהן באו ובקשו להטבל. ובזו העידו שדבר ה' נגע בלבם ולבם נכון בתשובה ועליהן נאמר הבא לטהר מסייעין לו. **בטבילת יוחנן**: ר"ל מאז וקודם לכן נטבלו בעוד יוחנן הטבל מהלך בארץ לקרוא את בני אדם לתשובה, כי כל הפסוקים האלה עד פסוק ל"ו אינם דברי הכותב אלא דבריו של ישוע, הוא הולך ומספר את כל הקורות אשר קרו ליוחנן ולדברי קריאתו מעת החל לדרוש ברבים ולהוכיח את האנשים ולהזהירם שיעשו תשובה. ואמר שבעת ההיא רק עם הארץ והמוכסים קבלו את דברי תוכחותיו ושמעו להם והשיבו אל לבם ונטבלו, אבל הפרושים והסופרים לא אבו ולא שמעו לו כבפסוק הבא, ועיין למעלה בסימן ג'. (ל) **נאצו**: פי' מאסו את עצת אלהים אשר יעץ עליהם, עצה טובה להושיעם מחטאיהם תשועת עולמים והמה נהלו ושמרו את דבר קדשו ומאסו את המלאך אשר נשלח לפני המשיח ולא רצו בטבילתו ומאסו גם את האבן הפנה אשר מיועדת היתה להוסד בציון, כדרך שעשו גם אבותם בימי הנביאים מעולם: (לא) **אנשי הדור הזה**: האנשים הרשעים והפושעים האלה אשר בדור הזה והם הפרושים אשר קרא יוחנן לנחשי' אפעונים בסימן ג'. (לב) **יושבים בשוק**: מחייכים ומשטים זה בזה. **לכם בחלילים**: פי' מנגנים היינו לכם בחלילים מן **והעם מחללים בחלילים** (מלכי' א' סימן א' פסוק מ'). רקדתם כדרך שעושין החוללים במחול. **מקוננים**: פתחנו את פינו ונשאנו עליכם קינה כדרך שאר בני אדם השומעים קינה, ורצונו בזה להודיע לכם שהם עם סורר ומורה, עם חטאי לבב ועם שכל אשר דרך ה' לא

הַמְּטַבֵּל לֹא אָכַל לֶחֶם וְלֹא שָׁתָה יַיִן וַאֲמַרְתֶּם. שֵׁד בּוֹ׃
לד וּבֶן־הָאָדָם בָּא אֹכֵל וְשֹׁתֶה וַאֲמַרְתֶּם. הִנֵּה אִישׁ זוֹלֵל וְסֹבֵא
וְרֵעַ לְמוֹכְסִים וּלְחַטָּאִים׃ לה וְהַחָכְמָה תִּצְטַדֵּק בְּכָל־בָּנֶיהָ׃
לו וַיִּשְׁאַל אֹתוֹ אֶחָד מִן הַפְּרוּשִׁים לֶאֱכֹל אִתּוֹ. וַיָּבֹא אֶל־בֵּית־
הַפָּרוּשׁ וַיָּסֵב׃ לז וְהִנֵּה אִשָּׁה הַחַטָּאָה הָיְתָה בָעִיר וּבְדַעְתָּהּ כִּי
הוּא מֵסֵב בְּבֵית הַפָּרוּשׁ וַתִּקַּח צְלֹחִית שֶׁמֶן רֹקַח׃ לח וַתַּעֲמֹד

יוחנן בעיניהם כאשר הולך ומפרש. (לג) לא אכל לחם וגו': פי' לחם חמודות ומאכלי מעדנים כדרך בני הכהנים והעשירים בירושלים, כי אם לחם צר ומים לחץ כי החמיר על עצמו כל כך כדי להתרחק מענייני עולם הזה וגם הרבה לצום ככתוב במתי ט' ואעפ"כ הרשיעו עליו וחרפו וגדפו אותו באמרם רוח רעה בו: (לד) ובן האדם: דעהו על עצמו אוכל ושותה: אינני מחמיר על עצמי בתעניות ובדברים אחרים כפרושים וסופרים, לפי שאני בא לבטל כל אלה אלא אדרבה אני נוהג כשאר בני אדם והולך לבית המשתה כדי לדבר על לב המסובין דברי תוכחות ולהשיבם מדרכם הרעה בכל זאת הם פוערים עלי את פיהם ואומרים לא יתכן דרכו וקוראים אותי זולל וסובא וגו'. (לה) והחכמה: חכמת אלהים והיא עצת חכמתו אשר יעץ על בני אדם לטובה בשליחות יוחנן להשיבם מרעתם ובשליחות משיחו לגאול את עמו מידי צר ולפדותם משחת. בכל בניה זו מה שאמר בפסוק כ"ט הצדיקו את אלהים כלו' כל בני החכמה, והם האנשים המכירים בטובתו של מקום ובעצתו הטובה לישועתם ומתאווין להמות מתוכה הם מודים בפיהם ובלבם את חסדי השם הגדולים ונותנים לו שבח והודיה על זאת. או טעם החכמה על חכמה הקדומה הנאצלת מכתר עליון הנקראת גם מימרא דיי' והוא מלך המשיח כאשר בארנו למעלה בסימן א' פסוק ב'. ולפי זה מלת חכמה שב אל ישוע לפי שהוא משיח, ופי' הכתוב כל בני החכמה (והם תלמידי ישוע והעובדים אותו בלב שלם כי הן הם תלמידי חכמים המשרתי' את פני החכמה כעבד את רבו) הצדיקו את ישוע הנקרא החכמה הקדומה ומעידים עליו שהוא משיח אמת כאשר ה' העושה לדקות בכל עת. (לו) אחד מן הפרושים וגו': נסמכה המעשה הזה אל דברי תוכחות הקודמים ללמדך שעם הארץ והחדיוטים והענווים עמי הארץ היודעים שעוונותם גברו למעלה ראשם ומקדימין לבא להרפא מתחלואיהם, יותר מלומדי תורה המבקשים לרפא את עצמם משברם על נקלה, כדרך שעשו נביאי שקר, כמו שאמר למעלה שהעם והמוכסים שמעו לדברי תוכחה ושבו והצדיקו את אלהיהם, אבל הפרושים והסופרים מאסו את עצתו, וכן כאן אע"פ שהפרוש הזה קרא את ישוע לאכל עמו ונראה כמכניס אורחים ומכבד לחכמים מנכסיו, בכל זאת לא הכין לבו לשוב אל אלהים רק אשה אחת באה מעמי הארץ ובקשה רחמים על עוונותיה ושבה אל ה' בכל לבה, לפיכך הם מקבלים הרפואה למכותם ויוושעו וימלטו, אכן הם ימקו בעונם. ויסב היה שוכב סמוך לארץ בהסבה על בסרחקי או על כר וכסת. (לז) אשה חטאה: היא זונה ונלוזת לב. צלחת: כלי מאבן יקרה אשר נהגו לשמור בו

לְרַגְלָיו מֵאַחֲרָיו וַתֵּבְךְּ וַתָּחֶל לְהַמְסוֹת אֶת־רַגְלָיו בְּדִמְעוֹת וַתְּנַגֵּב
אֹתָן בְּשַׂעֲרוֹת רֹאשָׁהּ וַתִּשַּׁק אֶת־רַגְלָיו וַתִּמְשַׁח אֹתָן בַּמִּרְקַחַת׃
לט וַיַּרְא הַפָּרוּשׁ אֲשֶׁר קָרָא לוֹ וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ לֵאמֹר. זֶה אִם הָיָה
נָבִיא הָיָה יוֹדֵעַ מִי זֹאת וְאֵי זֹאת הָאִשָּׁה הַנֹּגַעַת בּוֹ כִּי חַטָּאָה
הִיא׃ מ וַיַּעַן יֵשׁוּעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו. שִׁמְעוֹן דָּבָר לִי אֵלֶיךָ. וַיֹּאמַר.
דַּבֵּר מוֹרֶה׃ מא שְׁנֵי אֲנָשִׁים חַיָּבִים לְנֹשֶׁה אֶחָד. הָאֶחָד חַיָּב
חֲמֵשׁ מֵאוֹת דִּינָרִים וְהָאַחֵר חֲמִשִּׁים׃ מב וּבַאֲשֶׁר אֵין לְאֵל יָדָם
לְשַׁלֵּם וַיָּחָן אֶת־שְׁנֵיהֶם. וְעַתָּה אֱמֹר לִי מִי מֵהֶם יֶאֱהָבֶנּוּ
בְּיוֹתֵר׃ מג וַיַּעַן שִׁמְעוֹן וַיֹּאמַר. לְפִי דַעְתִּי זֶה אֲשֶׁר הוּחַן יוֹתֵר.
וַיֹּאמֶר אֵלָיו. כַּיֹּשֶׁר חָרָצְתָּ׃ מד וַיִּפֶן אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אֶל־
שִׁמְעוֹן. הֲרָאֶה אַתָּה אֶת־הָאִשָּׁה הַזֹּאת. בָּאתִי לְבֵיתְךָ וּמַיִם
לְרַגְלַי לֹא נָתַתָּ. וְהִיא בְּדִמְעוֹת הִמְטִירָה אֶת־רַגְלַי וּבְשַׂעֲרוֹת
רֹאשָׁהּ נִגְּבָה אוֹתָן׃ מה מְנַשִּׁיקוֹת פִּיךָ לֹא נְשַׁקְתַּנִי וְהִיא מֵאָז

את הבושם ובלשון משנה נקראת צלוחית של פלייטון שבת דף ס"ב ע"א. (לח) מאחריו מפני בושה. להמסות: מן ערשי אמסה (תהלים ו') כלו' כל כך בכתה ושפכה דמעות על שהשיחה והמסתה בהן רגליו והוא כינוי ללב נשבר ונדכה ומשום כך לא בוש אותה. (לט) וירא הפרוש: ראה שהאשה הזאת קרבה אל ישוע ומנשקה רגליו והוא לא מיחה בה וירע הדבר בעיניו לפי שהפרושים התנהגו בכבוד ובקדושה ומורו את עצמן מנגיעת עם הארץ ובפרט מנגיעת אשה חטאה כזו. ומשום שסבר הפרוש בדעתו שישוע נוהג ג"כ כדבר הזה רק שלא שם את לבו לדבר עם אשה או שלא ידע מי ומה היא לפיכך תמה עד למאוד שלא ידע ישוע זאת בהיותו נביא. ושכח הפרוש שגם הנביאים לא ידעו כל דבר מעלמן אם לא הודיעם השם. (מ) ויען ישוע: להודיע שהוא נביא על כל נביאים ויודע נסתרות. יודע הוא מי האשה הזאת ואף מחשבות לבו: וכדי שלא יכחש הפרוש את מזימותיו לפיכך בא ישוע ומסבב את פני הדבר בדרך משל כדי שלא ירגיש מיד וילכד באמרי פיו. שמעון: כך הי' שם הפרוש. (מא) דינרים: דינר אחד הוא רבע שקל כסף. (מג) לפי דעתי: לפי הסברא ודרך הטבע כך הוא שבני אדם אוהבים ומכבדים יותר את האנשים האלה אשר קבלו מהם טובות ומתנות רבות יותר מאחרים אשר לא נתנו להם כל כך. (מד) ומים לרגלי לא נתתי דרך ארץ הי' בעת ההיא לרחוץ רגליהם בבואם ביתה מן השוק או מבית המדרש. כמו שמצינו בתלמוד, ובפרט דרך בעל הבית הי' לכבד את אורח תלמיד חכם במים לרחוץ את רגליו, וכן הנשיקה נשיקה של אהבה כדאיתא בסנהדרין קם בר חמא ונשקיה אכרעיה. והמשיחה מדרך כבוד: ולפי שהפרוש לא חס על דרך ארץ כזו משום גאותו, והאשה הזאת עשתה

בָּאָה לֹא חָדְלָה מְנַשֵּׁק אֶת־רַגְלָי׃ מו בְּשֶׁמֶן אֶת־רֹאשִׁי לֹא מְשַׁחְתָּ וְהִיא בְּמִרְקַחַת מָשְׁחָה אֶת־רַגְלָי׃ מז עַל־כֵּן אֲנִי אֹמֵר לָךְ, נִסְלְחוּ לָהּ חַטֹּאתֶיהָ הָרַבּוֹת כִּי אַהֲבָה רַבָּה אָהֵבָה, וּמִי אֲשֶׁר מְעַט נִסְלַח לוֹ מְעַט אֹהֵב׃ מח וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ, נִסְלְחוּ לָךְ חַטֹּאתָיִךְ׃ מט וַיָּחֵלּוּ הַמְסֻבִּים אִתּוֹ לֵאמֹר בְּלִבָּם, מִי־הוּא־זֶה אֲשֶׁר גַּם חֲטָאִים יִסְלָח׃ נ וַיֹּאמֶר אֶל־הָאִשָּׁה, אֱמוּנָתֵךְ הוֹשִׁיעָה לָךְ, לְכִי לְשָׁלוֹם׃

ח א וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיַּעֲבֹר בֶּעָרִים וּבַכְּפָרִים וַיִּקְרָא וַיְבַשֵּׂר אֶת־מַלְכוּת הָאֱלֹהִים, וּשְׁנֵים הֶעָשָׂר אִתּוֹ׃ ב וְנָשִׁים אֲחָדוֹת אֲשֶׁר נִרְפְּאוּ מֵרוּחוֹת רָעוֹת וּמֵחֳלָיִים מִרְיָם הַנִּקְרֵאת מַגְּדָּלִית אֲשֶׁר מִמֶּנָּה יָצְאוּ שִׁבְעָה שֵׁדִים׃ ג וְיוֹחָנָה אֵשֶׁת כּוּזָה סֹכֵן הוֹרְדוֹס וְשׁוֹשַׁנָּה וַאֲחֵרוֹת רַבּוֹת אֲשֶׁר שֵׁרְתוּ לוֹ מִקִּנְיָנָן׃ ד וַיְהִי בְּהִקָּהֵל הָמוֹן רָב אֵלָיו וּבְבֹאָם מִכָּל־עִיר וַיְדַבֵּר בְּמָשָׁל׃ ה הַזֹּרֵעַ יָצָא לִזְרֹעַ אֶת־זַרְעוֹ, וּבְזָרְעוֹ נָפַל זֶה עַל־יַד הַדֶּרֶךְ וַיֵּרָמֵס וְעוֹף הַשָּׁמַיִם אָכַל אֹתוֹ׃ ו וְזֶה נָפַל עַל־הַסֶּלַע וַיַּעַל וַיִּיבַשׁ כִּי לֵחַ

כל אלה לא משום דרך ארץ כי לא הוכרחה לכך, אלא מרוב חשוקתה והאהבה להושע מחטאתיה לפיכך הוכיחו ישוע על זאת והודיע לפרוש שהיא שרש פרה ראש ולענה. נגבה: קנחה אותם. (מז) אני אומר לך: כלו' אף לדברי משפטיך שאמרת לאשר נתן הנושה יותר יאהבהו יותר. (מט) מי הוא זה וגו': עיין מה שאמרנו למעלה בסימן ה' פסוק כ"א. (נ) אמונתך: ר"ל לפי שהאמנת בי שאני זה הוא המדבר בצדקה ורב להושיע את בני האדם מחטאתם.

ח (א) ויעבור בערים ובכפרים: כדי שלא יהא ליושבי יהודה פתחון פה לאמר אלו שמענו וראינו את ישוע בעצמו קורא ומבשר אותנו בשורות ביאתו ושהוא משיח המיועד לנו האמנו בו. (ב) מגדלית: לפי שמגדלה שערא דנשיא כמו שאמרו בתלמוד מרים מגדלא שיערא. או הוא מן שם המקום הנקרא מגדלון והראוי מגדלנית. שבעה שדים: פי' שדים רבים, כי המספר שבע ושבעים יבוא לפעמים במקרא על סך שעניינו יותר מזה גדול ברוב כמו שבע יפול צדיק, שבע ביום הללתיך (תהלים קי"ט). (ג) אשר שרתו: פי' עזרוהו והלוהו אותו מנכסיהן, כדרך נשים רחמניות ושאננות בישראל עד היום הזה שמהנין לתלמידי חכמים מנכסיהן. (ד) ובבואם בכל עיר: ר"ל אל המקום אשר היה ישוע עומד ודורש שם כדי לשמוע בקול דבריו היוצאים מפיו. (ה) יצא לזרוע וגו': מדבר כנגד ארבע מדות בתלמידים הבאים לשמוע דבר ה' מפי רבם כאמרם במשנה ספוג ומשפך משמרת ונפה, כדאיתא באבות. ולקמן הוא בעצמו מפרש את דברי המשל הזה. (ו) לח: עניינו ליחות ודשנות שבאה מן

לֹא הָיָה לוֹ׃ ז וְזֶה נָפַל בְּתוֹךְ הַקֹּצִים, וַיַּעֲלוּ הַקֹּצִים עִמּוֹ וַיְחַנְּקוּ אֹתוֹ׃ ח וְזֶה נָפַל עַל הַחֶלְקָה הַטּוֹבָה, וַיַּעַל וַיַּעַשׂ פְּרִי מֵאָה שְׁעָרִים, וּבְדַבְּרוֹ אֶת־אֵלֶּה קָרָא, מִי אֲשֶׁר לוֹ אָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ יִשְׁמָע׃ ט וַיִּשְׁאֲלוּ אֹתוֹ תַּלְמִידָיו לֵאמֹר, מָה הַמָּשָׁל הַזֶּה׃ י וַיֹּאמַר, לָכֶם נִתַּן לָדַעַת אֶת־סוֹד מַלְכוּת הָאֱלֹהִים וְלָאֲחֵרִים בִּמְשָׁלִים לְמַעַן בִּרְאוֹתָם לֹא יִרְאוּ וּבְשָׁמְעָם לֹא יָבִינוּ׃ יא וְזֶה הוּא הַמָּשָׁל, הַזֶּרַע דְּבַר הָאֱלֹהִים הוּא׃ יב וַאֲשֶׁר עַל־יַד הַדֶּרֶךְ הֵמָּה הַשֹּׁמְעִים. וְהַשָּׂטָן בָּא וְנָשָׂא אֶת־הַדָּבָר מִלִּבָּם פֶּן־יַאֲמִינוּ וְיִוָּשֵׁעוּ׃ יג וַאֲשֶׁר עַל־הַסֶּלַע הֵמָּה אֲשֶׁר בְּשָׁמְעָם יְקַבְּלוּ אֶת־הַדָּבָר בְּשִׂמְחָה, אַךְ אֵין שֹׁרֶשׁ לָהֶם וַיַּאֲמִינוּ לִמְעַט עֵת וּבְעֵת הַמַּסָּה יָסִירוּ׃ יד וַאֲשֶׁר נָפַל בְּתוֹךְ הַקֹּצִים הֵמָּה הַשֹּׁמְעִים וְהֹלְכִים לָהֶם וְנֶחֱנָקִים בְּדַאֲגוֹת וּבְעֹשֶׁר וּבְתַעֲנֻגוֹת הַחַיִּים וְלֹא יַעֲשׂוּ פְּרִי תָמִים׃ טו וַאֲשֶׁר עַל־הַחֶלְקָה הַטּוֹבָה הֵמָּה הַשֹּׁמְעִים אֶת־הַדָּבָר וּבְלֵב יָשָׁר וָטוֹב אֹחֲזִים בּוֹ וְעֹשִׂים פְּרִי בְּתוֹחֶלֶת׃

הגשם ומן הזבל אשר יזרע בו הזרע. (ז) ויחנקו אותו: לפי שצמחו גם הקוצים עם הזרע ולא היה מקום כי יגדלו יחדיו והמה כבדים ממנו לפיכך השחיתו הקוצים את הזרע והכבידו עליו מפני משאם שלא יכול לגדל ולצמוח עוד. (ח) קרא: כדי להתעורר לב השומעים להטות אזנם אל פתרון המשל הזה ויאמינו בו. (י) סוד מלכות האלהים: דע כי ענין מלכות האלהים הוא דבר כמוס וחתום ורק לברי לבב נודע, והן הן הדברים אשר אומות העולם ופושעי ישראל מונין את הנוצרים עליהן. למשל אם ישוע משיח היה למה לא עשה כזאת וכזאת? אם תורתו תורת אמת למה לא קבלוה כל השומעים אותו ולמה לא הושע כל ישראל ויהודה? או למה לא עשה כך וכך כיום הזה כדי שנראה אות ונשוב ונאמין בו וכיוצא בהן. לא יראו: לפי שכבר ראו ושמעו הרבה ועדיין כבד לבם להקשיב ולהאמין לכן ענשם יהיה שלא יראו ולא יבינו מאז אע"פ שיראו וישמעו והוא על דרך שמעו שמוע ואל תבינו וראו ראו ואל תדעו השמן לב העם הזה ואזניו הכבד וגו' (ישעיה ו'). (יב) על יד הדרך: ר"ל בני אדם הנמשלים לדרך סלולה אשר נראה בו הזרע אם יפול שמה. השומעים: שבאים רק לשמוע דבר ה' ולא הכינו לבם לשמור ולעשות ולקיים מה ששמעו, אלא הולכים מיד ומבטלים את הדברים האלה בלבם בהבלי עולם הזה והם כמשפך ולפיכך בא אחרי כן השטן מקטרג ולוקח דבר ה' מלבם וגו'. (יג) על הסלע: פי' ובני אדם הדומים לסלע הם השומעים וגו'. (יד) החיים: חיי עולם הזה משום הגאות ותענוגי הגוף ולא יעשו פרי וגו'. אלא כלם הם כקשת רמיה. (טו) מדליק וגו': כל הפסוקים הבאים עד ויבאר

טז אֵין מַדְלִיק נֵר וּמְכַסֶּה אֹתוֹ בִּכְלִי אוֹ מֵשִׂים אֹתוֹ מִתַּחַת
לַמִּטָּה. כִּי אִם־עַל הַמְּנוֹרָה יְשִׂימֵהוּ לְמַעַן הַבָּאִים יִרְאוּ אֶת־
הָאוֹר׃ יז כִּי אֵין נֶעְלָם אֲשֶׁר לֹא יִגָּלֶה וְאֵין נִסְתָּר אֲשֶׁר לֹא
יִוָּדַע וְיֵצֵא לָאוֹר׃ יח לָכֵן רְאוּ אֵיךְ תִּשְׁמָעוּן. כִּי מִי אֲשֶׁר יֵשׁ
לוֹ יִנָּתֶן לוֹ וּמִי אֲשֶׁר אֵין לוֹ גַּם אֶת־אֲשֶׁר יְדַמֶּה לִהְיוֹת לוֹ
יֻקַּח מִמֶּנּוּ׃ יט וַיָּבֹאוּ אֵלָיו אִמּוֹ וְאֶחָיו וְלֹא יָכְלוּ לָגֶשֶׁת אֵלָיו
מִפְּנֵי הֶהָמוֹן׃ כ וַיֻּגַּד לוֹ לֵאמֹר. אִמְּךָ וְאַחֶיךָ עֹמְדִים בַּחוּץ
מְבַקְשִׁים לִרְאוֹתֶךָ׃ כא וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. אִמִּי וְאַחַי אֵלֶּה

אליו אמו ואחיו שבים אל התלמידים אשר שאלוהו לפתור את המשל: וכוונת ישוע להודיע להם שלא לחנם פקח עיניהם בפתרון המשל וגלה להם את סוד מלכות אלהים מה שלא עשה לאחרים, אלא כדי שיאורו לעבר פניהם כל בני אדם ויפתחו ג"כ את עיניהם ללכת בדרך ישרה ולאור באור החיים. כי כאשר הוא בסדר עולם שאין אדם מדליק נר ומכסהו בכלי וגו' כך הוא בבחינת נשמת האדם שהיא נר אלקים אם האיר אלקים את פניה לעמוד בסודיו ובנסתריו אין ראוי שתכסה את פניה ותסתר אורה לבלתי הראות לאיש את זיווה. — (יז) כי אין נעלם וגו': המאמר הזה מוסב לפסוק שלפניו להגיד להם שיהיו דולים ומשקים מתורתו לאחרים כנזכר לפסוק שלאחריו להזהירם ולהטות את לבם לדברי פיו וישכילו בם מאוד ומאוד, לפי שהם צריכים לגלות את דברי תורתו לאחרים ולהוציאם לאור. (יח) לכן ראו: לפי שענינים גדולים הלווים בדברים כאלה גם מחשבות לבכם לא תשתרנה לכן צריך שתראו ותשמרו את נפשיכם מאוד להקשיב ולהתבונן בדבר הזה, איך אתם שומעים ובאיזו כוונת לבכם אתם שומעין אותם. ינתן לו: לאשר יש לו תשובה גמורה וכוונתו נכונה ללמוד וללמד לשמור ולעשות, לזה ינתן לו עוד מספיקין עוד בידו חכמה ודעת בידיעת סודות ונסתרות בדבר מלכות השמים הבא מסייעין לו. ולאשר אין לו: מי שאין בידו תשובה גמורה וכוונת לבו אינה נכונה ללמוד וללמד לשמה, אף מחשבתו לא תעלה בידו ולא תתקיים מה שהוא חושב להיות לו. (יט) אמו ואחיו: ענין מלת אח הוא לשון אהבה ואחוה ולפיכך נקראו אוהבים של אדם ומיודעיו בלשון אח, א"כ אין כאן טעם מלת אחיו שהם אחיו ממש רק מיודעיו וקרוביו כמו כי נשבה אחיו (בראשית י"ד) נגד אחינו הכר לך: (שם ל"ח) ויאמר יעקב לאחיו (שם), ורבים כמוהו. ולא יכלו לגשת אליו מפני ההמון. הנך אתה רואה ששקר טען הטוען באמרו שמרים אם ישוע ואחיו לא היו מקשיבים לקולו ולהוראותיו ושלא רצו אפילו לכנוס לבית ההוא אשר היה בו מסית את הפתאים אלא ששלחו לקרוא לחוץ למנעו מן המעשה ההוא וכו' כי מה שהביא ראיה מדבר מארקוס שכתוב שם ששלחו אמו וקראה לבנה החוצה, לא עשתה משום שלא יכלה לקרוב שמה מפני המון עם, ככתב כאן. ומי יתן והיה לב כל ישראל נכון להאמין שישוע הוא המשיח כאשר

הֵם הַשֹּׁמְעִים אֶת־דְּבַר הָאֱלֹהִים וְעֹשִׂים אֹתוֹ׃ כב וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּרֶד
אֶל־אֳנִיָּה הוּא וְתַלְמִידָיו. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. נַעַבְרָה אֶל־עֵבֶר הַיָּם.
וַיָּשִׁיטוּ׃ כג וּבְעָבְרָם בַּיָּם וַיֵּרָדַם. וַתְּהִי רוּחַ סְעָרָה בַּיָּם וַיִּמָּלְאוּ
מַיִם וַיִּהְיוּ בְסַכָּנָה׃ כד וַיִּגְּשׁוּ אֵלָיו וַיְעִירוּ אֹתוֹ לֵאמֹר. אֲדֹנִי
אֲדֹנִי הִנֵּה נֹאבֵד. וַיָּקָם וַיִּגְעַר בָּרוּחַ וּבִשְׁאוֹן הַמָּיִם. וַיִּשְׁתְּקוּ
וַתְּהִי דְמָמָה׃ כה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. אַיֵּה אֱמוּנַתְכֶם. וַיִּרְאוּ וַיִּתְמְהוּ
וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ. מִי־הוּא־זֶה אֲשֶׁר גַּם אֶת־הָרוּחַ יְצַוֶּה
וְאֶת־הַמַּיִם וְהֵמָּה שֹׁמְעִים לוֹ׃ כו וַיָּבֹאוּ אֶל־אֶרֶץ הַגַּדְרִנִים אֲשֶׁר
מִמּוּל הַגָּלִיל׃ כז וַיֵּצֵא אֶל־הַיַּבָּשָׁה וַיִּפְגַּע בּוֹ אִישׁ אֶחָד מִן־
הָעִיר אֲשֶׁר בּוֹ שֵׁדִים זֶה יָמִים רַבִּים וּלְבוּשׁ לֹא לָבַשׁ וּבְבַיִת
לֹא יָשַׁב כִּי אִם־בַּקְּבָרִים׃ כח וַיְהִי כִּרְאֹתוֹ אֶת־יֵשׁוּעַ וַיִּקְרָא
וַיִּפֹּל לְפָנָיו וַיֹּאמֶר בְּקוֹל גָּדוֹל. מַה־לִּי וָלָךְ יֵשׁוּעַ בֶּן־אֵל עֶלְיוֹן.

שאמינו מרים אמו ורוב אחיו ע"פ הדברים אשר דבר אליה מלאך גבריאל כאשר תראה בסימנים הבאים ובמעשי השלוחים, א"כ דברי פי כסיל ומרמה הם שאומר שדברי המלאך אל מרים בסימן א' פסוק כ"ו וגו' אינם מסכימים עם שאר מאמרי האונגליון כלומר עם המאמר של מארקוס הנזכר ועם הפסוק הנכתב כאן כי שניהם ענין אחד וכו': כי אדרבה כלם צדקו יחדיו לפי שאין זה סותר את זה והוא דבר פשוט ומבואר לכל בעל דעת. (כב) עבר הים: ר"ל אל שפת הים אשר מנגד אל ארץ הגדריים. והים הנזכר כאן הוא ים כנרת. (כג) וישיטו: כלומר החזיקו במשוטות להוליך את הספינה בים. (כד) וירדם: אבל לבו ער, ולא עשה כן אלא כדי לנסות את תלמידיו לראות הלבם נכון באמונה. ויגער ברוח: מגיד שהוא זה המושל בגאות הים ורוח סערה עושה דברו, לפיכך גער וצוה אותם כמלך את עבדיו ע"ד גוער בים ויבשהו (נחום א' ד') ובשאון המים הוא כנוי לגלי הים ע"ד שאון ימים שאון גליהם (תהלים ס"ה ח') כשאון מים רבים (ישעיה י"ז י"ב). ותהי דממה: מלשון יקם סערה לדממה ויחשו גליהם (תהלים ק"ז). (כה) איה אמונתכם: שלא הייתם מאמינים שתוכלו להמלט מן הסכנה ההיא אף שאני ישן ולמה תרדתם כל כך. ויראו: העומדים בשפת הים מרחוק והם גם תמהו ואמרו איש אל רעהו וגו': ארץ הגדרנים: גדרה סמוכה היתה לים גנוסר וממנה נקרא עבד המלך דוד אשר על הזיתים ועל השקמים אשר בשפלה בעל חנן הגדרי (ד"ה א' כ"ז, כ"ח). (כז) אשר בו שדים: רוחות הטומאה. (כח) כראותו: האיש אשר בו הרוח עשה כדברים האלה בעל כרחו, בכח הרוח הרעה כידוע שבני אדם כאלה מדברין ואינן יודעין מה מדברין אלא הן רק דברי ומעשי הרוח. הציק אותי: ידעו הרוחות הטומאה שבא ישוע להחליש כח השטן ולאבד את רוחות הטומאה מן הארץ כאשר באר למעלה בסימן ד' פסוק ל"ד):

אני מתחנן אליך לבלתי תצק אתי: נט כי צוה את-הרוח
הטמאה לצאת מן-האיש. כי פעמים רבות חטפה אתו.
ויאסר בשרשרות ובנחשתים וישמר. וינתק המוסרות וידיחהו
השד המדברה: ל וישאל אתו ישוע לאמר. מה-שמך. ויאמר.
מחנה. כי שדים רבים באו בו: לא ויתחננו לו לבלתי צותם
לרדת אל-התהום: לב ויהי שם עדר חזירים רבים רועים בהר.
ויתחננו אליו להניח להם לבוא בהם וינח להם: לג ויצאו
השדים מן האיש ויבאו בחזירים. וישטף העדר במורד אל-
הים ויחנקו: לד ויראו הרועים את אשר-נהיתה וינוסו ויבאו
ויגידו בעיר ובשדות: לה ויצאו לראות את-אשר נהיתה ויבואו
אל-ישוע וימצאו את-האיש אשר יצאו ממנו השדים יושב
לרגלי ישוע ומלבש ובדעתו. וייראו: לו ויגידו להם גם הראים
איך נרפא לאחז השדים: לז וישאלו מאתו כל-המון ככר
הגדרנים שילך מהם כי יראה גדולה אחזתם. וירד אל-האניה
וישב: לח ויתחנן לו האיש אשר יצאו השדים ממנו להיות
עמו. וישלחהו ישוע לאמר: לט שוב אל-ביתך והגד את-
אשר עשה עמך האלהים. וילך ויקרא בכל-העיר את אשר-
עשה לו ישוע: מ ויהי בשוב ישוע ויקבלהו ההמון כי היו
כלם מצפים אליו: מא והנה בא איש ושמו יאיר והוא ראש
בית-הכנסת. ויפל לרגלי ישוע ויתחנן לו לבוא אל-ביתו:

(נט) כי צוה: לפי שישוע צוה עליה לצאת וגו'. פעמים רבות חטפה כי הרוח רעה אחזה את האיש אשר בו ועשתה אותו ובגמרא נקראים אחוזים (חגיגה ג'). וינתק אסוריו: כל זאת בכח השטן. (ל) מחנה: דע כי המלה אשר העתקנו בעברית מחנה היא בלשון יון לגיון והוא בלשון רומי ונמצא גם בתרגום יונתן וירושלמי ובמדרש רבה, ופירושה סך משמר אלפים ומעלה מאנשי הצבא הנקרא רעגימענט בלע"ז: ואפשר שמספר גדול מרוחות הטומאה היו באיש ההוא לפיכך קרא את עצמו בשם כזה. (לא) ויתחננו: הרוחות בקשו רחמים מן ישוע שלא יצוה להם וגו'. (מ) בשוב: מן הדרך הזה לכפר נחום. זבת דם: אף בלא עת נדתה והיא חולי רע עד למאוד כידוע לכל חכמי הרפואות כאשר גם סוף הדבר מוכיח על החולה והכתוב אומר שהוציאה את כל אשר לה לרופאים ואף ע"פ כן לא יכלו לרפא אותה. מחיתה: ר"ל כל הון ביתה שממנו מחיתה.

מב כי בת יחידה היתה לו כבת שתים עשרה שנה והיא נטה
למות. ויהי בלכתו וידחקו אתו ההמונים: מג ואשה אשר
היתה זבת דם שתים עשרה שנה ואשר כלתה את-כל-מחיתה
לרופאים ולא יכל איש לרפא אתה: מד קרבה אליו מאחריו
ותגע בכנף בגדו. וכרגע עמד זב דמיה: מה ויאמר ישוע.
מי זה נגע בי. ויכחשו כלם ויאמר פטרוס ואשר אתו. מורה
ההמונים לחצים ודחקים אתך ואתה אמר. מי זה נגע בי:
מו ויאמר ישוע. נגע בי אחד כי ידעתי אשר גבורה יצאה
מאתי: מז ותרא האשה כי לא תסתר ותבא ברעדה ותפל
לפניו ותגד לפני כל-העם על-מה נגעה בו וכי נרפאה פתאום:
מח ויאמר אליה. התחזקי בתי. אמונתך הושיעה לך. לכי
לשלום: מט עודנו מדבר ואיש אחד מאנשי ראש בית-הכנסת
בא ויאמר לו. מתה בתך. אל-תטריח את-המורה: נ וכשמוע
ישוע ויען אתו לאמר. אל-תירא אך האמן ותושע: נא ויבא
הביתה ולא נתן איש לבוא בלתי את-פטרוס ויעקב ויוחנן
ואבי הילדה ואמה: נב וכלם בוכים וסופדים עליה. ויאמר.
אל-תבכו. לא מתה אך ישנה היא: נג וילעיגו לו כי ידעו
כי מתה: נד ויוציאם כלם חוצה ויאחז בידה ויקרא לאמר.
נערה קומי: נה ותשב רוחה ותקם פתאם. ויצו לתת לה לאכל:
נו ויתמהו יולדיה. ויצו אתם לבלתי הגיד לאיש את-אשר
נהיתה:

(מד) מאחריו: מפני הבושה. בכנף בגדו: בציצית אשר בכנף הבגד כמו על כנפי בגדיהם לדורותם ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת: במדבר ט"ו. (מה) עמד זב דמיה: פי' הדם שלה קם, ופסק מיד מזוב עוד. וכיון שפסק זוב דמה נרפאה גם מחליה. (מו) נגע בי אחד: כלומר כי נגע בי איש אחד בכוונת הלב ולא במקרה. יצאה ממני גבורה: לעשות אות ומופת ולא לחנם כהיתה זאת אלא לתכלית. (נב) אך ישנה הוא: לא אמר כן אלא לפי דעתו לפי שבידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש וכל המתים כישנים הם לפניו, ומפני שלא הבינו הנצבים את דעתו הלעיגו עליו בפסוק הבא. (נה) ויצו לתת לה לאכל: כדי להראות שהיא חיה ממש.

ט א וַיִּקְרָא אֶל־שְׁנֵים עָשָׂר תַּלְמִידָיו וַיִּתֵּן לָהֶם גְּבוּרָה וְשִׁלְטָן
עַל־כָּל־הַשֵּׁדִים וְלִרְפֹּא חֳלָיִים׃ ב וַיִּשְׁלַח אֹתָם לִקְרוֹא
אֶת־מַלְכוּת הָאֱלֹהִים וְלִרְפֹּא אֶת־הַחוֹלִים׃ ג וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
אַל־תִּקְחוּ מְאוּמָה לַדֶּרֶךְ לֹא מַטּוֹת וְלֹא יַלְקוּט וְלֹא לֶחֶם וְלֹא
כֶסֶף וְלֹא שְׁתֵּי כֻתֳּנוֹת לָאִישׁ׃ ד וּבַבַּיִת אֲשֶׁר תָּבֹאוּ־בוֹ שָׁם
תֵּשְׁבוּ וּמִשָּׁם תֵּצֵאוּ׃ ה וְהָיָה אִם לֹא יְקַבְּלוּ אֶתְכֶם צְאוּ מִן
הָעִיר הַהִיא וְנַעֲרוּ אֶת־הֶעָפָר מֵעַל־רַגְלֵיכֶם לְעֵדוּת לָהֶם׃
ו וַיֵּצְאוּ וַיַּעַבְרוּ בַּכְּפָרִים וַיִּקְרְאוּ אֶת הַבְּשׂוֹרָה וַיִּרְפְּאוּ בְּכָל־
מָקוֹם׃ ז וַיִּשְׁמַע הוֹרוֹדוֹס טֶטְרַרְכִים אֶת־כָּל־אֲשֶׁר נִהְיְתָה עַל־
יָדוֹ וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ יַעַן כִּי יֵשׁ אֹמְרִים כִּי יוֹחָנָן קָם מֵעִם הַמֵּתִים׃
ח וְיֵשׁ אֹמְרִים כִּי נִגְלָה אֵלִיָּהוּ וְיֵשׁ אֹמְרִים כִּי קָם נָבִיא אֶחָד
מִן הַנְּבִיאִים הַקַּדְמֹנִים׃ ט וַיֹּאמֶר הוֹרוֹדוֹס אֶת־רֹאשׁ יוֹחָנָן

ט (א) **שנים עשר תלמידיו:** המשולחים ממספר כל תלמידיו לעבודה הזאת כמספר שבטי בני ישראל. **השדים:** הם גם רוחות הטומאה כנ"ל. (ב) **לקרא:** פי' לדרוש ברבים לבשר ולהגיד לכל איש. ומה יקראו ויבשרו? שבאה מלכות האלהים והיא מלכות המשיח כלומר שבא המשיח וירפא לכל בשר. (ג) **ילקוט:** ענינו שק, שנוהגין האורחים להניח בו כל דבר הצריך לדרך ומשאין על שכמם. (ד) **ומשם תצאו:** ישבו בבית אחד עד שיצאו מן העיר ההיא לנסוע לעיר אחרת, ולא ילכו מבית לבית ומאכסניא לאכסניא, והוא דרך ארץ ועיין ברש"י ב"פ לך לך בפסוק וילך למסעיו. (ה) **אם לא יקבלו אתכם:** שימאנו לשמוע דברי פיכם **ותנערו את העפר מעל רגליכם** לאות ולסימן שיקום אלהים את נקמתו מהם על אודות הדבר הזה וינער וישליך אותם מעל פניו כעפר והוא ע"ד גם חצני נערתי ואמרה ככה (נחמיה ה' י"ג). **לעדות להם:** כדי שלא יהא להם פתחון פה ביום הדין. וכמו כן אמר השם ליחזקאל (בסימן ב') שישלחוהו אל בני ישראל אע"פ שהם גוים המורדים קשי פנים וחזקי לב. (ז) **וישמע הורודוס** הוא הורדוס אנטיפס בן של הורדוס הגדול כנזכר למעלה בסי' ג' ע"ש. **טטררכים:** כלומר היה שר על חלק רביעי ממלכות אביו, כי לארבע חלקים נחלקה המלכות אחרי מות הורדוס הגדול כנ"ל. **ותפעם רוחו:** אחזו שער ומבוכה ולא ידע מה יאמין כי יש אומרים שיוחנן קם מן המתים, ויש אמרו שאליהו הנביא נראה וגו'. והוא כענין **ויסער לב מלך ארם:** (מלכים ב' ו'). (ט) **את ראש יוחנן נשאתי** החק אתו בסייף, כאשר הבאנו למעלה והוא על שם שהוכיח אותו יוחנן שנשא הורדוס את אשת פיליפוס אחיו אשר מקודם אשת פיליפוס היתה לו לאשה בחייו והיו לו בנים ממנה. וכתוב במתי' ובמארקוס שאף ע"פ שהוכח הורדוס ממנו מ"מ בדאגתו כי האמת היה את יוחנן ירא הורדוס את האלהים, ולא רצה להרגו עד כי נכנס בערמה אשתו אשר הששה בתה לבקש ממנו אביה דבר

נָשָׂאתִי מֵעָלָיו וּמִי־הוּא־זֶה אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁמֵעַ עָלָיו כָּאֵלֶּה וַיְבַקֵּשׁ
לִרְאֹתוֹ׃ י וַיָּשֻׁבוּ הַשְּׁלִיחִים וַיַּגִּידוּ לוֹ אֶת־כָּל אֲשֶׁר עָשׂוּ
וַיִּקָּחֵם וַיֵּלֶךְ בְּדָד אֶל־מִדְבַּר עִיר הַנִּקְרֵאת בֵּית־צַיְדָה׃ יא וַיֵּדְעוּ
הֲמוֹנִים וַיֵּלְכוּ אַחֲרָיו וַיְקַבְּלֵם וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם עַל מַלְכוּת
הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֶת־אֵלֶּה הַצְּרִיכִים לִרְפוּאָה׃ יב וַיְהִי כִּי רַד
הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ שְׁנֵים הֶעָשָׂר וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו שַׁלַּח אֶת־הֶהָמוֹן וְיֵלְכוּ
אֶל־הַכְּפָרִים וְהַשָּׂדוֹת מִסָּבִיב לָלוּן וְלִמְצֹא צֵידָה כִּי פֹה
בְּמִדְבָּר אֲנָחְנוּ׃ יג וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם תְּנוּ לָהֶם אַתֶּם לֶאֱכֹל
וַיֹּאמְרוּ אֵין לָנוּ יוֹתֵר מֵחָמֵשׁ כִּכְּרוֹת לֶחֶם וּשְׁנֵי דָגִים אִם לֹא
נֵלֵךְ וְנִקְנֶה אֹכֶל לְכָל־הָעָם הַזֶּה׃ יד כִּי הָיוּ כַּחֲמֵשֶׁת אֶלֶף
אִישׁ וַיֹּאמֶר אֶל־תַּלְמִידָיו הוֹשִׁיבוּם חֶבֶל חֶבֶל חֲמִשִּׁים
בְּחָבֶל׃ טו וַיַּעֲשׂוּ כֵן וַיּוֹשִׁיבוּ אֶת־כֻּלָּם׃ טז וַיִּקַּח אֶת־חֲמֵשֶׁת
כִּכְּרוֹת הַלֶּחֶם וְאֶת שְׁנֵי־הַדָּגִים וַיַּבֵּט אֶל־הַשָּׁמַיִם וַיְבָרֶךְ עֲלֵיהֶם
וַיִּפְרֹס וַיִּתֵּן לַתַּלְמִידִים לָשׂוּם לִפְנֵי הֶהָמוֹן׃ יז וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׂבְּעוּ
כֻלָּם וַיִּשְׂאוּ מִן הַפְּתָתִים הַנּוֹתָרִים שְׁנֵים עָשָׂר סַלִּים׃ יח וַיְהִי
כַּאֲשֶׁר הִתְפַּלֵּל לְבַדּוֹ וַיִּהְיוּ אִתּוֹ תַּלְמִידָיו וַיִּשְׁאַל אֹתָם לֵאמֹר
מַה־יֹּאמְרוּ הֶהֳמֹנִים עָלַי מִי אָנִי׃ יט וַיַּעֲנוּ וַיֹּאמְרוּ יוֹחָנָן
הַמְטַבֵּל וְיֵשׁ אֹמְרִים אֵלִיָּהוּ וְיֵשׁ אֹמְרִים כִּי קָם נָבִיא אֶחָד
מִן הַנְּבִיאִים הַקַּדְמוֹנִים׃ כ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם וְאַתֶּם מַה־תֹּאמְרוּ

היתה וישבע לה לאמור כל אשר תשאלי ממני עד חצי מלכותי ואתן לך, ותשאל לאמה מה תשאל ותאמר אמה אליה שאלי את ראש יוחנן הטובל. ותבא ותמהר ותפול לפני המלך ותבקש מלפניו לתת לה את ראש יוחנן הטובל על הקערה. ויתעצב המלך אל לבו אבל בגלל השבועה אשר נשבע ובגלל השרים היושבים לפניו לא אבה להשיב את פניה ריקם וישלח וצוה להביא את ראש יוחנן בסייף ולהביא אותו לפניו מונח בקערה. (י) **אל מדבר:** אין באורו מדבר ממש אלא מקום פנוי מכל רעם בני אדם שאין שכיחים שם אנשים כל כך. ולפיכך נקרא **בית צידה** כלומר מקום שממה מן **נצדו עריהם** (צפניה ג'). (יג) **אם לא נלך וגו':** הוא מקרא קצר ופי' אם לא נלך ונשבר אוכל לכל העם הרב כזה, אי אפשר לתת להם לאכל ולהשביעם כי היו כחמשת אלפי איש כהולך ומפרש. (יד) **חבל חבל:** פי' מושב שורה ושורה לסעודה. (טז) **ויברך:** ברך ברכת המוציא. (יז) **שנים עשר סלים וגו':** מלמד שיותר היה מה שהותירו מן מה שהושם לפניהם. והוא גודל הנס עד שאין למעלה ממנו. (כא) לא

עלי מי אני. ויען פטרוס ויאמר משיח האלהים: כא ויעד בם
ויצו אתם אשר לא יגידו את־הדבר הזה לאיש: כב ויאמר
כי על בן־האדם להתענות הרבה ולהמאס מן הזקנים ומראשי
הכהנים ומן הספרים ולהומת וביום השלישי לקום: כג ויאמר
אל־כלם. כל־מי אשר יאבה ללכת אחרי יכחש בנפשו
וישא את־צלבו יום יום ויבא אחרי: כד כי כל־מי אשר יאבה
להציל את־נפשו יכריתנה. וכל־מי אשר יכרית את־נפשו
למעני הוא יצילנה: כה כי מה־יתרון לאיש אם ירכש את־
כל־הארץ ויכרית את־נפשו או יזיק לה: כו לכן כל־מי אשר

יגידו: לפי שהראה כבר כל כך את ידו בתוכם שיוכלו כלם להכיר ממעשיו וממדותיו שהוא משיח ה', לפיכך לא רצה שיגידו עליו לאיש אחר, אלא שיכיר אותו כל אחד ואחד מעצמו. (כב) על בן האדם: דעתו על עצמו ועניינו הוא וגזירה הוא על בן האדם, והיכן היא גזירתו של מקום (ישעיה נ"ג) וה' חפץ דכאו וגו'. ולהמאס מן הזקנים: כדי שתתקיים מה שאמר דוד אבן מאסו וגו'. כי הבונים הם הסופרים והכהנים כידוע. (כג) יכחש בנפשו: ר"ל ימאס בכל דברים אשר רוצה בם נפשו נפש הבהמית דהיינו תענוגי עולם הזה עושר ונכסים וכבוד וכיוצא בזה. וישא את צלבו עליו: הצליבה הוא עץ שתולין בו את האנשים אשר בם חטא משפט מות ומשום דבר בליעל, כמו ותלית אותו על העץ (דברים כ"א) וצורתו כשתי וערב. וכאן עניינו ברמז על כל דברי בזיון ויסורים ועינויים הקשים לבשר ודם כמותה על העץ. ורצונו בזה להודיע שכל מי אשר יכין את לבו להאמין בו יהיה מוכן ומזומן לשאת כל הצרות והעינויים שבעולם על כך, וימסור את נפשו למות על קידוש שמו והוא כמו היוצא להרג שנושא צלבו ומוכן למיתה. ויבא אחרי ע"ד אחר ה' אלהיך תלכו (דברים י"ג ד') ילך בעקבי ויעשה כמעשי בכל מה דאפשר. (כד) להציל את נפשו: בעולם הזה למשוך את בשרו בכל תענוגי העולם ולרדוף אחר כבוד ועושר כדי להנות בעולם הזה. יכריתנה: לעולם שכולו ארוך וכן ואשר יאבד נפשו וגו': והוא ע"ד מה שדרשו שם בכבוד אב שנאמר בו למען יאריכון ימיך ובשלוח קן צפור נאמר ג"כ למען יאריכון ימיך ואם אמר לו אביו עלה לבירה והביא גוזלות ועלה ומת היכן אריכות ימיו של זה והיכן טובתו? ומשני אלא למען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך. (כה) מה יתרון לאיש: מוסב לפסוקים שלמעלה כי בו נתינת טעם ודעת למה יעשה אדם כל כך וישים את נפשו בכפו וימסרה לקידוש השם ויהי ללעג ולקלס ונחשב כצאן טבחה, לפי שלא יועיל לאדם כלום כל העושר וכל הכבוד והתענוג שבעולם אם יאבד את נפשו לדעת או אם יזיק אותה בעבירות. כי העולם הזה דומה לפרוזדור בפני עולם הבא מי שלא התקין את עצמו בפרוזדור לא יכנס לטרקלין ומי שלא טרח בערב שבת לא יאכל בשבת, ועל כאלה אמר (איוב כ"ז)

יבוש ממני ומדברי ממנו יבוש בן־האדם בבואו. בכבודו
ובכבוד אביו והמלאכים הקדושים: כז ואמנם אני אמר לכם
יש עמדים פה אשר לא יטעמו מות עד כי־יראו את־מלכות
האלהים: כח ויהי אחרי הדברים האלה כשמנת ימים ויקח
את־פטרוס ואת־יוחנן ואת־יעקב ויעל אל־ההר להתפלל:
כט ויהי בהתפללו ויתחלף מראה פניו ולבושו הלבין כברק.
ל והנה שני אנשים מדברים אתו והם משה ואליהו: לא ויראו
בכבוד וידברו על אחריתו אשר הוא הלך למלאת בירושלם:
לב ופטרוס ואשר אתו נרדמו וכאשר הקיצו ראו את־כבודו
ואת־שני האנשים נצבים עליו: לג ויהי בהפרדם ממנו ויאמר
פטרוס אל־ישוע. מורה טוב היותנו פה ונעשה נא שלש
סכות לך אחת ולמשה אחת ולאליהו אחת. ולא ידע מה
ידבר: לד עודנו מדבר את־אלה וענן בא ויסכך עליהם. ויהי
בבאם בתוך הענן ויראו: לה וקול יצא מן הענן לאמר. זה
בני ידידי אליו תשמעון: לו ויהי בצאת הקול וימצא ישוע
לבדו. ויחשו ולאיש לא הגידו בימים ההם דבר מאשר ראו:
לז ויהי ממחרת ברדתם מן ההר ויפגעו בו המון רב: לח והנה
איש מן ההמון קרא לאמר. אנא מורה הבט נא. לבני כי
יחיד הוא לי: לט והנה רוח תקחהו ופתאם הוא צועק
ותפרפרהו עד כי יוריד רירו ואחרי רצץ אתו עוד תקשה
לצאת ממנו: מ ואשאל מתלמידיך לגרשה ולא יכלו: מא ויען

כי מה תקות חנף כי יבצע. (כז) מלכות אלהים: זו מלכות המשיח כאמרנו. ודעתו על תקומתו מבין המתים ועליתו למרום ושפיכות רוח הקודש על אנשי סגולתו ועל נסים ונפלאות שנעשו על ידו אח"כ, כי הן הן סימני ימי המשיח ומלכותו. (כט) מראה פניו: לא לנשתנה אלא להוד, כאור פני מלאך וקל והומר מבגדיו שהגיהו כנגה וכברק. (לא) בכבוד: שהיו גוויהם מזהירות כזהר הרקיע. על אחריתו: על יסוריו ועינויו ומיתתו עתיד למלאות בסוף ימיו ע"פ דברי הנביאים בירושלים. (לג) בהפרדם: משה ואליהו מן ישוע. לא ידע מה ידבר: כיפא בעצמו לא ידע והתבונן בזה הדבר לפי שתקפה עליו שינתו. (לט) רוח תקחהו: פי' הרוח מכה ומנפלה אותו. יוריד רירו: על שילא ריר מפיו כדרך המטורפים (שמואל א' כ"א י"ד). (מא) דור תהפוכות: דעתו על

יֵשׁוּעַ וַיֹּאמַר. דּוֹר תַּהְפֻּכוֹת וְלֹא אֵמֻן בּוֹ עַד־מָתַי אֶהְיֶה עִמָּכֶם וְאֶשָּׂא אֶתְכֶם. הָבֵא אֶת־בִּנְךָ הֵנָּה׃ מב וְעוֹדֶנּוּ בָא וַיִּרְצַץ אֹתוֹ הַשֵּׁד וַיְפַרְפְּרֵהוּ. וַיִּגְעַר יֵשׁוּעַ בְּרוּחַ הַטֻּמְאָה וַיִּרְפָּא אֶת־הַנַּעַר וַיָּשֶׁב אֹתוֹ לְאָבִיו׃ מג וַיִּתְמְהוּ כֻלָּם עַל גָּדְלַת הָאֱלֹהִים וּבְהִשְׁתּוֹמֵם כֻּלָּם עַל כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יֵשׁוּעַ אָמַר אֶל־תַּלְמִידָיו׃ מד שִׂימוּ אַתֶּם אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיכֶם. כִּי הִנֵּה בֶן־הָאָדָם יִסָּגֵר בִּידֵי אֲנָשִׁים׃ מה וְהֵמָּה לֹא הֵבִינוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה כִּי מְכֻסֶּה מֵהֶם מִדַּעַת אֹתוֹ. וַיִּירְאוּ לִשְׁאוֹל אֹתוֹ עַל הַדָּבָר הַזֶּה׃ מו וַתְּהִי הִתְוַכְּחוּת בֵּינֵיהֶם מִי יִהְיֶה הַגָּדוֹל בָּהֶם׃ מז וַיֵּדַע יֵשׁוּעַ אֶת־מַחְשֶׁבֶת לִבָּם וַיִּקַּח יֶלֶד וַיַּעֲמִידֵהוּ אֶצְלוֹ׃ מח וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. כָּל־הַמְקַבֵּל אֶת־הַיֶּלֶד הַזֶּה בִּשְׁמִי אֹתִי הוּא מְקַבֵּל. וְהַמְקַבֵּל אֹתִי הוּא מְקַבֵּל אֶת־שֹׁלְחִי. כִּי הַקָּטֹן בְּכֻלְּכֶם הוּא

עם עקש לב והוא סורר ישראל, כלומר כמה אותות ומופתים ראיתם שעשיתי לכם ואעפ"כ לבכם כבד ועיניכם כטוחות מראות שאני משיח ה'. **ואשא אתכם** משאכם טרחכם וריבכם, ומגיד בזה שכבר נלאה לשאת את קשי ערפם ומשום זה קרובה ישועת ה' להגלות לפני הגויים ולהוסר מהם. (מד) **שימו וגו' יסגר בידי אנשים:** ר"ל הטו אזניכם לדברי שירות ותשבחות אשר עתה בפי העם עלי ושמעו נא איך הם מקלסין אותי על אודות הנס הזה ושימו את הדברים האלה על לבבכם בטרם בא היום אשר אני עתיד להמסר בידי בני אדם האכזריים אשר יענו ויחלו אותי. ואם תהיינה אזניכם קשובות ותשמענה דברים מאחריכן דברי לעג וקלס להאמר **אסיא אסי ית הגרמך, הושעת לאחרים למה לא תושיע לעצמך, אם אתה משיח ה' הבה ורדה מן העץ** ונאמינה בהם: **לא הבינו את הדבר** לא הרגישו והתבוננו במה שאמר ישוע שהוא עתיד להסגר למיתה בידי בני אדם, כי עדיין גמרו בדעתם שימלוך ישוע בעולם הזה כמלך בשר ודם (והיא גם דעת ישראל על אודות המשיח עד היום הזה) לפיכך פליאה דעת נשגבה מהתלמידים ולא יכלו להבין את דברי ישוע ויהי הדבר הזה נסתר מעיניהם איך יסגר מלך גדול ועצום כמשיח, בידי בני אדם והמה יענו ויחלו אותו. (מו) **התוכחות:** משום שלא הבינו ענין מלכות המשיח ודברי ישוע כנזכר חשבו בלבם שהדברים האלה הם רק דברי רמז ומשל בעלמא, וכי מעתה יחל ישוע לכבוש את כל הגויים וישב על כסא מלכותו והמה יהיו שריו ועבדיו וישבו ראשונה במלכות בכבוד ויקר. וכדי שלא יקנא אח"כ איש את אחיו כי א"א לדעתם שיהיו כלם במעלה אחת ולשלוט בערבוביא אלא צריך לחלוק כבוד לכל אחד כפי גדולתו וכפי פועל ידיו, אמרו בלבם מה שיעשה זמן נעשה היום ואם לא נוסדו יחדיו בדבר הזה עכשיו אימתי? (מח) **כל המקבל:** אשר יקבל לביתו וייטיב עמו כמשאת ידו, להודיע להם גודל מדת הענוה שהוא סוד מלכותו

יִהְיֶה הַגָּדוֹל׃ מט וַיַּעַן יוֹחָנָן וַיֹּאמַר. מוֹרֶה רָאִינוּ אִישׁ אֶחָד מְגָרֵשׁ שֵׁדִים בְּשִׁמְךָ. וַנְּכַלֵּא אֹתוֹ יַעַן לֹא הָלַךְ עִמָּנוּ׃ נ וַיֹּאמֶר אֵלָיו יֵשׁוּעַ. אַל־תְּכַלְאוּ אֹתוֹ כִּי אִישׁ אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ נֶגְדֵּנוּ הוּא אִתָּנוּ׃ נא וַיְהִי בִּמְלֹאת יְמֵי הִלָּקְחוֹ וַיָּשֶׂם אֶת־פָּנָיו כַּחַלָּמִישׁ לַעֲלוֹת יְרוּשָׁלָיְמָה׃ נב וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים לְפָנָיו. וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־

וכגבהי שמים מארץ כן גבהו מחשבותיו ממחשבותיהם. (נ) **נגדינו:** קטיגור. **אתנו:** סניגור. **ימי הלקחו:** ר"ל העת אשר יעלה ויוקח מאתם השמימה והוא כנוי למיתתו. **וישם את פניו:** שם אותם חזקים כשמיר ולא ירא ולא יחת מפני כל הענויים והיסורים אשר עליו לסבול בירושלים. (נב) **שומרונים:** הם הכותיים. ולמען הודיעך איך יצאו משומרון עם עמקי ולעגי שפה כאלה, צריך שתדע ששומרון היתה עיר ואם במלכות ישראל אשר בנה אותה עמרי אבי אחאב על הר שקנו שומרון מבעליו שנקרא שומר וקרא עמרי את שם העיר ג"כ שומרון על שם שומר אדוני ההר ככתוב במלכים א' ט"ז: ואח"כ נקראה כל ארץ עשרת השבטים בשם הזה. ומן העיר ההיא יצאו כמה פורענות לישראל מאז, ובפרט אחר חרבן בית ראשון והלאה, כי כאשר עלה שלמנאסר מלך אשור שומרון וילכדה בשנה התשעית להושע ויגל ישראל אשורה, הושיב בעריהם ערב רב מן הגויים מכל ארבע כנפות הארץ ועל שלא יראו הגויים האלה את ה' בתחלת שבתם בארץ ההיא שלח הקב"ה בהם את **האריות** ויהיו הורגים בהם, ואח' כן הוליכו שמה אחד מן כהני ישראל להורות אותם משפטי י"י. ובכל זאת עושים להם גוי גוי אלהיו וינחום בבית הבמות בעריהם אשר ישבו שם. ויהיו הגויים האלה יראים את ה' וגם את הפסילים היו עובדים ואעפ"כ היו אומרים שהם בני האבות הקדושים ורצו להקרא בני יעקב, ובאמת היו רבים בהם מזרע ישראל אבל לא זרע אמת כי אם סורי גפן נכריה אשר מאסו בתורת ה' ובחרו ללכת בשרירות לבם. ויהי בבוא עזרא ונחמי' אחר גלות בבל להבדיל כל דבר טומאה ותועבה וכל נשי נכר, כדי להחזיר העטרה ליושנה ויבחרו השומרונים בטומאה יותר מהקדושה ולא הסירו את הנשים הנכריות ואשר הסירו השיבו אותן, ויחרימו כל ישראל את רבותם ואותם בדלו מתוך הקהל כמצות עזרא (בספרו סימן י') ויחר אף בני שומרון על הדבר הזה, ויבקשו לנקום בבני יהודה וירושלים, ויאספו אליהם כל אנשי בליעל מיהודה אשר בקשו לפרוק עול מעליהם, ויהיו מורת רוח לעזרא ולנחמיה בבנין חומות ירושלים ובית המקדש. ויועצו יחדיו ויתאמצו בכל כחם להתעולל כל עלילות ברשע כדי להשטין את בנין הבית. וה' הפיר עצתם וקלקל מחשבותם. והיו מנדין ומשמתין אותם עזרא ונחמיה בפני כל קהל ישראל בפני שלש מאות כהנים ושלש מאות ספרי קודש לבלתי יבואו בקהל ה' ולבלתי תת להם נחלה וחלק בתוך עם הקודש כדאיתא בתנחומא ובפרקי דר' אליעזר. וילכו השומרונים ויבנו גם המה להם היכל בהר גריזים להכעיס, ושנאו את היהודים בשנאה גמורה וגם היהודים פרשו את עצמן מחבורתם, וקראו אותם הראשונים כותים על שם אבותם שבאו מכותה

כְּפַר שֹׁמְרֹנִים לְהָכִין לוֹ׃ נג וְלֹא קִבְּלֻהוּ כִּי פָנָיו הָיוּ מֻעָדוֹת

וישבו בשומרון כל"א ויבא מלך אשור מבבל ומכותה וגו' וירשו את שומרון וישבו בעריהם (מלכים ב' י"ז כ"ד), ואומר אנשי כות עשו את נרגל (שם פסוק ל'). ועל כי עשו מעשי אבותיהם לאחר כך בימי עזרא וגם כמותם היהודים הסוררים אשר התחברו עמהם לכן נקראו על שם כותיים. א"כ נקראו בשם הזה לגנאי ע"ש מעשיהם המכוערים כי כות היא כמו כוש וכוש הוא בלשון עברי שם גנאי למי שמעשיו מכוערים כמו על דברי כוש בן ימיני (תהלים ז') עיין שם בפי' רש"י. להכין לו: דהיינו אכסניא ללון שם: כי אף ע"פ שנהגו היהודים פרישות מדברי הכותיים מ"מ בשעת הדחק לא חשו להו כדתנו תנן בהשוכר בתלמוד ירושלמי ארץ כותי' טהורה ומקוואותיה ומדורותיה ושביליה טהורים וכו' ולנו האורחים בעריהם לפי שאין שם משום טומאה. (נג) ולא קבלוהו וגו': הכלית שנאה היתה בין היהודים ובין הכותים, כי הכותים הרבו פשע להכעיס את ה' ואת עמו, בנו להם היכל בהר גריזים כתורת ההיכל אשר בירושלים וכהניהו, ויהי למוקש לבני יהודה כבית אל בימי ירבעם בן נבט, כי השבו את לב רבים מעמי הארצות אחריו, באמרם לא בירושלים בחר ה' להזכיר שמו שם, אלא בהר גריזים ושם צוה אלהים את הברכה, כפי מה שנאמר ונתת את הברכה בהר גריזים, וזייפו את תורת משה וכתבו בתורתם תקימו האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר גריזים תמורת מה שאמר משה דברים כ"ז פסוק ד' תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל. וכן עשו בכמה פסוקים לעזר למינותם. עיין [illegible] דף ל"ג ע"ב ובעבודה זרה ירושלמי פרק השוכר. ואע"פ שהשמיד הורקנוס את הכותי' מהרס והחריב את היכלם אחר מאתים שנה לבניתו, מ"מ שבו עוד אל קיאם לאחר זמן כנראה במסעות של ר' בנימין דף סמ"ך. והיה להם היכל גם במצרים והוא הנקרא בית חוניו על שם חניו בן שמעון הצדיק אשר בנה אותו אחר מות אביו כדאיתא בפרק בתרא דמנחות סמוך לסופו. ומפני השערורות האלה נהגו היהודים פרישות מכל דברי הכותים והיו תועבה בעיניהם כידוע, וחשבו אותם כמעט כגויים לכל דבר שבקדושה כדגרסינן בפרק קמא דשקלים ירושלמי, וכן היו ג"כ היהודים בעיניהם ולא נהגו אפי' דרך ארץ זה לזה בהכנסת אורחים וכיוצא בו, ובפרט היה לשומרונים לב רגז וכליון עינים ודאבון נפש על עולי לרגל לירושלים כי אמרו בהר גריזים יראה ה' ולא בירושלים כנ"ל: ומסייע לזה מה ששנינו בבראשית רבה בפרשת וישלח בפסוק ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה בית אל וגו' רבי ישמעאל בר ר' יוסי סליק לצלאה בירושלים עבר בהדין פלאטינוס והמה יתיה חד שמראי אמר רבי להיכן את אזל? אמר ליה למיסק למצלי בהדי ירושלים: אמר ליה ולא טב לך מצלי בהדי טורא בריכא ולא בההיא קלקלתא: אמר ליה אומר לכם למה אתם דומים? לכלב שהיה להוט אחר הנבלה כך אתם, לפי שאתם יודעים שע"ז טמונה תחתיה דכתיב ויטמן אותם יעקב לפיכך אתם להוטים אחריו. אמרין דין בעי מנסבה (פירוש מאחר שזה יודע שע"ז טמונה שם ודאי יקחנה) ונתיעצו עליו להרגו קם וערק בלילא.

יְרוּשָׁלָ֫מָה׃ נד וַיִּרְאוּ תַּלְמִידָיו יַעֲקֹב וְיוֹחָנָן וַיֹּאמְרוּ. אֲדֹנֵינוּ הַתַחְפֹּץ כִּי נֹאמַר וְתֵרֶד אֵשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם וְתֹאכַל אֹתָם כַּאֲשֶׁר גַּם אֵלִיָּהוּ עָשָׂה׃ נה וַיִּפֶן וַיִּגְעַר בָּם וַיֹּאמַר. אֵינְכֶם יוֹדְעִים רוּחַ מִי רוּחֲכֶם׃ נו כִּי לֹא בָא בֶן־הָאָדָם לְאַבֵּד כִּי אִם־לְהוֹשִׁיעַ נַפְשׁוֹת אֲנָשִׁים. וַיֵּלְכוּ אֶל־כְּפָר אַחֵר׃ נז וַיְהִי בְּלֶכְתָּם בַּדֶּרֶךְ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִישׁ אֶחָד. אֵלֵךְ אַחֲרֶיךָ אֲדֹנִי אֶל־אֲשֶׁר תֵּלֵךְ׃ נח וַיֹּאמֶר אֵלָיו יֵשׁוּעַ. הַשּׁוּעָלִים יֵשׁ לָהֶם חֹרִים וְעוֹף הַשָּׁמַיִם

וכה"ג איתא בפרשת נח בפסוק והמים גברו מאוד מאוד ר' יונתן סלק למצליה בירושלים עבר בהדין פלטאנים וחמתי חד שמריי אמר ליה להכין את אזיל! אמר ליה למסק למצלי בירושלים: אמר ליה לא טב לך למצלי בהדין טורא בריכא ולא בההוא ביתא קלקלתא? אמר ליה למה הוא בריך? אמר ליה דלא טף במוי דמבולא וכו' עיין שם. ומשום זה לא רצו גם להכניס את ישוע לפי שפניו היו ללכת ירושלימה כנאמר. (נד) אליהו עשה: לשני שרי החמישים ולחמישיהם מלכים ב' א'. (נה) אינכם יודעים וגו': רוח הוא כנוי למדות בני האדם כמ"ש קצר רוח, גבה רוח, ארך רוח, שפל רוח ונמשל ברוחו, וכיוצא בהם. וכן הוא אומר אז רפתה רוחם מעליו (שופטי' ח'). ונאמר גם רוח על מעלות בני אדם בחכמה ובדעת אלהים כמו רוח אלהים בו (בראשית מ"א) היתה עליו רוח ה' (דברי הימים ב' כ') איש אשר רוח בו (במדבר כ"ז). ופי' הכתוב לא ידעתם להבין ולהתבונן מי זה ואי זה הוא רוח המסיתה אתכם בדבר הזה, אתם חושבים שהיא רוח אלהים ודעת קדושים כבפנחס, ואליהו, ואלישע הואיל וכוונתכם ג"כ לקנא לשמי ולכבודי, אבל באמת אין זה כי אם רוחכם רוח קצרה וגבוה מפני הטעמים הבאים בפסוק נ"ו. ועיין גם בפירוש הראב"ע על הפסוק טוב כעס משחוק (קהלת ז'). (נו) בן האדם וגו' דעתו על עצמו וכבר העירותיך בהקדמה לספרי ברית החדשה על הלשון הזה ושם פירשתי באר היטב למה נקרא ישוע בן אדם. ורצונו בדברים האלה להוכיח אותם על פניהם שלא שאלוהו כהוגן ולתת טעם לתוכחתו והוא משני טעמים: הראשון מענין ביאתו לעולם הזה, כלומר הלא ידוע ידעתם שסבת ביאתי לעולם השפל, לא היא להתנהג עם הבריות ברוח בער וברוח משפט אלא כדי להתנהג עמהם ברוח חן וחסד, לפנים משורת הדין כדי להושיעם ע"ד ישראל נושע בה', ולהחיותם ע"פ התנאי שהתניתי עם הקב"ה על מנת שלא יאבד אדם אחד (עיין למעלה בסימן ה' ובילקוט חלק ב' שכ"ט): שנית אינו דומה מעשה אליהו לדבר הזה, כי שרי החמישים בהיות שידעו שאליהו הוא נביא אמת, עשו בזדון ובקשו לשלוח בו את ידם ולהביאו למלך עובד ע"ז, להיות טרף לשניו ובטלו רצון קונם מפני רצון מלך בשר ודם, משום הנאתן, אבל השומרונים האלה לא ידעו מי הוא זה ואי זה הוא הבא להתלונן אצלם והיו מעשי אבותיהם בידיהם לבלתי הכניס לבתיהן איש עברי, כדי לעשות להם מדה כנגד מדה א"כ שוגגים הם ולא מזידין ואין דין לענוש את השוגגים

קֵן לוֹ. וּבֶן־הָאָדָם אֵין לוֹ אָנָה יָנִיחַ אֶת־רֹאשׁוֹ׃ נט וַיֹּאמֶר אֶל־
אִישׁ אַחֵר. לֵךְ אַחֲרָי. וַיֹּאמֶר. אֲדֹנִי הַנִּיחָה־לִּי בָרִאשֹׁנָה לָלֶכֶת
וְלִקְבֹּר אֶת־אָבִי׃ ס וַיֹּאמֶר אֵלָיו יֵשׁוּעַ. הַנַּח לַמֵּתִים לִקְבֹּר אֶת־
מֵתֵיהֶם. וְאַתָּה לֵךְ וּקְרָא אֶת־מַלְכוּת הָאֱלֹהִים׃ סא וַיֹּאמֶר גַּם
אַחֵר. אֵלֵךְ אַחֲרֶיךָ אֲדֹנִי אַךְ הַנִּיחָה־לִּי בָרִאשֹׁנָה לְבָרֵךְ אֶת־
בְּנֵי בֵיתִי׃ סב וַיֹּאמֶר אֵלָיו יֵשׁוּעַ. אֵין אִישׁ שֹׁלֵחַ יָדוֹ לַחֲרֹשׁ
בְּמַחֲרֵשֶׁת וּמַבִּיט לְאָחוֹר אֲשֶׁר יִכּוֹן לְמַלְכוּת הָאֱלֹהִים׃

כמזידים. (נח) חורים: מחילות ומערות לכל יונים מחורב ולמחסה מזרם וממטר ולהחבא שם. ובן האדם: הטעם למה קרא ישוע את עצמו לפעמים בשם בן אדם תמצא בהקדמה ושם תראה מבואר שהשמות אינן מבטלים את העצם, א"כ אע"פ שנקרא ישוע בן אדם לא תבטל בזה עצמות אלהותו, א"כ ברוכים הם הנוצרים הבוטחים בה' ה"ה ה' צדקנו הוא מלך המשיח המדבר בצדקה ורב להושיע תשועת עולמים והיה ה' מבטחם. אין לו וגו': לפי שלא היה לב האיש הזה נכון, כי חשב כשאר העם בימים ההם שימלוך המשיח כמלך בשר ודם כאשר גם תלמידי ישוע טעו בתחילה בדבר הזה כנראה למעלה בפסוק מ"ו, ובגלל הדבר הזה אמר ללכת אחריו ולהיות תלמידו כדי שיהיה שר וגדל במלכותו בעולם הזה: ולא אמר ישוע שאין לו מקום להניח שמה את ראשו, רק בבחינת מדריגתו השפלה והיא ביאתו לעה"ז, כי לא בא להיות שר ומושל בכל, אלא כעבד נבזה וחדל אישים למען יצדיק לרבים ועוונתם הוא יסבול, אבל בבחינת מעלתו והיא עת עלותו השמימה ושבתו לימין ה' אחר ישית אויביו הדום לרגליו, לו הארץ ומלואה תבל ויושבי בה כל"א ולה יהיב שלטן ויקר ומלכו וכל עממיא אמיא ולשניא לה יפלחון שלטנה שלטן עלם די לא יעדה ומלכותיה די לא תתחבל (דניאל ז') והאומר ומשלו מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ (זכריה ט'): ועיין למעלה א', ל"ב ול"ג וגם ד' י"ב. ובזה תתבטל תפלות המינים על הדברים האלה באמרם זה המאמר סותר לאמונת הנוצרים שמאמינים שהוא (ישוע) אלקים. ואם היה הוא אלקים כדבריהם למה היה קורא את עצמו בן אדם וכו'? ולמה אמר שאין לו מקום והלא כל העולם שלו וגו'? כי הנך אתה רואה שלא ידעו ויבינו הפוקרים את תוכן המאמר הזה כי במחשך מעשיהם, וכל דברי הכתוב נכוחים למבין כדפרשנו. (ס) לקבור את מיתיהם: הוא ע"ד מה שאמרו החכמים הרשעים אף בחייהם קרויים מתים. (סא) לברך את בני ביתי וגו': כלומר אעשה צוואה להם ואלכה ברשותם כדרך שעשה אלישע בשעה שנמשח לנביא תחת אליהו אמר: אשקה נא לאבי ולאמי ואלכה אחריך (מלכים א' י"ט) ועיין שם בפירוש הרד"ק. (סב) מחרשת: הוא כלי שחורשין בו אראטרו"ם בלשון רומי. ומביט לאחור: כלומר מתעצל הוא ולא מתאזר חיל לזרז בעבודתו עבודת הקודש בברית החדשה וכן הכל בדרך משל. יכון: פירוש יהיה הגון וראוי, ובדברי חכמים המתחיל במצוה אומרים לו גמור.

י א וְאַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הִפְקִיד הָאָדוֹן עוֹד שִׁבְעִים אֲחֵרִים
וַיִּשְׁלַח אֹתָם שְׁנַיִם שְׁנַיִם לְפָנָיו אֶל־כָּל־עִיר וּמָקוֹם אֲשֶׁר
יָבוֹא שָׁמָּה׃ ב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. הַקָּצִיר רַב וְהַפֹּעֲלִים מְעַטִּים.
לָכֵן הַעְתִּירוּ לַאֲדוֹן הַקָּצִיר לִשְׁלֹחַ פֹּעֲלִים לִקְצִירוֹ׃ ג לְכוּ. הִנְנִי
שֹׁלֵחַ אֶתְכֶם כִּכְבָשִׂים בְּתוֹךְ זְאֵבִים׃ ד אַל־תִּשְׂאוּ צְרוֹר וְיַלְקוּט
וּנְעָלִים. וְאַל־תְּבָרְכוּ אִישׁ בַּדָּרֶךְ׃ ה וּלְכָל־בַּיִת אֲשֶׁר תָּבֹאוּ בוֹ
אִמְרוּ בָרִאשֹׁנָה. שָׁלוֹם לַבַּיִת הַזֶּה׃ ו וְאִם יִהְיֶה־שָּׁם בֶּן־שָׁלוֹם
יָנוּחַ עָלָיו שְׁלֹמְכֶם. וְאִם לֹא עֲלֵיכֶם יָשׁוּב׃ ז וּבַבַּיִת הַהוּא שְׁבוּ
וְאִכְלוּ וּשְׁתוּ אֶת־הַנִּמְצָא תַּחַת יֶדְכֶם. כִּי זָכָה הַפֹּעֵל לִשְׂכָרוֹ.
אַל־תַּעְתִּיקוּ מִבַּיִת לְבָיִת׃ ח וּבְכָל־עִיר אֲשֶׁר תָּבֹאוּ בָהּ וִיקַבְּלוּ
אֶתְכֶם אִכְלוּ אֶת־אֲשֶׁר יוּשַׂם לִפְנֵיכֶם׃ ט וּרְפְאוּ אֶת־הַחוֹלִים
אֲשֶׁר בָּהּ וְאִמְרוּ אֲלֵיהֶם. קָרְבָה אֲלֵיכֶם מַלְכוּת הָאֱלֹהִים׃
י וּבְכָל־עִיר אֲשֶׁר תָּבֹאוּ בָהּ וְלֹא יְקַבְּלוּ אֶתְכֶם צְאוּ אֶל־
רְחֹבֹתֶיהָ וְאִמְרוּ׃ יא גַּם אֶת־עֲפַר עִירְכֶם הַדֹּבֵק בָּנוּ נִנְעַר
עֲלֵיכֶם. אַךְ זֹאת דְּעוּ כִּי קָרְבָה אֲלֵיכֶם מַלְכוּת הָאֱלֹהִים׃
יב וַאֲנִי אֹמֵר לָכֶם כִּי בַּיּוֹם הַהוּא יֵקַל לִסְדוֹם מִן לָעִיר הַהִיא׃
יג אוֹי לָךְ כּוֹרָזִין. אוֹי לָךְ בֵּית־צַיְדָה. כִּי אִם־בְּצוֹר וּבְצִידוֹן
תֵּעָשֶׂינָה הַגְּבוּרוֹת אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ בָכֶן כְּבָר שָׁבוּ וְיָשְׁבוּ בְשַׂק

י (א) ואחרי הדברים האלה: אחר שעלה ישוע מכפר נחום לירושלים ועודנו בגבול בני שומרון. עוד: ר"ל חוץ מן שנים עשר תלמידיו ושלוחיו הנזכרים למעלה בסימן ד' פסוק י"ג שלא נכללו בחשבון הזה כי להם עוד מעלה יתירה מאלה. שבעים: השנים עשר הם למספר י"ב שבטי ישראל, והשבעים כנגד השבעים זקנים כמ"ש אספה לי שבעים איש מזקני ישראל (במדבר י"א). (ב) הקציר רב וגו': הכל בדרך משל כאומרם באבות היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק וכו' עיין שם. אדון הקציר: הוא הקב"ה הנקרא שם באבות בעל הבית. (ד) אל תברכו: דהיינו בהשתחויה בכריעה בחיבוק ונשיקה כפי דרך המדינה ובזה יתעכבו יותר מדאי. (ו) בן שלום: פי' איש הראוי לברכה ולשלום. (ח) אשר יושם לפניכם: אע"פ שישימו לפניכם רק לחם ומים. (יא) את העפר וגו': פירשנוהו למעלה בסימן שלפניו פסוק ה' עיין עליו. (יב) לסדום: פי' גזר דין של אנשי סדום ועמורה לא יהיה כל כך קשה ביום הדין כגזר דין של אנשי העיר ההיא אשר לא קבלו אתכם ולא שמעו לדבריכם כי לא יהיה להם פתחון פה. כורזין: עיר בגליל

ואפר: יד ולצור ולצידון יקל ביום המשפט מלכן: טו ואת
כפר נחום אשר עד השמים רוממת אל-שאול תורדי:
טז השמע אליכם אלי שמע, והמאס בכם בי מאס, והמאס
בי מאס בשלחי: יז וישבו השבעים בשמחה לאמר, אדני
גם השדים נכנעים תחתינו בשמך: יח ויאמר אליהם, ראיתי
את-השטן כברק נפל מן השמים: יט הנני נתן לכם השלטן
לרמוס נחשים ועקרבים ועל-כל-גבורת האויב, ולא ירע לכם
דבר: כ אבל בזאת אל-תשמחו שהרוחות נכנעים תחתיכם
כי אם-שמחו על אשר שמותיכם נכתבו בשמים: כא בשעה
ההיא התעלס ישוע ברוח ויאמר, אודך אבי אדון השמים
והארץ כי הסתרת את-אלה מחכמים ונבנים וגלית אתם
לעוללים, אכן אבי, כי כן רצון לפניך: כב כל נתן לי מאבי,
ואין ידע מי הוא הבן זולתי האב ומי הוא האב זולתי הבן

סמוך לבית לידה. (יט) כפר נחום: עיין למעלה בסימן ז'. לרמוס נחשים: או כמשמעו ע"ד מה שכתוב בתהלים צ"א על שחל ופתן תדרוך תרמוס כפיר ותנין לקיים מה שנאמר בישעיה י"א ושעשע יונק על חור פתן ועל מאורת צפעוני גמול ידו הדה, ויונקים הם תלמידי ישוע ע"פ הפסוק כ"א הבא, כאשר מצינו בספר מעשי השלוחים בסימן כ"ח שהיה עקרב כרוך ביד פאול המכונה פוילוס ולא נזק. או נחש הוא כנוי במקרא למלשינים והולכי רכיל כענין שננו לשונם כמו נחש (תהלים ק"מ ד') חמת למו כדמות חמת נחש (שם נ"ח). והטעם לפי שבעל הלשון מכה וממית את חברו בשתיקה בלי הרמת קול ע"ד אשר ישוך הנחש בלי לחש ואין יתרון לבעל הלשון (קהלת י' י"א) ועיין על הפסוק הזה במפרשים. ולפי זה פירוש הכתוב שלא ייראו השלוחים מן המלשינים והולכי רכיל אשר ילשינו אותם אל מלכי אומות העולם ויטפלו עליהם שקר ויבקשו להכותם בלשונם, כי ינצחו את כל המלשינים בעזרתו אשר ישוף ראש הנחש הקדמוני ויהלום גם כח הכח שלה אשר זוהמתו בפיהם ולא יזיקו אותם, ואפשר שמדבר הכתוב כנגד הסופרים והפרושים כי המה המשילו את עצמן לנחשים ועקרבים כד"א שם באבות פרק שני שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף וגו': וכן אמרו בפרק שני דיומא כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח. (כ) נכתבו בשמים: בספר זכרון לפני ה' כלשון ימלט כל עמך הנמצא כתוב בספר (דניאל י"ב) וכמוהו ועל ספרך כולם יכתבו (תהלים קל"ט) ואם אין מחני נא מספרך (שמות ל"ב). (כא) לעוללים: ענינו על התלמידים שהלכו אחריו בתום לבם כעוללים ויונקים: (כב) כל. כל העולם כולו וכל אשר בו: (כה) וינסהו. לפי

ואשר יחפץ הבן לגלות לו: כג ויפן אל-התלמידים ויאמר
אליהם לבדם, אשרי העינים הראות את-אשר אתם ראים
כד כי אני אמר לכם כי נביאים ומלכים רבים אוו לראות
את-אשר אתם ראים ולא ראו, ולשמע את-אשר אתם
שמעים ולא שמעו: כה והנה חכם אחד קם וינסהו לאמר,
מורה מה אעשה לרשת חיי עולמים: כו ויאמר אליו, מה-
כתוב בתורה איך קראת: כז ויען ויאמר, ואהבת את יהוה
אלהיך בכל-לבבך ובכל-נפשך ובכל-מאדך ובכל-בינתך,
ולרעך כמוך: כח ויאמר אליו, טוב ענית, זאת עשה ותחיה:
כט ויואל להצטדק ויאמר אל-ישוע, ומי הוא רעי: ל ויען
ישוע ויאמר, איש אחד ירד מירושלם לירחו ויפל בידי
פריצים ויפשיטהו ויכהו וילכו ויניחהו כמת: לא ויֵרד כהן
אחד לתמו בדרך ההוא, וירא אתו ויעבר מעליו: לב וגם לוי
אחד בהמצאו במקום ההוא בא וירא ויעבר מעליו: לג אך
שומרוני אחד במסעו בא שמה וירא אתו ויכמרו רחמיו:
לד ויגש אליו ויחבש את-פצעיו ויצק עליהם שמן ויין וירכיבהו
על-בהמתו ויביאהו אל-המלון והשגיח אליו: לה ויהי ממחרת
בצאתו ויוצא שני דנרים ויתן לבעל המלון ויאמר אליו,
השגיחה אליו וכל-אשר תוסיף להוציא אני בשובי אשלם
לך: לו ועתה את-מי משלשת אלה תחשב לרעה לאיש
אשר נפל בידי הפריצים: לז ויאמר, את-זה אשר עשה עמו
חסד, ויאמר אליו ישוע, לך ועשה גם אתה כמוהו: לח ויהי
בנסעם ויבא אל-כפר אחד, ואשה אחת ושמה מרתה קבלה

ששמע שגם ישוע לימד ודרש תחיית המתים וחיי עולם הבא חשב בדעתו שהוא מורה דרך אחר לבא שמה מאשר נרמז בתורה, לפיכך עלתה במחשבתו לנסותו ולשמוע אם מסכימים דברי ישוע עם דברי משה בענין חיי עה"ב ומה היא כוונתו בעקר הזה. (כו) איך קראת: בקריאת שמע אשר אתה קורא פעמיים בכל יום. (כח) עשה ותחיה: כלומר אם תעשה זאת תנחל חיי עולם הבא. (לג) שומרוני: הוא כותי עיין מה שאמרנו בסימן שלפניו פסוק נ"ה נ"ג. (לח) מרתה: אפשר שמרתא בת ביתוס עשירתא דירושלם הנזכרת בגיטין

אתו אל־ביתה: לט ולה אחות הנקראת מרים והיא ישבת
לרגלי ישוע ושמעת את־דברו: מ ותפעם רוח מרתה מרב
שרות. ותגש אליו ותאמר. אדני הלא תשית לבך על אשר
עזבתני אחותי לבדי לשרת. אמור נא אליה שתעזור לי:
מא ויען ישוע ויאמר אליה. מרתה מרתה דאגת וחרדת את
על דברים רבים: מב ואין צריך אף לדבר אחד ומרים בחרה
בחלק הטוב אשר לא יקח ממנה:
יא א ויהי בהיותו מתפלל במקום אחד וכאשר כלה ויאמר
אליו אחד מתלמידיו. אדני למדנו להתפלל כאשר גם
יוחנן למד את־תלמידיו: ב ויאמר אליהם. בהתפללכם אמרו.
אבינו שבשמים יתקדש שמך. תבא מלכותך. יהי רצונך

משפחתה היתה. (מ) **מרוב שרות**: פי' הטריחה את עצמה לעשות שירות הרבה לישוע בצרכי הגוף וסברה שחשוב ת"ח כזה יותר מלימודו. **תשית לבך**: כלומר רבי האין אתה חושש לדבר כזה שאני מטריחה ומצערה את עצמי לכבודיך ואחותי לא עשתה דבר. (מא) **וחרדת**: פי' יגעת את עצמך בשבילי כל כך והוא כמו שאמר אלישע אל שונמית חרדת אלינו את כל החרדה הזאת (מלכים ב' סימן ד'). (מב) **דבר אחד**: כלומר הרבה ענינים הם בעולם הזה אשר הבריות רודפים אחריהם ויגעו בם ובכולם אין חפץ ותועלה רק בענין אחד והוא האוצר האמיתי לבא להיות ע"הב וראוי הוא שיאחוז כל אדם חיל, וישתדל בכל עוז כדי למלאת דבר חפץ כזה: וכן אמר דוד **אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי ולחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו** (תהילים כ"ז).

יא (א) **למדנו להתפלל**: תפלה קצרה למצלי בתר צלותא כדרך החכמים כדגרסינן בהיה קורא דף ט"ז ע"ב ודף י"ז ע"א רבי אלכסנדרי בתר דמצלי אמר הכי: רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה וכו'. או לצלות במקום התפלה בכל עת ושעה כי טוב מעט תחנונים בכוונה מהרבה שלא בכוונה. **כאשר לימד גם יוחנן**: כמנהג החכמים הראשונים ועיין בתפלת השחר דף כ"ע. (ב) **אבינו**: הקב"ה נקרא אב לא לבד משום שהוא אב לכולנו שבראנו לכבודו כאשר נאמר **ואתה ה' אבינו אתה אנחנו החומר ואתה יוצרנו ומעשה ידיך כלנו** (ישעיה ס"ד) אלא ג"כ משום רוב חסדיו ורחמיו **כי אתה אבינו** כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו כי אתה ה' **אבינו** גואלנו מעולם שמך (שם ס"ג) ובפרט משום חסדיו ורחמיו כביכול על יראיו שנאמר **כרחם אב על בנים** רחם ה' על יראיו (תהילים ק"ג). **שבשמים**: ע"ד אתה הוא אלהים **בשמים** (ד"ה ב' סימן כ') וכן אמר דוד ה' **בשמים** כסאו (תהילים י"א) ואלהינו **בשמים** (שם ק"ג) היושב

כבשמים כבארץ: ג תן לנו דבר יום ביומו לחם חקנו: ד וסלח
לנו את־חטאתינו כי גם אנחנו סלחים לכל־חיבינו. ואל
תביאנו לידי נסיון כי אם־הצילנו מן הרע: ה ויאמר אליהם.
מי בכם אשר לו רע ובא אליו בחצות הלילה ואמר אליו.
רעי הלוני שלש ככרות לחם: ו כי בא אלי רעי מדרך
ומאומה אין לי לשום לפניו: ז והוא מבית יענה ויאמר. אל־
תלאני. הדלת כבר סגורה וילדי עמי במטה. לא אוכל לקום
ולתת לך: ח אני אמר לכם. גם אם לא יקום ויתן לו באשר
הוא רעהו אך מפני הפצרתו יקום ויתן לו כל אשר־יחסר:
ט ואני אמר לכם. שאלו וינתן לכם. בקשו ותמצאו. דפקו
ויפתח לכם: י כי כל־השאל יקח. והמבקש ימצא. והדפק
יפתח לו: יא כי מי בכם האב אשר בנו ישאל ממנו לחם
ויתן לו אבן. ואם ישאל דג התחת דג יתן לו נחש: יב או אם
ישאל ביצה היתן לו עקרב: יג לכן אם אתם הרעים ידעים
לתת מתנות טובות לבניכם אף כי־האב אשר בשמים יתן
את־רוח הקדש לשאליו: יד ויגרש שד אחד והוא אלם.
ויהי כאשר יצא השד וידבר האלם ויתמהו ההמונים: טו ואנשים
מהם אמרו. בבעל זבוב שר השדים גרש הוא את־השדים:

בשמים (שם קכ"ג), כי באמת אף השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו. **תבוא מלכותך**: מלכות שמים ע"ש והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד (זכריה י"ד), **יהי רצונך וגו'**: מכוון שיהיה ה' למלך על כל הארץ ובכל מקומות ממשלתו אז תמלא כל הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים ויהיו כלם גבורי כח לשמוע בקול דבריו לעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם. (ג) **לחם חקינו**: וכן התפלל שלמה הטריפני לחם חקי (משלי ל'). (ד) **לכל חיבינו**: הם העולבים והחומסים אותנו. (ח) **הפצרתו**: על שהפציר בו לנצחו ודפק על ביתו בלילה בעת המנוחה. (ט) **שאלו**: פי' יבקשו בענוה ובתחנונים כעני השואל מתנה על הפתח ומלמד שיעשה אדם את תפלתו רחמים ותחנוני' ולא יפסיק מיד אם לא נענה בתפלתו פעם אחד, אלא יחזור ויתחיל ויפציר תמיד כאביון המבקש דבר מה. (יג) **אתם הרעים**: ע"ש הפסוק כי יצר לב האדם רע מנעוריו. (טו) **בבעל זבוב**: הוא שם אלהי עקרון (מלכים ב' סי' א') והוא גם אלהי כל הגוים היה, רק שהגויים במדינותם שינו את שמו וקראו אותו עם כלשונו. **שר השדים**: הגויים חשבו שגם בתוך השדים מנהיג

טז ואחרים נסו אתו וישאלו ממנו אות מן־השמים: יז והוא ידע את־מחשבתיהם ויאמר אליהם, כל־ממלכות הנחלקה על־נפשה תחרב ובית הנחלק על בית יפל: יח ואם השטן נחלק על־עצמו איך תקום מלכותו, ותאמרו כי בבעל זבוב אני גרש את־השדים: יט ואם אני בבעל־זבוב גרש את־השדים בניכם במי יגרשו, על־כן המה יהיו שפטיכם: כ ואם באצבע אלהים אני גרש את־השדים אל־נכון באה אליכם מלכות האלהים: כא אם גבור חלוץ ישמר את־היכלו בשלום יהיה קנינו: כב ואם הגבור ממנו יבא עליו ויכל לו ישא ממנו את־כל־נשקו אשר בטח בו ויחלק את־שללו: כג אשר איננו אתי כנגדי, ואשר איננו מאסף אתי מפזר: כד בצאת רוח הטמאה מאדם תעבור בציות לבקש מנוחה, ולא תמצאנה ואמרה, אשובה אל־ביתי אשר יצאתי משם: כה ובבאה

וקלין כבתוך בני אדם. ולא אמרו אודות ישוע כדברים האלה אשר אין להם שחר, אלא כדי להקטין את האותות והמופתים אשר נעשו בידו, שלא יאמינו ההמונים שהוא מושל על השדים בכח הקדושה רק בשם הטומאה. (יז) כל ממלכות וגו': כוונתו בזה להוכיח לצריו תרמית פיהם על פניהם מדרך העולם. ולהודיע בזה שאי אפשר לשלוט על השדים ולהוציאם בכח הטומאה ר"ל בכח הראש שבהם, אלא שהוא מוציאם בכח הקדושה ביד אדוני האדונים מלך מלכי המלכים הקב"ה. (יט) בניכם במי יגרשו: שהיו בתוכם בעלי שם והוציאו ג"כ רוחות הטומאה ר"ל ואם הם מוציאים אותם בבעל זבוב למה תלשינו אותי ותפלתם עלי שקר הנם. (כא) אם גבור וגו': דעתו בזה להודיעם אמתת אותותיו ר"ל לפי שהוא כובש ומנצח את השטן ומביא את מלכות אלהים צריך שיהא גבור וחזק ממנו א"כ הוא הוא זה אשר יחליש כח השטן ואשר יעביר את רוח הטומאה מן הארץ ואשר ימחה דמעה מעל כל פנים דמעת העשוקים מן יצר הרע ויביא צדק עולמים. (כג) אינני אתי: הולך בעקבי ועושה כמעשי, כי מגמתי להדריך את הבריות בדרך התשובה ובדרך החיים. ומגמת השטן היא להשטין את בני האדם בזה להטותם ממנו א"כ איך אפשר שאני והוא באגודה אחת יהיו. (כה) מטאטא: מן וטאטאתיה במטאטא (ישעיה י"ד) ופירושו נקוי וטהרה כמו שמכבדין את הבית. ואמרו שם בר"ה שלא ידעו הרבנן מאי וטאטאתיה? עד דשמעוה לאמתיה דרבי דקאמרה להדיא אחתא שקלי טאטאתך וטאטאי ביתא. מטאטא הוא בלשון תורה יעים (שמות ל"ח ח') ובלשון חכמים נקרא מכבד ומכבדת לפי שמכבדין בו את הבית. ומפואר: כמו לפאר את בית ה' (עזרא ו'), ורצונו בזה להגיד אע"פ שהוא יצליח וינצח את

תמצא אתו מטאטא ומפאר: כו אז תלך ותקח שבע רוחות אחרות רעות ממנה ותבאנה ותשבנה שם. והיתה אחרית האיש ההוא רעה מראשיתו: כז ויהי בדברו את־אלה ותשא אשה אחת את־קולה מתוך ההמון ותאמר אליו. אשרי הבטן אשר נשאך והשדים אשר ינקת מהם: כח ויאמר. אף כי אשרי השמעים את־דבר אלהים ושמרים אתו: כט ובהקבץ ההמונים יחדו ויחל לדבר. הדור הזה רע הוא. אות יבקש ואות לא ינתן לו זולתי אות יונה הנביא: ל כי כאשר היה יונה לאות לאנשי נינוה כן יהיה גם בן־האדם לדור הזה: לא מלכת תימן תקום במשפט עם אנשי הדור הזה ותרשיעם. כי באה מקצות הארץ לשמע את־חכמת שלמה. והנה פה רב משלמה: לב אנשי נינוה יקמו במשפט עם הדור הזה וירשיעהו. כי שבו בקריאת יונה, והנה פה רב מיונה: לג ואין מדליק נר ומשים אתו במסתר או מתחת לאיפה כי אם־על המנורה למען יראו הבאים את־האור: לד נר הגו הוא העין. לכן אם עינך תמימה כל־גופך יהיה מלא אור. ואם רעה היא כל־גופך יחשך: לה לכן השמר־לך פן־האור אשר בך יהיה חשך: לו ואם כל־גופך מלא אור ואין בו חלק אשר יהיה כלו מלא אור כאם הנר בנגהו יאיר לך: לז עודנו מדבר ופרוש אחד שאל אתו אשר יאכל אתו ויבא ויסב: לח וירא הפרוש ויתמה על כי לא רחץ בראשנה קודם הסעודה: לט ויאמר

השטן מ"מ לא יוכלו מבוא אל אנשי עקשי וכבדי לב המאנים להאמין בישוע ולשמוע בקול תורתו, אלא מדברים עוד עליו דברי בזיון וקלס ומתכוונים למרוד בו. (כז) אשרי הבטן: כיוצא בזה אמרו על רבי יהושע בן חנניה אשרי יולדתו. (ל) לאנשי נינוה: בלי ספק סיפר יונה הנביא בקריאתו אשר קרא בנינוה ג"כ את כל הקורות שקרוהו בבליעת הדג והקיאוהו אחרי היותו במעיו ג' ימים וג' לילות והאותות כאלה באו עד לבם ושמעו לדברי קריאתו. יהיה גם בן האדם וגו' ר"ל כשם שהיה יונה ג' ימים במעי הדג לאות לאנשי נינוה שהאמינו בדבריו, כך יהיה הוא ישוע בעצמו אות ומופת כזה, דהיינו שימות ויקבר ויתעכב שמה ג' ימים רצופים ואח"כ יחיה ויקום. (לח) לא רחץ: אמר המעתיק הואיל דעסקינן כאן בנטילת ידים אמרתי בלבי עת לעשות לה'

לבאר ולברר את הדבר הזה לתת לחכם דעת. בראשון צריך שתדע שלא צוה ה' על נטילת ידים אלא היא רק מצוה דרבנן. ואע"פ דסבר ר' אליעזר בן ערך בפרק כל הבשר דף ק"ו ע"א שסמכו החכמים לנטילת ידים מן התורה על פסוק **כל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים** (ויקרא ט"ו) ובסוף אלו דברים הנה להו מקרא **והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה'** (שם כ') ודרים והתקדשתם אלו **מים ראשונים** והייתם קדושים אלו **מים אחרונים** כי קדוש זה זה שמן וכו', בכל זאת מי לא יחזה שהאסמכתא הראשונה היא סמיכה לנטילת ידים כמשענת קנה הרצוץ, והשניה אין בה ממש כלל. והרי להון מרא שגילו פנים בתורה שלא כהלכה. והרי אפילו תינוקות של בית רבן יודעים שקרא **כל אשר יגע בו הזב** מיירי בזב שפסק זובו ומחוסר טבילה הוא כפירש"י שם בפסוק עיין עליו. וכן מוכח בהדיא שם בגמרא וז"ל א"ל רבא לרב נחמן מאי משמע דכתיב **וידיו לא שטף במים** הא שטף טהור הוא (מנגיעתו בזב בתמיה) הא טבילה בעי? ומשני אלא הכי קאמר ואחר שלא שטף טמא (פי' בקונטרס הנוגע בזב) ומי שאינו שוטף את ידיו שניהם טמאים. והפסוק והתקדשתם פשיטא לא קאי על נטילת ידים. ואם אמת הסיה שהכתוב הזה הוא סמך למים הראשונים והאחרונים יתחייב שתהא גם ראיה לשמן, שהיו סכין בו את הידים לאחר הסעודה להעביר את הזוהמא משום דדרים והייתם קדושים אלו שמן. ולא נמצא בכל מצות החכמים ששמן הוא מצוה או חובה. ועיין בתוספות חולין דף ק"ה ע"א גבי הא דאמר רב אידי בר אבין מים ראשונים מצוה וכו', א"כ הואיל ואין להם לרבנן על מה שיסמכו בתורה בראי' גמורה, מוכח מכאן שהוא רק מצות החכמים. ומסייע לזה מה ששנינו בפרק קמא דשבת ירושלמי דף ג' ע"ד הלל ושמאי גזרו על טהרת הידים וכו'. וכן משמע בפרק כל הבשר דף ק"ו ע"א אמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן נטילת ידים לחולין מפני סרך תרומה ועוד משום מצוה. מאי מצוה? אמר אביי מצוה לשמוע דברי חכמים (פי' רש"י שתקנוה). ולזה הודה ג"כ הרמב"ם בריש פרק בתרא דהלכות מקוואות וז"ל כבר ביארנו שנטילת ידים וטבילתן מדברי סופרים ע"כ. א"כ לא שייך להסמיך ברכה שנטילה אל **השם** ולברך בא"י אמ"ה אשר **קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים** לפי שהיא ברכה שקר כי לא צוה השם עליה כנזכר. והרגיש הפסל הגדול בדבר הזה. וכתב בפרק שישי מהלכות ברכות דאע"פ שהיא מצות חכמים מ"מ שייך להסמיך הברכה אל ה' מפני שנצטוינו מן התורה לשמוע בקולם ובמצותן כמצות ה' שנאמר (דברים י"ז פסוק י"א) על פי התורה אשר יורוך. והנה זאת שגגה שיצאה מלפני השליט הזה. כי לא נצטוינו לשמוע אפילו בתורת הכהנים והשופטים אלא בכל היכי שהם יכולין להביא ראיה ברורה לדבריהם מדברי ה' שנכתבו ע"י משה והנביאים לא כן בדבר שאין להם על מה שיסמכו בתורת ה', כאמר **לא תאבה להם ולא תשמע להם**: וכן משמע שם בפסוק על פי התורה וכו', כי לא מדבר הכתוב רק בהעלמת דבר בדיני ממון ודיני נפשות מן בית דין הקטן שבעירות קטנות, שאינן בקיאים כל כך בכל המצוה והחוקים שנמסרו ע"פ הגבורה ורשומים בכתב יושר ואמת. א"כ ענין הכתוב **על פי התורה** שב אל תורת ה' ולא אל תורת החכמים והשופטים אשר

יאמרו מלבן בלתי להביא ראיה עליהם מדברי ה'. והוא כאלו נאמר על פי התורה אשר יורוך על פי תורת ה' ועל פי הדברים אשר יגידו לך ע"פ דברי ה' לא תסור וגו' אבל להוסיף ולגרוע או להקדים דבר אפילו לנביא אסור וזה דבר שהעירותיך עליו בהקדמה בענין מצות דרבנן. **שנית** להודיעך קושט ואמת בענין הזה תדע שלא התקינו הראשונים טהרת הידים אלא משום נקיות בעלמא. וכן משמע בתוספות בפרק כל הבשר דף ק"ו ע"א גבי מאמר דרב אידי בר אבין דאמר נטילת ידים לחולין מפני סרך תרומה ועוד משום מצוה. מאי מצוה? אמר אביי מצוה לשמוע דברי חכמים וכו'. ופריך שם בעל התוספות וא"ת הלא משום סרך תרומה תקנוה וא"כ מאי ועוד? וי"ל התקינו משום נקיות ע"כ. ומוכח ג"כ ממה דאיתא שם ע"ב דאמר רב נוטל אדם את שתי ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום כולו (פירוש בקונטרס ומתנה לאכילה ובלבד שיזהר מלטנפם ומלטמאם): והלכה כרב כדמסיק דף ק"ז ע"א. וכן דעת הרמב"ם בפרק ששי מהלכות ברכות. והוא קל וחומר ממים אחרונים שהרי לכולי עלמא מים אחרונים חמורים ממים ראשונים לכל דבר כדתנן בפרק שני דחלה ירושלמי וז"ל המים שלפני המזון רשות ושל אחר המזון חובה וכו'. וכהנה בחולין דף ק"ה ע"א אמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן מים ראשונים מצוה ואחרונים חובה: (פי' רש"י חובה עדיפי ממצוה) והקשו שם מיתבי מים ראשוני' ואחרונים חובה אמצעים רשות ומשני מצוה לגבי רשות חובה קרי ליה. (פירש אע"פ שאינן אלא מצוה חשובות הן אצל רשות להקרות חובה), וכן אמרו במסכת אחרונה בפרק קמא דעירובין גבי מתני' היוצאת למלחמת רשות שפטורין מרחיצת הידים. ופירשו בגמרא לא שנו אלא מים ראשונים אבל מים אחרונים חובה. והכן התם אמר רב חייא בר אשי מפני מה אמרו מים אחרונים חובה מפני שמלח סדומית יש שמסמאת את העינים: (פירוש רש"י הואיל ואמרו החכמים על כל אכילתך אכול מלח וכיון דנגע במלח כי הדר יהיב ידיו אעינים מסמי להו ולפיכך תקנו מים אחרונים): משמע מכאן שטהרת הידים היא רק משום נקיות או משום סכנה, א"כ אי אפשר לומר שהיא חובה אלא רשות בעלמא בעי מוטלין בעי לא נטלן, בפרט במקום שאין שם סכנה לסמא את העינים כדאיתא התם בתוספות בד"ה מים אחרונים חובה וז"ל עכשיו לא נהגו במים אחרונים דאין מלח סדומית מצוי בינינו. א"כ לפי שאין אנו רגילין לטבל אצבעותינו במלח אחר אכילה ע"כ. והשתא דמים אחרונים הם רשות ולא נהגו במקום שאין לניחוש משום מלח המסמאת את העינים, מים ראשונים שאינם אלא משום נקיות בלבד והם בלאו הכי רשות כדביארנו למעלה (בירושלמי דחלה וחולין ועירובין) לא כל שכן שאין ראוי להקפיד ולדקדק עליהם? דו"ק. ואם הראשונים כבני אדם המשכילים באמרי פיהם, ודברי פי חכם חן בענין טהרת הידים כי כמה סגולות טובות באות לו לגוף ע"י נטילת שחרית וערבית, כדאמר ר' מונא משום ר' יהודה בשמונה פרקים ק"ח ע"ב טובה טיפה צונן שחרית ורחיצת ידים ורגלים ערבית מכל קילורין שבעולם. וגם קודם הסעודה ולאחריה. והיא גם פעולה גדולה לנפש הואיל ונקיות מביאה לידי טהרה, וטהרה מביאה לידי קדושה כידוע לחכמי חן. והאחרונים הם זולתי בוערים מאיש ולא בינת אדם להם, כי לא למדו חכמה חכמת אלהים ואדם, ודעת הראשונים

אשר שפתם ברור מללו כדבארנו לא ידעו, ויבערו ויכסלו יחדיו בענין הזה ואין קץ לדבריהם דברי רוח ושקר דברי נרגן והוללות, הלא הם דברי הבל מה דדרש רב עוירא משמיה דרב אסי בפרק קמא דסוטה, כל האוכל לחם בלא נטילת ידים כאלו בא על אשה זונה שנאמר (משלי ו' כ"ו) **בעד אשה זונה עד ככר לחם**. כי הנה כוונת שלמה המלך ע"ה בפסוק הזה היא להזהיר כל אדם מלדבק באשה זונה כי בעבורה יאבד ממונו כמ"ש (שם כ"ט ג') ורועה זונות **יאבד הון** וסופו יהיה שצריך לשאול מן הבריות ככר לחם וזו היא בעד אשה זונה עד ככר להם, כלומר בעבור אשה זונה ימוך והמוט ידו עד שיבא לשאול ככר לחם, ועיין שם בפירוש הרא"בע והרלב"ג. וגזירה שוה שהתורה נדרשת בה לא גזרינן כי היא מדה רעה ומקולקלת כאשר הוכחתי בהקדמה. ודברי רוח ושקר הם מה דאמר התם ר' זריקא כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם לפי שלא שייך כרת אלא במצות דאורייתא. וכבר הוכחתי למעלה שלא צוה ה' על נטילת ידים ולא עלתה אף לדעת הראשונים לעשותה חובה אלא רשות בעלמא. ומי יוכל לסבול דברי נרגן והוללות הלא הם מחלוקות הפוסקים בהעושה צרכיו ורוצה לאכול כיצד יעשה עם ברכות אשר יצר ועל נטילת ידים הלא כל דבריהם הבל הוא. ומה מאד משתבשים האומרים שנטילת ידים היא משום **שבתא** שהוא לדעתם רוח רעה ששורה על הידים שלא נטלו ומזיק לו לאדם אם לא נטל את ידיו כדגרסינן בסדר תענית אלו דף כ' ע"ב וביום הכפורים ע"ז ע"ב ובכל הבשר ק"ז ע"ב. ובשמנה שרצים אמר ר' מונא משום ר' יהודה יד לעין תיקצץ (פי' בקונטרס יד לעין שחרית קודם שיטול ידיו נוח לו שתקצץ שרוח רעה שורה על היד ומסמתו (יד לחוטם תקצץ יד לפה תקצץ וכו' (נ"ב מהאי טעמא כפירוש רש"י): ואמרו שם בדף ק"ט ע"א בת חורין היא זו ומקפדת עד כי ירחוץ ידיו ג' פעמים: (פירוש רש"י בת חורין היא הרוח השורה על הידים לפני נטילה ומקפדת בנטילתו לנוטלו יפה עד שישפוך מים יפה ג' פעמים על ידיו). אמר ר' יוחנן פוך מעביר בת מלך (כלומר אם נתן פוך בעיניו מעביר את הרוח הרעה אם הזיקה לעיניו). והיא גם סברת מבולבלי הדעת הנקראים בעלי קבלה האומרים משום סטרא אחרא. כי הנה לא שייך מריקה או טהרה וטבילה ושטיפה אלא בזוהמות הבאות מגוף שיש בו ממש וחומר. ולא יחול על כל אבות הטומאה שצוה ה' עליהן טהרה ותחלה בכולן שיהיו מגופות בני אדם או חיות ועופות וכיוצא בהם שכולן חומר וזוהמתן כמו כן. עד שתמה אני מאד על דברי הרמב"ם שכתב הלכות מקואות **שהטומאות והטהרות גזירות הכתוב הן ואינן מדברים שדעתו של אדם מכרעתו והרי הן מכלל החוקים. וכן הטבילה מן הטומאה מכלל החוקים היא שאין הטומאה טיט או צואה שתעבור במים וכו'**: כי הנה אף הזוהמות הדקות שאין נראו לעינים ופורחות באויר נקראו צואת הגוף ויש בהן כח אם הן באות מגוף טמא להזיק ולטמא יותר מצואה הגסה כידוע לחכמי המחקר. וידענו ג"כ מכמה חליים רעים רחמנא ליצלן שמטמאים ומזיקים לגוף אחר לא לבד במגע, אלא אפילו ברוח היוצא מפי החולה לפי שזוהמות הגוף כל כך דקות עד שאינן נראות לעינים ואינם נרגשות. וכן בטומאות שצותה התורה לבא עליהן במים מפני שהזוהמות היוצאות מגופות טמאות מוכנה לטמא ולהזיק בפחות

אליו האדון הן אתם הפרושים מטהרים את־הכוס ואת־הקערה מחוץ, ותוככם מלא עשק ועול: מ אוילים העשה את־החוץ הלא עשה גם את־התוך: מא אך עשו חסד מאשר

מכל שהוא. א"כ דעתו של אדם מכרעתו אע"ג שיש בהן איזו גזירת הכתוב כגון פרה אדומה וכיוצא בה בתר רובא אזלינן. א"כ הנה דעת האחרונים כבערה שרוח רעה הוא חומר מה, שיש בו ממשות ויוכל להמרק ולהשטף במים, כי הזוהמות היוצאות מגוף אע"פ שהן כל כך דקות עד שאין נראו לעינים בכל זאת הן כחומר לכל דבר מפני שאי אפשר לחומר להשתנות לרוח, ומשום זה תפול עליהן טהרה ושטיפה במים. ולא הרוח שאין ממין החומר אי אפשר למרקו ולשטפו במים כאילו הוא ממין החומר. ועוד אין דרך הרוח רעה לשרות על הידים אלא בלב, ושם הוא מטמא והוא דבר ברור וגלוי לכל יודעי דת ודין בתורה ובחכמה ואין לי להאריך עליו ודי בזה למבין. ומשום שראה ישוע שבושים כאלה נהוגים בין הפרושים וכבדו את ה' רק בשפתותיהם ובידיהם, ולבם רחוק ממנו עשה במתכוין ולא נטל ידיו כדי שיתמהו המסובין על זאת ויהיו לו עילה וסיבה להוכיח את אולתם על פניהם ולהורותם שטהרת הנפש בתשובה שלמה היא עקר, כי השם יראה ללבב וצוה לקדשו ולטהרו מכל אבות הטומאה והם העונות. (לט) **מטהרים את הכוס**: בכמה מיני טבילות בלי צורך אשר לא צוה ה' אל הסופרים בדאון מלבן ועיין בהלכות כלים. **מלא עשק ועול**: כך העיד ג"כ יוסיפון על הפרושים שהיו חנפי לעגי מעוג, וגזלו וחמסו את רעיהם בתופשם. (מ) **מחוץ**: ענינו על גוף בני אדם. וכן **התוך**: שב אל הנשמה. ופי' הכתוב הלא עשה אלהים גם את הגוף וגם את הנשמה אשר בו א"כ לא די לטהר ולרחוץ רק את מגוף מזוהמתו, אלא צריך קודם כל לטהר ולקדש את הנשמה כנ"ל, כי טהרת הגוף היתה רק רמז לטהרת ולקדושת הנשמה והיא העקר. (מא) **עשו חסד וגו'**: לפי שאמר בפסוק ל"ט שקרבם הפרושים מלא חמס ומרמה גזילות ורעות. ובזה הגיד להם שעודם ברשעם. ובפסוק מ' הוכיח ששקר היא טהרת ורחיצת הגוף בלי טהרת נפש ולהבל תחשב, ובא בפסוק זה להודיעם הרחיצה האמתית דהיינו הטהרה שבלב והיא התשובה כמאמר הנביא (ישעיה א') **רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם מנגד ה'**, וכולל את התשובה וכנה אותה בלשון **חסד** לפי שחסד וצדקה ומעשים טובים הם פעולת התשובה הגמורה ותולדותיה ובהם נודע וניכר האדם אם שב אל ה' בכל לבו אם לא. וכן מצינו בכמה מקומות שדרך המקראות לכנות התשובה בלשון חסד ולסמוך אליה את כפרת החטאים ולדבר בדרך פרט על הכלל: כגון **בחסד ואמת יכופר עון** (משלי ו) וכי בחסד ואמת בלבד יכופר עון שלא צריך שיתודה ויתחרט החוטא קודם לכן וישליך מעליו את כל פשעיו אשר פשע בה' ובאדם, וישיב גזילה וישלם ויתן אל לבו לבלתי שנות באולתו כדי שלא יהיה ככלב שב אל קיאו? אלא שתפס הכתוב בפרט, ודעתו על הכלל. וכן אמר הנביא (יחזקאל י"ח) **ויעשה משפט וצדקה** ר"ל שישוב בכל לבו כמו שהולך ומפרש בפסוק ל"א: ע"ד מה שיעץ דניאל לנבוכדנצר כאשר פתר לו את חלומו הרע שיפרוק את

יֵשׁ לָכֶם וְהִנֵּה הַכֹּל טָהוֹר לָכֶם: מב וְאוֹי לָכֶם פְּרוּשִׁים כִּי תְעַשְּׂרוּ אֶת־הַמִּנְתָּא וְאֶת־הַפֵּיגָם וְאֶת־כָּל־עֵשֶׂב וְתַנִּיחוּ אֶת־הַמִּשְׁפָּט וְאֶת־אַהֲבַת הָאֱלֹהִים. צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת זֹאת וּמִזֹּאת לֹא לְהָנִיחַ יָד: מג אוֹי לָכֶם פְּרוּשִׁים כִּי אֹהֲבִים אַתֶּם אֶת־הַמּוֹשָׁבוֹת

חטאיו בצדקה ועוונותיו בחנינות עניים (דניאל ד' כ"ד): אפשר שגוי עובד ע"ז כל ימי חייו ועושה מעשים רעים אשר לא יעשו יוכל לפרוק את פשעיו בצדקה ומעשים טובים בלבד הלא צריך שיתגייר מקודם וישלם את כל הגזילות אשר גזל ועשק ורצץ וגו'? אלא שכר הצדקה במקום השב כדאמרן, וכן כאן עשו חסד כאלו נאמר השליכו מעליכם את כל פשעיכם ושובו מדרככם הרעה ועשו לכם לב חדש לעבוד את ה' בכל נפשכם ובכל מאודכם. מאשר יש לכם: ר"ל שיתנו לעניים אף מכל מאכלם ומשקם ומכל שאר הדברים, עם הכל יעשו חסד לעניים. הכל טהור לכם: נאמר כנגד איסורי וטומאת אוכלים שהאריכו בהן הפרושים ואין קץ למאמרם מצות אנשים זיל קרי בסדר טהרות בפרק מכשירין ועוקצין והעירותיך ג"כ על הדבר הזה בהקדמה, ופי' הכתוב אמר שתשובו אל ה' בכל לבבכם בתשובה גמורה אשר יעידו ויגידו עליה מעשיכם מעשי הצדקה והחסד ושוב אין לכם לדאוג ולדקדק על טומאות אוכלים אשר לא צוה ה' כי אז תכירו שאין האוכלים מטמאים את הנשמה אלא החטאים מטמאים אותה והמאכל לבא בעי. ומשום זה אף אותם הדברים יותרו לימות המשיח אשר נאמרו בתורת משה כאשר הוכחנו בהקדמה עיין עליה, והאומרים שהפסוקים האלה אין להם טעם וריח המה לא הריחו ביראת ה' ובסוד מצותיו ואין להם לב כלל להבין דברי חכמים וחידותם. לכן גם הדברים האלה שהם דברי פי חכם הן נכוחים וישרים למשכיל בם כדפרשנו, ודברי רוח המה האומרי' והתמיה מן המאמינים בו (בישוע) ההולכים בעקבותיו למה רוחצים את ידיהם כשיושבים לסעוד כי מן הראוי להתנהג כמנהגו ע"כ: והנה לא תמצא במאמר זה שכוונת ישוע היתה לעקור נטילת ידים כלל כל היכי שהיא צריכה משום נקיות הגוף, אלא רק להוכיח את הפרושים על עשותם את העיקר טפלאי ואת הטפלאי עיקר ר"ל טהרת הידים שהיא דבר רשות טפלאי בעצמה כנ"ל עשו חובה, וטהרת הנפש בתשובה שלימה שהיא עיקר עשו טפלאי וגזלו וחמסו ורצחו וכל המעשים הרעים כהיתר נחשבו בעיניהם: וכבדו את ה' רק בשפתותיהם ובידיהם לעיני הבריות, ולבם רחוק ממנו כנזכר: והמאמינים בישוע והולכי בעקבותיו אינם מתנהגים בנטילת ידים אלא בהם שהיא צריכה משום נקיות כידוע לכל. (מב) מנתא: הוא מין עשב הנותן ריח טוב וגידולו על היאורים והנחלים ואין משתמשין בו ברוב למאכל אדם רק משום רפואה. וכן פיגם הוא עשב שטעמו מר ובלע"ז נקרא רוטא רויטא: עיין בפרק קמא דעוקצין משנה ב'. ונקרא בתלמוד גם ניניא ואמיתא כאמרם שם במפנין דף קכ"ח ע"א מולל בראשי אצבעותיו ואוכל ובלבד שלא ימלול בידו הרבה כדרך שהוא עושה בחול. וכן באמיתא וכן בפיגם וכן בשאר מיני תבלין: מאי אמיתא? נינייא פירש"י מינתא: ולא נקט ישוע את העשבים בשמותם

הָרִאשׁוֹנִים בְּבָתֵּי־הַכְּנֵסִיּוֹת וּלְהִשָּׁאֵל לְשָׁלוֹם בַּשְּׁוָקִים: מד אוֹי לָכֶם סוֹפְרִים וּפְרוּשִׁים חֲנֵפִים. כִּי הִנְּכֶם כַּקְּבָרִים הַסְּתוּמִים וְהָאֲנָשִׁים הַהֹלְכִים עֲלֵיהֶם לֹא יָדָעוּ: מה וַיַּעַן אֶחָד מִן הַחֲכָמִים וַיֹּאמֶר אֵלָיו. מוֹרֶה בְּדַבֶּרְךָ אֶת־זֹאת חֵרַפְתָּ גַּם אֹתָנוּ: מו וַיֹּאמַר. אוֹי לָכֶם גַּם אַתֶּם הַחֲכָמִים כִּי עֹמְסִים אַתֶּם עַל אֲנָשִׁים סְבָלִים כְּבֵדִים מִנְּשֹׂא וְאַתֶּם גַּם בְּאַחַת אֶצְבְּעוֹתֵיכֶם לֹא תִגְּעוּ בַּסְּבָלִים: מז אוֹי לָכֶם כִּי בוֹנִים אַתֶּם אֶת־קִבְרֵי הַנְּבִיאִים וַאֲבוֹתֵיכֶם הָרְגוּ אֹתָם: מח אָמְנָם מְעִידִים וּמַסְכִּימִים אַתֶּם לְמַעֲשֵׂי אֲבוֹתֵיכֶם כִּי הֵם הֲרָגוּם וְאַתֶּם תִּבְנוּ אֶת־קִבְרֵיהֶם: מט בַּעֲבוּר זֹאת גַּם חָכְמַת הָאֱלֹהִים אָמְרָה. הִנְנִי שֹׁלֵחַ אֲלֵיהֶם נְבִיאִים וּשְׁלִיחִים וּמֵהֶם יַהַרְגוּ וְיִרְדֹּפוּ: נ לְמַעַן יִדָּרֵשׁ מִן הַדּוֹר הַזֶּה דַּם כָּל־הַנְּבִיאִים הַנִּשְׁפָּךְ לְמִן הִוָּסְדָה אָרֶץ: נא מִדַּם הֶבֶל עַד־דַּם

אלא להודיע איך היו הפרושים והסופרים צודים את הבריות בפיהם, כי כל הירקות אע"פ שהן מאכל אדם אינן חייבים במעשר אלא מדברי סופרים כדמשמע בפרק קמא דמעשרות ירושלמי וביומא דף פ"ג ע"ב, וכ"ש הירקות הפחותות כזו שאינן מאכל נהוג, ואע"פ כן החמירו הפרושים ועישרו את הירקות כאלה כדי להתפאר ולהראות שהם מדקדקים במצוות. ותניחו: פי' ושכחו ומאסו. אהבת אלהים: לאהבו בכל לב ונפש ובכל מאד. וזה ה' דורש מאתם כמאמר הנביא (מיכה ו') הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך: ואמר הנה שמע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים (שמואל א' ט"ו). (מו) עומסים וגו': דעתו על מצות אנשים מלומדה מצות דרבנן שהן כעול כבד, ורבות וקשות הנה יותר מן המצות דאורייתא. ועיין בפרק שני דעירובין דף כ"א ע"ב. (מט) חכמת אלהים. היא החכמה הקדומה הנאצלה מכתר עליון כמו שביארנו למעלה (בסימן א' ב'). (נא) זכריה: כמו שנאמר בדברי הימים ב' סימן כ"ד פסוק כ"א שקשרו עליו ורגמוהו אבן במצות המלך יואש על הוכיחו אותם. והואיל ואתיא להכי נימא מלתא השייכא לענין הזה: אחר שנכתב כאן בפירוש שזכריה הנהרג הוא זכריה הנזכר בדברי הימים בימי המלך יואש וידוע הוא שהיה בן יהוידע הכהן ובמתי סימן כ"ג פסוק ל"ה כתוב זכריה בן ברכיה: א"כ יש לך לשאול איך יצדק זה הלא הן שני כתובים המכחישים זה את זה? והוא דבר אשר פער עליו את פיו בעל חיזוק אמונה באמרו גם בזה טעות מפורסם וגו': ואע"פ שהשיב לו כהוגן חכם אחד מחכמי הנוצרים ששני שמות היו לו ליהוידע אבי זכריה יהוידע וברכיה מ"מ לפי שלא נתיישבה דעת המקשן בתשובה הזאת והולך ומתחזק לשאול עליה, נייתא ספור דבריו ונחזי, וז"ל: וזה לא לטעות כי לא מצינו בשום

זְכַרְיָהוּ אֲשֶׁר נִקְטַל בֵּין הַמִּזְבֵּחַ וְלַבָּיִת. אָמֵן אֲנִי אֹמֵר לָכֶם.
הִדָּרֹשׁ יִדָּרֵשׁ מִן הַדּוֹר הַזֶּה׃ נב אוֹי לָכֶם הַחֲכָמִים כִּי לְקַחְתֶּם
לָכֶם אֶת־מַפְתֵּחַ הַדָּעַת. אַתֶּם לֹא תָבֹאוּ בָהּ וְאֶת־הַבָּאִים תִּכְלָאוּ׃
נג וּבְדַבְּרוֹ אֲלֵיהֶם אֶת־אֵלֶּה וַיָּחֵלּוּ הַסּוֹפְרִים וְהַפְּרוּשִׁים לְהָצִיק
לוֹ מְאֹד וּלְהַקְצִיפוֹ לְמַעַן יְדַבֵּר עַל דְּבָרִים רַבִּים׃ נד וַיֶּאֶרְבוּ
לוֹ וַיְבַקְשׁוּ לַחְטֹף דָּבָר מִפִּיו לְהַלְשִׁינוֹ׃

מקום שיקרא את יהוידע הכהן בשם ברכיה כדברי שימ"ן בודני': וכן אינו מן האפשר להיות זכריה בן יהוידע הכהן וזכריה בן ברכיה איש אחד: כי זכריה בן יהוידע נהרג בימי יואש מלך יהודה קודם חרבן בית ראשון רכ"ד שנים, אבל זכריה בן ברכיה הנביא בשנת שתים לדריוש הוא ארתחשסתא בן אסתר והיא היתה שנת ע' לחרבן הבית: הרי לך מהריגת זכריה בן יהוידע הכהן עד נבואת זכריה בן ברכיה רכ"ד שנים, א"כ „שימן בודני" בתיקונו זה לא הועיל כלום כי הוא טעות אשר לא יוכל להתקן עכ"ל. והנה בעל חזוק האמונה הולך ושואל שלא כהוגן. כי לא סבר החכם „בודני" שזכריה בן יהוידע הכהן וזכריה בן ברכיה הוא איש אחד, אלא דעתו שהיו שני שמות אלו ליהוידע אבי זכריהו דהיינו יהוידע שמו וברכיה שמו. ומה שטוען שלא מצינו בשום מקום שיקרא יהוידע הכהן בשם ברכיה היא טענת שוא. כי ידענו ששלמה נקרא גם למואל ולא מצינו בשום מקום שיקרא בשם הזה אלא רק פעמים במשלי ל': ובבני ישי מצינו בשמואל א' ט"ז ט' ששם השלישי היה שמה ובד"ה א' סימן ב' פסוק י"ג נקרא שמעא: ושמעא השלישי: ולא מצינו ג"כ בשום מקום ששמו שמעא ואם לא נכתב בד"ה לא ידענו, ועוד כתוב בתרגום איכה ב' באות ר' שאותו הפסוק אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא: ענת מדת דינא וכן אמרת אם חזי למקטל בבית מיקדשא די"י כהנא ונבייא כמה דקטלתון ית זכריה בר עדו כהנא רבא ונבייא מהימן וגו': נראה מכאן שיהוידע נקרא גם עדו אע"פ שלא מצינו בשום מקום. א"כ בעל כרחך ראיה זו כראיה זו והיא טעות שיוכל להתקן. הדרש ידרש: כמו שצעק הנביא הקדוש הזה במותו. יראה ה' וידרש: והיכן דרש בחרבן ירושלים עיין בתעניות ירושלמי דף ס"ט ע"א ב', ובסנהדרין בבלי דף צ"ו ע"ב. (נב) מפתח הדעת: כלומר רשות והרמנה לפרש את התורה לאסור ולהתיר ולהורות דרך המביא לחיי עולם הבא. אתם לא וגו': לפי שאין אתם עושים מה שכתוב בתורה. תכלאו: לפי שאין אתם מדריכים אותם בדרך ישרה אלא בדרך עקלתון ואצו לשמור ולקיים מצותכם יותר מדברי ה' ובזה אתם מונעים אותם מבוא שמה. (נד) להציק לו: בשאלות של שטות והבל ורעות רוח וגם בשאלות גדולות והמורות וגמרו בדעתם שבודאי יהיה משיב דבר שלא כהוגן ויחטא בשפתיו ויתן תיפלה לאלהים, או ידבר סרה על תורת משה או יקלל במלך ויהיה להם פתחון פה לאכול קורצוי במלכא, וזהו ויבקשו לחטף דבר מפיו להלשינו.

יב א וּבְהִתְאַסֵּף הֲמוֹנִים הֲמוֹנִים לְרִבְבוֹת עַד־רָמוֹס אִישׁ אֶת־
אָחִיו וַיָּחֶל לְדַבֵּר אֶל־תַּלְמִידָיו. קוֹדֶם כָּל־דָּבָר הִשָּׁמְרוּ
לָכֶם מִשְּׂאֹר הַפְּרוּשִׁים אֲשֶׁר הוּא הַחֲנֻפָּה׃ ב וְאֵין דָּבָר מְכֻסֶּה
אֲשֶׁר לֹא יִגָּלֶה. וְאֵין נֶעְלָם אֲשֶׁר לֹא יִוָּדֵעַ׃ ג לָכֵן אֶת־אֲשֶׁר
דִּבַּרְתֶּם בַּחֹשֶׁךְ בָּאוֹר יִשָּׁמֵעַ. וְאֶת־אֲשֶׁר בָּאֹזֶן לְחַשְׁתֶּם בַּחֲדָרִים
יִקָּרֵא עַל הַגַּגּוֹת׃ ד וַאֲנִי אֹמֵר לָכֶם אֹהֲבַי. אַל־תִּירְאוּ מִן
הַהֹרְגִים אֶת־הַגּוּף וְאַחֲרֵי־כֵן אֵין בְּיָדָם מָה לַעֲשׂוֹת עוֹד׃
ה וְהוֹרֵיתִי אֶתְכֶם אֶת־אֲשֶׁר תִּירָאוּן. יְרָאוּ אֹתוֹ אֲשֶׁר אַחֲרֵי

יב (א) לרבבות: הוא כנוי למספר המון גדול כמו רבבות מנשה (דברים ל"ג), לא אירא מרבבות עם (תהילים ג'), משאור וגו': סומך שהאור לחנופה לומר לך מה שאור מכלה את כל העיסה ולא בטל אפילו באלף, אף החנופה מכלה את כל האדם ובפרט אם הוא תלמיד חכם, ומה שאור מחמיץ את המלה אפי' במגע אף החנופה כמו כן, דהיינו בדרך השאלה על בן אדם שיש לו לב תם וישר בלתי שאור או חמץ הפשעים, לפיכך צריך כל תלמיד חכם הגון להצל מן האנשים כאלה, וחנופת הפרושים ידענו מספר יוסיפון: (ב) ואין דבר: ובפרט החנופה שהיא כשאור המחמיץ לכן השמרו לכם מדבר רע כזה, כי אם לא תשמרו את נפשכם ממנה אפשר שתחטאו בכם ולא תודע לפי שאין דבר מכסה וגו', וכן אשר דברתם בחושך וגו'. (ג) על הגגות: פי' בפרהסיא לעיני כל. (ד) אהבי: אשר אתם אוהבים אותי ושומרים בקול מצותי ומשמרים את דברי תורתי. אל תיראו: ר"ל בשר ודם. (ה) יראו אותו: והוא מלך מלכי המלכים הקב"ה, שכעסו כעס עולם ומיתתו מיתת עולם כדתנן התם ברבן יוחנן בן זכאי כשחלה נכנסו תלמידיו לבקרו כיון שראה אותם התחיל לבכות אמרו לו תלמידיו מפני מה אתה בוכה? אמר להם אלו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי שהיום כאן ומחר בקבר, שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון אעפ"כ הייתי בוכה. ועכשיו שמוליכין אותי לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעולם ולעלמי עולמים שאם כועס עלי, כעסו כעס עולם, ואם אוסרני איסורו איסור עולם, ואם ממיתני מיתתו מיתת עולם, ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון וכו': תפלת השחר כ"ח ע"ב: וכמו כן השיב שם חסיד אחד שהתפלל בדרך ובא שר אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום: והמתין לו עד שסיים תפלתו: ואחר שסיים תפלתו: אמר ליה ריקא כתיב בתורתכם רק השמר לך ושמור נפשך וכתיב ונשמרתם מאוד לנפשותכם, כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום? אם הייתי חותך את ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי? אמר ליה המתין לי עד שאפייס אותך בדברים. אמר ליה אלו היית עומד לפני מלך בשר

הָרֶג יֵשׁ לוֹ הַשִּׁלְטָן לְהַשְׁלִיךְ לְגֵיהִנֹּם. אָכֵן אֲנִי אֹמֵר לָכֶם. אֹתוֹ תִּירָאוּן׃ ו הֲלֹא תִּמָּכַרְנָה חָמֵשׁ צִפֳּרִים בִּשְׁנֵי אִסָּרִים וְאַחַת מֵהֵן לֹא תִשָּׁכַח לִפְנֵי הָאֱלֹהִים׃ ז וְגַם שַׂעֲרוֹת רֹאשְׁכֶם כֻּלָּן נִמְנוּ בְמִסְפָּר. לָכֵן אַל־תִּירָאוּ. יְקָרִים אַתֶּם מִצִּפֳּרִים רַבּוֹת
ח וַאֲנִי אֹמֵר לָכֶם. אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יוֹדֵנִי לִפְנֵי בְּנֵי אָדָם גַּם בֶּן־הָאָדָם יוֹדֶה אֹתוֹ לִפְנֵי מַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים׃ ט וַאֲשֶׁר יְכַחֶשׁ־בִּי לִפְנֵי בְּנֵי אָדָם יְכֻחַשׁ־בּוֹ לִפְנֵי מַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים׃ י וְאִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְדַבֵּר דָּבָר בְּבֶן־הָאָדָם יִסָּלַח לוֹ. וְלַמְגַדֵּף אֶת־רוּחַ

ודם ובא הברך ונתן לך שלום היית מחזיר לו שלום אמר ליה לאו. ואם היית מחזיר לו מה היו עושים לך? אמר ליה היו חותכים את ראשי בסייף: אמר ליה והלא דברים קל וחומר ומה אתה שהיית עומד לפני מלך בשר ודם שהיום כאן ומחר בקבר כך, אני שהיית עומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעד על אחת כמה וכמה וכו', אין עומדין דף ל"ג. (ו) הלא תמכרנה וגו': כוונתו להודיע להם שיש השגחת השם פרטית על כל בריותיו ומשום זה אל יראו וידאגו גם המה אם יבואו באש ובמים על קדוש שמו, כי אי אפשר לבשר ודם להפיל משערות ראשם ארצה אם לא בגזירת עירין ובמאמר קדישין, וכן אמר הנביא אם תהיה רעה בעיר וה' לא עשה? בשני אסרים: שני איסרין הוא פונדיון, והאיסר אחד שני מסימסין כדגרסינן בפרק קמא דקידושין. וכתב הרמב"ם בריש הלכות שקלים שהאיסר אחד משקלו ארבעה שעורים. (ח) בן האדם: זה על עצמו כדפרשנו למעלה. (י) אשר ידבר וגו': פי' כל אשר ידבר דבר עלי בעוד שאני מתהלך בארץ כחרפת אדם ובזוי עם או אחר עלותי השמימה והשב ליתן ה' ולא יאמין בי מפני שלא ראה את אותותי לעיני כל או שראה ולא שם לבו עליהן, ונסלח לו: לפי שהוא כשוגג כסבור בדעתו שאני כשאר בני אדם. ולמגדף את רוח הקודש וגו': רוח הקודש הוא רוח פי ה' המושפעת בלב האדם, והיא שפועלת בו ומעוררת אותו בהתבוננו בדבר מה להכריעו על האמת, או מביאה הדברים על שפתיו לקדש ה' כמו שמצינו בזכריה הנביא שלבשה אותו רוח אלהים באמרו כי כולם מחניפים ומטמאים את הארץ בע"ז כמלך כעס ויעמוד ויוכיחם (ד"ה ב' סימן כ"ד פסוק כ'), וכל זה ילמד בפסוק זה. למגדף את רוח הקודש וגו': פי' כל מי שראה ושמע את אותותי בדור הזה והתבונן בהן ורוח הקודש העידה בלבו שהן אצבע אלהים והכריעה אותו להאמין בי, או מי שיקרא וישמע את מעשי או יכירם מתוך ענינים אחרים שאני הוא המדבר בצדקה ורב להושיע או על מי שהשפיע רוחי למלא לבו אחרי ולקדש את שמי ברבים (כגון בשאול מעשי השלוחים ק' ט') והוא ירגיש בו ואעפ"כ ילך ויבטל את התעוררות כזאת מלבו לבלתי תת כבוד לה' ולמשיחו ומגדף בזה את רוח הקודש בהמרות בה ובהעליבה, זאת היא מעוות שלא יוכל לתקן ואין לו תרופה

הַקֹּדֶשׁ לֹא יִסָּלַח׃ יא וְכַאֲשֶׁר יְבִיאוּ אֶתְכֶם אֶל־בָּתֵּי הַכְּנֵסִיּוֹת וְאֶל־הַשָּׂרִים וְהַשִּׁלְטוֹנִים לֹא תִדְאֲגוּ אֵיךְ וּבַמֶּה תַּעֲנוּ אֶת־עַצְמְכֶם אוֹ מַה־תְּדַבֵּרוּן׃ יב כִּי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ יְלַמֶּדְכֶם בַּשָּׁעָה הַהִיא מַה־לְּדַבֵּר׃ יג וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֶחָד מִן הֶהָמוֹן. מוֹרֶה אֱמֹר אֶל־אָחִי לְחַלֵּק עִמִּי אֶת־הַיְרֻשָּׁה׃ יד וַיֹּאמֶר אֵלָיו. אֱנוֹשׁ מִי

לעשות תשובה, ומשום זה לא נסלח לו לפי שהוא מזיד העושה ביד רמה וחייב כרת הוא (במדבר ט"ו פסוק ל'). ואחר שראו עיניך והבין בלבך שרוח הקודש הוא רוח פיו של הקב"ה והוא המדבר בפי הנביאים ומעורר ע"ד רוח ה' דבר בי (שמואל ב' כ"ג) וכן התפלל דוד: ורוח קדשך אל תקח ממני (תהילי' נ"א), וידענו ג"כ מדרך התושיה שהרוח הוא בסוד הבינה והיא מ"ג מוחות הנקראות ספירות העליונות וא"א ח"ו להפריד ולקצץ ביניהם כי כולן בתכלית האחדות. וזאת היא גם תורת הנוצרים ערוכה ושמורה בכל ספרי הברית החדשה מזה ומזה הם כתובים כאשר הוכחתי בהקדמה בשער היחוד, יש לך לתמוה על סכלות של בעל חיזוק האמונה שמלאו לבו לב נבער ולב עקש ופתלתול לטעון מזה הפסוק על הנוצרים ולהוכיחם משנה שגגה. בראשון שישוע הוא אדם ולא אלהים אמת. השנית שאין השילוש הקדוש בתכלית האחדות: והלא הם דברי שגעתו מי שידבר דבר וגו': בזה המאמר מטיאש ולוקש שניהם הוכיחו כי ישוע הוא בן אדם ולא אלהים: וכן הוכיחו בבירור שאין הבן ורוח הקודש אחד: א"כ אין הג' אחד כפי אמונתם הבדויה מלבם כאשר זה ידוע למבינים עד כאן לשונו התלמיד מרמה. מזה הדברים יראה כל בעל לב המושל ברוחו שכל הטענות האלה אין בהן ממש כלל. ושלא היה לטוען לב להבין ולהשכיל במאמר הזה לפיכך הוא הולך ושונה באולתו וכל דבריו הם כדברי החולם. והלא כבר עניתי כסיל באולתו הראשונה כמה פעמים ובפרט בהקדמה ושם הודעתיך שלשון בן אדם אינו מבטל כלל אלהותו ושם ביארתי למה קרא את עצמו כך. שנית במה שאמר שהוכיח בבירור שאין הבן ורוח הקודש אחד מנא לי' זה? ובמה הוכיח? למה לא הביא ראיה לדבריו? וכי תימא בזה הוכיח מפני שחלקו' ועשו הפרש בין העונשין? לא מחכמה שאל על זאת. והנה פרשתי את הדבר הזה בביאור המלות דבר דבור על אפני ושם תראה שטעם רוח הקודש הוא על רוח המושפעה בלב האדם המעוררה אותו ומדריכתו לדון את הדבר לאמיתו. והלשון הזה מורגלת בפי הנביאים מרו ועצבו את רוח קדשו (ישעיה ס"ג) אשפוך את רוחי (יואל ג') ה' שלחני ורוחו (ישעיה מ"ח). ומי הוא זה ואי זה הוא אשר העיר אלהים את רוחו לעמוד ולהבין בסוד שמו הנכבד והנורא אשר יקצץ ביניהם ויאמר שאין כביכול ורוחו חד חלילה וחלילה? א"כ הנך אתה רואה שגם זו היא טענת הבל ורוח. (יא) ואל השרים וגו': שמה כנסת הגדולה של סנהדרין. (יג) אמר אל אחי וגו': מן הנראה דלא יורש אחד לברר את ישוע למורשה לפני בית הדין או לדיין עלמו. (יד) מי שמני: כלומר לא באתי להיות שופט כאשר היה משה כי אם ללמד החכם

שמני עליכם שופט או מחלק: טו ויאמר אליהם ראו והשמרו מבצע, כי לא ברב קנין חיי איש: טז וימשל אליהם משל לאמר. איש עשיר היה ושדהו עשה פרי לרב: יז ויאמר בלבו. מה אעשה. כי אין לי אנה לאסוף את־פריי: יח ויאמר. זאת אעשה. אהרוס את־אסמי וגדולים מהם אבנה, ושמה אאסוף את־כל־תבואתי ורכושי: יט ואמר לנפשי. נפשי יש לך רכוש רב צבור לשנים רבות. נוחי אכלי שתי ושישי: כ ויאמר אליו האלהים. סכל בלילה הזה ישאלו את־נפשך ממך, ואת אשר־הכינות למי יהיה: כא כן יהיה האוצר

חוקים ומשפטים טובים אשר הם השמעו ושימו אותם על לבבכם לא יהיו ביניכם דברי ריבות וקטטות. (טו) ויאמר אליהם: אל כל העם העומדים לשמוע בקול דבריו. והשמרו מבצע: אהבת הבצע היא חמדה יתירה לאסוף ממון ועושר הרבה והיא רעה גדולה מאוד. כי כל ימי האיש כזה רעים במחלה הגדולה, כי אוהב כסף לא ישבע כסף וטוב ממנו הכפל. והזהיר כאן את השומעים מן החולאת הזאת לפי שרוב הקטטות והמחלוקות נופלות בין איש לרעהו משום אהבת הכסף, ועבירה גוררת עבירה. כי זו הרעה גוררת שבועות שוא, והיא גוררת כמה דינים קשים בעולם. ולפי שגם האיש הנזכר בפסוק הקודם חלה בחלאה הזאת ושבע גם את אחיו לפני הדיינים לכן אמר לא ברב קנין וגו': פי' לא יחיה אדם מרוב כספו ועשרו ולא מאוסרים הם חיי האדם בממון הרבה, כי אם בהספקות הדברי' הצריכים לחיי הע"הב והדרבה לפעמים עושר שמור לבעליו לרעתו, ועל כזאת אמר שלמה טוב מעט ביראת ה' מאוצר רב ומהומה בו, וטוב ארוחת ירק ואהבה שם משור אבוס ושנאה בו. (טז) משל כוונתו לחוק את דבריו במשל הזה המדבר מדרך בני עולם הזה והם האפקורסים שחלקם בחיים והמבקשים רק למלאות בטנם ולהניח יתרם לעולליהם, ואפשר שדעת הכתוב על אנשי הדור ההוא שאמרו בלבם בחייהם לעולם ומשכנותם בארץ ישראל לדור ודור ורצה להודיעם ברמז שאבד תקותם ולא כמחשבותיהם מחשבות ה'! (יח) אסמי: אסמים הם האוצרות שמניחין שמה את תבואת השדה. (כ) ויאמר להם האלהים: בגזירת עירין ובמאמר קדישין ע"ד גם אני באידכם אשחק אלעג בבא פחדכם וגו' (משלי א'). ישאלו: ר"ל יתבעו כי הנשמה היא כפקדון בידי הבריות מיד ה' לפיכך גם בידו לתבעה כרצונו כאמרם שם באבות הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים החנות פתוחה והחנוני מקיף והפנקס פתוח והיד כותבת וכל הרוצה ללוות יבא וילוה והגבאין מחזירין תדיר בכל יום ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו ויש להם על מה שיסמכו והדין דין אמת והכל מתוקן לסעודה. למי יהיה: על איש כזה אמר דוד צבר ולא ידע מי יאספם. (כא) ובאלהים לא יעשר: ע"ד חכמת ודעת יראת ה' היא אוצרו (ישעיה

לנפשו אוצר ובאלהים לא יעשר: כב ויאמר אל־תלמידיו. על־כן אני אמר לכם. לא תדאגו לנפשכם מה־תאכלו. ולגופכם מה־תלבשו: כג הנפש יקרה מאכל והגוף ממלבוש: כד התבוננו אל־הערבים כי לא יזרעו ולא יקצרו ואין להם חדר ואסם והאלהים מכלכלם. הלא במאד יקרים אתם מן העוף: כה ומי מכם בדאגתו יוכל להוסיף על קומתו אמה אחת: כו לכן אם עשות המצער לא יכלתם למה תדאגו ליותר: כז התבוננו אל־השושנים איכה יגדלו. לא עמלים ולא טוים המה. ואני אמר לכם כי גם שלמה בכל הדרו לא היה לבוש כאחד מאלה: כח ואם ככה יעטה האלהים את־העשב אשר היום בשדה ומחר ישלך בתנור אף כי־אתכם קטני האמונה: כט ולא תבקשו מה־תאכלו ומה־תשתו ולא יסער לבבכם: ל כי את־כל־אלה מבקשים גויי הארץ, ואביכם יודע כי תחסרו את־אלה: לא אך בקשו את־מלכות האלהים וכל־אלה יוספו לכם: לב אל־תירא עדר הקטן כי רצון אביכם הוא לתת לכם את־המלכות: לג מכרו את־קניניכם ועשו חסד. עשו לכם צרורות אשר לא יבלו ואוצר בשמים אשר לא יעדר. אשר הגנב לא יגיע שמה והעש לא ישחית: לד כי באשר יהיה אצרכם שם יהיה גם לבבכם:

ל"ג). (כב) על כן: לפי שאחרית הבצע מרה כלענה והאגה בלב איש ישיחנה. (כד) והאלהים מכלכלם: כמ"ש נותן לבהמה לחמה לבני עורב אשר יקראוהו. יקרים אתם: לפי שכל החיות והעופות לא נבראו אלא לשמש ולצורך האדם אבל בן אדם נברא כדי לשמש את קונו, וכן גרסינן שם בסוף קדושין ר"ש בן אליעזר אומר ראית מימיך חיה או עוף שיש להם אומנות והן מתפרנסין שלא בצער, והלא לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני, ומה אלו שנבראו לשמשני הם מתפרנסות שלא בצער, אני שנבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער אלא שהרעותי מעשי וקפחתי פרנסתי. (כט) ולא יסער לבבכם: כלו' יעירו בלבכם דאגות אשר אין בהם מועיל ורוחכם ינוע כנוע עלי היער מפני הרוח. (לא) יוספו לכם: כל צרכי הגוף דהיינו מזונות ובגדים ר"ל כהנה וכהנה יוסיף ויתן ה' לכם במתנה כתוספה על צרכי נשמותיכם. (לג) מכרו קניניכם: כדי להראות בטחונכם הגדול, שנכון לבכם להאמין בהשגחת אלהים כדברי ישוע, עד שלא תחשו למכור

לה מָתְנֵיכֶם יִהְיוּ חֲגוּרִים וְהַנֵּרוֹת דֹּלְקִים׃ לו וְאַתֶּם כַּאֲנָשִׁים
הַמְחַכִּים לַאֲדֹנֵיהֶם בְּשׁוּבוֹ מִן הַחֲתֻנָּה לְמַעַן בְּבוֹאוֹ וּבְדָפְקוֹ
מַהֵר יִפְתְּחוּ לוֹ׃ לז אַשְׁרֵי הָעֲבָדִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הָאָדוֹן בְּבוֹאוֹ
יִמְצָאֵם שֹׁקְדִים. אָמֵן אֲנִי אֹמֵר לָכֶם כִּי יַחְגֹּר אֶת־מָתְנָיו
וְיוֹשִׁיב אֹתָם וְיָבוֹא וִישָׁרְתֵם לָהֶם׃ לח וְאִם יָבוֹא בָּאַשְׁמֻרָה הַשֵּׁנִית
אוֹ הַשְּׁלִישִׁית יָבוֹא וְיִמְצָא כֵן אַשְׁרֵי הָעֲבָדִים הָאֵלֶּה׃ לט וְזֹאת
דְּעוּ כִּי אִם־יָדַע בַּעַל הַבַּיִת בְּאֵיזוֹ שָׁעָה יָבוֹא הַגַּנָּב הָיָה שׁוֹקֵד
וְלֹא נָתַן חָתוֹר אֶת־בֵּיתוֹ׃ מ לָכֵן גַּם אַתֶּם הֱיוּ נְכוֹנִים כִּי יָבוֹא
בֶן־הָאָדָם בְּשָׁעָה אֲשֶׁר לֹא יַעֲלֶה עַל־לְבַבְכֶם׃ מא וַיֹּאמֶר
אֵלָיו פֶּטְרוֹס. אֲדֹנֵינוּ הֲלָנוּ אָמַרְתָּ אֶת־הַמָּשָׁל הַזֶּה אוֹ גַם
לַכֹּל׃ מב וַיֹּאמֶר הָאָדוֹן. וּמִי הוּא הַסֹּכֵן הַנֶּאֱמָן וְהַנָּבוֹן אֲשֶׁר
יַפְקִידֵהוּ אֲדֹנָיו עַל בְּנֵי בֵיתוֹ לָתֵת לָהֶם אֹכֶל בְּעִתּוֹ׃ מג אַשְׁרֵי
הָעֶבֶד אֲשֶׁר אֲדֹנָיו בְּבֹאוֹ יִמְצָא אֹתוֹ עֹשֶׂה כֵּן׃ מד אָמֵן אֲנִי
אֹמֵר לָכֶם כִּי עַל־כָּל־קִנְיָנוֹ יַפְקִידֵהוּ׃ מה וְאִם יֹאמַר הָעֶבֶד
הַהוּא בְּלִבּוֹ. בֹּשֵׁשׁ אֲדֹנִי לָבוֹא וְהֵחֵל לְהַכּוֹת אֶת־הָעֲבָדִים
וְאֶת־הַשְּׁפָחוֹת וְלֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׁכּוֹר׃ מו וְיָבֹא אֲדוֹן הָעֶבֶד

גם את קנייניכם וכל אשר לכם ולפזר לעניים. (לד) יהיה אוצרכם וגו': טעם אוצר על כל דבר אהוב ונחמד בעיני הבריות כשלל רב. ופי' הכתוב דרך בשר ודם לחשוב תמיד על הדברים המשמחים את לבו. ואם הוא אוהב ממון או תענוגים אז כל מחשבותיו עליהם והיו נתכוון לדבר אחר. ולפי שאוצר הצדיקי' גנוז ומוכן להם בשמים לכן יהיו ג"כ עיניהם ולבם שם ואל יהגו בדברי עולם הזה הבל ורעות רוח. (לה) מתניכם וגו': הפסוק הזה שייך למאמר שלאחריו לענין המשל מהעבדים, ורוצה בזה שאל ישגיחו בעניני עה"ז אלא יהיו מוכנים ומזומנים תמיד לכוון לבם בתפלה וכעיני העבדים אל יד אדוניהם כן ישימו עיניהם אל ה' כמפרש והולך. והנרות דולקים: ג"כ ע"ד המשלה כמו ושמן על ראשך אל יחסר (קהלת ט'). (לח) באשמרה השנית וגו': שלשה משמרות הוי הלילה אליבא דר' אליעזר. ולדעת אחרים ארבע בפרק קמא דברכות עיין למעלה בסימן ב' פסוק ח'. (מב) על בני ביתו: מקרא קצר ועניינו על דבר ביתו עבדיו ושפחותיו מקנת כספו ועל כל אשר לו בבית ובשדה, וכל זה במשל על רועי כנסת המאמינים בשמו, כשם שהמשל שלפניו נאמר בכלל על כנסת המאמינים ללמדם שכל ימיהם יהיו בתשובה. אכל בעתו: הוא חוק העבדים והשפחות שיתן להם מידי יום ביומו או בכל שבועה ושבועה או מידי חודש בחדשו להם חקיהם כחק אנשי המלחמה כמו שפירשנו למעלה בסימן ד' פסוק

הַהוּא בְּיוֹם אֲשֶׁר לֹא יְשַׂבֵּר אֵלָיו וּבְשָׁעָה אֲשֶׁר לֹא יֵדָע.
וִישַׁסֵּף אֹתוֹ וְאֶת־הַסּוֹרְרִים יִתֵּן חֶלְקוֹ׃ מז וְזֶה הָעֶבֶד הַיֹּדֵעַ אֶת־
רְצוֹן אֲדֹנָיו וְלֹא יָכִין וְלֹא יַעֲשֶׂה כִרְצוֹנוֹ יֻכֶּה הַרְבֵּה׃ מח וְזֶה
אֲשֶׁר לֹא יָדַע וְעָשָׂה חֵטְא מִשְׁפַּט מַכּוֹת יֻכֶּה מְעָט. וְכָל אִישׁ
אֲשֶׁר נִתַּן לוֹ הַרְבֵּה הַרְבֵּה יִדָּרֵשׁ מִמֶּנּוּ. וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר נִפְקַד
לוֹ הַרְבֵּה יְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ יוֹתֵר׃ מט בָּאתִי לְשַׁלַּח אֵשׁ בָּאָרֶץ וּמָה
חֶפְצִי עוֹד אִם כְּבָר יוֹקֶדֶת׃ נ וְעָלַי טְבִילָה לְהִטָּבֵל בָּהּ וּמַה־
צַּר לִי עַד כִּי־תִשָּׁלֵם׃ נא הֲתַחְשְׁבוּ כִּי בָאתִי לָתֵת שָׁלוֹם

י"ד. (מו) וישסף אותו: הוא כמו וישסף דוד את אגפיו שפירושו שליקה ובדלה כלומר שהפריד והבדיל את העבד הבליעל הזה מתוך שאר עבדי ביתו ונתן אותו לבית האסורים. או הוא שסיפה ממש כמו וישסעהו כשסע הגדי (שופטים י"ד), וענין הכתוב שענה האדון את עבדו ודכו בחרב כמפרש. (מז) יכין: מכין ומזמן את עצמו לכך. (מח) משפט מכות: כלומר דבר חטא שראוי להכות אותו על כך על פי הלשון בין הכות: וכל זה ג"כ בדרך משל בכלל ובפרט: בכלל על כל כנסת המאמינים בשם ישוע, ובפרט על המורים הרועים אותם כנזכר. (מט) לשלח אש: עניינו על דברי בשורתו שהם דברים טובים ונחומים ע"ד כה דברי כאש (ירמיה כ"ג) ועל הצרות והמחלוקות שעתידים לבא על בני אדם לטהר ולבחון ולזקק ולצרף את הצדיקים אשר עמדו בצדקתם ובאמונתם בשמו כצרוף כסף ולכלות את הרשעים הסוררים. כי אש הוא ג"כ כנוי לצרות, כמו באנו באש ובמים (תהלים ס"ו י"ב): וכן הוא אומר כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך (ישעיה מ"ג). (נ) טבילה להטבל: אמר כן בדרך משל על היסורים והענויים הקשים שעליו לסבול לומר מה הטובל צריך שיכסוהו המים עד למעלה מראשו כך יבואו עליו יסורים ונגעים עד למעלה מראשו ולא עליו בלבד אלא על כל הנקראים בשמו: ע"ד באו מים עד נפש טבעתי ביון מצולה ואין מעמד וגו' (תהלים ס"ט) וכמוהו צפו מים על ראשי (איכה ג'). (נא) התחשבו וגו': כלומר אע"פ שסבת ביאתי להושיע את כל בני אדם מחטאותיהם ולהשיב להם הצדק על ידי בינם ובין השם בכפרת עונם ולדבר להם שלום, מ"מ מפני שרוב בני אדם לא יקבלו את השלום הזה כי לא יטו אזנם לדברי תורתי ושכמם לקבל עולי עליהם תהיה ביאתי גורמת להם ריבות ומחלוקות בכל עיר ועיר משפחה ומשפחה וגם בכל בית ובית: כי הרשעים יצירו את הצדיקים המאמינים בשמי ויבקשו להשמידם ולהרגם ויחרחרו ריב ומדון וכך היה: ואמר להם כדברים האלה מקודם למען יהיו להם לעד ולא יתמהו בראותם כזאת אחרי עלותו השמימה ויבינו בהם הדורות אשר יקומו מאחריהם עד היום הזה. ומה שנקרא כאן ריב נקרא במתי סימן י' חרב וענין אחד הוא כי חרב הוא כינוי לריבות ולמחלוקות: ומזה הבין שטעות רוח הן מה שטוען בעל חיזוק האמונה מזה המאמר בבקשו

בָּאָרֶץ, אֲנִי אֹמֵר לָכֶם לֹא כִּי אִם־מָדוֹן: נב כִּי מֵעַתָּה חֲמִשָּׁה בְּבַיִת אֶחָד יִהְיוּ נֶחֱלָקִים שְׁלֹשָׁה עַל־שְׁנַיִם וּשְׁנַיִם עַל־שְׁלֹשָׁה: נג יֵחָלֵק אָב עַל־בְּנוֹ וּבֵן עַל־אָבִיו אֵם עַל־בִּתָּהּ וּבַת עַל־אִמָּהּ חָמוֹת עַל־כַּלָּתָהּ וְכַלָּה עַל־חֲמוֹתָהּ: נד וַיֹּאמֶר אֶל־הֶהָמוֹנִים

להביא רחיה תמנו שישוע לא הוא המשיח מפני שאמר שלא בא לשלוח שלום בארץ רק לשלוח חרב: ועל המשיח המקווה נאמר בזכריה ט׳ ודבר שלום לגוים וגו׳: ועל הזמן ההוא הכתוב אומר (ישעיה ב׳) לא ישא גוי אל גוי חרב וגו׳ וכן אמר (מיכה ד׳) לא ישא גוי אל גוי חרב וכו׳: וכן מטה שאמר להפריד בן מאביו וכו׳ הורה ג״כ שלא היה משיח כי בזמן המשיח המקווה יבא אליהו הנביא אשר נאמר עליו והשיב לב אבות אל בנים ולב בנים על אבותם (מלאכי בסופו). עכ״ד: והנה אין טעם הכתוב שהוא ישוע יהיה סבת הריבות והמחלוקות אלא שבני הדור יהיו גורמים לכך מפני קשי ערפם ורשעם שלא יקבלו דבריו ויתאנו לשמוע בקול מלאכיו וירבו עליהם. ולא וחוור על כל ספרי המבשרים והתבונן והשכיל בדברי ישוע ודרשותיו ותמצא שכל דבריו היו דברי נחומים ועוזים דברי שלום והשקט, א״כ לא הוא בא לשלוח ריבות ומחלוקות בין הרשעים כי אם המקרה וזדון לבם הנה הכם המשיאם לזה: וכן במחלוקות בין האבות והבנים ג״כ בדרך הזה. ואעפ״כ לא ימנע הטוב מעבדו ההולך תמים ופועל צדק באורחו להטות עליו כנהר שלום. שלום והשקט בלבם שהוא שלום האמיתי כפרשתי בהקדמה. א״כ הוא ישוע הוא משיח אמת מפני שדובר שלום היה והוא הוא השלום ויעץ עליהם עצת השלום להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם. רק אם יאמינו בעצמו או ימרו בדברי פי קדושיו זאת תרשיעם לחרב בעלתן הרע, ולא עליו יזעפו כי אם על לבם הסורר. והפסוק לא ישא לא שייך לכאן והערך על אמתת ענינו במקום אחר. הרי כל דברי הפוקר יגעים ובטלים ועיין גם בפסוק הבא במה שהבאנו עליו מהתלמוד. (נב) נחלקים: מחולקים בדיעות שונות מלשון או יחלק העם (מלכים א׳ סימן ט״ז). (נג) יחלק אב על בנו וגו׳: כל זה ע״ד מה שאמר הנביא בן ינבל אב, בת קמה באמה כלה בחמותה אויבי איש אנשי ביתו (מיכה ז׳). וקרוב לזה מה דאיתא בשלהי סוטה וז״ל: בעקבות משיחא חוצפא יסגא והיוקר יאמיר הגפן תתן פריה והיין ביוקר (פי׳ רש״י שהכל עוסקים במשתאות) ואין תוכחת, בית וועד יהיה לזנות, והגליל יחרוב, והגבלן ישום, ואנשי הגבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו, וחכמת סופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, האמת תהא נעדרת, נערים פני זקנים ילבינו, זקנים יעמדו מפני קטנים, בן מנוול אביו בת קמה באמה, כלה בחמותה, אויבי איש אנשי ביתו, פני הדור כפני הכלב, הבן אינו מתבייש מאביו ועל מי יש לנו להשען? על אבינו שבשמים. (נד) ויאמר על וגו׳: עד ואת העת הזאת: הרצון בזה להוכיח את אנשי הדור ההוא על שלא נתנו לבם, להבחין ולהתבונן באותות ובמופתים, אשר נעשו בידו בעת ההיא, ויכירו מזה שבא מועד ליון וכי פקד

בִּרְאוֹתְכֶם הֶעָנָן עוֹלֶה מִמַּעֲרָב מַהֵר תֹּאמְרוּ. גֶּשֶׁם יָבוֹא, וְכֵן יִהְיֶה: נה וְאִם רוּחַ הַנֶּגֶב נֹשֶׁבֶת תֹּאמְרוּ. כִּי חֹם יִהְיֶה, וְהָיָה: נו חֲנֵפִים אֶת־פְּנֵי הָאָרֶץ וְהַשָּׁמַיִם יְדַעְתֶּם לִבְחוֹן וְאֶת־הָעֵת הַזֹּאת לָמָּה לֹא תִבְחָנוּ: נז וְלָמָּה גַּם מִנַּפְשְׁכֶם לֹא תִשְׁפְּטוּ כַּיָּשָׁר: נח כִּי תֵלֵךְ עִם אִישׁ רִיבְךָ אֶל־הַמּוֹשֵׁל עוֹדְךָ בַדֶּרֶךְ הִשְׁתַּדֵּל לְהִנָּצֵל מִמֶּנּוּ פֶּן־יִמְשָׁכְךָ אֹתְךָ אֶל־הַשֹּׁפֵט וְהַשֹּׁפֵט

ה׳ את עמו ושלח להם את משיחם וכי הוא ישוע לבדו בחיר ה׳ אשר רצתה נפשו בו. (נז) ולמה וגו׳: כל הפסוקים האלה עד סוף הפרשה הם מקושרים זה בזה בענינם וכל הענין מוסב גם לפסוקים שלפניהם בזה הדרך כלומר מה לכם לשאול אות על אמתת הדברים אשר אנכי קורא ודורש באזניכם הלא תוכלו מלבבכם ר״ל משכלכם להבחין את הישרה פי׳ מה שראוי ונכון לעשות לכם, אם חרצו להשלים בין המקום וביניכם בסליחת העונות וכפרת החטאים: וקל וחומר מדרך ארץ הנהוג בין בשר ודם, כי ידוע לכל יודע דין של תורה או סדר עולם שכל החייב ממון לחבירו הוא נשתעבד לו, כנוקש ונלכד בפח, ואין לו תקנה ותרופה אחרת הן מדין תורה והן מדין השכל להנצל ממנו, עד שישלם לו או באם שאין לו לשלם ילך על כל פנים ויתפייס לו בתחנה ובבקשה: ובאם התמלא ימלא איש בער וכסיל איש עוות מלה אשר לא יעשה כן ר״ל שלא ילך וישלם או שלא יתכנע לפני הבעל חוב מה יעשה הנושה? הלוך ילך ויתבע את הרשע כזה לפני הבית דין וה״בד יגזור עליו שיושלך אל בית הכלא וישב במחשכים כמתי עולם שישלם את החוב עד פרוטה אחרונה וזה לא היה צריך לעשות אם בא קודם תביעתו, או קודם הליכתו לפני ב״ד כי בוודאי יעשה עמו חסד עמו להשוות עמו: וכ״ש בחובות שבין אדם למקום מה מאוד צריך אדם להשתדל בכל כחו ולא יתן שינה לעיניו עד שינצל מחובותיו בתשובה גמורה ובתפלות רחמים ותחנונים קודם שיבא ה׳ לשפטו ושוב אין לו תקנה לעשות תשובה ולפייס את מדת הדין: דו״ק. (נח) השתדל: ר״ל אזור בכל עוז ועשה כל אשר תמצא ידך בשלימת החוב או בתחנה ובקשה. והמשל הזה נאמר גם ברמז על הגזרות הקשות שקרו ליהודה וירושלים בחרבן הבית, וכוונתו בזה להודיעם שיתנו כבוד לה׳ אלהיהם בטרם יחשך ובטרם יתנגפו רגליהם על הרי נשף וכו׳ (ירמיה י״ג י״ז), ולהזהירם בא שלא יעמדו עוד במרד ובמעל על ה׳ ועל משיחו ולא יוסיפו חטאה על פשע עד שיבא ה׳ ויכין למשפט כסאו, כי אז יהיה קשה לפייסו ולהנצל מגזר דינו כנזכר, לכן ישמעו היום בקולו בעודם בדרך התשובה בעת רצון וישובו אל ה׳ בכל לבם, ונשקו בר פן יאנף ויאבדו דרך כי יבער כמעט אפו אף ולהב את יום שלום ונקם, ישלם לצרי משיחו ונקם לשונאיו, יום בוער כתנור, והיו כקש ולהט אותם היום הבא ולא יעזוב להם שורש וענף. אל השופט. כלומר שיבא ה׳ אשר לו הריב עמהם לשפטם על רשעתם וקשיות ערפם ויוליכם אל השופט שבט אפו ומטה זעמו על נירון קיסר הרומיים והוא יסגירם ביד השוטר שר צבאו וחילו, והשוטר

יַסְגִּירְךָ אֶל־הַנֹּגֵשׂ וְהַנֹּגֵשׂ יַשְׁלִיכְךָ אֶל־בֵּית הַכֶּלֶא׃ נט אֲנִי אֹמֵר לָךְ. יָצֹא לֹא תֵצֵא מִשָּׁם עַד אֲשֶׁר־תְּשַׁלֵּם אֶת־הַפְּרוּטָה הָאַחֲרוֹנָה׃

יג א וּבָעֵת הַהִיא בָּאוּ אֲנָשִׁים וַיַּגִּידוּ לוֹ אֶת־דְּבַר הַגְּלִילִים אֲשֶׁר פִּילָטוֹס מָסַךְ דָּמָם עַל־זִבְחֵיהֶם׃ ב וַיַּעַן יֵשׁוּעַ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. הַתַחְשְׁבוּ כִּי הַגְּלִילִים הָאֵלֶּה הָיוּ חַטָּאִים יוֹתֵר מִכָּל־הַגְּלִילִים יַעַן כָּזֹאת הִתְעַנּוּ׃ ג אֲנִי אֹמֵר לָכֶם. לֹא. וְאִם לֹא תָשׁוּבוּ כֻּלְּכֶם כְּמוֹ־כֵן תֹּאבֵדוּ׃ ד אוֹ אֵלֶּה שְׁמֹנָה עָשָׂר אֲשֶׁר נָפַל עֲלֵיהֶם הַמִּגְדָּל בַּשִּׁלֹחַ וַיַּהַרְגֵם הַתַחְשְׁבוּ כִּי הֵם הָיוּ אֲשֵׁמִים מִכָּל־אַנְשֵׁי הַיֹּשְׁבִים בִּירוּשָׁלָםִ׃ ה אֲנִי אֹמֵר לָכֶם. לֹא. וְאִם לֹא תָשׁוּבוּ כֻּלְּכֶם כְּמוֹ־כֵן תֹּאבֵדוּ׃ ו וַיְדַבֵּר אֶת־הַמָּשָׁל הַזֶּה. אִישׁ הָיָה וְלוֹ תְאֵנָה נְטוּעָה בְּכַרְמוֹ. וַיָּבֹא וַיְבַקֵּשׁ

ישליך אותם לבית הכלא דהיינו שיכלאו הרומיים אותם בעיר ירושלים ויבנו עליה דיק וישפכו עליה סוללה ולא יתנם לצאת משם עד כי ישלמו על כל פשעיהם וימקו בעוונותיהם בדבר בחרב ברעב ובצמא ובסוף יכו את כל אותם חרם.

יג (א) פילאטוס מסך דמם וגו': כבר זכרתי למעלה בראש סימן ג' שהרומיים בראותם כי היהודים עם קשי עורף הם, בקשו להחליש גבורתם ולשבר מטה עוזם, ולכן חלקו את ארץ יהודה לארבעה חלקים והפקידו על שלשה חלקים את שלשת בני הורדוס הנשארים, כדי שלא יהיה ליהודים פתחון פה לאמור שאין להם מלכים ושרים מבני עמם. ועל ירושלים וסביבותיה הפקידו פאנטיאוס פילאטוס עם חייליהם לבל יהיו ליהודים עיר מבצר כירושלים לעזור כנגדם ולמרוד בם, וירע הדבר הזה בעיני היהודים ובפרט בעיני מלך הגליל, הוא הורודוס, רע מאד על שבאו גוים בנחלת אביו וטמאו את העיר הקודש, ויהי פילאטוס לשכים בעיניו ולצנינים בצדו. ולכן תכלית שנאה היתה ביניהם. ואפשר שעשה הורדוס דבר מה להכעיס את פילטוס ויבקש פילטוס לנקום ממנו, ומפני כך הרג את האנשים הגליליים האלה אשר אין בידם רע ופשע בבואם ירושלימה לזבוח ולהתפלל בהיכל. (ד) המגדל בשילוח: שילוח הוא גיחון כי כן תרגם יונתן את הפסוק (מלכים א' סימן א') והורדתם אותו אל גיחון ותחתון יהיה לשלוחא. ומצינו שם שגיחון סמוך לירושלים היה וסמוך לנהר היה מגדל על החומה ויפול המגדל הזה על שמונה עשר אנשים ויהרגם בסיבת אלקים, ומפני שלא נמצא הדבר הזה במקרא אפשר שהיה רק מסורת בידי יושבי יהודה מאבותם איש מפי איש. או שנעשה אחרי חתום כל ספרי הקודש בימי הדור ההוא ויהי' הדבר עוד חקוק על לבם. (ו) את המשל וגו': כדי שלא יעלה על לב אנשי יהודה וירושלים לאמר אך צדיקים אנחנו ומעשינו

פְּרִי וְלֹא מָצָא׃ ז וַיֹּאמֶר אֶל־הַכֹּרֵם. הִנֵּה זֶה שָׁלֹשׁ שָׁנִים בָּאתִי לְבַקֵּשׁ פְּרִי בַּתְּאֵנָה הַזֹּאת וְלֹא מָצָאתִי. כְּרוֹת אֹתָהּ. לָמָּה־תַשְׁחִית אֶת־הָאֲדָמָה׃ ח וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלָיו. אֲדֹנִי הַנִּיחָה לָהּ גַּם הַשָּׁנָה הַזֹּאת עַד כִּי־אֶחְפֹּר מִסָּבִיב לָהּ וְאָשִׂים דֹּמֶן׃ ט וְאִם תַּעֲשֶׂה פֶּרִי. וְאִם אַיִן אָז תִּכְרֹת אֹתָהּ׃ י וַיְלַמֵּד בְּאַחַד מִבָּתֵּי הַכְּנֵסִיּוֹת בַּשַּׁבָּת׃ יא וְהִנֵּה אִשָּׁה אֲשֶׁר לָהּ רוּחַ חֳלִי זֶה שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְהִיא כְפוּפָה וְלֹא יָכְלָה לִזְקֹף נַפְשָׁהּ כָּלִיל׃ יב וַיַּרְא אֹתָהּ יֵשׁוּעַ וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ. אִשָּׁה הָחֳלַצְתְּ מֵחָלְיֵךְ׃ יג וַיָּשֶׂם יָדָיו עָלֶיהָ וַתִּתְעוֹדֵד פִּתְאֹם וַתְּכַבֵּד אֶת־הָאֱלֹהִים׃ יד וַיַּעַן רֹאשׁ בֵּית־הַכְּנֶסֶת בַּחֲרוֹת אַפּוֹ עַל כִּי בַשַּׁבָּת רִפָּא יֵשׁוּעַ וַיֹּאמֶר אֶל־הֶהָמוֹן. שֵׁשֶׁת יָמִים עֲשׂוֹת מְלָאכָה.

ודרכינו טובים וישרים לפני השם ובצדקותינו ייטיב לנו ויסלח לחטאתינו ולא תבוא עלינו הרעה ובפרט על ירושלים עיר אלהינו למען שמו, לפיכך התכוין להגיד להם בזה המשל שחסדי השם הם כי לא תמו ורחמיו הגדולים כשא להם עד הנה, למען ישובו ויבקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם אשר עומד ומתפלל לפניהם אם ישובו מוטב ואם לאו יבוא וישלם להם כפעלם בחמת קרי ודמם בראשם. איש היה: נאמר ברמז על השם כביכול כמ"ש ה' איש מלחמה וזולתם. תאנה: רמז על כנסת ישראל ע"ד גפן ממצרים תסיע (תהלים פ'). (ז) הכורם: זו מדת הרחמים ודעתו על עלמו. פרי: תשובה ומעשים טובים. וכל זה כענין שירת דודי לכרמו (ישעיה ה'). (יא) רוח חלי: פי' רוח רעה שגרמה לה המחלה הזאת. והעד מה שנאמר בפסוק ט"ז הבא אשר אסרה השטן. כפופה: מפני רוח רעה המבעתת אותה. וענין המלות כמו ד' זוקף כפופים (תהלים) לא יכלה להרים ולהקים את גופה. (יד) ראש בית הכנסת: הוא ראש הקהל או אב בית דין. בשבת רפא ישוע וגו': וכדי שלא תחשב בדעתך שהכעס הזה אשר כעס, בא מרוב חכמה, חכמת אדם בתורה התעוררו אלו לקנא לכבוד ה' אלהי צבאות ולשמו באשר שהוא מביא גם ראיה לדבריו מתורה בלי טעם וריח: אעירך על אמתת הדבר הזה ותבין שהיה כעס אשר ינוח בחיק כסילים, כסיל יביע אולת ואולת כסילים מרמה. והנה לא מצינו בכל התורה שאסור לעשות רפואה בשבת: והפסוק ששת ימים תעבוד וגו'. מדבר במלאכה ולא ברפואה. ואדרבה דעתו של אדם מכריחה שמותר לעשות רפואה בשבת משום פקוח נפש, הואיל ואין דבר העומד בפני פקוח נפש חוץ מעבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים, כדאמרו רבנן בפרק בתרא דיומא (דף כ"ב ע"א ושם) עוברה שהריחה בשר קודש או בשר חזיר תוחבין לה כוש ברוטב ומניחין לה על פיה אם נתישבה דעתה מוטב ואם לאו מאכילין אותה שומן עצמו, שאין לך דבר העומד בפני פקוח נפש חוץ מע"ז ג"ע וש"ד.

8*

ותנו התם (להלן בדף פ"ד): מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו אפילו דברים טמאים עד שיאורו עיניו: מי שאחזו ירקון מאכילין אותו בשר חמור: מי שנשכו כלב שוטה מאכילין אותו מחצר כבד שלו וכו'. והלא דברים קל וחומר ומה בדברים שיש בהן איסור חיוב דאורייתא בלאו כגון בשר קודש ובשר חזיר הותרו מפני פקוח נפש, רפואה שאין בה איסור דאורייתא לא כל שכן שמותרת מפני פקוח נפש. ומה לנו ללמוד הדבר מק"ו והלא דין פשוט הוא שאפילו ספק נפשות דוחה את השבת כדאיתא במשנה בפרק בתרא דיומא ועוד אמר ר' מתיא בן חרש החושש בגרונו מטילין לו סם בתוך פיו בשבת מפני ספק נפשות וכל ספק נפשות דוחה את השבת, ותנו התם בגמרא אמר ר' יהודה אמר רב לא ספק שבת זו בלבד אמרו, אלא אפי' ספק שבת אחרת היכא דמי כגון דאמדוה לתמניא יומא ויומא קמא שבתא מהו דתימא ליעכב עד לאורתא כי היכי דלא ניחלו עליה תרי שבתא קמשמע לן. תניא נמי הכי מחמין חמין לחולה בשבת בין להשקותו בין להברותו. ולא שבת זו בלבד אמרו אלא אף שבת אחרת ואין אומרים נמתין לו שמא יבריא אלא מחמין לו מיד מפני שספק נפשות דוחה את השבת ולא ספק שבת זו אלא אפילו ספק שבת אחרת: וכן הוא משמע ברמב"ם (בהלכות שבת פרק ב' משנה א') וז"ל דחויה היא שבת אצל סכנת נפשות כשאר כל המצות לפיכך חולה שיש בו סכנה עושין לו כל צרכיו בשבת על פי רופא אומן של אותו המקום. ספק שהוא צריך לחלל עליו את השבת ספק שאינו צריך וכן אם אמר רופא אחד לחלל עליו את השבת ורופא אחד אומר אינו צריך מחללים עליו את השבת שספק נפשות דוחה את השבת. ובמשנה ג' אמדוהו ביום השבת שהוא צריך לכך וכן לשמונה ימים אין אומרין נמתין עד הערב כדי שלא לחלל עליו שתי שבתות, אלא מתחילין מהיום שהוא שבת ומחללין עליו אפי' מאה שבתות כל זמן שהוא צריך ויש בו סכנה או ספק סכנה מחללים ומדליקין לו את הנר ומכבים מלפניו את הנר ושוחטין לו ואופין ומבשלין ומחמין לו המין בין להשקותו בין לרחיצת גופו: כללו של דבר שבת גבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להן ע"כ: ומשום זה התירו לחתם חמין בשבת לא לבד לחולה כנזכר אלא אף ליולדת ולחלל עליה את השבת בכל הדברים הצריכים לה כדאיתא בשבת (דף קכ"ח) מסעדין ומילדין את האשה בשבת וקורא לה חכמה ממקום למקום ומחללין עליה את השבת. והקשו בג"מ מכדי תנא ליה מילדין את האשה וקורין לה חכמה ממקום למקום ומחללין עליה את השבת לאתויי מאי? ומשני לאתויי הא דתנו רבנן אם היתה צריכה לנר, חבירתה מדלקת לה את הנר צריכה לשמן חבירתה מביאה לה שמן וכו'. וגרסינן התם אמר רב יהודה אמר שמואל חיה כל זמן שהקבר פתוח בין אמרה צריכה, בין אמרה אינה צריכה מחללין עליה את השבת. רב אשי מתני הכי. מר זוטרא מתני הכי. אמר רב יהודה אמר שמואל חיה כל זמן שהקבר פתוח בין אמרה צריכה אני, בין אמרה אין צריכה אני מחללין עליה את השבת וכו': אמר ליה רבינא לאמימר מר זוטרא מתני לקולא ורב אשי מתני לחומרא

הלכתא כמאן? אמר ליה הלכה כמר זוטרא ספק נפשות להקל: וכתב הרמב"ם (בפרק שני מהלכות שבת משנה ט"ו) וז"ל האשה שישבה על המשבר ומתה מביאין סכין בשבת אפילו דרך רשות הרבים וקורעין את כריסה ומוציאין את הולד שמא ימצא חי שספק נפשות דוחה את השבת אפי' לזה שאין חזקו חי ע"כ. ובפרק בתרא דיומא אמרו מי שנפלה עליו מפולת ספק הוא שם ספק אינו שם, ספק חי ספק מת, ספק נכרי ספק ישראל, מפקחין עליו את הגל וכו': ותנו רבנן התם מפקחין פקוח נפש בשבת והזריז הרי זה משובח. ואין צריך ליטל רשות מבית דין ולא בספק נפשות בלבד התירו לחלל את השבת אלא אף בכל הדברים הגורמים לצער ויסורים לאדם כדמוכח בסוף בלאן מעמידין (דף כ"ח ובמסכתא שבת ובמסכת יומא דף פ"ג) ממה דאמר ר' מתיא במשנה וז"ל מטילין סם בתוך פיו בשבת מפני שהוא ספק נפשות. וכתב הרמב"ם ואמרם כל ספק נפשות דוחה את השבת להזהירך ולזרז אותך להקדים ולהתחיל בזה הענין ושלא לאחר ואפילו בשבת הראשונה מן החולי שהחולה סובל חליו. ושלא נאמר אין ספק שהחולי יתמיד עד לשבת האחרת ונצטרך לחלל עליו את השבת על כן נניחהו היום עד למחר כדי שלא נחלל עליו שני שבתות. ובהלכות שבת (פרק שני משנה ד') כתב החושש בעיניו והוא שיהיה בשתיהם או באחד מהן ציר או שיהיו דמעות שותתות מהן מרוב הכאב או שיהיה דם שותת מהן או שיהיה בהן קדחת וכיוצא בחלאים אלו הרי זה בכלל חולה שיש בהן סכנה ומחללין עליו את השבת ועושין לו כל צרכי הרפואה. ואיתא התם בפרק בתרא דיומא בר' יוחנן כי חש בצפידנא (והוא חולי השנים) עביד רפואה בשבת ואתסו (ובמסכת שבת דף ק"ט ע"א) גרסינן דמותר משום רפואה ללמת את היד והרגל בשבת אם נגפה אפילו רק מעט כדמשמע מעובדא דרב אשי. רבינא איקלע לבי רב אשי חזייה דדריכא ליה חמרא אגבא דכרעיה (פי' רבינא ראה שהחמור דרך את רב אשי על רגלו ויתיב קא צמית לי' בחלא (רב אשי היה יושב וטבל רגליו בחומץ כדי לשכך הדם) אמר ליה לא סבר לה מר להא דאמר רב הילל חלא לא (כי חומץ אסור משום רפואה בשבת) אמר ליה גב היד וגב הרגל שאני כי מכה בגב היד וגב הרגל אע"פ שאין שם סכנה מ"מ מפני שגורמת יסורים וצער בשבת היא בכלל חולה שיש בה סכנה ומותר לעשות רפואה בשבת. וכן כתב ברמב"ם (בפרק שני מהלכות שבת משנה ה') וז"ל ומכה שהיא בגב היד וגב הרגל הרי היא כמכה של חלל (ר"ל בחלל גופו של אדם מן השפה ולפנים) ואינה צריכה אומד ומחללים עליה את השבת. וכן כל חולי שהרופאים אומרים שיש בו סכנה אף על פי שהוא בעור הבשר מבחוץ מחללין עליו את השבת על פיהם. ומחללין את השבת לא על ידי נכרים וכותיים אלא על יד גדולי ישראל כדמוכח בפרק בתרא דיומא (דף פ"ד ע"ב). ובהלכות שבת להרמב"ם (פרק שני משנה ג'). ואחר שראו עיניך גם מדברי חכמים שפקוח נפש בשבת מותר אפילו בחילול גדול ובמלאכה יתירה האסורה מן התורה, תדע כי כאן ברפואות ישוע שלא היה בה רפואה טבעית ולא מלאכה ולא חילול שבת לגמרי, כי בדבור בעלמא

בָּאֵלֶּה בֹּאוּ וְהֵרָפְאוּ וְלֹא בְּיוֹם הַשַּׁבָּת׃ טו וַיַּעַן אֹתוֹ הָאָדוֹן
וַיֹּאמַר. חֲנֵף הֲלֹא יַתִּיר אִישׁ אִישׁ מִכֶּם אֶת־שׁוֹרוֹ וְאֶת־חֲמוֹרוֹ
מִן הָאֵבוּס בַּשַּׁבָּת וְיוֹלִיכֵהוּ לְהַשְׁקוֹתוֹ׃ טז וְזֹאת אֲשֶׁר הִיא בַּת

ורפאה האשה לא כל שכן שאין בה איסור, אלא בעל כרחך אתה מודה שרעה היתה נגד פניו של ראש הכנסת ולדבר מרמה התכוון כדפרשנו למעלה בסי' ו' פסוק ז': (טו) את שורו וגו': דבר זה הוא פשוט ואין חולק עליו כדמוכח במסכת שבת באמרם שם יוצא הגמל באפסר (והוא חבל שקושרים על פיות הגמלים וכו') וסוס בשיר (שהוא המתג) וכל בעלי השיר יוצאין בשיר ונמשכין בשיר ומזין עליהן וטובלין במקומן פירוש רש"י ומזין עליהן (ר"ל על השירין) במקומן כמו שהן בצואר הבהמה אם נטמאו. וטובלין במקומן מכניסין שהבהמה למים להטביל את השיר. ובמשנה ג' מכנים אדם חבלים לתוך ידו וימשכם. ומשום דנאמר יוצא באפסר ויוצאין בשיר ונמשכין וכו'. משמע על פי הבהמות ומשום זה אין אדם חייב עליו שהרי שם היו קשורים בו מקודם לכן באבוס. ומיירי בקשר שאינו של קיימא כדרך שקושרין קשירת ארעי כדאיתא בשבת (קי"א ע"ב) קושרין לפני הבהמה בשביל שלא תצא וכל קשר שאינן חייבים על קישורו אינן חייבים על התירו: וכן פסק הרמב"ם (בפרק עשירי מהלכות שבת משנה ג') וז"ל וקושרין על פני הבהמה או ברגלה בשביל שלא תצא אע"פי שיש לה שני אפסרות. וחבל שהוא קשור בפרה קושרו באבוס. היה קשור באבוס קושרו בפרה. ובמשנה ז' וכל קשר שהקושר אותו פטור כך המתיר אותו פטור. וכל קשר שמותר לקושרו כך מותר להתירו ויוליכוה להשקותה: וכן משמע בהדיא ממה דתנו בריש פרק שני דעירובין עושין פסין לביראות פי' רש"י עושין פסין והם כמו קרשים לבירות שברשות הרבים. ובריאות עצמן רשות היחיד הן העמוקים עשרה ואין יכול למלאות מהן ועושין פסין אלו להכין להם היקף עשרה שיהו הפסין הללו עושין את סביבות הבור רשות היחיד וימלא ויוציא ויניח שם ותיכנס בהמתו ותשקנה. ובסמוך אסירו להקריב בפסין לבאר ולעשות היקף קצר ובלבד שתהא רוח מספת הבאר על בין הפסין כדי ראשה ורובה של פרה אבל בפחות מזה השיעור אסור. והטעם שמא ימשיך אדם אחר פרתו ויוציאה לדלי חוץ למחיצה וקא מפיק מרשות היחיד לרשות הרבים. ופירכו בגמרא פרה מי בעינן ראשה ורובה או לא? ותירצו כל היכא דקא נקיט מנא (דהיינו היכי שהפרה שותה בו) ולא נקיט לה (לפרה עצמה באפסר) לא תיבעי לך דבעי ראשה ורובה מלגיו (מבפנים משום שיש למיחוש שמא תעקם הבהמה את ראשה ותוליך את הכלי אחריה) כי תבעי לך היכא דנקט מנא ונקיט לה (פי' שהחזיק בכלי ששותה בו הבהמה וגם באפסר שבצוארה כדי שלא לעקם את ראשה בחוץ) ומסיק התם שמותר למלא מים בשבת ולשופכם לפני הבהמה באבוס ברשות הרבים וז"ל לא ימלא אדם מים ויתן בשבת לפני בהמתו אבל ממלא הוא ושופך והיא שותה מאליה הא איתמר עלה אמר אביי הכא באבוס העומד ברשות הרבים גבוה עשרה טפחים וכו'. (טז) אסר אותה השטן: חליים הם בכלל

אַבְרָהָם אֲשֶׁר אָסַר אֹתָהּ הַשָּׂטָן זֶה שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה הֲלֹא
תֻתַּר מֵאֱסוּרֶיהָ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת׃ יז וּבְדַבְּרוֹ אֶת־אֵלֶּה חָפְרוּ כָּל־
מִתְקוֹמְמָיו. וַיִּשְׂמַח כָּל־הֶהָמוֹן עַל־כָּל־הַנִּכְבָּדוֹת הַנַּעֲשׂוֹת עַל־
יָדוֹ׃ יח וַיֹּאמַר. אֶל־מָה דּוֹמָה מַלְכוּת הָאֱלֹהִים וּמָה אֲדַמֶּה
לָהּ׃ יט דָּמְתָה לְגַרְגַּר חַרְדָּל אֲשֶׁר לָקַח אִישׁ וַיַּשְׁלֵךְ בְּגַנּוֹ.
וַיִּגְדַּל וַיְהִי לְעֵץ גָּדוֹל וְעוֹף הַשָּׁמַיִם קִנֵּן בַּעֲנָפָיו׃ כ וַיֹּאמֶר עוֹד.
אֶל־מָה אֲדַמֶּה אֶת־מַלְכוּת הָאֱלֹהִים׃ כא דָּמְתָה לִשְׂאֹר אֲשֶׁר
לְקָחַתּוּ אִשָּׁה וְהִסְתִּירָה בִּשְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח עַד־יֶחְמַץ כֻּלּוֹ׃
כב וַיַּעֲבֹר בֶּעָרִים וּבַכְּפָרִים מְלַמֵּד וְנוֹסֵעַ יְרוּשָׁלָיְמָה׃ כג וַיֹּאמֶר
אֵלָיו אִישׁ. אֲדֹנִי הַמְעַטִּים הֵם הַנּוֹשָׁעִים. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם׃
כד הֵאָבְקוּ לָבוֹא בַּשַּׁעַר הַצָּר. כִּי אֲנִי אֹמֵר לָכֶם כִּי רַבִּים

אסירי עני וברזל והוא ע"ד מה שנאמר באיוב וה' שב את שבות איוב עיין שם בפי' הראב"ע. (יח) מלכות אלהים: היא מלכות המשיח והיא מלכות ישוע. (יט) גרגיר חרדל: גרגרים הם הזרעים, ובחרדל הם בתכלית הקטנות ולפיכך מרגלא בפי אנשי התלמוד למנות ולשער כל דברים האסורים כגון דם נידה וטריפות על שיעור גרגיר של חרדל. ויהי לעץ גדול וגו'. מסייע לזה מה ששנינו בכלאים (ירושלמי הלכה ד') וז"ל מעשה בשיחין (שם מקום) בקלח אחד של חרדל שהיו בו שלשה בדין (פי' ענפים) ונפשח (עניינו נפסק) אחד מהן וסיככו סוכת היוצרים ומצאו בו שלשה קבין של חרדל. אמר ר' שמעון בן חלפתא קלח אחד של חרדל היה לי בתוך שלי (ר"ל בתוך הגן שלי) והייתי עולה בו כעולה בראש התאנה. ובמס' כתובות (בפרק דייני גזירות) גרסינן תשעה קבין. ומעריך ומשוה ישוע מלכותו לחרדל לומר לך מה גרגיר זה קטן בכולם, ואחר שנזרע צומח והולך ומתפשט עד שנעשה אילן גדול ועושה זרע עד לאין מספר, כך מלכותו תהיה בתחלה בתכלית הקטנות, מלכות עני ובזויה לפי שהמלך בעצמו היה נבזה וחדל אישים חרפת אדם, אבל לסוף לאחר שיפרע המשיח מן עושי הרשע תכסה הרים צלה וענפיה ארזי אל, תשלח קציריה עד ים ואל נהר יונקותיה. ובדניאל סי' ב' ואבנא די מחת לצלמא הות לטור רב ומלאת כל ארעא כדרשם בבראשית רבה בפרשת מקץ, מלך העשירי הוא מלך המשיח שהוא עתיד למשול מסוף עולם ועד סופו שנאמר וירד מים עד ים (תהלים). (כג) הנושעים: הם אשר יזכו לחיי עולם הבא. (כד) בשער הצר: נאמר ברמז על שער השמים דרך מבוא לחיי עולם הבא, לפי שצריך לאדם לבא שם לא מתוך שמחה ותענוגים אלא מתוך צרה וצער ר"ל שצריך להתהלך בדרך האמונה ובצדקה בדרך התשובה ובדרך תמים, ושידאג תמיד מחטאותיו והוא דבר קשה לבשר ודם וצר לו בדרך כזה. ומגיד בזה שמעטי' הם אשר זכו לעלות לחיי העולמים. (כה) בעל הבית: הוא אלקים

יְבַקְשׁוּ לָבוֹא וְלֹא יוּכָלוּ׃ כה אַחֲרֵי קוּם בַּעַל הַבַּיִת וְסָגַר אֶת־הַדֶּלֶת וְתָחֵלּוּ לַעֲמוֹד מִחוּץ וְלִדְפּוֹק בַּדֶּלֶת לֵאמֹר. אֲדֹנֵינוּ אֲדֹנֵינוּ פְּתַח לָנוּ. וְעָנָה וְאָמַר אֲלֵיכֶם. לֹא יָדַעְתִּי אֶתְכֶם אֵי־מִזֶּה אַתֶּם׃ כו אָז תָּחֵלּוּ לֵאמֹר. אָכַלְנוּ לְפָנֶיךָ וְשָׁתִינוּ וּבִרְחוֹבֹתֵינוּ לִמַּדְתָּ׃ כז וַיֹּאמַר. אֲנִי אֹמֵר לָכֶם. לֹא יָדַעְתִּי אֶתְכֶם אֵי מִזֶּה אַתֶּם. סוּרוּ מִמֶּנִּי כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ כח שָׁם יִהְיֶה בְּכִי וַחֲרוֹק שִׁנַּיִם בִּרְאוֹתְכֶם אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיַעֲקֹב וְכָל־הַנְּבִיאִים בְּמַלְכוּת הָאֱלֹהִים וְאַתֶּם מוּצָאִים חוּצָה׃ כט וּבָאוּ מִמִּזְרָח וּמִמַּעֲרָב וּמִצָּפוֹן וּמִדָּרוֹם וְיָסֹבּוּ בְּמַלְכוּת הָאֱלֹהִים׃ ל וְהִנֵּה יֵשׁ אַחֲרוֹנִים אֲשֶׁר יִהְיוּ רִאשֹׁנִים וְיֵשׁ רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר יִהְיוּ אַחֲרֹנִים׃ לא וּבַיּוֹם הַהוּא בָּאוּ אֲנָשִׁים מִן הַפְּרוּשִׁים וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו. צֵא וָלֵךְ מִזֶּה כִּי הוֹרוֹדוֹס מְבַקֵּשׁ לְהָרְגֶךָ׃ לב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. לְכוּ וְהַגִּידוּ לַשּׁוּעָל הַזֶּה. הִנְנִי מְגָרֵשׁ שֵׁדִים וְרָפֹא אֶרְפָּא הַיּוֹם וּמָחָר וּבַשְּׁלִישִׁי

אשר לו השמים ושמי השמים, להודיע להם ליושבי יהודה וירושלים באם שלא ישובו מהיום ויכינו לבם לשמוע בקול דבריו בעודם בחיים, שוב אין להם תקנה לעולם. ומפני שהתחיל השואל בפסוקים הקודמים בדבר חיי עולם הבא, הוא הולך בענין הזה ומוכיח אגב גררא את אנשי דורו לפי שהענין נופל על הענין. ותחלו: אתם ישראל אשר סררת תחל להתדפק בתפילות ותחנונים. בדלת: היא שערי השמים. לא ידעתי אתכם וגו': עד פסוק ל'. (כז) כל זה ע"ד אז יקראונני ולא אענה ישחרונני ולא ימצאונני תחת כי שנאו דעת ויראת ה' לא בחרו לא אבו לעצתי נאצו כל תוכחתי ויאכלו מפרי דרכם וממעצותיהם ישבעו כי משובת פתיים תהרגם ושלות כסילים תאבדם (משלי א'). (ל) יש אחרונים: שב אל הגויים אשר ידרשו אליו ויקראו בשם יעקב וישבו ראשונה במלכותו, ונקראו אחרונים לפי שבאו באחרונה ר"ל אחר ביאת המשיח לספח על נחלת אלהים. ויש ראשונים: הם זרע ישראל שהאמינו אבותיהם ראשונה באל שדי, אבל מפני שסרו בניהם מדרכם ולא הלכו בעקבות אבותיהם, נגזר עליהם לשבת ימים רבים באין מלך באין שר באין זבח באין מצבה באין אפוד ותרפים, אחר ישובו ויבקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים: (לב) לשועל: ר"ל להורדוס. וכינהו בשם שועל לגנאי משום שהיו ערום כשועל ומלא תחבולות ומרמות, ומגיד לו שהוא לו כדאי לגדולה כזו, אלא שהשעה משחקת לו. ואע"פ דאמרי אנשי: תעלא בעדניה סגיד ליה, בכל זאת לא נשא ישוע את פניו להכניע את עצמו לרשע כזו ולהשיב לו רכות. היום ומחר: פי' עוד זמן מעט כמו יחיינו מיומיי' (הושע). אשלם: אעונה ואמות על ידי הרשעים ואינני עוד.

אֶשְׁלָם׃ לג אַךְ עָלַי לַהֲלוֹךְ הַיּוֹם וּמָחָר וּמִמָּחֳרָת. כִּי לֹא יוּכַל לִהְיוֹת שֶׁיֹּאבַד נָבִיא מִחוּץ לִירוּשָׁלָםִ׃ לד יְרוּשָׁלַםִ יְרוּשָׁלַםִ הַהֹרֶגֶת אֶת־הַנְּבִיאִים וְהַסֹּקֶלֶת אֶת־הַשְּׁלוּחִים אֵלָיִךְ. כַּמָּה פְעָמִים רָצִיתִי לְקַבֵּץ אֶת־בָּנַיִךְ כְּתַרְנְגֹלֶת אֶת־אֶפְרֹחֶיהָ תַּחַת כְּנָפֶיהָ וְלֹא אֲבִיתֶם׃ לה הִנֵּה בֵיתְכֶם יִשָּׁאֵר לָכֶם שָׁמֵם. וְאָמְנָם אֲנִי אֹמֵר לָכֶם כִּי לֹא תִרְאוּנִי עוֹד עַד כִּי־תָבֹא הָעֵת אֲשֶׁר תֹּאמְרוּ. בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה׃

יד א וַיְהִי בְּבֹאוֹ אֶל־בֵּית אֶחָד מֵרָאשֵׁי הַפְּרוּשִׁים בַּשַּׁבָּת לֶאֱכָל לָחֶם. וְהֵמָּה אֹרְבִים לוֹ׃ ב וְהִנֵּה אִישׁ אֶחָד צְבוּי־מַיִם הָיָה לְפָנָיו׃ ג וַיַּעַן יֵשׁוּעַ וַיֹּאמֶר אֶל־הַחֲכָמִים וְאֶל־הַפְּרוּשִׁים לֵאמֹר. הַאִם מֻתָּר בַּשַּׁבָּת לְרַפֵּא. וַיַּחֲרִישׁוּ׃ ד וַיִּקַּח וַיְרַפֵּא אֹתוֹ וַיְשַׁלְּחֵהוּ׃ ה וַיַּעַן אֹתָם לֵאמֹר. אֵי־זֶה מִכֶּם אֲשֶׁר

(לג) עלי להלוך: ר"ל צריך להלוך לעשות עבודתי עבודת הקודש ממקום למקום, כי זה ענין הלך במקרא לפעמים. מגיד אע"פ שהורדוס הרשע מבקש להרגו בכל זאת הוא לא ידאג על זאת לפי שאי אפשר לו להרגו אם לא ברצון עצמו: ומשום זה ילך בפעם הזאת ויסע עוד מחוץ לירושלים בעל כרחו של הורדוס ובבוא העת אשר יכרת המשיח, יבוא ויערה את נפשו למות בגילה ורנן ובשמחת לב. כי לא יוכל להיות: כלומר לא שכיח הוא ולא נהוג הדבר שיהרג נביא וגו' כי דרך הסנהדרין היה להמית את חייבי מיתה דוקא בירושלים קודם החג כדי שכל ישראל אשר באו אז ירושלימה לרגל ישמעו ויראו ויראו ולא יזדון איש אל לבו לעשות עוד דבר כזה. והוא מה ששנינו באלו הנחנקין (פ"ע ע"א) אין ממיתין אותו (ר"ל החייב מיתה) לא בבית דין שבעירו ולא בבית דין שביבנה אלא מעלין אותו לב"ד הגדול שבירושלים ומשמרין אותו עד הרגל וממיתין אותו ברגל שנאמר וכל העם ישמעו וכו': (לה) ביתכם ישאר: בית המקדש היכל ה'. ואמר כן לפי שזה היה הבטחון אשר היו בוטחים עליו בחשבם שלא יפרע הקב"ה את חובו מהם על עונותיהם ויסכם ביד שונאיהם יסגירם לחרב ולשבי בשביל היכלו ואמרו היכל ה' המה וגו' לפיכך מגיד להם שיחל השם ממקדשו וא"כ אל תחוס עינו ואל יחמול גם על עירם גם על ארצות. אשר תאמרו וגו': כלומר עד בא העת אשר תכירו ותדעו שאני משיח אמת ותאמינו בי בלב שלם ותשמחו עלי ותחכו על הראותי. יד (א) והמה אורבים לו: ארבו וצפו לו כדי לשמוע דבר מפיו שיוכלו להלשין אותו על כך ולאכול קורצוהו במלכא והוא ע"ד שאפו שוררי (תהלי' נ"ו). צבוי מים: היא חולאת צבית הבטן וכל הגוף משום המים היורדים לשם דרך הנקבים הנעשים בורידין קטנים אשר גם ליחות כמים ללולים והיא חולי רע קשה מאוד לרפא בסופו. (ה) ולא מהר יעלנו: דהיינו על ידי הכרים וכסתות

חמורו או שורו יפל אל־הבור ולא מהר יעלנו ביום השבת׃
ו ולא יכלו עוד לענות אתו על אלה׃ ז וידבר משל אל־
הקראים באשר הבין כי בחרו במושבות הראשנים ויאמר
אליהם׃ ח כי תקרא מאיש אל־חתנה אל־תשב במושב
הראשון פן־יקרא ממך איש יקר ממך׃ ט ובא הקרא אתך
ואתו ואמר אליך. פנה מקום לזה ואז תחל בכלמה לקחת־

שמביאים ומניחין תחת הבהמה כדי שתוכל לעלות בהן. ומשום צער בעלי חיים מצווים לעשות זאת כדאיתא במס' שבת (דף קכ"ח ע"ב): אמר רב יהודה אמר רב בהמה שנפלה לאמת המים מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ועם עלתה עלתה: מתיבי בהמה שנפלה לאמת המים עושה לה פרנסה במקומה בשביל שלא תמות פרנסה אין כרים וכסתות לא? לא קשיא הא דאפשר בפרנסה: פירוש באם שאיכות הבור שנפלה הבהמה לתוכה כך היא שתוכל הבהמה להתעכב שמה עד לאחר שבת, בלי שום צער וסכנה ואין משום צער בעלי חיים אסור להעלותה בשום דבר אלא צריך לתת לה פרנסה ודי לה בזה עד מוצאי שבת הא דאי אפשר בפרנסה (דהיינו שיש בבור מים או טיט ורפש שיש לחוש שתטבע הבהמה או שתטונף ותצער את עצמה ביותר ופרנסה אינה מועילה לכולם אז מותר להביא שמה כרים וכסתות כדי להעלותה. והקשו עוד לשם אפשר בפרנסה אין (כלומר הוא דאסור להעלותה) ואם לא (דאי אפשר בפרנסה) מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה והא קא מבטל כלי מהכנו? ומשני סבר (כמאן דאמר שמותר להעלותה ע"י כרים וכסתות באם שאי אפשר בפרנסה) מבטל כלי מהכנו דרבנן, וצער בעלי חיים דאורייתא כי איסור טילטול הכלים ממקומם בשבת הוא רק מצוה דרבנן וצער בעלי חיים הוא איסור דאורייתא (עיין שם הטעם ברש"י) ואתי דאורייתא ודחי דרבנן וכן פסק הרמב"ם בפרק חמשה ועשרים משנה כ"ו. ואע"ג דלא מעלה אותה בידו ממש אלא שהבהמה עולה מעצמה ע"י הכרים והכסתות מ"מ הואיל והוא מביא את הכרים והכסתות ומניחן בידו תחתיה וגורם לה בזה עליותה הרי הוא כאלו העלה אותו בידו ממש כי המצוה וגורם לדבר כעושה דמי. וכן הוא הדין לענין הבכור שראוי למאכל האדם ע"י מום ונפל לבור בי"ט כדתנן במתני' במס' ביצה (דף כ"ה ע"ב) בכור שנפל לבור ר' יהודה אומר ירד מומחה ויראה אם יש בו מום יעלה וישחוט והוא משום הפסד ממון כדמסיק (שם ל"ז ע"א) גבי אותו ואת בנו שנפלו לבור והתירו שם להעלות ערמות ותחבולות כדי להוציאם מן הבור ולא יבוא בעל הבהמה לידי היזק ממון. זהו לשון הברייתא אותו ואת בנו (שאינו מותרין להשחט ביום אחד) שנפלו לבור ר' אליעזר אומר מעלה את הראשון על מנת לשוחטו ושוחטו והשני עושה לו פרנסה במקומו כדי שלא ימות. ר' יהושע אומר מעלה הראשון על מנת לשוחטו ואינו שוחטו, וחוזר ומערים (פי' עושה בערמה ותחבולה לפני הבריות כגון שאומר שזה הראשון שהעלה הוא דל ורע ופחות ואין ראוי

את־המקום האחרון׃ י אף אם־תקרא לך ושב במקום האחרון
למען יבא הקרא אתך ויאמר אליך. רעי עלה למעלה. אז
יהיה־לך כבוד לפני המסבים עמך׃ יא כי כל־איש אשר
ירומם נפשו ישפל ואשר ישפיל נפשו יתרומם׃ יב ויאמר
גם לקרא אתו. כי־תעשה משתה צהרים או ערב אל־תקרא
לאהביך ולקרוביך ולשכניך העשירים פן גם המה יקראו לך
ובכן יהיה לך גמול׃ יג אבל בעשותך משתה קרא לעניים
לנשברים לפסחים ולעורים׃ יד ואשריך כי המה אין בידם
להשיב לך. כי ישלם לך בתקומת הצדיקים׃ טו וכשמע אחד
המסבים את־אלה אמר אליו. אשרי האכל לחם במלכות
האלהים׃ טז ויאמר אליו. איש אחד עשה משתה גדול ויקרא

למאכל י"ט והשני אמר עדיין בכור טוב ויפה ממנו) ומעלה את השני רצה זה שוחט ורצה זה שוחט. ואחר שראית בעיניך שהענין הזה ר"ל להעלות הבהמות מבורות וחפירות בשבת ויום טוב הוא דין פשוט שטעמו כתוב בתורה ושנו בתלמוד ומשולש בפוסקים א"כ יש לך לתמוה על דברי איש ריק מוח ה"ה בעל הגליון יען שכתב שגלוי לכל העמים שאין הישראלים רשאים להעלות שום בהמה בשבת לא מבאר ולא מחפירה. ואין צורך לענות כסיל באולתו כי דברי פיהו מחתה לו. (י) עלה למעלה: שב בראש הקרואים. וכן אמר שלמה טוב אמר לך עלה הנה מהשפילך לפני נדיב (משלי כ"ה). (יא) ירומם נפשו: המתעלה והמגביה והמתכבד את עצמו ישפל וכן להיפך ע"ד השפלה הגבה והגבה השפיל (יחזקאל כ"א) כאמרם שם בפרק קמא דעירובין כל המשפיל את עצמו הקב"ה מגביהו וכל המגביה את עצמו הקב"ה משפילו, וכל המחזיר על הגדולה גדולה בורחת ממנו וכל הבורח מן הגדולה מחזרת עליו: (טו) במלכות אלהים: במלכות המשיח כי מלכות אלהים היא מלכות המשיח כנזכר, כלומר אשרי המתחכה להנאות והשפעה שעתידה להיות בימי המשיח. ואפשר שדעתו על מה שאמר ר' חייא בשני דייני גזירות ז"ל עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מלת שנאמר יהי פסת בר בארץ. תנו רבנן יהיה פסת בארץ אמרו עתידה חטה שתתמר ותעלה כמקל שנאמר יהיו פסת בר בארץ. ושמא תאמר יש צער לקצירה? תלמוד לומר ירעש כלבנון פריו הקב"ה מוציא רוח מגנזיו ומשרש את סולתה ואדם מביא מלא פסת ידו וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו עכ"ל. ופי' רש"י כל זה יהיה לימות המשיח ולפי שראה ושמע מתוך דבריו שלא הבין השואל בעניינים הנאמרים על ימות המשיח לפיכך פתח ואמר לכולם את המשל הבא כדי שיתבוננו שכל דברים הנאמרים על ימות המשיח הם באופן אחר וילמדו מזה שהמלכות המשיח כבר בא אליהם על ידו כי הוא המשיח רק

לרבים: יז ולעת המשתה שלח את־עבדו אל־הקראים לאמר. באו כי כל־דבר כבר מוכן: יח ויחלו כלם פה אחד להצדיק נפשם. הראשון אמר אליו. שדה קניתי ועלי לצאת ולראתו. אשאל ממך לנקני: יט והשני אמר. חמשת צמדי בקר קניתי ואלך לבחון אתם. אשאל ממך לנקני: כ ואחר אמר. אשה לקחתי ולכן לא אוכל לבוא: כא ויבא העבד ההוא ויגד לאדניו את־הדברים האלה. ויחר לבעל הבית ויאמר אל־עבדו. צא מהר אל־רחובות ואל־חוצות העיר והבא הלום את־העניים והנשברים והפסחים והעורים: כב ויאמר העבד. אדני נהיה כאשר צוית ועוד יש מקום: כג ויאמר האדון אל־העבד. צא אל־הדרכים ואל־הגדרות ואלץ אתם לבוא למען ימלא ביתי: כד כי אני אמר לכם. כי מן האנשים הקראים האלה לא יטעם איש את־משתי: כה וילכו אתו המונים רבים ויפן ויאמר אליהם: כו אם יבא אלי איש ולא ישנא את־אביו ואת־אמו ואת־אשתו ואת־בניו ואת־אחיו ואת־אחיותיו ואף גם־את־נפשו לא יוכל להיות תלמידי:

יכינו לבם לשמוע בקול דבריו. (טז) איש אחד: כאשר ברמז על איש גבור מלחמה ה' שמו הוא מלך מלכי המלכים הקב"ה. משתה גדול: רמז על שליחות המשיח ועל בשורתו אשר בשר ליושבי חושך וצלמות לצאת מכלאם ולראות את האור הגדול אשר נגה עליהם והוא ע"ד הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נ"ה). (יז) שלח את עבדו: אין כאן עבד אלא המלך המשיח כד"א הנה ישכיל עבדי (שם נ"ב). הקרואים: הם בני אברהם יצחק ויעקב אשר הבטיחם השם לגאול ולהושיע בניהם על יד המשיח תשועת עולמים. (יח) לנקני: ר"ל היה דן אותי לכף זכות. (כא) את העניים וגו': כנוי לכל מיני בני אדם. כחטאי' כרשעי' וכפושעים. (כג) אל הדרכים וגו': כלומר גבולות הגוים אשר מסביב ליהודה וירושלים, ורמז בזה מפני שהם מואסים בו ובדברי בשורתו תוסב הישועה משם ותובא אל הגוים. (כו) ולא ישנא את אביו: ענינו בבחינת אהבת השם ר"ל שלא יכבד אדם את אביו ואמו יותר מהקב"ה ושלא תהא אהבתם כל כך בעיניו כאהבת הש"י ויראתו, כדי שלא יבוטל רצון קונו מפני רצון אביו או אמו. ומן הדין הוא שתהא יראת שמים על האדם יותר מיראת האב והאם, לפי שגם הם חייבים בכבוד השם. כ"ו שדרשו החכמים בפסוק כבד את אביך ואת אמך וגו' והוא ע"ד על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו, כי אי אפשר לומר שצוה הש"י את האדם לעזוב את הוריו אחר הנשואין לבלתי

כז ואיש אשר לא ישא את־צלבו וילך אחרי לא יוכל להיות תלמידי: כח כי מי בכם הרוצה לבנות מגדל אשר לא ישב בראשונה ויחשב את־ההוצאות אם יש לו לכלותו: כט פן אחרי יסדו את־היסוד ולא יוכל לכלותו יחלו כל־הראים להתל בו: ל לאמר. זה האיש החל לבנות ולא יכל לכלות: לא או מי המלך היוצא להתערב את־מלך אחר למלחמה אשר לא ישב בראשונה להתיעץ אם יוכל בעשרת אלפי איש ללכת לקראת זה הבא עליו בעשרים אלפי איש: לב ואם לא. בעודנו מרחוק ישלח מלאכים לקרא לו לשלום: לג וכן כל־איש מכם אשר לא יעזב את־כל־אשר לו לא יוכל להיות תלמידי: לד טוב המלח. ואם יתפל המלח במה ימלח: לה לא יצלח לא לארץ ולא לאשפות החוצה ישליכו אתו. מי אשר לו אזנים לשמוע ישמע:

שמוע בקולם ולנכרים יחשבו, אלא פי' שלא יאהבם כל כך כאשתו וידבק בה יותר מבהם. (כז) לא ישא את צלבו: כל הענין הזה פרשנו למעלה סימן ט' פסוק כ"ג עיין עליו. (כח) הרוצה לבנות מגדל: הרצון בזה להזהיר את כל אשר ימלא לבו אחריו ולהאמין בשמו שיחשבונו תחילה היטב כל הדברים שעליהם לסבול על כך, כמו שאמרם בפסוקים הקודמים וישקלם במאזני צדק ואח"כ יבחר בזה אשר הכריע בדעתו. כי אם לא יעשה כן אלא יבוא בלב נמהר ויבחר לעבוד אותו, סופו שיהיה כקשת רמיה ולא יעמוד באמונתו ובצדקתו בעת הנסיון. והוא כענין מה שאמר לא תוכלו לעבוד את' ה' כי אלהים קדושים הוא אל קנוא הוא לא ישא לפשעכם ולחטאותיכם כי תעזבו את ה' ועבדתם אלהי נכר ושב והרע לכם וכלה אתכם אחרי אשר היטיב לכם (יהושע כ"ד כ') וכן אמר משה (דברים ל' ט"ו): ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע וגו': (לב) ואם לא: כלומר שאם שרואה הוא המלך שאין בכוחו לנצח את האחר ברבבות יצא עליו ברבבותים. (לד) יתפל: ענינו הסרת טעם וריח מן היאכל תפל בלי מלח (איוב ו') וכוונת המשל ללמד את כל המכינים לבם לסור למשמעתו אע"פ שאין מספר למעלתם וגדלה מכל מעלת בני אדם בכל זמן שהם בצדקתם כיתר מעלת המלח על כל שאר מיני בשמים כי אפשר לאכול תבשיל בלי בשמים אבל בלי מלח אי אפשר: בכל זאת בשעה שהם מתחילים ומתחנים תיפלם לאלהים אין מספר לגירועתם ורשעתם, ולא יצליחו לכל והם כיין שנמר ריחו וכמלח שסר טעמו ממנו.

טו א ויגשו אליו כל־המוכסים והחטאים לשמוע אתו:
ב וילנו הפרושים והסופרים לאמר. זה מקרב חטאים
ואוכל עמהם: ג וידבר אליהם את־המשל הזה לאמר: ד מי
האיש מקרבכם אשר לו מאת צאן ואבדה אחת מהן ולא
יעזב התשעים ותשעה במדבר וילך אחרי האבדת עד כי
ימצאה: ה ובמצאו ישימנה על־כתפיו בשמחה: ו ובבאו אל־
ביתו יקרא למאהביו ולשכניו לאמר אליהם. שמחו אתי כי
מצאתי את־שיי האבדת: ז אני אמר לכם כי כן רבה תהיה
השמחה בשמים על חטא אחד השב מעל תשעים ותשעה
צדיקים אשר אינם צריכים לתשובה: ח או מי האשה אשר
לה עשרה בקע ואבד ממנה בקע אחד ולא תדליק את־הנר
ותטאטא את־הבית ותחפש היטב עד כי־תמצאהו: ט ובמצאה
תקרא למאהביה ולשכנותיה לאמר. שמחו אתי כי מצאתי
את־הבקע אשר אבד ממני: י אני אמר לכם. כן תהיה
שמחה לפני מלאכי האלהים על־חטא אחד השב: יא ויאמר.

טו (א) המוכסים: הם הממונים על מס המדינה במלות מלך הרומיים. והם מוכסים שיש להם קצבה והם שאין להם קצבה ואשר עמדו מאליהן כדאיתא בארבעה נדרים (כ"ח ע"א) וכל אלו נקראו מוכסים גדולים והם מוכסים קטנים אשר מנו הגדולים לעמוד על הגשרים כדגרסינן במס' שבת (דף ע"ח ע"א) ועיין בפי' רש"י שם. והגבאים שהיו גובים מס וכרגא מישראל חבריהם בשם המלך ג"כ מענין המוכסים עיין בסנהדרין (דף כ"ח ע"ב). **והחטאים:** העושים מעשים הרעים בפרהסיא. (ב) **מקרב חטאים:** מקרב אותם אליו בדברים רכים ומקבלם בסבר פנים יפות והמוכסים והגבאים בכלל בכלל הרשעים והפושעים היו. ומשום שנטלו יותר מן הקצבה אשר קצב המלך, לפיכך נחשבו הם ונכסיהם כנכסי הגזלנין כדאיתא ברמב"ם בהלכות גזילות ופסולין היו לעדות ולכל דבר שנוהג בו כבוד או קדושה. ואמרו בדמאי ירושלמי חבר שנעשה גבאי דוחין אותו מחבורתו. (ד) **במדבר:** כי שם מקום מרעה וגידול הבהמות כדאיתא במתניתין אין מגדלין וכו' (בבא קמא דף ע"ט ע"ב). (ז) **חוטא אחד השב:** ללמדך כח התשובה. ומסייע לזה מה שאמר ר' אבא במס' ברכות סוף פ' אין עומדין במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד ועיין גם בספר החסידים סימן סמ"ך. **אינם צריכים לתשובה:** כי כל ימיהם בתשובה ונוהגים מתעאבים תמיד עיין בפי' הרד"ק בישעיה כ"ו בפסוק בורא ניב שפתים וגו'. (ח) **ותטאטא:** פירשנו למעלה בסימן י"א פסוק כ"ה. (יא) **ויאמר וגו':** רצה ישוע להוסיף עוד על המשל

איש אחד היה ולו שני בנים: יב ויאמר הקטן אל־אביו. אבי
תנה לי חלק הרכוש אשר יהיה־לי ויחלק להם את־הקנין:
יג ואחרי ימים לא רבים אסף הבן הקטן את־כל ויסע אל־
ארץ מרחק ושם פזר את־רכושו על־דרך זוללים: יד וכאשר
הוציא את־כל היה רעב חזק בארץ ההיא. ויחל לחסור:
טו וילך וידבק באחד מן יושבי הארץ ההיא וישלחהו אל־
שדותיו לרעות חזירים: טז ויתאוה למלא את־בטנו מחרצנים
אשר אכלו החזירים. ואין איש נתן לו: יז וישב אל־לבו
ויאמר. מה־רבו שכירי אבי אשר יש להם לחם די והותר
ואני ברעב אבד אני: יח אקום ואלך אל־אבי ואמר אליו.
אבי חטאתי לשמים ולפניך: יט וקטנתי מהקרא בנך עוד.
עשה אתי כאחד שכיריך: כ ויקם ויבא אל־אביו. ועודנו
מרחק ואביו ראה אתו ויכמרו רחמיו. וירץ ויפל על־צואריו
וישק־לו: כא ויאמר אליו בנו. אבי חטאתי לשמים ולפניך
וקטנתי מהקרא בנך עוד: כב ויאמר אביו אל־עבדיו. הביאו
את־ראש המחלצות והלבישו אתו ותנו טבעת על ידו ונעלים

הזה כדי לחזק את מאמריו הראשונים מענין התשובה ולהראות להם, שיד השם פשוטה לקבל שבים ורחמיו עליהם כרחמי האב על הבנים. ובא גם לרמוז על הגויים כי ישובו גם הם אל אלהים ואע"פ שבתחלה אבו לבחור בדרך לבם יותר מבדרך התורה והמצות. ולפי זה ענין **שני בנים:** הם שני גויים ר"ל שני לאומים שנפרדו ממעי רבקה יעקב ועשו הצעיר הנזכר כאן במשל זה עשיו והבכור זה יעקב כי משפט הבכורה שייך מן הדין ליעקב מפני שהי' בכור ליצירה. ועוד שקנה אותה מאחיו. א"כ כל ענין המשל הזה כנגד בני יצחק יעקב ועשו ומבואר הדבר למשכיל ואין צורך להאריך בפי' ארוך. (יג) **על דרך זוללים:** כזולל בשר וסובא יין ומושח את בשרו בכל מיני תענוגים. (טז) **חרצנים:** כמו מחרצני' ועוד זג (במדבר ו') והמה קליפי ענבים, ולפי ענין הכתוב כאן המה קליפי הקטניות ר"ל הקליפות שבהן הקטניות והנה מאכל לבהמות טהורות ולבהמות טמאות. ואמרו שם במשנה בסוף פרק נוטל בשם ב"ה שמעבירין מלפני השולחן פירורין פחות מכזית ושער (שראוי לפי בעל הערוך להיות שיחר או שיער) של אפונין ושער עדשים מפני שהוא מאכל בהמה. ופי' רש"י שער של אפונין פרציטין של קיטניות שהקטנים גדלין בהם. (יז) **שכירי אבי:** עבדים ופועלים אשר שכר. (כב) **ראש המחלצות:** הוא בגד יקר מן והלבש אותך מחלצות (זכרי' ג' ב') והוא מלבוש כבוד ויקר אשר

לרגליו׃ כג והביאו עגל המרבק וטבחהו ונאכל ונשיש׃ כד כי זה בני מת היה ויחי ואבד היה וימצא ויחלו לשוש׃ כה ובנו הגדול היה בשדה ויבא ויקרב אל־הבית וישמע קול מנגנים ומחוללים׃ כו ויקרא אל־אחד הנערים וישאל מה־זאת׃ כז ויאמר אליו כי אחיך בא ואביך טבח את־עגל המרבק כי שלם לקח אתו׃ כח ויחר לו ולא אבה לבוא הביתה ויצא אביו וידבר על־לבו׃ כט ויען ויאמר אל־אביו הנה זה־שנים רבות עבדתיך ואת־מצותך מעולם לא עברתי ועוד לי לא נתת גדי אחד למען אשיש עם רעי׃ ל וכבוא בנך זה אשר האביד את־רכושך בזונות וטבחת לו את־עגל המרבק׃ לא ויאמר אליו בני אתה בכל־עת עמדי וכל־אשר לי לך הוא׃ לב לשוש ולשמוח נאות לנו כי אחיך זה מת היה ויחי ואבד היה וימצא׃

טז א ויאמר עוד אל־תלמידיו איש עשיר היה ולו סוכן על־ביתו אשר הלשינו אתו אליו כי פזר את־רכושו׃ ב ויקרא אליו ויאמר לו מה־זאת אשר אנכי שומע עליך תנה חשבון על־פקדתך כי לא תוכל להיות עוד סוכן על־ביתי׃ ג ויאמר הסוכן בלבו מה־אעשה כי אדני יקח ממני את־פקדתי לא אוכל לחרש ולבקש לחם בשתי׃ ד ידעתי מה־לעשות למען בהיותי משלח מפקדתי יקבלוני אל־

ילבש בו עת ירצה פני חשובים ונכבדים. וטעם מלת ראש שב אל חשיבות הבגד כלומר שיבוא הבגד החשוב והיקר שבכל מלבושי תפארת. כי דרך המקראות לקרוא לדבר חשוב ראש וראשון. (כג) המרבק: אבוס ומפוטם כמו ולאשה עגל מרבק בבית (שמואל א' סימן כ"ח). (כד) מת היה: כל זמן שהיה הולך בשרירות לבו בדרך רע ועקש נראה בעיניו כמת כי הרשעים בחייהם קרויין מתים. ויחי: כלומר אחר שנתן אל לבו ושב ורפא לו. ואבד: ענינו כמו שעיתי כשה אובד (תהלים קי"ט).

טז (א) ולו סוכן: ממונה ופקיד על ביתו כמו לך בא אל הסוכן הזה (ישעיה כ"ב ט"ו): (ב) על־פקודתך: ר"ל תן חשבון על הדברים שהפקדתי בידך ושמתיך עליהם לפקיד. (ג) לא אוכל לחרוש: חרישה היא כנוי לכל עבודה קשה ועבודת פרך. ומבקש: לחזור על הפתחים ולבקש מתנה.

בתיהם׃ ה ויקרא אל־כל־איש לוה מן אדניו ויאמר אל־הראשון כמה חיבת לאדני׃ ו ויאמר מאת בתים שמן ויאמר אליו קח את־שטרך ושב מהר וכתוב חמשים׃ ז ואל־אחר אמר ואתה כמה חיבת ויאמר מאת כרים דגן ויאמר אליו קח את־שטרך וכתוב שמונים׃ ח וישבח האדון את־הסוכן המעול על־עשתו בהשכל כי ערומים בדרם בני העולם הזה מבני האור׃ ט ואני אומר לכם עשו לכם רעים מממון העולה למען כאשר תכליון יקבלו אתכם בסכות עולם׃ י הנאמן במעט גם ברב נאמן הוא והמעול במעט גם ברב מעול הוא׃ יא לכן אם בממון העולה נאמנים לא הייתם מי יפקיד לכם את־הממון האמתי׃ יב ואם נאמנים לא הייתם

(ו) בתים שמן: בת היא שם מדה מה וקרוב לענין זה תמצא משל בפי' הרד"ק בישעיה ה' י'. (ח) מבני האור: הם הצדיקים לפי שהולכים באור פני מלך חיים. (ט) ממון העולה: באור מלת עולה בזה הענין איננה כמו ברוב מקומות ר"ל עושר שאדם עושה בלא משפט וצדק ואשר אסף משוד עניים (כד"א חיל בלע ויקאנו, כחיל תמורתו ולא יעלוס איוב) כ"א ממון רב אשר אסף ואין לו בו צורך לחיי העולם הזה ולחיי שעה יקרא פה ממון העולה, יען כי ממון הזה לא יעמוד אצלו ועושר כאלה שמור לבעליו לרעתו. ואמר שיבושו כל אספי ממון ורכוש גדול רק יעשו להם רעים מממון העולה ר"ל שיתנו ממנו צדקה לעניים ויעשו גמילות חסדים וכיוצא בזה למען יקבלו אתכם הוא כמו תקובלו בבנין פעל כמו יבקשו למלך נערות (אסתר ב') כמו תבוקשנה בפועל אף כאן יקבלו אתכם כמו תקובלו כלומר למען יזכה אתכם השם לאחר המיתה להביא אתכם ע"י לווית מלאכים לחיי עולם הבא. וכל זה ע"ד אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה' וגו' (תהלים מ"א). ואמר (שם קי"ב) פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד. תכליון: היא על יום המיתה לפי שצריך אז האדם לצאת מן העולם הזה בעירום ובחוסר כל, וכל כספו וזהבו לא יוכלו להצילו מיום המות ואין לו תועלת בכל עשרו. בסוכות עולם: הוא כנוי למקום מנוחת הצדיקים לאחר מותם ששם שובע שמחות את פני ה' נעימות בימינו נצח. (יא) נאמנים לא הייתם וגו': פירשנו כבר בממון העולה, והוא כנוי לעושר ונכסים רבים שאינם צריכים לחיי שעה. ונקראים עולה על פי אין בהם ממש ושטיה להשען עליהם ואינם יכולין להציל את בעליהם מיום המות, או להביאו לחיי עולם הבא אלא אדרבא שמורים הם לרעתו בעולם ומביאים אותו לגיהנם אם לא יזכה בם עניים ואביונים כראוי, ויעשה להם צדקות וגמילות חסדים. וידענו שכל העושר וההון להשם הוא כמאמר הנביא לי הכסף ולי הזהב (חגי ב') ונותנו למי שירצה כרצונו, א"כ הבעל ממון ועושר הוא כמו רב בית שהפקיד

באשר לזר מי יתן לכם את־אשר לכם: יג לא יוכל עבד לעבוד שני אדנים. כי או את־האחד ישנא ואת־האחר יאהב. או באחד ידבק ובאחר ימאס. לא תוכלו לעבד את־האלהים ואת־הממון: יד וישמעו כל־זאת גם הפרושים אשר הם

האדון להיות פקיד על הונו. וכמו שמנהג האדונים להבחין בראשונה את עבדו בדבר קטן ומעט, לראות אם הגון הוא לתת תחת ידו עושר ונכסים הרבה, ואם הוא נאמן רוח במעט יתן בידו כל אשר לו ואם לא נאמן הוא בזאת, לא יתן עוד בידו מאומה אלא יגרשהו מביתו, כך הקב"ה כבי"כול בראותו שבני אדם נאמנים בממון ר"ל שמתנהגים בעשרם כרצונו אע"פ שהעושר הוא דבר השייך רק לעניני עולם הזה והוא דבר קטן בבחינת הדברים הרוחניים המביאים את האדם לאוצר האמיתי מ"מ לא ימנע הטוב מבעליו להוסיף לו כהנה וכהנה בדברים שגדולים וחשובים ויקרים הם מאלה דהיינו יראתו וידיעתו כבשנוך וכן להיפך. וזהו פי' אם בממון העולה נאמנים לא הייתם. וטעם ממון האמיתי הוא על הדברים השייכים לעניני הנפש, כגון מתנת רוח הקודש והשפעתו בלב האדם להכיר את בוראו בידיעה אמיתית ולעמוד ולהבין בתורתו ובסוד מצותיו כדי ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את דבריו ולעלות ולראות את פניו פני השכינה ושוכן הכרובים במרומי' לרומם שמו תמיד. ונקרא ממון האמתי להיותו ספק ממון העולה לפי שעושר כזה עומד וקיים לעולמי עד, ואוכל אדם פירותיו בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא שכולו ארוך. (יב) באשר לזר: דהיינו עושר ונכסים שנתנו והשם רק כפקדון ביד הבריות. אשר לכם: כלומר שמוכן ומיוחד לכם והוא אוצר האמתי בחיי עולם הבא, כי זאת היא תכונת הנשמה וזהו תכלית בריאת האדם וזהו כוונת התורה והמצות וכל סודותיה בגזירות עירין ובמאמר קדישין כדי לזכות את האדם עלות ולראות את פני האדון לבאות ולהנות מזיו שכינתו. לפיכך צריך כל אדם להתאזר בכח חיל לעמוד על נפשו ולהשתדל בכל עוז לבלתי האביד שלו ר"ל חיי עולם הבא שהיא תכלית בריאתו ותכונתו ולקנות מה שאינו שלו דהיינו עושר ונכסים ויבטל חיי עולם מפני חיי שעה. (יג) עבד וגו': בעבד קנין כסף מדבר שצריך לעבוד את אדוניו בכל כוחו ובכל מאודו וכל מעשה ידיו לבעליו שקנהו בדמיו, ואי אפשר שיעבוד וישרת גם כן איש אחר בפעם אחת. וכן הוא בבחינת בני אדם: כי כלם הם עבדים להשם שקנה אותם ביצירה ובבריאה ובשאר חסדים גדולים עד לאין מספר וצריכים לאהבו ולעבדו בכל לבם ובכל נפשם ובכל מאודם, לפיכך אי אפשר שיוכלו לתת את לבם על דבר אחר ולרדוף אחריו כדי להשיגו, כי בזה עוברים על מצות אדוניהם שצוה לאהבו ולעבדו בכל לב ובכל מאוד ולא רק במקצתו. והכוונה בזה לבטל דעת אוהבי ממון שיאמרו בלבם אם ישמעו או יקראו את הדברים האלה לאמר הלא צריכים אנחנו הממון בעולם הזה להחיות בו את הנפש בחיי שעה וחכמת המסכן בזויה. וכל אחי רש שנאוהו א"כ צריך האדם להשתדל בכל מה דאפשר כדי לצבור כסף ואין בזה איסור ועבירה. כי אי אפשר לו לאדם לעבוד את ה' בעת ירעב לפיכך אמר שאי אפשר בזה ומברר את

אהבי כסף. וילעגו לו: טו ויאמר אליהם. אתם הם המצטדקים לפני האנשים. והאלהים הוא ידע את־לבבכם. כי הגבה בין האנשים תועבה הוא לפני האלהים: טז התורה והנביאים עד יוחנן. מעת ההיא התבשרה מלכות האלהים וכל־איש יהרס אליה: יז ונקל אשר השמים והארץ יעברו מאשר יפל קוץ

הדבר במשל שנהוג בדרך ארץ בין עבד ואדוניו כבפסוק, כי אם סייפא לא ספרא. (טו) המצטדקים: המראי' את עצמם לפני ההמון בתפילות ארוכות ובנענועת גוף בתוך התפילה בטליתים והפילין גדולים בכפיפות ראש כאגמון וכיוצא בהן. יודע את לבבכם: ר"ל יודע שלבבכם רחוק ממנו ונמשכת אליו רק בשפתותיכם. בין האנשים: פי' כל הדברים שהם חשובים ויקרים בעיני הבריות דהיינו שמחזיקים טובה לעצמן בעשיית המצות ומבקשים כבוד וגדולה על כך כדרך הפרושים, באלה מואס השם והם תועבה בעיניו והוא ע"ד אל תבט אל מראהו ואל גובה קומתו כי מאסתיהו וגו' (שמואל א' ט"ז) לפי שבלי ספק היה אליאב מתפאר במראהו ובקומתו שנחשבה לתפארת בעיני הבריות כמ"ש על שאול שגבה מכל העם משכמו ולמעלה אין כמוהו בכל העם (שם י') ובאבשלום נאמר לא הי' איש יפה בכל ישראל וגו' (שם ב' י"ד) וכל זה אזהרה לגסות רוח באיזה אופן שיהיה כי תועבת ה' כל גבה לב (משלי ט"ז) והפכו זבחי אלהים רוח נשברה. ואומר לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה. (טז) התורה והנביאים עד יוחנן: דבר זה כתוב ומפורש במתי סימן י"א פסוק י"ג. כל הנביאים והתורה: עד יוחנן נבאו. וענין הכתוב על הנבואות והאמנות שנאמרו בתורה והנביאים שעתידות להתקיים בימי המשיח, כלומר עד ימי יוחנן נאמרו כל דברי הישועות והנחמות האלה ברמז, בשפת הנבואה על העתיד, והיו כלם בכלל העתידו'. אבל מימי יוחנן ואילך התחילו כל הדברים האלה להתקיים בהווייתן וכמשפטם כי מלכות אלהים שהיא מלכות המשיח הואילה להתבשר. ושוב נבואות התורה והנביאי' אינן בכלל העתידות אלא בכלל הוויות ר"ל מעת יוחנן התחילו לצאת מכלל העתיד לכלל ההווה ומכלל הנבואה לכלל ההשלמה. וסמך מלאות הנבואות אל יוחנן לפי שהוא היה דמיון אליהו כאשר הוכחתי למעלה בס' ז' ובא קודם המשיח לבשר ביאת ישוע שהוא משיח. והתחילו מאז להתקיים תיכף דברי הנביאים. והוא כאלו אמר ישוע התורה והנביאים התנבאו עד ימי ביאתו. כמאמר החכמים שכל הנביאים לא התנבאו אלא לימות המשיח. וכל איש יהרוס אליה וגו': ענינו יאזור כח ויתאמץ כדי לעלות אל מלכות המשיח. לפי שגדרו הפרושים כל הדרכים ונתיבות העולם שהיו סלולים מימות אבות, וזאת עשו בסייגים שעשו לתורה שסייגו את דברי אלהים חיים ממקורם ונתנו אבן על פי הבריות לבלתי דבר כנגדם דבר לפיכך צריך שיתאזר כל איש כגבר חלציו הרוצה לצאת מאפילה כזו לאורו של המשיח ומשעבוד הפרושים לגאולה ע"י מלכות המשיחי והטעות שעיקר בעל חיזוק האמונה על המאמר הזה במתי' הם טעות איש משוגע וריק מוח וכטעות

אחד מן התורה: יח כל־איש אשר ישלח את־אשתו וישא אחרת נאף הוא. וכל איש אשר ישא את־הגרושה מאישה נאף הוא: יט ויהי איש עשיר ולבושו שני ובוץ ויתענג בגאון יום יום: כ ויהי איש עני ושמו אלעזר והוא משלך לפני פתחו מלא שחין: כא ויתאוה לשבוע פתתים הנפלים משלחן העשיר. וגם הכלבים באו וילקו את־שחיניו: כב וימת העני וישאהו המלאכים אל־חיק אברהם. וימת גם העשיר ויקבר: כג ובהיותו בשאול במכאבות וישא את־עיניו וירא את־אברהם מרחוק ואת־אלעזר בחיקו: כד ויצעק ויאמר. אבי אברהם חנני ושלח את־אלעזר לטבול את־ראש אצבעו במים ולקרר לשוני. כי מענה אני בלהבה הזאת: כה ויאמר אברהם. בני זכור תזכור כי אתה לקחת את־טובך בחייך ואלעזר את־הרע. ועתה הוא יתנחם ואתה תענה: כו ועל כל־אלה גיא עפתה גדולה מוסדה בינינו וביניכם אשר הרצים מפה לעבר אליכם לא יוכלו וגם אלה משם אלינו לא

איש החולם כי אין טעם וריח לכל דבריו כאשר יראה המשכיל בם ועיין למעלה בסימן ז'. (יז) מן התורה: טעם התורה היא על הנבואות שנכתבו בתורה ובנביאים על העתיד ליאות המשיח וענינו יותר קל ואפשר הוא שיחלפו שמים וארץ משיפול ויבוטל נבואה אחת מכל התורה כולה והוא ע"ד לא יפול מדבר ה' ארצה (מלכים ב' סימן י') וענין תלא קוץ ידוע בדברי חכמים במדרש קוצי של יו"ד וכיוצא בו. (יח) ישלח את אשתו וגו': דהיינו שמגרשה משום דבר קל, כגון שהקדיחה תבשילו לדעת בית הלל בפרק בתרא דגיטין (דף צ' ע"א) או שמצא אשה נאה ממנה כסברת ר' עקיבא שם. נואף הוא: כי קיימא לן כבית שמאי שצריך דוקא ערוות דבר והוא דבר זנות ודומה לה. ומסייע לזה מה שאמר ר' אלעזר בפרק כהן גדול שכל המגרש את אשתו אפי' מזבח מוריד עליו דמעות: (יט) איש עשיר: המשל הזה חוזר לענין הראשון בדבר הקמצנות והולך ומפרש עוד את הדבר הזה במשל ללמד שלא די לאדם לבלתי אמץ לבבו לקפוץ את ידיו מאחיו האביון, אלא שחייב להחזיק בו ולפתוח לו את ידו מעצמו, ולהעניק לו די מחסורו אשר יחסר לו יהיה מי שיהיה. (כו) גיא עפתה גדולה: גדולה כתהום כמו ארץ עיפתה כמו אופל (איוב י'). ובזה הספור טוען בעל חיזוק האמונה על אמונת הנוצרים באמרו שזה המאמר סותר יסוד דתם ואמונתם שמאמינים שהצדיקים כולם היו יורדים לגהינם בעון אדם הראשון עד אשר בא ישוע ופדה נשמת נפשם, וכאן הודיע הכתוב שאברהם

יעברון: כז ויאמר. אם־כן אשאל מאתך אבי לשלחהו אל־בית אבי: כח כי לי חמשה אחים למען יעיד בם פן־יבאו גם המה אל־מקום הענוי הזה: כט ויאמר אליו אברהם. יש להם משה והנביאים ישמעו אליהם: ל ויאמר אליו. לא־כן אבי אברהם. אך אם אחד מן המתים יבוא אליהם. אז ישובו: לא ויאמר אליו. אם אל־משה והנביאים לא ישמעו לא יאמינו גם אם־יקום אחד מעם המתים:

יז א ויאמר אל־התלמידים. לא יוכל להיות שלא יבואו מכשלים. אך אוי לו אשר יבאו על־ידו: ב טוב היה לו כי־יתלה פלח רכב על־צואריו וישלך אל־הים מהכשיל את־אחד מן הקטנים האלה: ג השמרו לנפשותיכם. ואם יחטא לך אחיך תוכיח אתו ואם־יתנחם סלח לו: ד ואם שבע ביום יחטא לך ושבע ביום ישוב אליך לאמר. נחמתי. וסלחת לו: ה ויאמרו השליחים לאדון. הוסף לנו אמונה:

ואליעזר לא היו בגיהנם א"כ יתחייב מזה שהצדיקים לא היו יורדים לגיהנם בעון אדם הראשון אפי' קודם ביאת ישוע רק הרשעים לבדם וגו'? והנה הוא טוען שלא כהוגן כי לא כל קהל הנוצרים מאמינים שאפי' הצדיקים והאבות הקדושים ירדו לגיהנם קודם ביאת המשיח רק מעט מזעיר, זעיר שם זעיר שם, אבל שאר הנוצרים כולם מודים הם שכל הצדיקים והאבות הקדושים מקדם עלו למרום ונהנו מזיו השכינה אפי' קודם ביאת המשיח. א"כ המאמר הזה לא סותר יסוד דת כל הנוצרים ואמונתם אלא רק הוא סותר יסוד דת מקצתם והעירותיך ג"כ על הענין הזה בהקדמה עיין עליו.

יז (א) לא יכול להיות: ר"ל אין באפשרית להיות ולא שכיח הוא הדבר לעולם משום רעות בני אדם שלא יבואו מכשולים והם הדברים שנכשלים בהם הבריות ובאים לידי חטא, וכן הזהירה התורה לפני עור לא תתן מכשול כפי' המפרשים. (ב) טוב היה לא וגו'. לפי שאין מספיקין בידו לעשות תשובה כאמרם ג"כ באבות המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה. הקטנים: טעמו על הילדים שהם קטני' ורכי' בשנים. וגם על קטני אמונה שעדיין לא באו למדרגה חזקה ועמוקה בידיעת עניני השם וסודותיו. (ג) תוכיח אותו: בינך לבין עצמו כמ"ש לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח את עמיתך ולא תשא עליו חטא דהיינו שלא ילבין את פניו ברבים. (ד) ואם שבע וגו'. ר"ל הרבה פעמים ביום אחד, כי המספר שבע, ושבעים יבואו לפעמים במקרא בדרך גוזמא על סך שהוא יותר מזה. כגון שבע ביום הללתיך (תהלים קי"ט) שבע יפול צדיק (משלי כ"ד) וזולתם.

ו וַיֹּאמֶר הָאָדוֹן אִם־הָיְתָה לָכֶם אֱמוּנָה כְּגַרְגַּר חַרְדָּל וַתֹּאמְרוּ אֶל־הַשִּׁקְמָה הַזֹּאת. תִּשָּׁרְשִׁי וְהִנָּטְעִי בַּיָּם. וְתִשְׁמַע אֲלֵיכֶם׃ ז וּמִי בָכֶם אֲשֶׁר לוֹ עֶבֶד חֹרֵשׁ אוֹ רֹעֶה וּבָא מִן הַשָּׂדֶה יֹאמַר אֵלָיו מַהֵר. בֹּא וְהָסֵב׃ ח וְלֹא יֹאמַר אֵלָיו. הָכֶן לִי אֶת־אֲרֻחַת הָעֶרֶב וַחֲגֹר אָתְךָ וְשָׁרְתֵנִי עַד כִּי־אֹכַל וְאֶשְׁתֶּה. וְאַחֲרֵי־כֵן תֹּאכַל וְתִשְׁתֶּה אָתָּה׃ ט הֲיִתֵּן תּוֹדָה לָעֶבֶד הַזֶּה עַל כִּי־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר צֻוָּה. אֲדַמֶּה כִּי לֹא׃ י וְכֵן גַּם אַתֶּם בַּעֲשׂוֹתְכֶם אֶת־כָּל אֲשֶׁר צֻוֵּיתֶם אִמְרוּ. עֲבָדִים בְּלִי מוֹעִיל אֲנַחְנוּ כִּי עָשִׂינוּ הַחוֹבָה עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹת׃ יא וַיְהִי בְּלֶכְתּוֹ יְרוּשָׁלַיְמָה וַיַּעֲבֹר בְּתוֹךְ שֹׁמְרוֹן וְהַגָּלִיל׃ יב וַיָּבֹא אֶל־כְּפַר אֶחָד וַיִּפְגְּעוּ בוֹ עֲשָׂרָה מְצֹרָעִים וַיַּעַמְדוּ מֵרָחוֹק׃ יג וַיִּשְׂאוּ אֶת־קוֹלָם וַיֹּאמְרוּ. יֵשׁוּעַ רַבֵּינוּ חָנֵּנוּ׃ יד וַיַּרְא וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. לְכוּ וְהֵרָאוּ אֶל־הַכֹּהֲנִים. וַיְהִי בְּלֶכְתָּם וַיִּטְהָרוּ׃ טו וְאֶחָד מֵהֶם בִּרְאוֹתוֹ כִּי נִרְפָּא לוֹ שָׁב וּבְקוֹל רָם כִּבֵּד אֶת־הָאֱלֹהִים׃ טז וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו לְרַגְלָיו וַיִּתֶּן לוֹ תּוֹדָה. וְהוּא שֹׁמְרֹנִי׃ יז וַיַּעַן יֵשׁוּעַ וַיֹּאמַר. הֲלֹא נִטְהֲרוּ עֲשָׂרָה. וְהַתִּשְׁעָה אַיָּם׃ יח לֹא נִמְצְאוּ שָׁבִים לָתֵת כָּבוֹד לֵאלֹהִים בִּלְתִּי הַנָּכְרִי הַזֶּה׃ יט וַיֹּאמֶר אֵלָיו. קוּם לֵךְ. אֱמוּנָתְךָ הוֹשִׁיעָה אֹתָךְ׃ כ וּבִשְׁאֹל אֹתוֹ הַפְּרוּשִׁים מָתַי תָּבוֹא

נחמתי: כעניתי החחרעתי. ללמדך שהמחילה לריכה דווקא הרטה. (ו) בגרגר חרדל: עיין על זה הלשון למעלה בסימן י"ג פסוק י"ט. שקמה הוא אילן מדברי תמיכי האאכים. ואמר שקמה לפי שהשקמים היו שכיחים בארץ ישראל יותר מאשר העלים כמ"ש בשלמה (מלכים א' יוד) ואת הארזים נתן כשקמים אשר בשפלה לרוב. תשורשי: התעקרי והשתלי כלו' עקרי ונטעי את עלמך בלי ידי איש. (ז) אשר לו עבד: מדבר בעבד קנין כסף שאינו מקבל דבר על כל עבודתו אלא רק פרנסה בעלמא כידוע. (יח) הנכרי הזה: השומרונים לנכרים נחשבו בעיני היהודים עיין למעלה בסימן ט' פסוק כ"ב. (כ) מלכות האלהים: מלכות המשיח אשר בימיו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח, ושבע המלכות תחזור ליושנו, לא תבוא למראה עיני בשר, בדברים שהם תאוה ונחמדה לעיני בשר ודם ואשר יאמר עליה כי זאת היא מלכות אלהים, גם לא יצא המשיח ברכב בסוסים וחיילות כמלך בשר ודם וילחם עם הרומיים ויגרשם מיהודה וירושלים וכיולא בדברים האלה אשר יש בדעתיכם כי תעשינה בביאת המשיח, אלא אדרבה מלכותו תבוא בהיסח הדעת בזמן אשר אין איש

מַלְכוּת הָאֱלֹהִים וַיַּעַן אֹתָם וַיֹּאמַר. לֹא תָבוֹא מַלְכוּת הָאֱלֹהִים כִּי אִם־בְּהֶיסַח הַדַּעַת׃ כא וְלֹא יֹאמְרוּ הִנֵּה הִיא פֹה אוֹ הִנֵּה הִיא שָׁם. כִּי הִנֵּה מַלְכוּת הָאֱלֹהִים בְּקִרְבְּכֶם הִיא׃ כב וַיֹּאמֶר אֶל־הַתַּלְמִידִים. הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְתִכְסְפוּ לִרְאוֹת יוֹם אֶחָד מִימֵי בֶן־הָאָדָם וְלֹא תִרְאוּ׃ כג וְאָמְרוּ אֲלֵיכֶם. הִנֵּה פֹה אוֹ הִנֵּה שָׁם. אַל־תֵּצְאוּ וְאַל־תֵּלְכוּ אַחֲרֵיהֶם׃ כד כִּי כְבָרָק הַבּוֹרֵק מִקְצֵה אֶחָד מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם יָאִיר עַד קָצֶה אַחֵר מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם. כֵּן יִהְיֶה גַּם בֶּן־הָאָדָם בְּיוֹמוֹ׃ כה וּבָרִאשׁוֹנָה עָלָיו לְהִתְעַנּוֹת הַרְבֵּה וּלְהִמָּאֵס מִן הַדּוֹר הַזֶּה׃ כו וְכַאֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי נֹחַ כְּמוֹ־כֵן יִהְיֶה בִּימֵי בֶן־הָאָדָם׃ כז אָכְלוּ וְשָׁתוּ נָשְׂאוּ וְהִשִּׂיאוּ נָשִׁים עַד־הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּא נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה וּבָא הַמַּבּוּל וַיַּשְׁחֵת אֶת־כֻּלָּם׃ כח וְכַאֲשֶׁר גַּם הָיָה בִּימֵי לוֹט. אָכְלוּ וְשָׁתוּ קָנוּ מָכְרוּ נָטְעוּ בָנוּ׃ כט וּבַיּוֹם אֲשֶׁר יָצָא לוֹט מִסְּדוֹם הִמְטִיר אֵשׁ וְגָפְרִית מִן הַשָּׁמַיִם וַיַּשְׁחֵת אֶת־כֻּלָּם׃ ל כֵּן יִהְיֶה בְּיוֹם הִגָּלוֹת בֶּן־הָאָדָם׃

יחשב כי תבוא זו כבר הנה באה. גם תחל בשפלות ובענוה לפי שהמלך המשיח בעלמו הוא עני ורוכב על החמור נבזה וחדל אישים. (כא) ולא יאמרו: פירוש לא יהיה לריך שיאמרו לכם כדברים האלה לעתיד לפי שעתה כבר מלכות אלהים בתוככם היא והתחילה בימי יוחנן כנ"ל ומגיד בזה שהוא הוא המשיח. (כב) ימים באים: אחר עלותו השמימה. יום אחד: פי' תתאוו לראות אותי אחר כך לנחם ולבא עמכם כימי קדם בעוד שהתהלכתי אתכם כבשר ודם. ואפשר שטעם הכתוב על הפרושים לרמוז להם שימים באים ר"ל ימי השלום והנקם ע"י הרומיים ואז יתאוו לראות יום אחד מימות ישוע דהיינו שיבקשו לדרוש אליו ולשמוע בקול דבריו ולא יזכו לראות אותו. כי בימים האלה יעני החרבן, כבר התחילה מלכות המשיח ותורתו תתרבה ותפיץ מיהודה וירושלים בין האומות העולם ושוב אין להם תקוה לשוב. (כג) ואמרו אליכם וגו': בטרם באו ימי הרעה ראה ישוע שהרבה משיחי שקר עתידים הם לקום אחריו בכל דור ודור אשר יגילו את לב ישראל להתעות אחריהם. ומפני שעיני ההמון יהיו כלים מחכות עוד למשיח ירולו וידרשו להם יהיה מי שיהיה, לפיכך הוא מזהיר אותם מעשות כן ומהשגיח בם. הנה פה: ר"ל המשיח במדבר. הנה שם הוא בארץ סימן כאשר כתב הרמב"ם איגרת מיוחדת על הדבר הזה ועיין גם על הענין הזה בהקדמה. (כד) בן האדם ביומו: מדבר ביום יקח נקמתו מסוררי יהודה וירושלים והוא יום שפורענות בחרבן העיר והמקדש ע"י הרומיים. ונעמו ג"כ על יום הדין שהולך ומפרש את הענין במשלים מן הדורות הראשונים. (ל) ביום הגלות בן האדם: לעשות דין ומשפט ברשעים אשר לא רלו עדיין

לא בַּיּוֹם הַהוּא מִי אֲשֶׁר יִהְיֶה עַל הַגָּג וְכֵלָיו בַּבַּיִת לֹא יֵרֵד לָשֵׂאת אֹתָם, וְגַם מִי אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לֹא יִפְנֶה לְאָחוֹר: לב זִכְרוּ אֶת־אֵשֶׁת לוֹט: לג כָּל־מִי אֲשֶׁר יְבַקֵּשׁ לְהַצִּיל אֶת־נַפְשׁוֹ יַכְרִיתֶנָּה, וְכָל־מִי אֲשֶׁר יַכְרִית אֶת־נַפְשׁוֹ יְחַיֶּה אֹתָהּ: לד אֲנִי אֹמֵר לָכֶם, בַּלַּיְלָה הַהוּא יִהְיוּ שְׁנַיִם בְּמִטָּה אַחַת, הָאֶחָד יֵאָסֵף וְהָאַחֵר יֵעָזֵב: לה שְׁתַּיִם תִּהְיֶינָה טֹחֲנוֹת יַחַד, הָאַחַת תֵּאָסֵף וְהָאַחֶרֶת תֵּעָזֵב: לו שְׁנַיִם יִהְיוּ בַשָּׂדֶה, הָאֶחָד יֵאָסֵף וְהָאַחֵר יֵעָזֵב: לז וַיַּעֲנוּ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו, אַיֵּה זֹאת אֲדֹנֵינוּ, וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם, בִּמְקוֹם הַפֶּגֶר שָׁם יִקָּבְצוּ הַנְּשָׁרִים:

להטות שכמם לקבל עולו עליהם. (לא) אשר יהיה על הגג: הכל בדרך משל כלומר שיבקשו לנוס ולברוח ולהמלט על נפשם בכל מה דאפשר. (לב) זכרו את אשת לוט: שנענשה על שהביטה מאחריה ושתה את לבה על הדברים שעזבה בביתה וחשבה לשוב ולהצילם, כך אתם אל תביטו בעת ההיא על דברי העולם הזה פן תספו כמו כן. (לג) יבקש להציל את נפשו: על ידי אשר יכחש אמונתו בי, כאשר עשו רבים בימי השליחים ובפרט לאחר מותם בקום מלך גוי ורשע וגזר שמד על הנוצרים. כי לאחר שנהרגו שנים מעיר או שלשה ממשפחה במיתות משונות נמס לב ההמון וכפרו רבים בישוע כדי להנצל ממיתה משונה. יכריתנה: לעולם הבא. יכרית את נפשו: שימסור את עצמו למיתה על קידוש השם. יחיה אותה: יחיינה לפי שמיתת הגוף היא רק דרך מבוא שנשמה לחיי עולם ולא נחשבה המיתה לכלום נגד מתן שכר של נשמה הצרורה בצרור החיים עם נשמת כל הצדיקים בגן עדן לעולמי עד. (לד) בלילה ההוא: כלומר בעת בוא הצרות המצוקות האלה, כי דרך הכתוב להמשיל הצרות לחושך ולילה. יאסף: ר"ל יכלל בחמלת אלהים עליו שיחזיקהו כבי"כול בידו ויצלהו מצרות ומצוקות כאוד מוצל מאש. שנים במטה אחת: כנוי לאיש ואשתו. יעזב: ביד האויב ישאר לחרב ולשבי ולשאר ענויים קשים. (לה) שתים: ר"ל שתי נשים. מגיד בכל הדברים האלה ההפרש בין מלכותו למלכות בשר ודם, מלכות בשר ודם שרים ונכבדים, אין שם לא עני ולא עבד ולא שפחה אבל במלכות המשיח אין לאיש יתר שאת על רעהו. כל מי שלבו נכון עם ה' יושע ויבוא למלכותו אפילו הוא עבד או אפילו שפחה אחר הרחיים. כי הגואל לא נושא פנים הוא, אלא כל המודים לו בפיהם ובמעשיהם יושיעם וימלטם. (לז) איה זאת: כלומר באיזה מקום תהיינה המהומות והמבוסות והצרות הרעות והנפלאות כאלה בבני אדם. הפגר: כנוי לרשעי יהודה וירושלים שנחשבו כפגרים מתים בחייהם. ועם הנשרים: על הרומיים שהיתה בדגלם צורת הנשר, כלומר ארץ יהודה תהיה מקום הצרות והמצוקות האלה כי כאשר מדרך הנשרים להתאסף במקום הפגרים, כדי לתלוש שם אוכל כמ"ש ובאשר חללים שם הוא (איוב

יח א וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם מָשָׁל לִהְיוֹת תָּמִיד שֹׁקְדִים בִּתְפִלָּה מֵאֵין הֲפֻגוֹת: ב לֵאמֹר, שׁוֹפֵט אֶחָד הָיָה בְּעִיר אַחַת אֶת־הָאֱלֹהִים לֹא יָרֵא וְעַל־הָאָדָם לֹא הֵבִין: ג וַתְּהִי אַלְמָנָה בָּעִיר הַהִיא, וַתָּבֹא אֵלָיו לֵאמֹר, שָׁפְטֵנִי מֵאִישׁ רִיבִי: ד וְלֹא הוֹאִיל יָמִים רַבִּים וְאַחֲרֵי־כֵן אָמַר בְּלִבּוֹ, אַף גַּם אִם אֶת־הָאֱלֹהִים אֵינֶנִּי יָרֵא וְעַל־אָדָם לֹא אָבִין: ה רַק יַעַן הַלְּאוֹת אֹתִי הָאַלְמָנָה הַזֹּאת אֶשְׁפֹּט אֹתָהּ פֶּן תָּבֹא תָמִיד וְתוֹגִיעֵנִי: ו וַיֹּאמֶר הָאָדוֹן, שִׁמְעוּ אֶת־אֲשֶׁר אָמַר הַשּׁוֹפֵט הַמְעַוֵּל: ז וְהָאֱלֹהִים הֲלֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפַּט בְּחִירָיו הַקֹּרְאִים אֵלָיו יוֹמָם וָלַיְלָה גַּם אִם־רַחֲמָיו עֲלֵיהֶם יִתְאַפָּקוּ: ח אֲנִי אֹמֵר לָכֶם כִּי יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּטָם בִּמְהֵרָה, אַךְ בְּבֹא בֶן־הָאָדָם הֲיִמְצָא אֱמוּנָה עַל הָאָרֶץ: ט וַיְדַבֵּר אֶת־הַמָּשָׁל הַזֶּה נֶגֶד־הָאֲנָשִׁים הַבֹּטְחִים בְּנַפְשָׁם, כִּי צַדִּיקִים הֵמָּה וּבָזִים לָאֲחֵרִים: י שְׁנֵי אֲנָשִׁים עָלוּ אֶל־הַהֵיכָל לְהִתְפַּלֵּל, הָאֶחָד פָּרוּשׁ וְהָאַחֵר מוֹכֵס: יא הַפָּרוּשׁ עָמַד וְכֵן הִתְפַּלֵּל בְּנַפְשׁוֹ, אוֹדְךָ אֱלֹהִים כִּי אֵין אֲנִי כָּאֲנָשִׁים הָאֲחֵרִים שֹׁדְדִים רְשָׁעִים נֹאֲפִים וְגַם לֹא כַּמּוֹכֵס הַזֶּה: יב צָם אֲנִי פַּעֲמַיִם בַּשָּׁבוּעַ, מְעַשֵּׂר אֲנִי אֶת־כָּל־אֲשֶׁר לִי: יג וְהַמּוֹכֵס בְּעָמְדוֹ מֵרָחוֹק לֹא הוֹאִיל גַּם לָשֵׂאת אֶת־עֵינָיו אֶל־הַשָּׁמַיִם כִּי אִם־סָפַק עַל־לִבּוֹ לֵאמֹר, אֱלֹהִים רַחֵם עָלַי הַחֹטֵא: יד אֲנִי אֹמֵר לָכֶם כִּי זֶה יָרַד

ל"ט), כך יבואו הרומיים על הארץ ההיא שיושביה התקדשו לטבח ולהרגה ויעטו כנשר חש לאכול וישחיתו את כולם ולא יחמלו על איש:

יח (א) שוקדים: שלא להתעצל בתפלה, מן שוקד אני על דברי לעשות (ירמיה א'). (ה) הלאות: שהיא עלי לטורח ותוגיעני במאוד בבואה יום יום ותציק לי ותבעים אותי בדברים רעים כדרך הנשים הכועסות כמו כי הציקה לו בדבריה (שופטים ט"ז). (ז) הלא יעשה משפט וגו': והלא דברים קל וחומר משופטי בשר ודם הרשעים, שעושים משפט לעשוקים אם הם באים ומתחננים להעשות דין, הקב"ה שהוא תמים דעות ורב חסד ואמת על אחת כמה וכמה? (ח) אך בבוא וגו': הוא ע"ד אם יתמהמה חכה לו וגו' וצדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב'). (י) צם אני פעמים: בשני ובחמישי: כל אשר לי: אפילו עשבים וירקות שאינם חייבים במעשר ועמי הארצות אינן מדקדקין בכך. (יג) ספק על לבו: כבעלי תשובה באמת המתוודים והמתחרטים בכל לבם: (יד) ירדם: המגביה ומצדיק נפשו לפני השם כמ"ש השפלה הגבה והגבה

לְבֵיתוֹ נִצְדָּק יוֹתֵר מִן הָאַחֵר. כִּי כָל־אִישׁ אֲשֶׁר יָרִים אֶת־נַפְשׁוֹ יֻשְׁפָּל. וַאֲשֶׁר יַשְׁפִּיל אֶת־נַפְשׁוֹ יִתְרוֹמָם: טו וַיְבִיאוּ אֵלָיו עוֹלָלִים לְמַעַן יִגַּע בָּם וַיִּרְאוּ הַתַּלְמִידִים וַיִּגְעֲרוּ בָם: טז וַיִּקְרָא אֹתָם יֵשׁוּעַ אֵלָיו וַיֹּאמַר. הַנִּיחוּ לַיְלָדִים לָבוֹא אֵלַי וְאַל־תִּמְנְעוּ אֹתָם. כִּי מֵאֵלֶּה מַלְכוּת הָאֱלֹהִים: יז אָמֵן אֲנִי אֹמֵר לָכֶם. אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יְקַבֵּל אֶת־מַלְכוּת הָאֱלֹהִים כַּיֶּלֶד לֹא יָבֹא בָהּ: יח וַיִּשְׁאַל אֹתוֹ שַׂר אֶחָד לֵאמֹר. מוֹרִי הַטּוֹב מָה אֶעֱשֶׂה לָרֶשֶׁת חַיֵּי עוֹלָמִים: יט וַיֹּאמֶר אֵלָיו יֵשׁוּעַ. לָמָּה קָרָאתָ לִּי טוֹב. אֵין טוֹב כִּי אִם־אֶחָד הָאֱלֹהִים: כ יָדַעְתָּ אֶת־הַמִּצְוֹת. לֹא תִנְאָף. לֹא תִרְצָח. לֹא תִגְנֹב. לֹא תַעֲנֶה עֵד שָׁקֶר. כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ: כא וַיֹּאמַר. אֶת־כָּל־אֵלֶּה שָׁמַרְתִּי מִנְּעוּרָי: כב וּכְשָׁמוֹעַ יֵשׁוּעַ אֶת־אֵלֶּה אָמַר אֵלָיו. עוֹד אַחַת תֶּחְסַר. אֶת־

הספיל (יחזקאל כ"א). (טו) יגע בם: כדי לברכם כדרך שנוהגים עד היום הזה ברוב קהלות ישראל להגיש את הילדים לפני תורה תלמיד חכם כדי לברכם. ויגערו בם: בהתביאים אותם כדי שלא להטריח עליו ביותר. (טז) מאלה: ר"ל מהם מן בני אדם שהם בתומם בלי ערמה ומרמה כילדים. (יז) כילד: באוס לבב בלי הרהורים רעים. (יח) שר אחד: מן הראשים שבקהל ראש הפרושים. מורי: הוא כנוי לתלמיד המלמד את העם משום שמורה להם את הדרך אשר ילכו בה לבוא לחיי עולם הבא. ובלשון גמרא נקרא רב, רבי, ורבנן. (יט) אין טוב וגו': ומאחר שמקרא גם אותי בזה השבח, על כרחך אתה מודה שגם אני אל. ובזה תבטל טענת בעל חיזוק האמונה שאמר שמזה המאמר מוכח שאין ישוע אל כדעת המאמינים בו. והנה לא נאמר אין אני טוב אלא בדרך שאלה למה קראת לי טוב? כדי להלכיד את השואל בדבריו ולהודיעו שגם הוא אל לפי שקראו טוב ואין טוב אלא אל אחד ואחר שקראו ג"כ טוב א"כ גם הוא אל א"כ אדרבה מוכח מזה המאמר שהוא ישוע הוא אל והוא דבר ברור לכל בעל דעת המתבונן בזה המאמר כראוי. (כ) ידעת את המצות: ר"ל שהמצות בין אדם לאדם. (כב) עוד אחת תחסר: ר"ל אהבת השם בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך שעל פי הדבר הזה ילוהו האדם לתת ולפזר את כל הון ביתו באהבה וכל הדברים החביבים והנחמדים בעיניו כנפשו יתן. ולא היא כוונת הכתוב שהגיד שאפשר לו לאדם לבא חיי עולם הבא ע"י צדקה ומעשים טובים, שהרי הדברים האלה מחויבים המה סבריות לקיים בלאו הכי, משום אהבת השם ואהבת רע שנאמר ואהבת לרעך כמוך. ועל כולם אמר ישוע בסימן שלפניו פסוק י"ז וגם אתם בעשותכם את כל אשר צויתם (כל מצות עשה ומצות לא תעשה) אמרו (צריכים אתם להתוודות לפני הקב"ה) עבדים בלי מועיל אנחנו כי עשינו החובה עלינו לעשות ואין אנחנו ראויים

כָּל־אֲשֶׁר לְךָ מְכֹר וּפַזֵּר לָעֲנִיִּים וְיִהְיֶה לְךָ אוֹצָר בַּשָּׁמָיִם. וּבֹא לֵךְ אַחֲרָי: כג וּבְשָׁמְעוֹ אֶת־אֵלֶּה וַיִּתְעַצֵּב כִּי עָשִׁיר הוּא מְאֹד: כד וַיַּרְא אֹתוֹ יֵשׁוּעַ כִּי מִתְעַצֵּב הוּא וַיֹּאמַר. אֵיךְ יִקְשֶׁה

לקבל על זה שכר, כעבד שאינו מקבל שכר על עבודתו שצוה אותו אדוניו לעשות. והכתוב הזה וכיוצא בו הם בנין אב לכל תורת השלוחים שאמרו בפירוש שאין האדם זוכה לחיי עולם הבא בשביל מעשיו הטובים אלא רק באמונתו השלימה והאמיתית ע"ד מה שאמר הנביא וצדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב') כי כולנו כטמא וכבגד עדים כל צדקותינו (ישעיה ס"ד). ובא כאן במאמר הזה להורות עומק סוד המצוות ושאי אפשר לו לאדם לקיים אפילו מצוה ראשונה שבעשרת הדברות כהלכתה וכדקדוקה וא"כ הוא בכלל ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם (דברים כ"ז). ומשום שאי אפשר גם כן לו לאדם לסבול כל יסוריהון דישראל על עונשי דאורייתא לכן המשיח אקיל ונטל עליהו כמאמר הרס"ב בזוהר ויקהל כל"א ובחבורתו נרפא לנו (ישעיה נ"ג). וזאת היא תשובה על דברי בעל חיזוק האמונה שפיקר כאן באמרו שא"א לו לאדם להושע בלתי שמירת מצות תורת משה. ועיין על הענין הזה בהקדמה ותחלת תשובה כנונה על דבריו: את כל אשר לך מכור וגו'. על פסוק כ"ה: כאן פוער האויב את פיו ומפקר שהדברים האלה מוסרים יסוד דת הנוצרים כי הם אומרים שעל כן נתחדשו דתי ישוע להיות קלות השמירה ובוטלה תורת משה להיותה כבדה במצותיה עד כי אין אדם שיוכל לשמור אותה כדכתיב בפעלי השליחים פרק ט"ו מתחלתו עד פסוק י"ב שלמד שם כיפא לבלתי צוות לגוים המתגיירים את המילה ואת תורת משה כמו שחשבו איזה אנשים מפרושים שהתנצרו. וכן אמר כיפא למען לא יתן עול על צוארי הגוים אשר לא יכלו שאת גם אנחנו, רק מאמינים אנחנו להושע בחסד אלהים כאשר גם המה. וכן כתב פויל באיגרתו לאנשי גאלטיא פרק ה' פסוק א' וז"ל **עמדו בחירות אשר בה המשיח שחרר אותנו ואל תנקשו עוד בעול עבודה שנית**. והנה תורת ישוע גוזרת לתת נחלתו וכל מה שיש לו לעניים, אבל תורת משה גוזרת לתת מעשר לבד מתבואת הנחלה ונשארת לבעלה הנחלה כולה וגו' וזה הענין מורה שתורת משה איננה כבידה במצוותיה כדבריהם ע"ד. והנה בכל אשר יפנה האויב ירשיע להביע ההפוכות ואולת. כי בראשון אינם אומרים הנוצרים שבטלה תורת משה להיותה כבדה במצותיה רק באיכותן ולא בפרט בכמותן. כי לא והזור רק על תורת כהנים כמה הלכות הן השייכות להקרבת הקרבנות כמה לשחיטתן, כמה לזריקת דמן, כמה לפיטום הקטורת ברוב סממניה ואם חסר אחת חייב מיתה, כמה דברים שייכים לפדיון הבכור, בכור אדם ובכור בהמה, כמה למעשר ראשון ולמעשר שני, כמה לתרומה, כמה לדמאי, כמה לכלאים ולשעטנז, כמה לשמיטה וליובלות, ועל אחת כמה וכמה בענין טהרה וטומאה ורבים כאלה עד שאי אפשר לו לאדם להזהר בכל אלה משום רוב ענינים וקוצר שכלו ותבונתו. ואין זכרון לאנשי יעזור כך להזכירן ולעמוד עליהן בכל עת ובכל שעה, ואעפ"כ הוא בכלל ארור אשר לא יקים את כל דברי התורה הזאת לעשות אותם. ואם

הרבה להוסיף עוד דקדוקי המצוות דרבנן מה רבות וחמורות הנה! ואף אם יתן האדם אל לבו לבלתי פנות אל כל דבר שבעולם אלא רק לדקדק במצוות בכל זאת הוא דבר בלתי אפשר לקיימן כראוי, כאשר יראה המעיין בהמ"ג ובשני לוחות הברית בנר מצוה ותורה אור. הלא הוא משא ועול כבד שאין שיעור ומספר לכבודו ולמשקלו. ולאה תורת ישוע שמיעטה במצות ואינה מצוה יותר לאדם כי אם לאהבה את השם בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו ולרעהו כמוהו בלי הוסיף עוד שום מצות עשה או לא תעשה והארכנו בענין הזה בהקדמה בפרק יסודי תורת הנוצרים ושם ביארנו ההפרש שבין תורת משה לתורת ישוע עיין שם ותתישבה דעתך. **שנית** וכי מעשר אחד בלבד אמרה תורה משה והלוא כמה מעשרות גזרה? כמו מעשר ראשון ומעשר שני ללויים, מעשר עני, לקט שכחה ופיאה? ואלחן צוה עוד להחזיק ידי עניים ואביונים בכל שעה להעביט להם ולתת די מחסורם אשר יחסרו ע"י שרוב יגיע כף איש היה תהיה מאכל לאחרים וכל פירות נחלתו לאחרים, ואין לו יתר שאת בנחלתו על אחרים חוץ מהעבודה והטורח לחרוש ולזרוע ולקצור. א"כ ראיה זו כראיה זו. **שלישית** אל תחשוב בדעתך שענין הדברים מכור ופזר לעניים וגו'. הוא כגזירה על כל הקוראים בשם ישוע שימכרו את כל אשר להם ויפזרו לעניים ושתהיה נחלתם נהפכה לזרים לעת אין תהפוכות הלא הוא דבר שלא יסבלהו השכל ואין דעת אדם מכרעתו, כי הנה אם ילכו כל קהל עדת הנוצרים וימכרון את נחלתם ויפזרון לעניים לסוף ימוכו כולם ויצטרכו לגזול הכל בלי מחיר ובלי כסף ומטה יד עם הנוצרים ויהיו מתי רעב ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם ויכחדו הנוצרים מגוי ולא יזכר שם ישוע עוד ונמצא שם שמים מתחלל בזה, ותהיה מצוה שסופה להיות עבירה. ומי חכם הרואה את הנולד מצוה חוקים ומשפטים שאינם לקיום מחשבתו אלא למכשול להירוס ולבטלה? **רביעית** גם לא צוה ישוע ולא דבר כדבר הזה ולא עלתה על לבו לצוות על צאן מרעיתו לבלתי השאיר בנחלתם נחלת אבותם או בקנין כספם ולהשבית מהם כל איש עשיר ושוע. והראיה מה שנאמר במארקוס פרק יוד פסוק כ"ד שאמר שם ישוע בפירוש איך יקשה לבוטחים בעושר לבוא אל מלכות השמים. מדקאמר **לבוטחים בעושר** מכלל דאינן בוטחים בעשרם יכולין לבא לחיי עולם הבא, והואיל ויש עשירים שאינן בוטחים בעשרם אלמא שיש עשירים הזוכים לחיי עולם הבא, ומשום שיש עשירים הזוכים לחיי עולם הבא ממילא מותר לאיש צדיק וירא אלהים להיות עושר, ומפני שמותר לאיש חסיד להיות עושר בעל כרחך גם אתה מודה שאי אפשר למכור ולפזר את הכל, כי אין מלך בלא עיר ואין עושר בלי נכסים והון. והמאמר הנאמר כאן בפסוק כ"ד שקשה כי יבואו העשירים במלכות אלהים הוא כלל שצריך לפרט דהיינו **עשירים הבוטחים בעשרם** יותר מבהשגחה אלהים ואינם נכון לבם ומזומן למסור את עשרם על קידוש השם. א"כ גם הפסוק הזה מכור ופזר לעניים הוא כלל שצריך לפרט דהיינו לאו דוקא שכל המאמין בישוע צריך למכור תיד את הכל אלא רק באם שהשעה מצטרכה לכך. והוא דבר הלמד מענינו ודבר הלמד מסופו וזאת היא דעת קדושים קדוש המדבר כאן. כי כלל העולה מכל הדברים האלה ר"ל מפסוק י"ח עד סוף הענין הוא שאיש אחד חשוב ונכבד שואל לישוע שהוא המדבר בצדקה ורב להושיע ולהורהו

דרך מבוא לחיי עולם הבא. ויואל ישוע כמשפטו להושיע את האיש ויגש לפניו בראשונה את המצות השייכות לאהבת ריע כמו ואהבת לרעך כמוך. דהיינו לא תרצח לא תנאף וגו'. ועל זה השיב שכל אלה שמור שמר מנעוריו וירא ישוע את האיש הזה כי ברע הוא שעדיין אינו יודע סוד המצוות האלה בדקדקן. ויוסף לדבר אליו, וכדי ללכדו באמרי פיו ולהוכיח אותו על פניו שלא קיים אתן מנעוריו, שם לפניו בדרך חכמה המצות השייכות אל ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך, ואמר שימכור את כל אשר לו ויפזר לעניים ויבא אחריו, כלומר אם יש בנפשך לקיים המצוות כראוי ובלבבך תאמין כי רוח ה' עלי לקרוא לשבויים תחת יד השטן דרור ולאסורים בחרצובות רשע פקחקוח, הבה תן כבוד לה' וקדש את שמו ברבים, לך ותמכור את כל אשר לך ותן לעניים עמך ויבחנו הכל שאתה אוהב את ה' בכל לבך ובכל מאודך ובוא אחרי ואורך בישע אלהים. ואמר שיתן כסף מחיר קנינו אשר ימכור לעניים כדי שיודע בזה חוס לבבו ביותר ע"ד פזר נתן לאביונים צדקתו עומד לעד (תהלים קי"ב). ובשמעו את הדברים האלה התעצב כי נפשו קשורה בעשרו והעד **כי עשיר היה מאוד** ובזה גלה מחשבות לבו שאינו אוהב את השם בכל לבו ובכל מאודו. ועל זה אמר ישוע שקשה הוא מאוד לעשירי' לבא לחיי עולם הבא דהיינו עשירים הבוטחים בעשרם כאיש הזה כנ"ל. א"כ לא היה כוונת ישוע כאן כי אם לנסות את האיש הזה הנכון בו לקיים אהבת השם בכל לב ובכל מאודו ולקדש את שמו ברבים בפיזור נחלתו לעניים והליכתו אחריו. ובא רק להורות לאחרים שאל ישיתו לבם לחילם כמאמר המשורר חיל כי ינוב אל תשיתו לב, אלא אדרבא יהיו מוכנים ומזומנים למסור את הכל על קדושת השם. וכן הדברים האלה הם מבוארים ומקויימים בספרי השלוחים כמו שמצינו בספר מעשי השלוחים שתלמידי ישוע ישבו בעת השלום והשקט על נחלתם והנהו מנכסיהם לעניי עמם כמשת ידם ובשעת הצרות הלכו מארצם וממולדתם ונתנו את כל הון ביתם לשלל ולבוז באהבת ישוע. א"כ מכור ופזר לעניים מדבר באם ששעה מצטרכה לכך משום קידוש השם דו"ק ותשכח. ואחר שהעמדתי את המאמר הזה על בוריו כראוי, תבין מזה שמשמעו הוא רק בשעת צרה, די לצרה בשעתה בשעת קידוש השם. ומה לך לעוק על הדברים האלה לאמור מה המשא הזה כמשא כבד יכבד מתורת משה. והלא הוא מקרא מלא בתורת משה שאמר מפי הגבורה **ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך** כשדרשו במס' סנהדרין (דף ע"ד) וז"ל אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאודך? ואם נאמר בכל מאודך למה נאמר בכל נפשך? אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך. ואם יש אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאודך. משמע מכאן שכל מי שיכנה בשם ישראל חייב למסור את נפשו ואת ממונו על קדושת השם א"כ הלא גם היהודים חייבים למכור את כל אשר להם ולפזר לעניים באם שהעת מצטרכה לכך. עת לפזר ולהשליך והכל יפה בעתו. א"כ גזירות דתי ישוע כגזירת דתי היהודים בתורת משה. וממילא לא על תורת ישוע הן תלונות איש מרמה והוא בעל חיזוק לא לאמונה, כי אם בפרט על תורת משה הנאמרה על פי השם תלונותיו. הוי רב את יוצרו וחורשי מחשבות און ומחשבים עמל יכתבו: (כה) **יקל עבור גמל**

לַעֲשִׁירִים לָבוֹא אֶל־מַלְכוּת הָאֱלֹהִים׃ כה כִּי יֵקַל עֲבוֹר גָּמָל
בְּחוֹר הַמַּחַט מִבּוֹא עָשִׁיר אֶל־מַלְכוּת הָאֱלֹהִים׃ כו וַיֹּאמְרוּ
הַשֹּׁמְעִים, וּמִי יוּכַל לְהִוָּשֵׁעַ׃ כז וַיֹּאמַר, אֵת אֲשֶׁר יִפָּלֵא מֵאֲנָשִׁים
לֹא יִפָּלֵא מֵאֱלֹהִים׃ כח וַיֹּאמֶר פֶּטְרוֹס, הִנֵּה אֲנַחְנוּ עָזַבְנוּ אֶת־
הַכֹּל וַנֵּלֶךְ אַחֲרֶיךָ׃ כט וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם, אָמֵן אֲנִי אֹמֵר לָכֶם
כִּי אֵין אִישׁ אֲשֶׁר עָזַב אֶת־בַּיִת אוֹ יוֹלְדִים אוֹ אַחִים אוֹ אִשָּׁה
אוֹ בָנִים לְמַעַן מַלְכוּת הָאֱלֹהִים׃ ל אֲשֶׁר לֹא יִקַּח שְׁעָרִים
רַבִּים בָּעֵת הַזֹּאת וּבָעוֹלָם הַבָּא חַיֵּי עוֹלָמִים׃ לא וַיִּקַּח אֶת־
שְׁנֵים הֶעָשָׂר וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם, הִנֵּה אֲנַחְנוּ עֹלִים יְרוּשָׁלַיְמָה
וְיִכְלוּ כָּל־הַדְּבָרִים הַכְּתוּבִים בְּיַד הַנְּבִיאִים עַל־בֶּן־הָאָדָם׃
לב כִּי יִסָּגֵר לַגּוֹיִם וְהִתְעַלְּלוּ בוֹ וְחֵרְפוּ אֹתוֹ וְיָרְקוּ בוֹ׃ לג וְיַכּוּ
אֹתוֹ בְּשׁוֹטִים וְיַהַרְגֻהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יָקוּם׃ לד וְלֹא הֵבִינוּ

גמל הוא בהמה גדולה, והוא בדרך משל כדרך שאמרו בלשון החכמים כגון ברכות (דף נ"ה ע"ב) מוכיח שם רבא שרוב החלומות הן הרהורי דלבא, ומביא ראיה לדבריו כדי למלאות דברי הראשונים ואמר תדע דלא מחוו ליה לאינש לא דיקלא דדהבא ולא פילא דעייל בקופא דמחטא, ומזה תדע שכן הוא שרוב החלומות באים מהרהורי לב האדם כי לא מראין לו לאדם בחלום תמר של זהב ולא פיל והוא מין חיה הגדולה בכל החיות (ושנו כל כך גדול עד שעושין ממנו כל מיני כלים, ואומרים כי נעשה ממנו כסא שן הגדול של המלך שלמה מלכים א' י' י"ח) שעולה בעד נקב המחט לפי שהוא דבר שלא הורגל האדם לראות ולא הרהר בו מעולם. ורגילין להשתמש בזה המשל באם שרצו להודיע על דבר שקשה. והוא דגרסינן בבבא מציעא (ל"ח ע"ב) דפסק רב ששת בענין נכסי השבוי כמתניתין שלא יורידו הקרובים עליהם א"ל רב עמרם דלמא לירד ולמכור תנן? אמר ליה (רב ששת) דלמא מפומבדיתא את דמעיילין פילא בקופא דמחטא. פי' שרגילין לשנות שנויי וסברא רחוקה שלא כדרך הטבע והוא כמי שרוצה להכניס הפיל בנקב המחט. וכאן ג"כ ענינו כך והוא כאלו נאמר שאם הוא דבר שאי אפשר שיבא עשיר הבוטח בעשרו במלכות אלהים כשם שאי אפשר לגמל לעבור בעד חור המחט. (כו) ומי יוכל להושע: לפי שרוב בני אדם חולים במחלה זו, כדי להתעשר ושאו לבם אל חילם. (כז) לא יפלא: כמו לא יפלא ממך כל דבר (ירמיה ל"ב) כלומר אף על פי שאין זה הדבר ביד האדם להיות מושל ברוחו לבלתי רדוף אחרי העושר ולאהבו ביותר, בכל זאת הוא דבר שאפשר להקב"ה כי בידו מחקרי ארץ ומושל בגאותם אף כי בלב האדם. (כח) ונלך אחריך: ר"ל מלאנו את לבנו לבוא אחריך. (לא) עולים ירושלימה: הרצון בזה כדי לחזק לב התלמידים שלא ינוע ויתמה לבבם ביום ראותם זאת בפשע פתאום ולכן אמר ג"כ וביום השלישי יקום להודיעם שיש תקוה

דָּבָר מֵאֵלֶּה, וְהָיָה הַדָּבָר הַזֶּה נִסְתָּם מֵהֶם, וְלֹא יָדְעוּ אֶת־
הַנֶּאֱמָרִים׃ לה וַיְהִי בְּקָרְבוֹ אֶל־יְרִיחוֹ וַיֵּשֶׁב עִוֵּר אֶחָד עַל־יַד
הַדֶּרֶךְ לְבַקֵּשׁ נְדָבוֹת׃ לו וּבְשָׁמְעוֹ אֶת־הֶהָמוֹן עֹבֵר וַיִּשְׁאַל מַה־
זֹּאת׃ לז וַיַּגִּידוּ לוֹ כִּי יֵשׁוּעַ הַנָּצְרִי יַעֲבֹר הֲלֹם׃ לח וַיִּצְעַק
לֵאמֹר, יֵשׁוּעַ בֶּן־דָּוִד חָנֵּנִי׃ לט וַיִּגְעֲרוּ בוֹ הַהֹלְכִים לְפָנָיו
לְהַחֲשׁתוֹ, וְהוּא בְּיֶתֶר עֹז הוֹסִיף לִקְרֹא, חָנֵּנִי בֶּן־דָּוִד׃ מ וַיַּעֲמֹד
יֵשׁוּעַ וַיְצַו לַהֲבִיאוֹ אֵלָיו, וּבְקָרְבוֹ שָׁאַל אֹתוֹ׃ מא לֵאמֹר, מַה־
תְּבַקֵּשׁ מִמֶּנִּי לַעֲשׂוֹת לָךְ, וַיֹּאמַר, אֲדֹנִי אֲשֶׁר תִּפָּקַחְנָה עֵינָי׃
מב וַיֹּאמֶר אֵלָיו יֵשׁוּעַ, פְּקַח עֵינֶיךָ, אֱמוּנָתְךָ הוֹשִׁיעָה לָּךְ׃
מג וּכְרֶגַע נִפְקְחוּ עֵינָיו וַיֵּלֶךְ אַחֲרָיו מְשַׁבֵּחַ אֶת־הָאֱלֹהִים, וַיַּרְא
כָּל־הָעָם וַיִּתֵּן תּוֹדָה לֵאלֹהִים׃

יט א וַיָּבֹא וַיַּעֲבֹר בִּירִיחוֹ׃ ב וְהִנֵּה אִישׁ וּשְׁמוֹ זַכַּי, וְהוּא
רֹאשׁ מוֹכְסִים וְעָשִׁיר הָיָה׃ ג וַיְבַקֵּשׁ לִרְאוֹת אֶת־יֵשׁוּעַ
מִי הוּא וְלֹא יָכֹל מִפְּנֵי הֶהָמוֹן כִּי שְׁפַל קוֹמָה הָיָה׃ ד וַיָּרָץ
לְפָנָיו וַיַּעַל עַל־שִׁקְמָה לְמַעַן יִרְאֶה אֹתוֹ כִּי שָׁם הָיָה לוֹ לַעֲבֹר׃
ה וַיָּבֹא אֶל־הַמָּקוֹם וַיִּשָּׂא יֵשׁוּעַ אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֹתוֹ וַיֹּאמֶר
אֵלָיו, זַכַּי רֵד מַהֵר הַיּוֹם לִי לָשֶׁבֶת בְּבֵיתֶךָ׃ ו וַיְמַהֵר וַיֵּרֶד
וַיְקַבְּלֵהוּ בְּשִׂמְחָה׃ ז וַיִּרְאוּ כֻלָּם וַיִּלֹּנוּ לֵאמֹר, כִּי אֶל־אִישׁ
חֹטֵא בָּא לָלוּן׃ ח וַיַּעֲמֹד זַכַּי וַיֹּאמֶר אֶל־הָאָדוֹן, אֲדֹנִי הִנְנִי
נֹתֵן אֶת־חֲצִי רְכוּשִׁי לָעֲנִיִּים, וְאִם עָשַׁקְתִּי אֶת־אִישׁ מְאוּמָה
אַרְבַּעְתַּיִם אָשִׁיב לוֹ׃ ט וַיֹּאמֶר אֵלָיו יֵשׁוּעַ, כִּי הַיּוֹם הָיְתָה
תְּשׁוּעָה לַבַּיִת הַזֶּה יַעַן גַּם הוּא בֶּן־אַבְרָהָם׃ י כִּי בָא בֶן־הָאָדָם

לאחריתם. (לד) ולא הבינו וגו': והיה הדבר הזה נסתר וגו'... אע"פ ששמעו את קול והברת הדברים בכל זאת לא יכלו להתבונן בם. ומגיד שלא הבינו ענין המשיח וסוד מלכותו וגמרו בדעתם שימלוך כמלך בשר ודם ולפיכך פליאה דעת מהם נשגבה ולא יכלו התבוננה איך יסגר בידי הגוים וישחקו וילעגו עליו ויכוהו ויהרגוהו והיה בעיניהם כשני הפכים בנושא אחד. והדבר הזה הוא ג"כ לאבן נגף ולצור מכשול עד היום הזה להנקראים בשם ישראל לא לאמת ולא לאמונה. (לה) לבקש נדבות: מהעוברים ושבים. (לט) לפניו: לפני ישוע.
יט (א) ראש מוכסים: עיין למעלה בראש סימן ט"ו. (יא) מלכות האלהים.

לְבַקֵּשׁ וּלְהוֹשִׁיעַ אֶת־הָאֹבֵד׃ יא וַיְהִי בְּשָׁמְעָם אֶת־אֵלֶּה וַיּוֹסֶף
וַיְדַבֵּר מָשָׁל יַעַן כִּי קָרוֹב הָיָה לִירוּשָׁלַםִ וְהֵם חָשְׁבוּ כִּי פִתְאֹם
תִּגָּלֶה מַלְכוּת הָאֱלֹהִים׃ יב וַיֹּאמַר. אִישׁ גָּדוֹל הָלַךְ לְאֶרֶץ
מֶרְחָק לָקַחַת לוֹ מַלְכוּת וְלָשׁוּב׃ יג וַיִּקְרָא אֶל־עֲשֶׂרֶת עֲבָדָיו
וַיִּתֵּן לָהֶם עֲשֶׂרֶת מָנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. סַחֲרוּ עַד־בּוֹאִי׃
יד וְאַנְשֵׁי עִירוֹ שְׂנֵאוּ אֹתוֹ וַיִּשְׁלְחוּ מַלְאָכִים אַחֲרָיו לֵאמֹר. אֵין
נַפְשֵׁנוּ שֶׁיִּמְלֹךְ זֶה עָלֵינוּ׃ טו וַיְהִי בְּשׁוּבוֹ מִקַּחַת אֶת־הַמַּלְכוּת
וַיְצַו לִקְרֹא אֵלָיו אֶת־הָעֲבָדִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם אֶת־
הַכֶּסֶף לָדַעַת מָה רָכַשׁ אִישׁ אִישׁ׃ טז וַיָּבֹא הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר.
אֲדֹנִי מָנְךָ עָשָׂה עֲשֶׂרֶת מָנִים׃ יז וַיֹּאמֶר אֵלָיו. יָפֶה עָשִׂיתָ
עֶבֶד טוֹב. יַעַן כִּי בִמְעַט נֶאֱמָן הָיִיתָ הֱיֵה שַׁלִּיטוֹן עַל־עֶשֶׂר
עָרִים׃ יח וַיָּבֹא הַשֵּׁנִי לֵאמֹר. אֲדֹנִי מָנְךָ עָשָׂה חֲמֵשֶׁת מָנִים׃
יט וַיֹּאמֶר גַּם לָזֶה. וְאַתָּה הֱיֵה עַל חָמֵשׁ עָרִים׃ כ וְאַחֵר בָּא
לֵאמֹר. אֲדֹנִי הִנֵּה מָנְךָ אֲשֶׁר הָיָה לִי צָרוּר בְּמִטְפָּחַת׃ כא כִּי
יְרֵאתִיךָ כִּי אִישׁ קָשֶׁה אָתָּה. נֹשֵׂא אַתָּה אֶת־אֲשֶׁר לֹא נָתַתָּ

מלכות המשיח כביארנו. (יב) ויאמר וגו': כוונתו במשל הזה להודיע לכל החושבים שהליכתו לירושלים היא להתחיל במלכותו מלכות בשר ודם ולגרש את הרומיים מירושלים שברחוק מזרח ממערב כן רחקו מחשבותיו ממחשבותיהם. וזאת גם לרמוז להם חובות לבבם בעת ההיא כמפרש והולך. איש גדול: טעמו על ישוע עצמו. לארץ מרחק: כלומר השמימה. והוא לאחר שהומת. לקחת לו מלכות: אמר כן בדרך דוגמא. ולשוב: כדי לקבל חשבון מעבדיו ועניינו על היום הפקודה שיפקיד על הבריות לשלם להם כמעשהו. (יג) עשרת עבדיו: רמז אל כל אשר שכינו לבם עד כה ללכת בעקבותיו ולעבדהו שכם אחד ובפרט על השלוחים ואמר עשרת על דרך כמו עשרה מונים. עשרת מנים: משקלה מאה דינרין. ואמר כן ברמז על מתנות חנם שהנתן לכל אחד ואחד כפי מדריגתן. סחרו עד בואי: ר"ל שיתאזרו חיל לפעול צדק ללמוד לשמור ולעשות איש איש כיד ה' הטובה עליו. (יד) אנשי עירו: שב אל יושבי יהודה וירושלים סוררי ישראל, כי הם היו שונאים את ישוע. מלאכים לאמר: נאמר כך ברמז על דבריהם שאמרו ביום עמדם לפני כסא דין של פילאטוס וצעקו לאמר בער הותו מקרב הארץ. (טו) בשובו וגו': הוא כענין שלפניו וכן הפסוקים הבאים על הדרך הזה בדוגמא. (טז) עשה: פירות ורווחים. (יז) עשר ערים: רמז למתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא. (כ) במטפחת: עניינו סודר או בגד כמו הביא המטפחת (רות ג'). (כא) איש קשה אתה: כמו מה יענך אביך קשה

וְקֹצֵר אֲשֶׁר לֹא זָרָעְתָּ׃ כב וַיֹּאמֶר אֵלָיו. עַל פִּיךָ אֶשְׁפָּטְךָ עֶבֶד
רָע. יָדַעְתָּ כִּי אִישׁ קָשֶׁה אָנֹכִי נֹשֵׂא אֶת־אֲשֶׁר לֹא נָתַתִּי וְקֹצֵר
אֶת־אֲשֶׁר לֹא זָרָעְתִּי׃ כג וְלָמָּה לֹא נָתַתָּ אֶת־כַּסְפִּי לַשֻּׁלְחָן
וַאֲנִי בְּבֹאִי הָיִיתִי נֹשֶׁה אֹתוֹ בְּתַרְבִּית׃ כד וַיֹּאמֶר אֶל־הָעֹמְדִים
קְחוּ מִמֶּנּוּ אֶת־הַמָּנֶה וּתְנוּ לָזֶה אֲשֶׁר לוֹ עֲשֶׂרֶת הַמָּנִים׃
כה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו. אֲדֹנֵנוּ הִנֵּה יֶשׁ לוֹ עֲשֶׂרֶת מָנִים׃ כו כִּי אֲנִי
אֹמֵר לָכֶם. כִּי כָל־מִי אֲשֶׁר יֶשׁ לוֹ יִנָּתֶן לוֹ. וּמִי אֲשֶׁר אֵין לוֹ
יֻקַּח מִמֶּנּוּ גַּם אֶת־אֲשֶׁר לוֹ׃ כז אֲבָל אֶת־אֹיְבַי הָאֵלֶּה אֲשֶׁר
נַפְשָׁם לֹא הָיְתָה שֶׁאֶמְלֹךְ עֲלֵיהֶם הָבִיאוּ הֲלֹם וְהִרְגוּ אֹתָם
לְפָנָי׃ כח וְכַאֲשֶׁר דִּבֶּר אֶת־אֵלֶּה הָלַךְ לִפְנֵיהֶם עָלֹה יְרוּשָׁלָיְמָה׃
כט וַיְהִי בְּקָרְבוֹ אֶל־בֵּית־פַּגֵּי וּבֵית־עַנְיָה בָּהָר הַנִּקְרָא הַר

(שמואל א' כ') אדונים קשה (ישעיה י"ט). נושא וגו': נאמר בדרך משל על גודל אכזריות האדם. (כב) על פיך: אשפטך ע"ד ירשיעך פיך ושפתיך יענו בך (איוב ט"ו). (כג) לשלחן: השולחניים הם יודעי ומביני המטבעות שוקלים ובוחנין עם המעות עובר לסוחר. דהיינו שהם מלווים ברבית לכל מי שירצה ולוקחים ג"כ ממון מאחרים ונותנין להם כסף והרבית ארבעה או חמשה במאה וסוחרים כאלה נקראו באנקי"ער. ובלשון חכמי ישראל נקראו שולחניים לפי שהעמיד השולחן לפניהם במנוחה כסף כדי ליטא וליתן עליו. (כד) אל העומדים: כמו לעבד המלך ומשרתיו. (כו) אשר יש לו וגו': בנאמן רוח ומהיר במלאכה ללמוד הכתוב מדבר. ומי אשר אין לו וכו' מפום עצלותו ורוע מעלליו. (כז) אויבי: יושבי יהודה וירושלים כבפסוק י"ד. והרגו אותם: וכן היה באמת על ידי הרומיים בחרבן ירושלים. (כט) בית פגי ובית עניה וכו': למען ירוץ הקורא בסבכת שמות הללו צריך להקדים את האחרון ולבאר בראשון ענין הר הזיתים ואחר כך ענין בית פגי והבדו שואיל וכל אלה תלויים בו. הר הזיתים הוא הר המשחה והוא במזרחה של ירושלים מכנגד הר הבית כתחום שבת מן העיר, ועלה עליו דוד ובכה בנוסו מפני אבשלום בנו (שמואל ב' ט"ו). ועיין גם בנבואות זכריהו הנביא י"ד. ומהר הזה היה כבש בנוי עד להר הבית, שעליו היו מוציאין את פרה האדומה לשרוף. וכל מסעדיה היו יוצאין בו והוא מפני קבר התהום כולו כדאיתא בפרק קמא דנזיר ובפרק שלישי דפרה. ונקרא הר הזיתים על שם הזיתים הרבים שהיו נוטעים וגדלים שמה ואע"פ שגם שאר מיני אילנים היו גדלים שם כדגרסינן בפרק בתרא דתענית ירושלמי שני ארזים היו בהר המשחה תחת אחד מהן היו מוכרין ארבעה חנויות טהרות והאחד היו מוציאין ממנו ארבעים סאה גוזלות בכל חודש וחודש ומהן היו מספיקין קינין לכל ישראל בכל זאת מפני שרוב האילנות היו זיתים נקרא כך. ובתחתית ההר ההוא בשפוליו היו שני צדדין אחד כנגד ירושלים ואחד בצד שכנגדו. זה

הזיתים וישלח שנים מתלמידיו׃ ל לאמר. לכו אל־הכפר אשר מנגד. ובבאכם בו תמצאו עיר אסור אשר מעולם לא ישב עליו איש. התירו אתו והביאהו׃ לא ואם ישאל אתכם איש. למה־זה תתירהו. כה תאמרו אליו כי האדון נצרך לו׃ לב וילכו השלחים וימצאו כאשר דבר אליהם׃ לג ויתירו את־העיר ויאמרו בעליו אליהם. למה־זה תתירו את־העיר׃ לד ויאמרו. האדון נצרך לו׃ לה ויביאו אתו אל־ישוע. וישליכו את־בגדיהם על־העיר וירכיבו עליו את־ישוע׃ לו ובלכתו ויפרשו את־בגדיהם בדרך׃ לז ויהי כי הקריב אל־מורד הר־הזיתים ויחלו כל־המון התלמידים לשמח ולהלל את־האלהים בקול גדול על־כל־הגבורות אשר ראו׃ לח לאמר. ברוך

שהיו כנגד העיר נקרא בית פגי או בית פאגי. ואפשר שנקרא כך אל שם הפגים שהם תאינים שעדיין לא בשלו כל צרכן. וטעם של השם למה נקרא המקום כך עיין בענין שאמרנו בפי' זה שלאחריו והוא בית היני. והוא לפי זה שם מקום בתחתית ההר חוץ לחומת ירושלים. ומפני שסמוך היה לעיר נקרא גם מקום החילון שבירושלים לפנים מן החומה בשם הזה בית פגי. ומשום שהוא עדיין לפנים מן החומה לפיכך נידון כירושלים לכל דבר, כדמשמע בהדיא בפסחים (דף צ"א ע"א) בענין שחיטת הפסח בפני עצמה וז"ל אמר רב חסדא הא דאמרת בית האסורין דנכרים לא (ר"ל אין שוחטין עליו את הפסח) לא אמרן אלא חוץ לחומת בית פאגי אבל לפנים מחומת בית פאגי שוחטין עליו בפני עצמה (בית פאגי פי' רש"י שם מקום חילון בירושלים). ועיין בתמיד דף ס"ג ע"ב ובמסכת פסחים צ"א ע"א ובפרק קמא דסנהדרין י"ד ע"ב דפליגי גבי זקן ממרה באם שמצא את הסנהדרין אבית פגי מאי? ועיין שם בפירש"י. ולד ההר שכנגד העיר נקרא בית היני כמדומה מלשון אהיני שפירושו פירות התמרים קודם בישולן כמה דאמר שמואל בפרק ט' (דמס' ב"מ קי"ג ע"ב) כל מילי ידענא אסותייהו לבר מהני תלת מאן דאכיל אהיני מרירה אליבא דריקנא ומאן דאסר מהנא דכיתנא רטיבא אחרציה. ומאן דאכיל נהמא ולא מסגי ארבעה גרמידי וכו'. ופי' רש"י אהיני תמרה, אליבא דריקנא עניינו קודם אכילה, כלומר בעוד שהאצטומכא ריק כי בלי ספק היו במקום הזה תמרים לרוב. ואפשר שנקראו כן משום קטנותן שכדמה כאלו לא בשלו כל צרכן. וזכר לדבר מה דתנו במסכת פסחים (דף נ"ג ע"א) וז"ל אוכלין בגרוגרות עד שיכלו פגי בית היני. א"ר יהודה לא הוזכרו פגי בית היני אלא לענין מעשר דתנן פגי בית היני ואהיני דטובנא חייבין במעשר פי' רש"י ואהיני פגים ואהין תמרים לעולם קטנים. (ל) התירוהו: עניינו לשון פתיחה כמו ה' מתיר אסורים (תהלים קמ"ו). (לא) האדון: שב לעצמו להגיד כח גדולתו. (לח) שלום

המלך הבא בשם יהוה. שלום בשמים וכבוד במרומים׃ לט ויאמרו אליו אנשים מן הפרושים מתוך ההמון. מורה גער בתלמידיך׃ מ ויען ויאמר אליהם. אני אמר לכם. אם אלה יחשו האבנים תצעקנה׃ מא ויקרב וירא את העיר ויבך עליה׃ מב לאמר. מי יתן ותדעי לך גם את ביומך הזה את־אשר לשלום לך. ועתה נסתרה מעיניך׃ מג כי הנה ימים באים לך ושפכו עליך איביך סוללה והקיפוך וצרו עליך מסביב׃ מד והשפילוך עד־עפר ואת־בניך בקרבך. ולא ישאירו בך אבן על־אבן. תחת אשר לא ידעת את־עת פקדתך׃ מה ויבא אל־ההיכל ויחל לגרש את־המכרים בו ואת־הקנים׃ מו ויאמר אליהם. הן כתוב. ביתי בית תפלה הוא. ואתם עשיתם אתו למערת פריצים׃ מז וילמד יום יום בהיכל. ויבקשו ראשי הכהנים והספרים וראשי העם לאבדו׃

בשמים: לפי שבא זה אחר שהמלאו נשיג השלום מאת ה' ועיין למעלה בפרק ב' פסוק י"ד. (מ) האבנים תצעקנה: ע"ד אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה (חבקוק ב'). (מב) ביומך הזה: בעת ובשעה הזאת כמו היום אם בקולו תשמעו וגו'. לשלום לך: ר"ל במה תוכל לקבל השלום מהקב"ה? (מד) פקודתך: פקודה של שלום ואמת ע"ד ושמתי פקודתך שלום ונוגשיך צדקה (ישעיה ס') מלמד הכתוב שלא חרבה ירושלים לא בשביל שחללו בה את השבת לדעת רבי אבין ולא בשביל שביטלו קריאת שמע שחרית וערבית לדעת רבי אבהו. ולא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן וכו' לסברת ר' המנונא (במסכת שבת קי"ט ע"ב) אלא בשביל שלא הבינה עת פקודתה שפקדה השם בשליחות משיחו. (מה) ויבא אל ההיכל: עניינו לא הוא ההיכל ממש אלא מקום המקדש שבהר הבית קודם לעזרת הנשים ששם היו חניות מלאות יין ושמן ויונים ושאר דברים הצריכים לקרבנות כדי שהמקריבים ימצאו הכל מתוקן. ובפרט סמוך לחג בעת שהיו מרבים בקרבנות התאספו הרבה מוכרים וסוחרים שמה עם אורות יינם וסחורתם ועם כל מיני עופות ובהמות דקות הראויות לקרבן וסחרו בבית המקדש. (מו) כתוב: בישעיה נ"ו פסוק ז' כלומר והלא זה דבר גנאי לבית כזה וק"ו מבית מלך בשר ודם, כי אם ילכו עבדיו ויכניסו המונים בפלטין שלו ליפא וליתן שמה שלא דמם כראשם, ההיכל שהוא בית מלך מלכי המלכים על אחת כמה וכמה. מערת הפריצים: עיין בירמיה ז' י"א והתבונן מראש הפרק עד פסוק י"ב. וכן כתב היוסיפון בספר מלחמות ה' שההיכל קודם חרבן בית שני נעשה למערת הגנבים והרצחנים והליסטים. וזו היתה עת להכין ציון ולהביא צדק עולמים כהתכן בחלק צ"ו ע"א דור שבן דוד בא בית הועד

מה ולא מצאו מה־לעשות. כי כל־העם דבקו אחריו לשמוע אתו:

כ א ויהי באחד הימים האלה בלמדו את־העם בהיכל ובבשרו ויגשו אליו ראשי הכהנים והסופרים עם הזקנים: ב וידברו אליו לאמר. אמר לנו באי־זה שלטן עשה אתה את־אלה. ומי הוא אשר נתן לך את־השלטן הזה: ג ויען ויאמר אליהם. אשאל אתכם גם אני דבר אחד. והגידו לי: ד טבילת יוחנן המן השמים היא או מבני אדם: ה ויתוכחו איש עם־רעהו לאמר. אם נאמר. מן השמים ויאמר. ומדוע לא האמנתם לו: ו ואם נאמר. מבני אדם כל־העם יסקלנו כי בטוח לבם ביוחנן כי נביא היה: ז ויענו שלא ידעו מאין היא: ח ויאמר אליהם ישוע. גם אני לא אגיד לכם באי־זה שלטן אני עשה את־אלה: ט ויחל לדבר אל־העם את־המשל הזה. איש אחד נטע כרם ויתנהו לעובדי אדמה וילך למרחקים לימים רבים: י ולעת הבציר שלח עבד אל־עבדי האדמה למען יתנו לו מפרי הכרם. ועבדי האדמה אחרי הכות אתו שלחוהו ריקם: יא ויסף לשלוח עבד אחר. וגם אתו אחרי הכהו וחרפהו שלחו ריקם: יב ויסף לשלוח שלישי. וגם אתו אחרי פצעהו השליכו חוצה: יג ויאמר אדון

יהיה נכוח וכו'. (מה) ולא מצאו וגו': לא היה להם ידים למצוא אמתלא להתגולל ולהתנפל עליו.

כ (א) ובבשרו: בשר את מלכות האלהים שקרובה היא להגלות. (ב) שלטן: רשות והרמנא. (ט) ויחל וגו': הרצון בזה כדי להתעורר עוד לבם לתשובה. איש אחד: רמז להקב"ה כד"א ה' איש מלחמה וזולתו. כרם: רמז לכנסת ישראל ע"ד כרם היה לידידי בקרן בן שמן (ישעיה ה') וכן הוא אומר גפן ממצרים תסיע (תהלים פ'). לעובדי אדמה: כמו למלכי ישראל ולמוריו והוא ע"ד מה שאומרים הנביאים אל רועי ישראל (יחזקאל ל"ד) הרועים את עמי (ירמיה כ"ג) ואומר רועים רבים שחתו כרמי (שם י"ב). וילך למרחקים: כאמר במשל על הריבות אף של השם והוא ע"ד ויקו לעשות ענבים (ישעי' ה'). (י) ולעת הבציר: בעת שראוי לעשות התשובה והוא ע"ד מה לעשות עוד לכרמי ולא עשיתי כי מדוע קויתי לעשות ענבים וגו' שם. עבד: ר"ל עבדיו הנביאים אשר השכם ושלוח הוכיחו אותם. עובדי האדמה: למשל על מלכי יהודה ועל

הכרם. מה אעשה. אשלח את־בני את־ידידי אולי בראתם אתו יבינו עליו: יד ויראו אתו עבדי האדמה ויאמרו איש אל־רעהו לאמר. הנה היורש. לכו ונהרגהו ולנו תהיה הירשה: טו וישליכהו אל־מחוץ לכרם ויהרגהו. ועתה מה־יעשה להם אדון הכרם: טז יבא ויאבד את־עבדי האדמה האלה ויתן את־הכרם לאחרים. וישמעו ויאמרו. חלילה: יז ויבט אליהם ויאמר. מה־זה אמר הכתוב. אבן מאסו הבונים

מוריהם כבפסוק שלפניו. מפרי הכרם: התשובה ומעשים טובים. (יג) את בני את ידידי: רמזו על עצמו כד"א זה בני ידידי בך רצתה נפשי בספר הזה פרק ג' פסוק כ"ב ובפרק ט' פסוק ל"ה. (יד) היורש: כלומר שיחזיר העטרה ליושנה ויושיב בה שבט המלכות אל אשר לו עיין למעלה בסימן א' פסוק ל'. הירושה: ר"ל המלכות והממשלה על כנסת ישראל, כי הפרושים והסופרים המבקשים להקרא ראשי גליות מושלים ורודים בעם ה' בשבט ואומרים שזה הוא לא יסור שבט מיהודה. והעירותיך על הדבר הזה בהקדמה. (טז) ויאבד: בכל מיני צרות ומצוקות ע"י הרומיים. הכרם לאחרים: כלומר שיתן רשות אל שלוחיו ולתלמידיו להגיד דבר תורתו לגוים ולקרא להם להסתפח בנחלת השם. (יז) הכתוב: בתהלים קי"ח כ"ד. אבן וגו': כל חכמי ישראל השתבשו בפירוש הפסוק הזה. כי יש פותרים אותו על דוד ויש מהם על ישראל. והם וזה אומרים שהבונים הם הגוים ואומות העולם. וזו רחוק מאוד כי לא מצינו בכל המקרא או בלשון משנה והתלמוד שאומות העולם הם בונים. ועוד הוא כנגד קשר הפסוקים שלפניהם ושלאחריהם. אלא פשט הכתוב שמדבר על המלך המשיח כי זהו הנקרא אבן כמ"ש בדניאל ב' פסוק ל"ה ואבנא די מחת לצלמא הות לטור רב וגו' שא"א לפרשו לדעת כל המפרשים אלא על המשיח. עיין למעלה בסימן א' פסוק ל"ב. וכאמר לכן כה אמר אדוני ה' הנני יסד בציון אבן אבן בוחן פנת יקרת מוסד המאמין לא יחיש (ישעיה כ"ח ט"ז). וכתב שם רש"י הנני יסד לשון עבר הוא כמו יסד המלך (אסתר א') וכן צריך לפותרו הנני אני אשר כבר יסד בציון אבן, כבר נגזרה גזירה לפני והעמדתי המלך המשיח שיהיה בציון לאבן בוחן לשון מבצר וחוזק כמו עופל ובוחן (ישעיה ל"ב). ואין בונים אלא הסופרים ותלמידי חכמים והם הנקראים בלשון משנה ותלמוד בנאים כדגרסינן בשבת קי"ד ע"א מאי בנאין? אמר רבי יוחנן אלו תלמידי חכמים שעוסקין בבנינו של עולם כל ימיהם. ובמשנה פרק תשע דמקוואות גבי חלילת הבגדים אמר רבי יוסי של בנאים מלך אחד ושל בור משני לדין. ובפ' שביעי דגיטין ירושלמי הוה ר' זעירא מקלס לרבי ולווה ליה בנייה דאורייתא. וכן משמע ממה דאמר ר' חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך (ישעיה נ"ד) אל תקרא בניך אלא בוניך. וכן מוכח מכאן שהבונים הם הפרושים והסופרים. ולפי זה משמעת הכתוב

הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה׃ יח כָּל־הַנֹּפֵל עַל הָאֶבֶן הַזֹּאת יִשָּׁבֵר וְאֶת־
כָּל־אֲשֶׁר תִּפֹּל עָלָיו תְּדַכֵּהוּ׃ יט וַיְבַקְשׁוּ רָאשֵׁי הַכֹּהֲנִים
וְהַסּוֹפְרִים לִשְׁלוֹחַ בּוֹ יָדָם בַּשָּׁעָה הַהִיא וַיִּירְאוּ אֶת־הָעָם
בַּאֲשֶׁר יָדְעוּ כִּי עֲלֵיהֶם דִּבֶּר אֶת־הַמָּשָׁל הַזֶּה׃ כ וַיִּשְׁקְדוּ עָלָיו
וַיִּשְׁלְחוּ אֹרְבִים לְהִתְנַכֵּר לְצַדִּיקִים לְמַעַן יְנַקְּשֻׁהוּ בִּדְבָרָיו
לְהַסְגִּירֵנוּ לְמֶמְשֶׁלֶת וּלְשָׁלְטַן הַפֶּחָה׃ כא וַיִּשְׁאֲלוּ אֹתוֹ לֵאמֹר.
מוֹרֶה יָדַעְנוּ כִּי בְצֶדֶק תְּדַבֵּר וְתוֹרֶה וְלֹא תִשָּׂא פָנִים אַךְ בֶּאֱמֶת
תּוֹרֶה אֶת־דֶּרֶךְ הָאֱלֹהִים׃ כב הֲמֻתָּר לָתֵת מַס לְקֵיסָר אִם לֹא׃
כג וּבְהָבִינוֹ אֶת־נִכְלֵיהֶם אָמַר אֲלֵיהֶם. לָמָּה תְנַסּוּנִי׃ כד הַרְאוּנִי
דִינָר. הַתְּמוּנָה וְהַמִּכְתָּב עָלָיו שֶׁל־מִי הֵם. וַיֹּאמְרוּ. שֶׁל־קֵיסָר׃
כה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. לָכֵן שַׁלְּמוּ לְקֵיסָר אֵת אֲשֶׁר־לְקֵיסָר
וְלֵאלֹהִים אֵת אֲשֶׁר לֵאלֹהִים׃ כו וְלֹא יָכְלוּ לְנַקְּשֵׁהוּ בִּדְבָרָיו
לִפְנֵי הָעָם. וַיִּתְמְהוּ עַל־מַעֲנֵהוּ וַיֶּחֱשׁוּ׃ כז וַיִּגְּשׁוּ אֲנָשִׁים מִן
הַצְּדוּקִים הָאֹמְרִים כִּי אֵין תְּקוּמַת הַמֵּתִים וַיִּשְׁאֲלוּ אֹתוֹ׃

שהפרושים והסופרים מאסו בו במשיח ויהרגוהו אבל השם לא יעזבו בידם אלא עשה אותו לראש פנה כלו' ליסוד ולעיקר. ומצורף לזה מה שכתוב רש"י במיכה ה' בפסוק ואתה בית לחם אפרתה צעיר להיות באלפי יהודה ממך לי יצא להיות מושל בישראל וגו' וז"ל צעיר להיות באלפי יהודה ראוי היית להיות צעיר במשפחות יהודה מפני פסולת רות המואביה שבך, ממך יצא לי משיח בן דוד וכן הוא אומר אבן מאסו הבונים עכ"ל. ואמר ישוע כן על עצמו לפי שהוא משיח כאשר הוכחנו בהקדמת הספר. **(יח) כל הנופל וגו':** ר"ל כל אשר יכשול בי וירב עלי **ישבר:** כלומר ישחית לו לעצמו ולא לי אשר יפול עליו האבן לאחר עלותי השמימה. **תדכה:** דבר כנגד חרבן העיר והקודש וכל הפסוק הזה הוא על דרך מה שאמר ישעיהו (ח' י"ד) **והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל לפח ולמוקש ליושב ירושלים** כפרשנוהו למעלה בסימן ב' פסוק ל"ד עיין עליו. **(כ) להתנכר:** ר"ל אשר יראו את עצמם כצדיקים בדברי המופתים. **(כב) מס לקיסר:** שהוא גוי ועובד ע"א. **(כד) דינר:** הוא מטבע מה. **(כז) אנשים מן הצדוקים:** נראה לומר מלאה על דבר הצדוקי' כדי לדעת מי הם ומאין הם. גרסינן בפרק קמא דאבות אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק הוא היה אומר **אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא היו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי' מורא שמים עליכם.** וכתב שם הרמב"ם והיו לאנטיגנוס שני תלמידי' צדוק וביתוס. וכשמעו זה המאמר, אמרו הנה הרב אומר שאין לאדם לא גמול ולא עונש ואין תקוה כלל, כי לא הבינו כוונתו ויצאו מן הכלל

והניחו התורה. ונפרדו לכתות שתים וקראום החכמים **צדוקים וביתוסים.** ובאשר שלא היו יכולים לקבץ הקהלות לפי מה שהגיע להם שאחז ההמונה הרעה מפריד המקבלים, כל שכן שלא תקבץ הנפרדים נטו להאמין אל דברי תורה. ואמר כל אחד לסיעתו שהוא **מאמין בתורה** וחולק אך על הקבלה שאינה אמתית. וזה לפטור עצמם מן המצות המקובלות והגזירות והתקנות אחר שלא יכלו לדחות הכל הכתוב והמקובל. אכן לאחר שסבב הפירוש בבחירתם היו יכולים להקל במה שירצו ולהכביד במה שירצו כפי כוונתם אחר שאינם מאמינים כלל בעקר. והמה בקשו דברים המקובלים אל קצת בני אדם לבד. ומאז יצאו אלו הכתות הרעות ויקראו באלו הארצות ר"ל מצרים **קראיים.** ושמותם אצל החכמים **צדוקים וביתוסים** והם אשר התחילו להשיב על הקבלה ולפרש את הפסוקים כפי מה שיראה להם מבלתי שישמעו לחכמים כלל. וכן בפרק חמישי דאבות דרבי נתן כתוב אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק הוא היה אומר אל תהיו כעבדים וגו' ויהי מורא שמים עליכם כדי שיהיה שכרכם גדול לעתיד לבא. אנטיגנוס איש סוכו היו לו שני תלמידים ולהם גם היו תלמידים וכו' עמדו ודקדקו אחריהם ואמרו מה ראו אבותינו לומר דבר זה? אפשר שיעשה פועל מלאכה כל היום ולא יטול שכרו ערבית? אלא אלו יודעין אבותינו שיש עולם אחר ויש תחיית המתים לא היו אומרים כך. עמדו ופרשו מן התורה ונפרצו מהן שתי פרצות **צדוקין וביתוסין:** צדוקים על שם צדוק. וביתוסים על שם ביתוס והיו משתמשין בכלי כסף ובכלי זהב כל ימיהם ולא שהיתה דעתן גסה עליהם אלא הצדוקין אומרין מסורת היא ביד הפרושים שהיו מצערין את עצמן בעולם הזה ובעולם הבא אין להם כלום. למדנו מכאן שתים **בראשון** שהצדוקים לא קבלו עליהם תורה שבכתב. והתורה שבעל פה והמצוות דרבנן לא אבו לכן ולא שמעו לכן. **שנית** שהיתה תחלה בימי אנטיגנוס שהיה שלישי לעזרא. וזאת **השנית** איננה נכונה כי הנה התם בריש הרואה כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם משקלקלו הצדוקים ואמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהא אומרים מן העולם ועד העולם וכו' ופי' בקונטרס כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם. במסכת תענית אמרינן אין עונין אמן במקדש והמברך אומר בסוף כל ברכה ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם, ברוך חונן הדעת, וכן בכולם. והעונין אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ולפיכך לא מקרא דתפלת עזרא וסיעתו. והשמיענו רבינו הקדוש בראשון לא היו אומרים אלא ברוך ה' אלהי ישראל עד מן העולם, משקלקלו הצדוקים ואמרו אין עולם אלא זה התקינו עזרא וסיעתו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם לומר ששני עולמות יש להוציא מלב הכופרים בתחיית המתים עכ"ל. משמע מכאן שהיו כבר צדוקים בימי עזרא ואיך יתכן לומר בימי אנטיגנוס שהיה שלישי לעזרא? ונל"ע שהיה השורש הזה פורה ראש ולענה מקודם לכן ומן הנראה כבר בימי מלאכי הנביא כמו שנאמר בנבואתו סימן ג' פסוק אמרתם **שוא עבוד אלהים ומה בצע כי שמרנו משמרתו וגו'.** ולא זו בלבד אלא אף בימי יחזקאל מצינו התרעמות כאלה באמרם **יבשו עצמותינו ואבדה תקותינו נגזרנו לנו** (יחזקאל ל"ז פסוק י') רק שלא התפשטו ולא נכר שמם בארץ עד שבאו צדוק וביתוס וחזקו ידי מרעים ואז התחילו להרים ראשם ולחלל שם שמים

כח לאמר. מורה משה כתב לנו כי־ימות אחי איש אשר לו
אשה אם בלא בנים ימות ויבם אחיו את־אשתו והקים זרע
לאחיו: כט ויהיו שבעה אחים. והראשון לקח אשה וימת
בלא בנים: ל ויקח השני את־האשה וימת בלא בנים:
לא והשלישי לקח אתה. וכן גם השבעה ולא השאירו בנים
וימותו: לב ואחרי כלם מתה גם האשה: לג ועתה בתקומה
למי מאלה תהיה לאשה כי לשבעה היתה לאשה: לד ויען
ישוע ויאמר אליהם. בני העולם הזה. נשאים ומשיאים
נשים: לה ואלה אשר יזכו להשיג העולם הבא והתקומה
מעם־המתים לא ישאו ולא ישיאו נשים: לו ולא יוכלו למות
עוד. כי שוים למלאכים ובני האלהים המה בהיותם בני
התקומה: לז והמתים כי יקומו גם משה הזכיר בסנה באמרו
על יהוה אלהי אברהם ואלהי יצחק ואלהי יעקב: לח ולא
אלהי מתים הוא כי אם־אלהי חיים. כי כלם חיים לפניו:
לט ויענו אחדים מן הסופרים ויאמרו. מורה היטב דברת:
מ ולא מלאם עוד לבם לשאל אתו דבר: מא ויאמר אליהם.
איך יאמרו על המשיח כי הוא בן־דוד: מב ודוד עצמו אמר

בפרהסיא ומשום כך נקראו על שמם אע"פ שכבר מקודם להם היו מכחישים וכופרים בתחיית המתים כנזכר. וישאלו אותו וגו': מצינו בתלמוד שדרך הצדוקים היה להונות את החכמים בדברים ולהתוכח עמהם בתחיית המתים כדאיתא בריש חלק. (כח) משה כתב לנו: (דברים כ"ה ה') וכוונתו להוכיח מזה שאי אפשר להיות תחיית המתים כמו שמפרשין והולכים בפסוק ל"ג. (לד) בני העולם: ר"ל בני אדם בעולם השפל הזה: (מב) בספר תהלים (ק"י) ותדע שהמזמור הזה מדבר במלך המשיח. שהרי ישוע אמר הדבר הזה לעיני כל הפרושים והסופרים והמה שתקו. האפשר ששמעו דבר אשר אין לו שחר ולא יתנגדו ויחלקו עליו? אלא בעל כרחך צריך לומר שהיתה בעת ההיא מסורת בידם שעל מלך המשיח נאמר המזמור הזה. ומפני זה לא עצרו כח להשיב דבר כי היה מקובל ומאומן. וכן מצינו ג"כ הדבר מפורש בדברי החכמים כאמרם במדרש תהלים בפסוק אספרה אל חוק ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך וזה לשון המדרש מסופרים הם עניני של המשיח בחוקה של תורה ובחוקן של נביאים וכתובים. בחוקה של תורה שנאמר בני בכורי ישראל (שמות ד' כ"ב) בחוקן של נביאים שנאמר הנה ישכיל עבדי (ישעיה נ"ב פסוק

בספר תהלים. נאם יהוה לאדני שב לימיני: מג עד־אשית
איביך הדם לרגליך: מד ואם דוד קרא לו אדני איך הוא
בנו: מה וישמע כל־העם וידבר אל־תלמידיו: מו השמרו
לכם מן הסופרים החפצים להתהלך עטי אדרת והאהבים
להשאל לשלום בשוקים ואת־המושבות הראשנים בבתי־
הכנסיות ואת המטות הראשונות במשתה: מז האכלים
את־בתי האלמנות ולמראה עין יאריכו בתפלתם. אלה יקחו
דין כפלים:

כא א וישא את־עיניו וירא עשירים משליכים מתנתיהם אל־
האוצר: ב וירא גם אלמנה אחת עניה מאד משלכת

י"ג) מה כתיב בתריה הן עבדי אתמך בו (שם י"ב א'), בכתובים שנאמר נאם ה' לאדוני שב לימיני וגו' מרחם משחר לך טל ילדותך (תהלים ק"י) וכתוב אחר אומר וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתי הוא וגו' (דניאל ז' פסוק י"ג). וכתב גם שם ה"ר סעדיה גאון וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתי הוא וגו' זהו משיח צדקנו כדכתיב נאם ה' לאדוני שב לימיני וגו'. וכה"ג במדרש תהלים י"ח בפסוק ותתן לי מגן ישעך וימינך תסעדני וענותך תרבני אמר רבי יודן בשם ר' חמא לעתיד לבא הקב"ה מושיב מלך המשיח לימינו שנאמר נאם ה' לאדוני שב לימיני ואברהם לשמאלו ופניו מתכרכמות ואומר בן בני יושב על הימין ואני על השמאל והקב"ה מפייסו ואומר לו בן בנך ישב לימיני ואני על ימינך כביכול ה' צלך על ימינך הוי וענותך תרבני עכ"ל א"כ א"א לומר שעל אברהם נאמר לדעת האחרונים שמתכוונים לעקל היסדה יותר דברי אמת בכתוב ולבטל דברי הראשונים כאשר אעירך על הדבר הזה במקומו. (מד) ואם דוד וגו': הרצון בזה להוכיח להם אע"פ שבא מגזע דוד מכל מקום מ"מ יותר הוא ממנו ולזה הודה ג"כ דוד בעצמו וקראו אדון שלא כדרך האב, כי אין דרך האב ובפרט באדם שהוא מלך לקרוא את גזעו אדון אלא א"כ שהוא אדון האדונים מלך המלכים. (מו) להשאל לשלום וגו': ר"ל שהם חפצים כי יאמרו העוברים לפניהם שלום עליך רבי. (מז) בתי האלמנות וגו': פי' מתוך שהם עושים בערמה ובחנופה שמאריכים ומרבים בתפלות ומראים את עצמן כצדיקים וחסידים הם מסבים את לב ההמון אחריהם שמוליכים להם מנכסיהם כדי לפרנסם. ואמר בתי האלמנות להרחיב הלשון ולחזק הפעולה, כי נשים רחמניות הנה יותר מאנשים למכור ולפזר את כל אשר להן בחשבם לעשות מצוה.

כא (א) אל האוצר: הוא מקום שאוצרות הקדשים מונחים שם דהיינו שנותן איש ואיש שמה את מתנותיו כדי לקנות מהן כל מה שצריך לקרבנות ולשאר דברים. ותבנית האוצר הוא אשר מסר דוד לשלמה כמ"ש ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו גנזכיו. או הוא כנוי לארון אשר הושם אצל

אֵלָיו שְׁתֵּי פְרוּטוֹת׃ ג וַיֹּאמֶר, אָמֵן אֲנִי אֹמֵר לָכֶם כִּי הָאַלְמָנָה הָעֲנִיָּה הַזֹּאת הִשְׁלִיכָה יוֹתֵר מִכֻּלָּם׃ ד כִּי כָל אֵלֶּה מִמּוֹתָרָם הִשְׁלִיכוּ לַמַּתָּנוֹת לֵאלֹהִים, וְזֹאת מִמַּחְסוֹרָהּ הִשְׁלִיכָה אֶת־כָּל־הַמִּחְיָה אֲשֶׁר לָהּ׃ ה וּכְדַבֵּר אֲחָדִים עַל־הַהֵיכָל כִּי בַּאֲבָנִים יָפוֹת וּבְהֶקְדֵּשִׁים מְפֹאָר הוּא וַיֹּאמֶר׃ ו זֹאת אֲשֶׁר אַתֶּם רֹאִים, הִנֵּה יָמִים בָּאִים וְלֹא תִשָּׁאֵר אֶבֶן עַל־אֶבֶן אֲשֶׁר לֹא תֵהָרֵס׃ ז וַיִּשְׁאֲלוּ אֹתוֹ לֵאמֹר, מוֹרֶה וּמָתַי יִהְיוּ אֵלֶּה, וּמָה הוּא אוֹת הֱיוֹת אֵלֶּה׃ ח וַיֹּאמַר, רְאוּ פֶּן־תִּתָּעוּ, כִּי

המזבח בימיו להם שמה כסף לחזק בדק הבית (מלכים ב' סימן י"ב). **(ב) שתי פרוטות:** פרוטה אחת היא מטבע ששיעורה פחות מכולן עד שאין מטבע שפחותה ממנה ומשקלה חצי השעורה. **(ג) יותר מכולם וגו':** כי בכוונת הלב תלויה הלויה כאמרם אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים. **(ד) ממחסורה:** פי' מדבר שהוא חסר ואין לה והוא הכסף. **את כל המחיה:** כמה שצריך לה לפרנסה ליום אחד. **(ה) מפואר הוא:** על ידי המתנות אשר כידי עם לו נדבו ועל כל מיני התכשיטים שנדבו לו המלכים מלכי יהודה ומלכי הגויים מיוונים ורומיים ככתב ביוסיפון ובפילא הוא ידידיה האלכסנדרי. **(ח) פן תתעו:** ר"ל על ידי משיחי שקר כהולך ואומר. **רבים יבואו וגו':** וכן היה באמת, כי מיד לאחר החרבן קם איש אחר ושמו בר כוכבא שכן דרשוהו על פסוק דרך כוכב (במדבר כ"ד י"ז) באיכה רבתי. ואחר כך לפי שנהרג בקיסר הרומיים והומת קראוהו בן כוזיבא מלשון שקר וכזב ועשה את עצמו משיח כדאיתא בשלשלת הקבלה. ואחריו קם בן בנו רומלוס אשר גם הוא נקרא בשם זקנו כוזיבא ובימיו היה הרג רב בביתר. וחרבן ביתר היה לפי בעל צמח דוד בשנת העולם ארבעה אלפים תת"פ. ובשנת ארבעה אלפים תתכ"ה קם איש בליעל ועשה ג"כ את עצמו משיח וגרם כמה צרות לישראל ושמו דויד אל דויד לפי דעת בעל שבט יהודה. וכן העיד הרמב"ם באגרתו אשר בה השיב דבר לזקני מרשי"לייא ששאלוהו על אודות המשיח וז"ל בסוף האיגרת: ועל עסקי המשיח שזכרתם אשר הגיעו לכם דברים בשמי, לא היה כך המעשה כמו ששמעתם ולא במזרח היה אלא בארץ תימן עמד איש אחד (יש לדבר זה כ"ב שנה) ואמר שהוא שלוחו של משיח מיישר דרך לפני ביאתו. ויאמר להם כי המלך המשיח הוא ויתגלה בארץ תימן. ונתקבצו שמה אנשים רבים יהודים וערביים עמו והיה מסבב בהרים והיה מתעה אותם ואומר להם תמיד בואו עמי ונלך לקראת המשיח כי הוא שלחני אליכם לישר דרך לפניו. וכתבו אלי אחינו שבארץ תימן כתב גדול והודיעו לי משפטו ודרכו וחדושיו שחדש להם בתפלות ומה היה אומר להם. ואמרו לי שכבר ראו מנפלאותיו כך וכך. ושאלוני על זה והבינותי מכל הדברים והכרתי מתוך דברי כתבם שאותו האיש העני הוא חסר דעת אבל היה ירא שמים ואין בו חכמה כלל. וכל מה

רַבִּים יָבֹאוּ בִּשְׁמִי וַיֹּאמְרוּ כִּי אֲנִי הוּא, וְהָעֵת קָרֵבָה, לָכֵן לֹא תֵלְכוּ אַחֲרֵיהֶם׃ ט וּבְשָׁמְעֲכֶם מִלְחָמוֹת וּמְהוּמוֹת אַל־תֵּחָרֵדוּ, כִּי זֹאת הָיוֹ תִהְיֶה בָּרִאשֹׁנָה, אֲבָל לֹא קָרֵב עוֹד הַקֵּץ׃ י אָז אָמַר אֲלֵיהֶם, יָקוּם גּוֹי עַל־גּוֹי וּמַמְלָכָה עַל־מַמְלָכָה׃ יא וּבִמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים תִּרְעַשׁ הָאָרֶץ מְאֹד וְהָיוּ מְצוּקוֹת

שאומרים שעשה או שנראה על ידו הכל שקר וכזב. ופחדתי על היהודים משם וחברתי להם כמו שלשה קונטרסים בענין המלך המשיח וסימניו וסימני הזמן שיתראה בו, והזהרתי אותם שיזהירו זה האיש שלא יאבד הקהלות. כללו של דבר לאחר שנה נתפש וברחו ממנו כל הנלוים אליו. ויאמר לו מלך אחד ממלכי הערביים אחר שתפשוהו מה זאת עשית? אמר לו אדוני המלך אמת אני אומר כי בדבר ה' עשיתי. אמר לו המלך מה המופת שלך? ענה ואמר לו אדוני המלך חתוך ראשי ואחר כן אני אקום ואחיה כבראשונה. אמר לו המלך אין לך מופת גדול מזה ואם הוא כך, אני וכל העולם מאמין בודאי שדבריך כולם אמתים וטובים ונכונים ושקר נחלו אבותינו הבל ואין בם מועיל. מיד גזר המלך וצוה ואמר קחו לי חרב ויביאו החרב לפני המלך וצוה והתזו את ראשו והרגו אותו העני. תהא מיתתו כפרה עליו ועל כל ישראל. ונענשו היהודים ברוב מקומות ממון גדול. ועד עתה יש שם חסרי דעת אומרים עתה יחיה ויעמוד מקברו. כך היו הדברים וגו' עכ"ל. (ראה בבאור המגילה לאור על פועלי השלוחים פרק הראשון ושם ספרנו כי גם הרמב"ם וכל חכמי ישראל אשר כתבו זמן וקצב על ביאת המשיח נשתבשו ונבערו ונכזבו בענין הזה ולשוא חשבו לדעת העת אשר ה' העלים. **(ט) מלחמות:** שלחמו הגוים על ירושלים והכיבושים כאשר כתב היוסיפון בקדמוניותיו ספר י"ח עיין שם. **ומהומות:** בין היהודים עצמם שהיה חרב איש ברעהו ע"י הפריצים מרשיעי העם ובריוני דירושלים. **אל תחרדו:** כי לא תבוא עליכם רעה בכל זה לפי שאין אתם מן מנין ומספר פושעי יהודה וירושלים שעוונותיהם גרמו לכך. **לא קרב עוד הקץ:** ר"ל קץ יהודה וירושלים לתת את הארץ שממה ולשרוף את הבית באש ולא יבנה עוד עד ימי הקץ, כי אף על פי שהתחילו כבר הרומיים ללחום ביהודה וירושלים בימי נירו"ן קיסר ואחר כך בא אספא"סיאנוס קיסר, מכל מקום כיון שעדיין לא נתמלאה סאתה של ירושלים הדלו לגור אל העיר כי נפלו דברי ריבות וקטטות בין שרי רומי ויועציהם על דבר המלוכה. ואחרי מות נירו"ן קיסר בחרו שלשה קיסרים בשנה אחת ומשום זה הוצרך אס"פיאנוס קיסר לחדול מן ירושלים ולשוב אל ארצו. ואחר כך כיון שנתמלאה סאתה שלחו עליהם את טיטוס בן אס"פאסיאנוס והוא עשה כלה ונחרצה בעיר ובקודש ויך את כל הארץ חרם. **(יא) ומופתים גדולים וגו':** לבא אש בהיכל שנבערה מעצמה. דלתות ההיכל נפתחות מאליהן. כקול רכב ופרשים בענני השמים. קול צועק ואומר במקדש נסעה ונלכה מזה. איש אחד היה שוקד על דלתות בית המקדש היה נושא שם ישוע על פיו וצעק כארבעה שנים קודם החרבן אוי אוי ואוי. אוי לירושלים

רַעַשׁ וְדֶבֶר וְנוֹרָאוֹת וּמֹפְתִים גְּדֹלִים מִן הַשָּׁמָיִם׃ יב וְקֹדֶם
כָּל־אֵלֶּה יִשְׁלְחוּ בָכֶם אֶת־יְדֵיהֶם וְרָדְפוּ וְהִסְגִּירוּ אֶתְכֶם אֶל־
בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וְאֶל־מִשְׁמָרִים וְהֵבִיאוּ אֶתְכֶם לִפְנֵי מְלָכִים וּמשְׁלִים
לְמַעַן שְׁמִי׃ יג וְהָיָה לָכֶם לְעֵדוּת׃ יד לָכֵן שִׂימוּ אֶל־לְבַבְכֶם
לְבִלְתִּי תְקַדְּמוּ לַחֲשׁוֹב מַה־תְּדַבֵּרוּ לְהַצְדִּיק אֶתְכֶם׃ טו כִּי אֲנִי
אֶתֵּן לָכֶם פֶּה וְחָכְמָה אֲשֶׁר לֹא יוּכְלוּ כָּל־מִתְקוֹמְמֵיכֶם לְדַבֵּר
וְלַעֲמֹד נֶגְדָּהּ׃ טז וְתִסָּגְרוּ גַּם עַל־יַד אָבוֹת וְאַחִים וּקְרֹבִים
וְרֵעִים וְהֵמִיתוּ מִכֶּם׃ יז וְתִשָּׂנְאוּ לְכָל־אָדָם בַּעֲבוּר שְׁמִי׃
יח וּמִשַּׂעֲרַת רֹאשְׁכֶם לֹא יֹאבַד׃ יט בְּתוֹחַלְתְּכֶם שִׁמְרוּ אֶת־

אוי לעיר אוי לעם ואוי להיכל. כל זה כדאיתא ביוסיפון בספר הקדמוניות שלו וכל אלה היו לסימן ואות על חורבנם. (יב) אל בתי כנסיות: לפני הסנהדרין כמ"ש במעשה השלוחים. מלכים: מלכי יהודה ומלכי הגוים. המושלים: הם שהיו ממונים בעלת הקיסר על איזה מדינה למלוך במקומו כמו שהיה ביהודה פילאטוס. לעדות: כדי שתחזק ותאמץ לבבכם להרים כשופר קולכם ולדבר בשמי נגד מלכים ולא תבושו ולא תכלמו. (טו) אשר לא יוכלו וגו': עיין על הענין הזה פועלי השלוחים סימן ו' י"ט וגו'. בתוחלתכם: ר"ל בכל דברי הצרות שעתידות לבא עליכם ע"י נכרים וע"י בני עמיכם אל תתרעמו ואל ירך לבבכם אלא קוו אל ה' ובזה תמלטו מכל צרתכם ותקנו אוצר האמתי לנפשותיכם. כמלא ביוסיפון בן גוריון סמוך לסוף ספרו השני בסימן כ"ג שהרבה אותות נוראים מאוד נראו בירושלים איזה שנים קודם החרבן ולא שמו לב אל דברי האותות הנעשות שם אף כי היו אותות נוראות מאוד. כי לפני בוא אספסיינוס שנה אחת נראה על ההיכל כוכב אחד נוצץ וכמו איש בידו חרבות שלופות. ובימיהם ההם (יום האות הזה בימי חג הפסח היה וכל הלילה אפר ליום האור) היה ההיכל מאיר ומגיה כאור יום ויהי כן כל שבעת ימי הפסח. וידעו כל חכמי ישראל כי אות רע הוא. ויאמר העם אמרו כי אות טוב הוא. גם בימים ההם הביאו עולת הבוקר לעולה. ויהי בהפילם אותה לארץ לשחטה והנה היא ילדה כבש ויאמרו כי גם זה אות הוא. ונראה עוד שם אז אות אחר בשער הקדים. כי שער הקדים היה שער גדול וכבד מאוד ולא יפתח עד באו עשרים אנשים לפתחו. וכן לא יסגר עד כי באו עשרים אנשים לסגרו, וקול הציר נשמע עד למרחק. ובימים ההם מלאוהו כי נפתח מאליו מבלי ידי איש ולא יכלו לסגור אותו עד אשר נקהלו הרבה אנשים וסגרוהו. וגם על האות הזה היה אומרים חכמי ישראל והכהנים כי אות רע הוא. ויאמר עמי הארץ היו אומרים כי אות טוב הוא. ויהי אחרי כן נראה על בית קדש הקדשים מלמעלה כל הלילה כתבנית פני אדם אשר לא נראה כיופיו בכל הארץ ומראהו נורא מאוד ועוד בימים ההם נראו רכבי אש ופרשים עליהם וחיל גדול מאוד מעופפים על פני הרקיע מעל ירושלים ועל כל ארץ יהודה וכלם היה סוסי אש ורכבי אש. ויהי בימים

נַפְשֹׁתֵיכֶם׃ כ וּבִרְאֹתְכֶם יְרוּשָׁלַםִ מֻסְבַּת צְבָאוֹת אָז תֵּדְעוּ כִּי
קָרוֹב חָרְבָּנָהּ׃ כא אָז אֲשֶׁר בִּיהוּדָה יָנוּסוּ אֶל הֶהָרִים וַאֲשֶׁר
בְּתוֹכָהּ יֵצְאוּ מִמֶּנָּה וַאֲשֶׁר בַּשָּׂדוֹת אַל־יָבֹאוּ בָהּ׃ כב כִּי
אֵלֶּה יְמֵי נְקָמָה לְמַלֹּאת כָּל־הַכָּתוּב׃ כג וְאוֹי לֶהָרוֹת וְלַמֵּינִיקוֹת
בַּיָּמִים הָהֵם כִּי צָרָה גְדוֹלָה תִּהְיֶה בָאָרֶץ וְחָרוֹן אַף עַל
הָעָם הַזֶּה׃ כד וְנָפְלוּ לְפִי חֶרֶב וְהֻגְלוּ אֶל־כָּל־הַגּוֹיִם וְנִרְמְסָה
יְרוּשָׁלַםִ מִן הַגּוֹיִם עַד כִּי־תִמָּלֶאנָה עִתּוֹת הַגּוֹיִם׃ כה וְהָיוּ
אֹתוֹת בַּשֶּׁמֶשׁ וּבַיָּרֵחַ וּבַכּוֹכָבִים וּבָאָרֶץ צָרָה לַגּוֹיִם בְּבַלָּהָה
הַיָּם עִם גַּלָּיו זֹעֲפִים׃ כו וְנַפְשׁוֹת הָאֲנָשִׁים תִּתְעַלַּפְנָה מִיִּרְאָה
וּמִשֶּׁבֶר הַבָּאוֹת עַל־הַתֵּבֵל כִּי צְבָא הַשָּׁמַיִם יָנוּעוּ׃ כז וְאָז
יִרְאוּ אֶת־בֶּן־הָאָדָם בָּא בֶעָנָן בִּגְבוּרָה גְדוֹלָה וּבְכָבוֹד רָב׃
כח וְכַאֲשֶׁר יָחֵלּוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לִהְיוֹת אָז תִּפְנוּ לַמָּרוֹם
וְתִשְׂאוּ אֶת־רָאשֵׁיכֶם כִּי קָרְבָה פְדוּתְכֶם לָבוֹא׃ כט וַיְדַבֵּר

ההם עוד ביום חג השבועות שמעו הכהנים בתוך ההיכל כקול לעדי בני אדם אשר הולכים בקרב ההיכל לרוב. וישמעו קול גדול ונורא מאוד וקורא ואומר לכו ונלכה מן הבית ונלכה לנו. וחכמי ירושלים כלם אמרו כי זאת אות רע הוא ויאמר העם היו אומרים כי אות טובה היא. וכמו ארבעה שנים מלפני האותות האלה היה בירושלים איש מעם הארץ ושמו יהושע בן חנניהו ויחל לקרא בקול גדול ביום חג הסוכות לאמר קול ממזרח, קול ממערב, קול מארבעה רוחות השמים, קול על ירושלים וקול על היכלו, קול על חתן קול על כלה וקול על כל העם. וישנאוהו כל אנשי העיר ויאמרו לו למה תצעק לקרא הדבר הזה? וילו האפר אשר על העיר לבל יאמרו לו דבר כי נחשב בעיניו כמשוגע. וילך עוד האיש הליך וקורא אוי על ירושלים ואוי על מקדשה אוי על היכלה וכו'. וכה"ג נמלא ביוסיפון בלשון יון ושם הוסיף שקרא האיש הזה ונשא תמיד על שפתיו את שם ישוע ורבים מאלה נמלא בדברי הימים אשר למלכי הגוים. (כג) ואוי להרות ולמניקות: משום שאינן יכולין לברוח ולהמלט על נפשן. (כד) ונפלו לפי חרב וגו': כתב היוסיפון בספר מלחמות שהיו חללי חרב ורעב בזמן שהיתה ירושלים במצור עשרה מאות רבבות חוץ מאשר היו למאכל החיות ועופות השמים ונשבו בכל המלחמה כתשעים ושבע אלפים והילדים והבחורים אשר הם טובי מראה שבו תוך השבי ואותם הוליך טיטוס עמו לרומי להתפאר ולהתעלל בהם ביום רכבו בעיר כמולה. ואשר היו יותר מבני שבעה עשר שנים שלח למצרים לעבוד בעבודת הפרך ויעבדו בהם עדי מסכנות והנשארים מהם נמכרו לעבדים לכל גויי הארץ ומהם נתנו למאכל החיות וגו'. עד כי וגו': ע"ד מה שאמר הושע (סימן ג' פסוק ג') כי ימים רבים ישבו בני ישראל אין מלך

אֲלֵיהֶם מָשָׁל. רְאוּ אֶת־הַתְּאֵנָה וְאֶת־כָּל־הָעֵצִים: ל כַּאֲשֶׁר תִּרְאוּ אֶת־פִּרְחָם יָדוֹעַ תֵּדְעוּ בְּנַפְשְׁכֶם כִּי כְבָר קָרוֹב הַקָּיִץ: לא כֵּן גַּם אַתֶּם בִּרְאֹתְכֶם הֱיוֹת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה יָדוֹעַ תֵּדְעוּ כִּי קְרֹבָה מַלְכוּת הָאֱלֹהִים: לב אָמְנָם אֲנִי אֹמֵר לָכֶם כִּי לֹא יַעֲבֹר הַדּוֹר הַזֶּה עַד כִּי־יִהְיוּ כֻלָּם: לג הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ יַעֲבֹרוּ וּדְבָרַי לֹא יַעֲבֹרוּן: לד וְהִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִכְבַּד לְבַבְכֶם בְּזוֹלְלָה וְסָבְאוּת וְדַאֲגוֹת פַּרְנָסָה וּפֶתַע יָבֹא עֲלֵיכֶם הַיּוֹם הַהוּא: לה כִּי כְמוֹקֵשׁ יָבוֹא עַל־כָּל הַיּוֹשְׁבִים עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ: לו לָכֵן שִׁקְדוּ וְהַעְתִּירוּ בְּכָל־עֵת לְמַעַן תִּזְכּוּ לְהִמָּלֵט מִכָּל־אֲשֶׁר יִהְיֶה לֶעָתִיד וְלַעֲמֹד לִפְנֵי בֶן־הָאָדָם: לז וַיְלַמֵּד יוֹמָם בַּהֵיכָל וּבַלַּיְלָה יָצָא וַיָּלֶן בְּהַר הַנִּקְרָא הַר הַזֵּיתִים: לח וַיַּשְׁכֵּם כָּל־הָעָם בַּבֹּקֶר לָבוֹא אֵלָיו אֶל־הַהֵיכָל לִשְׁמוֹעַ אֹתוֹ:

כב א וַיִּקְרַב חַג הַמַּצּוֹת הַנִּקְרָא פָּסַח: ב וַיְבַקְשׁוּ רָאשֵׁי הַכֹּהֲנִים וְהַסּוֹפְרִים אֵיךְ לְהָרְגוֹ. כִּי יָרְאוּ אֶת־הָעָם:
ג וַיָּבֹא הַשָּׂטָן בִּיהוּדָה הַמְכֻנֶּה אִישׁ קְרִיּוֹת וְהוּא מִמִּסְפַּר שְׁנֵים הֶעָשָׂר: ד וַיֵּלֶךְ וַיְדַבֵּר אֶת־רָאשֵׁי הַכֹּהֲנִים וְאֶת־שָׂרֵי הַצָּבָא אֵיךְ יַסְגִּיר אֹתוֹ אֲלֵיהֶם: ה וַיִּשְׂמְחוּ וַיֵּאֹתוּ לָתֵת לוֹ כָּסֶף:
ו וְהִבְטִיחָם וַיְבַקֵּשׁ תֹּאֲנָה לְהַסְגִּירוֹ אֲלֵיהֶם בְּאֵין הָמוֹן:
ז וַיָּבֹא יוֹם הַמַּצּוֹת אֲשֶׁר יִזְבְּחוּ אֶת־הַפָּסַח: ח וַיִּשְׁלַח אֶת־פֶּטְרוֹס וְאֶת־יוֹחָנָן לֵאמֹר. לְכוּ וְהָכִינוּ לָנוּ אֶת־הַפֶּסַח וְנֹאכַל:
ט וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו. אֵיפֹה תִרְצֶה אֲשֶׁר נָכִין: י וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. הִנֵּה כְּבֹאֲכֶם אֶל־הָעִיר יִפְגַּע אֶתְכֶם אִישׁ נֹשֵׂא כַד מָיִם.

ואין שר ואין זבח ואין מצבה ואין אפוד ותרפים אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים. (לב) אמנם וגו': עיין מה שבארנו על פסוק כ"ד. (לז) הר הזיתים: סמוך לירושלים היה כאשר פרשנו למעלה.

כב (ג) איש קריות: עיין מה שכתבנו למעלה בסימן ו'. (ד) ואת שרי הצבא: הם הפקידים והנגידים שהיו ממונים בהיכל ובלשון גמרא נקראו אנשי הר הבית וראשי המשמר עיין במסכת תמיד. (ה) ויאתו לתת לו כסף: מלשון אך בזאת נאות לכם. ויתכן שעשו עמו תנאי לתת לו כסף שכרו

לְכוּ אַחֲרָיו אֶל־הַבַּיִת אֲשֶׁר יָבוֹא שָׁמָּה: יא וְאִמְרוּ לְבַעַל הַבַּיִת. הַמּוֹרֶה אֹמֵר אֵלֶיךָ. אַיֵּה הַמָּלוֹן אֲשֶׁר אֹכַל שָׁם אֶת־הַפֶּסַח אֲנִי וְתַלְמִידָי: יב וְהֶרְאָה אֶתְכֶם עֲלִיָּה גְדוֹלָה מוּצַעַת שָׁם תָּכִינוּ: יג וַיֵּלְכוּ וַיִּמְצְאוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם. וַיָּכִינוּ אֶת־הַפָּסַח: יד וּבְהַגִּיעַ הַשָּׁעָה וַיָּסֶב הוּא וּשְׁנֵים עָשָׂר הַשְּׁלִיחִים אִתּוֹ: טו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. נִכְסֹף נִכְסַפְתִּי לֶאֱכֹל אֶת־הַפֶּסַח

באם שיסגיר את ישוע בידם. (יא) המורה: שב אל ישוע. המלון: לא הוא ענין מלון ממש שהוא פונדק אלא פירושו מקום בעליה שהם כדי ללון שם ולעשות צרכי הרגל. והיתה רשות לעולי רגלים להכנס לכל בית שירצו ולהשתמש בו כאות נפשם בחנם כדגרסינן בפרק קמא דיומא ובמסכת מגילה בפרק בני העיר וז"ל אין משכירין בתים בירושלים מפני שאינן שלהן עיין שם ברש"י. (יב) עליה גדולה מוצעת: שהיה הכל מוכן ומזומן בה לקבל שמה האורחים. (יד) ובהגיע השעה: עת הערביים שהיא עת לשחוט את הפסח. ויסב: ישב בהסיבה והוא מלשון חכמים. ובמקרא ראשי מסיבי (תהלים ק'). תמו דברי הבאור מאת המבאר הראשון נ"ע אשר נאסף אל עמיו בטרם כלה מלאכתו ומעשהו: ומכאן ועד סוף הספר המה דברי המוציא לאור הספר הזה רביעית.

(טו) נכסוף נכספתי וגו': המקור והפעל לחזק הפעולה כמו נכסוף נכספתה לבית אביך (בראשית ל"א, ל). וענינו תשוקה גדולה יש לי לאכול את הפסח הזה עמכם, לתת לכם עדות נאמנה באהבה הזאת, איך נפלאתה אהבתי אליכם, וכי נפשי אותה להיות עמכם תמיד בקשר אמיץ וחזק אשר לא ינתק עדי עד, והיה בעת יבואו עליכם ימי החוגה, ולרות רבות תמצאנה אתכם אז תהיה הארוחה האחרונה הזאת אשר סעדתי עמכם לעדה, למזכרת, ולנחמה לכם והאמינו בי כי אנכי אהיה עמכם בצרה ובאהבתכם לי לצר, ויד לא תקצר מהושיע אתכם. אהה מה גדלה האהבה הזאת! הנה ישוע ידע לנכון כי בטרם יעברו ימים שלשה ישוב ויחיה, מבור שאון יעלה ולא יראה שחת, ויראה אליהם פנים אל פנים כמאז, ובכל זאת לא אבה להפרד מעליהם אף ימים אחדים בטרם עוד הפעם בעוד נפשו בארץ מהלכת, עמהם ישב ועמהם יאכל, לקשר נפשם בנפשו, לגלות להם סוד מלכותו, וסוד בואו אל העולם השפל הזה, להטיל מגופת לוף אמרותיו עליהם לחזק ברכים כושלות ולהשיב נפשם בפקודיו הנאמנים. את הפסח הזה: לא כזבחי פסח אשר אכל בהברתם מדי שנה בשנה יהיה הפסח הזה אשר יהיה רמז למיתתו ולקרבנו אשר בו יקריב את עצמו לפני אלהים להיות לכפרה פשע בעד כל בני האדם. טרם אענה: מבנין פועל. כל הענוים אשר בהם ישועת המשיח רשומים בכתב אמת בספרי תורה ונביאים. וכן היתה קבלה אמתית ביד חכמי האמת באמרם בילקוט (ד' קדמוני דף ס"ב ע"ב) וכן בפסיקתא שבוע שבן דוד בא מביאין קורות של ברזל ונותנין לו על צואריו עד שנכפף קומתו ועולו קולו למרום עכ"ד. וכל זאת היתה לחתם

הַזֶּה עִמָּכֶם טֶרֶם אֶעֱנֶה׃ טז כִּי אֲנִי אֹמֵר לָכֶם כִּי לֹא אֹכַל

החטאת ולהביא צדק עולמים. וכדאיתא בס' כוה שלום (ד' ויניציא דף ק"ם ע"ב) וז"ל: והכפרה שיעשה המשיח במין האנושי היא באה לכפרת **חטא הכולל** לכלל הפשע ולהתם החטא **שבמין האנושי**. שכמו **שאדם הראשון היה אחד** בחטא כן **המשיח יהיה האחרון להסיר החטא לגמרי עכ"ד**. ומן מוצא הדברים האלה תדע ותבין כי המשיח ידע לנכון כי יבואו הימים בהם יעונה. והנה אף כי אויביו לא נחו ולא שקטו אף רגע להשבית מאתם זכרו ולמחות את שמו מתחת שמי ה', בכל זאת לא יכלו לגשת אליו בטרם מלא עתו, עת עליון אשר יעץ לאכול עוד הפעם את הפסח הזה עם תלמידיו. (טז) **כי אני אומר לכם**: מלת כי היא נתינת טעם על גודל תשוקתו לאכול עוד הפעם הזה עמהם בחברה. דע והבין כי אכילת הפסח אשר הוחקה לחק לבני ישראל בעת צאתם מארץ מצרים מכור העוני, היא היתה רמז וסוד אל הקרבן האמתי אשר במלאות הימים יקריב המשיח את עצמו, לשים אשם נפשו לכפרה לא לבד על בני ישראל כי אם על כל יושבי תבל ושוכני ארץ למען תחול עליהם ברכת אברהם ויושעו בו תשועת עולמים. והקרבן האחרון הזה גדול יהיה על כל הקרבנות אשר הוקרבו לפני ד' מאז, ויתעלה על הקרבן הפסח אשר הקריבו בני ישראל עת צאתם מארץ מצרים. לכן אכלו מן הפסח מצרים ומן הפסח דורות רק **בני ישראל** כד"א **וכל בן נכר לא יאכל בו**. וכל נכרי אשר לא נמול אשר קרב בזדון לאכול מבשר הפסח יומת. (וכדגרסינן במס' פסחים (ג' ע"ב) ההוא ארמאי דהוו סליק ואכל פסחים בירושלים, אמר כתיב כל בן נכר לא יאכל בו, כל ערל לא יאכל בו ואנא קאכילנא משופרי דשופרי וכו' . . . . . בדקו בתריה ואשכחוה דארמאה הוא וקטלוהו וכו'.) אכן מן הקרבן הפסח אשר בו הקריב המשיח אלהי יעקב את עצמו כולם נקראים לאכול בו כרצון איש ואיש, כגדול כקטון כעבד כאדוניו, כנכרי כגר כאזרח, כולם יקחו חלק ונחלה בו. כי בדמו ובנפשו כפר עליהם. ועיין מה שבארנו בפסוק הבא. **אני אומר לכם**: הכנוי והבינוני לחזק ולהאמת הענין, כמו אני הוא המדבר (ישעיה כ"ב, ו'.). **לא אכל**: העתיד מבנין הקל. **עד כי ימלא במלכות שמים**: כבר אמר המבאר ז"ל בסימני' הקודמים כי מלכות שמים היא העת בה יסיר ה' דמעה מעל כל פנים ויבלע המות לנצח הוא השטן הוא היצ"הר. ובענין הזה הוא סוד קרבנו אשר בו דמו ישופך כמים. והבין עוד כי כמו שזריקת דם פסח מצרים היתה לאות לבל יקרב המשחית לבוא אל בתי ב"י כן היה דם **ישוע המשיח** אשר נשפך, לאות כי רוח הטומאה העביר מן הארץ. וז"ל הזוהר (בפ' בא על הפסוק זאת חוקת הפסח) פסח דא אצטריך למהוי נטיר מעשרה יומין והלאה . . . . . **דלהוי נכים בשעתא דדינא תליא על עלמא**. רזא דא לאעברא **זוהמא מקמי קודש . . . . . ולזמנא דאתי ייתי הקב"ה ליצר הרע ויכוס ליה והשתא לפורקנא דא כתיב ושחטו אותו כל קהל ישראל לדרגא לזמנא דאתי בההוא פורקנא עכ"ד**. וכמו שבפסח מצרים נאמר משכו וקחו לכם וגו' והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחודש הזה, כן

עוֹד מִמֶּנּוּ עַד כִּי יִמָּלֵא בְּמַלְכוּת הָאֱלֹהִים׃ יז וַיִּקַּח אֶת־

הפסח אשר בו **הקריב את עצמו משיח** אלהי יעקב בא בעשירי לחודש האביב אל ירושלים אף כי ידע כי בא מועדו בו דמו ישופך כמים. **וכמו** שבפסח מצרים נאמר ולא תותירו ממנו עד בוקר (שמות י"ב, י'.) כן הפסח המשיח כולו יהיה לנו, כל אשר בהן חיי רוחינו לו יוקדש. ועוד בחוקי הפסח נאמר **לא תשחט על חמץ דם זבחי** כן בפסח המשיח נאמר (בראשון אל הקורינתיים ה', ז'.) לכן בערו את השאור הישן למען תהיו לעיסה חדשה בשוהכם מצה, כי משיח פסחינו הוא הומת. ועל הדרך הזה אמר **ישוע** בעצמו (לוקס י"ב, א'.) השמרו לכם **משאור** הפרושים אשר הוא החנופה. גם בדברי רז"ל הוא **שאור שבעיסה** כינוי ליצ"הר ולשטן כנ"ל. ומה מאוד נעמו אמרי המליץ ר' גבירול בתפלתו: **אל תחזיק עלי למהר לשלחני מן הארץ ומשארות אשמי צרורות על שכמי** עכ"ד. ומלבד זאת יאכל הפסח הגשמי **על מצות ומרורים**. וכן הוא הפסח הרוחני, כי כל איש אשר יבוא ויקרב לעבוד את המשיח באמת ובאמונה ישבע מרורות וירוה לענה ויכחש כל תענוגי העוה"ז וישא את צלבו תמיד. וכן היה לחוק באכילת פסח להיות כל איש מתניו חגורים ונעליו ברגליו ומקלו בידו וכן הוא רמז בפסח המשיחי. ולכן אמר פאול במכתבו אל האפסים: לכן עמדו מתניכם חגורי אמת, ולבושי שריון הצדקה, ורגליכם נעולות בהכנת בשורת שלום. על כל אלה קחו מגן האמונה אשר בו תוכלו לכבות את כל חצי הרע הדולקים עכ"ד. גם נאמר מדם הפסח הגשמי להזות אותו אל המשקוף ואל המזוזות (ולא על המפתן הבית לבל ירמס מרגלי איש) וכענין הזה הזהיר פאול ברמז במכתבו אל העברים (י', כ"ט.) בענין פסח הרוחני באמרו: ומה מאוד הקשה יכבד משפט הרומס את בן האלהים והחושב לטמא את דם הברית אשר נקדש בו והמגדף את רוח החן עכ"ד. רמזים וסודות כאלה ועוד אחרים גליים וידועים ליודעי חן אשר עמדו בסוד ה' ובסוד תורתו. ובאמרו **עד כי ימלא במלכות האלהים**: ר"ל **הפסח האחרון** הזה אשר אני אוכל עמכם. אכן מהר יבואו הימים והפסח **הרוחני מאתי יעשה** והפסח הזה יהיה הפסח האמתי אשר עליו רמז הפסח הגשמי ועל ידי הפסח האמתי **תגלה מלכות האלהים** לכל בני אדם. וכענין הזה אמרו רז"ל במשנה על הפסוק למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי חייך **העולם הזה** כל ימי חייך **להביא לימות המשיח** (יז) **ויקח את הכוס**: ר"ל [illegible]. וז"ל הזוהר (ד' זולצבאך ג' שעג) **כוס ישועות אשא** (תהלים קט"ז, י"ג.) דא כוס של ברכה. **כוס של ברכה אצטריך למהוי על חמש אצבעין ולא יתיר כגוונא דשושנה דיתבה על חמש עלין תקיפין, דוגמא דחמש אצבעין, ושושנה דא איהי כוס של ברכה**: **ויודה**: ר"ל ברך ברכת הקידוש בכלל. ולא נאמר בכאן אם ברך על היין תחילה או על קדושת היום בתחילה. וע"ד זה נחלקו ב"ש וב"ה במס' פסחים (קי"ד, ע"א.) וז"ל מזגו לו כוס ראשון בית שמאי אומר מברך על היום ואח"כ מברך על היין ובית הלל אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על היום. ואמרינן שם בגמרא טעמא דב"ש מפני **שהיום גורם ליין שיבוא**. וטעמא דב"ה **שהיין גורם הקידוש**

הַכּוֹס וַיּוֹדֶה וַיֹּאמַר. קְחוּ זֹאת וְחַלְּקוּ בֵּינֵיכֶם: יח כִּי אֲנִי אֹמֵר לָכֶם אֲשֶׁר לֹא אֶשְׁתֶּה עוֹד מִפְּרִי הַגֶּפֶן עַד כִּי תָבֹא מַלְכוּת הָאֱלֹהִים: יט וַיִּקַּח לֶחֶם וַיּוֹדֶה וַיִּפְרוֹס וַיִּתֵּן לָהֶם לֵאמֹר. זֶה

שנאמר עכ"ל. **ויאמר:** ר"ל לאחר שבירך הברכה הנ"ל. **קחו זאת וגו'.** ר"ל הכוס (כי מלת כוס היא לשון נקיבה כמו גם עליך **תעבור** כוס איכה ד' כ"א). **והלקו ביניכם:** ר"ל כל אחד יטעום מכוס של ברכה. (יח) **אשר לא אשתה עוד:** יען כי רבים חללים הפיל היין ועצומים כל הרוגיו לכן תיקן ישוע בארוחה האחרונה הזאת גם את פרי היין בברכתו, אשר הוא ברך עליו לתקן ע"י חטא אדה"ר. כד"א בזוהר ע"פ **ובגפן שלשה שריגים** ת"ח **אדם הראשון** אתתיה סחטה ליה ענבים וגרים ליה מותא ולכל ישראל ולכל עלמא. **נח** אתא לגבי ענבים ולא אתנטר כדקא יאות מה כתיב? **וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלה** כס"ה. **בני אהרן** שתו חמרא מייניה וקריבו קרבנא בההוא חמרא ומיתו והא אתמר. ובג"כ כתיב **ענבימו ענבי ראש אשכלות מרורות למו עכ"ל.** ובפסוק אוסרי לגפן עירה מ"ד כבס ביין לבושו כובס מבעי ליה? **אלא כבס מיומא דאתבריא עלמא. מאן איהו? דא מלכא משיחא . . . .** ומיין מלכא משיחא לשלטאה לעילא על כל חילין אחרנין בשאר עממין ולתבר תוקפיהון מעילא ומתתא . . . . . כתיב ורוח אלהים מרחפת על פני המים **דא רוחא דמלכא משיחא מן יומא דאתברי עלמא אסחיה לבושיה בחמרא עילאה.** ועל ענין ברכת הקידוש אמרינן שם ת"ח מאן דמברך על מזונא לא יברך על פתורא ריקנא ובעי נהמא לאשתכחא על פתורא **וכסא דחמרא בימינא** מ"ט? בגין לקשרא שמאלא בימינא ונהמא דיתברך מנייהו ולאתקשרא בהו **ולמהוי כולא חד קישורא לברכא שמא קדישא כדקא יאות דהא לחם אתקשר בימינא ויין בימינא וכדין ברכאן שריין בעלמא ופתורא אשתלים כדקא יאות.** (יט) **ויקח לחם:** הוא המצה: **ויודה:** הוא בעצמו ברך ברכת המוציא. כדקי"ל **הגדול מברך** (ברכות ז' ע"א): **ויפרוס:** אחר הברכה כדתנן אין **הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונים** (שם). וענין הפרים' הוא שחלקה לב' אחר הברכ'. וז"ל הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פ"ח ה"ו) ולוקח שני רקיקין (מצות) חולק אחד מהן ומניח פרוסה לתוך השלם ומברך המ"ה. ומפני מה אינו מברך על הככרות כבשאר ימים טובים? משום שנאמר **לחם עוני,** מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה עכ"ל. **הנתנה בעדכם:** כאשר הלחם הזה נשבר בעבורכם למען תברכו עליו ותאכלוהו כן גויתי תשבר על ידי פועלי און למען תושעו על ידי שבירה זאת תשועות עולמים כי על ידי זאת תהיה לכם כפרת פשע. **זאת עשו לזכרוני:** ענין הזכירה הזאת איננה זכירה בעלמא כי אם הזכירה תהיה ברוח ובנפש ובכונה לתת לו תודה על קרבנו אשר הקריב את עצמו. ומלת זכרון הוא כמו **אזכיר את שמי** (שמות כ', כ"ד.) **לבד בך נזכיר שמך** (ישעיה כ"ו, י"ג. **כי לא להזכיר בשם ה'** (עמוס ו', י'.) וכולם ענין זכירה בהודאה והלל ושבח על רב חסדיו עלינו. וכענין הזה אמרינן בילקוט: ר' יוחנן בשם ר' מנחם דגליא אמר **לעתיד לבא כל הקרבנות בטילות וקרבן תודה**

הוּא גְּוִיָּתִי הַנִּתָּנָה בַּעַדְכֶם. זֹאת עֲשׂוּ לְזִכְרוֹנִי: כ וּכְמוֹ־כֵן אֶת־הַכּוֹס אַחֲרֵי אָכְלָם לֵאמֹר. הַכּוֹס הַזֹּאת הִיא בְּרִית חֲדָשָׁה

אינו בטל. כל התפילות בטילות וההודאה אינה בטילה. (כ) **וכמו כן את הכוס:** מקרא קצר וחסר הפועלים וענינו וכמו כן **לקח** או **נשא** את הכוס **ויודה ויחלק אותה ביניהם. אחרי אכלם:** הכוס הזאת איננה הכוס הבא תיכף ומיד אחרי ברכת המזון והיא כוס שלישית, כ"א כוס הבאה אחר כוס ברכת המזון. והיא כוס רביעית אשר עליה גמרו את ההלל. וכדגרסינן במתניתין במס' פסחים (דף קי"ז ע"ב) מזגו לו כוס שלישי מברך על מזונו. רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו את ברכת השיר. ואמרינן שם (דף קי"ח ע"א) ומפני מה אמרינן הלל בלילה הזה? **משום שיש בו חמשה דברים הללו יציאת מצרים, וקריעת ים סוף, ומתן תורה, ותחיית המתים, וחבלו של משיח.** יציאת מצרים? דכתיב בצאת ישראל **ממצרים.** ים סוף? דכתיב **הים** ראה וינוס. מתן תורה? דכתיב ההרים רקדו כאילים. תחיית המתים? דכתיב אתהלך **לפני ד' בארצות החיים.** חבלו **של משיח?** דכתיב **לא לנו י"י לא לנו עכ"ל. ודע** הקורא כי כל מפרשי התלמוד לא מלאו ידיהם לפרש סוד המאמר הזה ולא ידעו מה הוא ואיך במזמור לא לנו יש סוד או ענין ורמז **מחבלי של משיח.** והאורך והשכיל על הענין הזה בפסוק מ"ב ע"ש. ועל ענין ברכת המזון אשר ברך **ישוע** בלילה הזה יש רמז מזה דאמרינן במס' פסחים (דף קי"ט ע"ב) דרש ר' עוירא וכו' מאי דכתיב **ויגדל הילד ויגמל?** עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסד לזרעו של יצחק ולאחר שאוכלין ושותין נותנין לו **לאברהם** אבינו **כוס של ברכה** לברך ואומר להן איני מברך מפני שיצא ממני ישמעאל וכו' **אומר לו לדוד טול וברך אומר להן אני אברך ולי נאה לברך שנאמר כוס ישועות אשא ובשם י"י אקרא עכ"ל. היא ברית חדשה:** כד"א (ירמיה ל"א, ל"א). **הנה ימים באים נאם ד' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם נאם י"י כי זאת הברית אשר אכרת את בית ישראל אחרי הימים ההם נאם י"י נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש אחיו לאמר דעו את י"י כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם נאם ה' כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אזכר עוד ע"כ:** וענין הברית החדשה אשר היטב עד מאוד (נגד המתחכמים את הברית הזאת באמרם איך יחליף האל הברית הראשונה עם הברית החדשה?) וכתב הרב מהר"י אלבו בספרו עקרים מאמר שלישי פ' י"ג וז"ל כי כמו שהרופא יתן הנהגה אל החולה עד זמן משוער אצלו שלא יגלהו אל החולה וכשיגיע הזמן ההוא שנתחזק כבר החולי מאליו ישנה הרופא הנהגתו ויתיר מה שאסר ויאסור מה שהתיר ואין לחולה להפלא בזה, כי אין זה מצד שהיה בנוי בחק הרופא לומר עקרים שלא נתן בתחלה, הנהגה מספקת לכל הזמנים. כי הרופא כשנתן

ההנהגה הראשונה כבר ידע הזמן שראוי שיתנהג החולה על פיה, ואע"פ שלא גלהו אל החולה ידע הזמן הראוי שתשתנה ההנהגה ההיא כפי מה ששער מטבע החולי הזמן שצריך לו כדי שישתנה מן החולי אל הבריאות. ובהנהגה הראשונה היתה כוונתו לתקן טבע החולה אל שיהיה ראוי ומוכן לקבל ההנהגה השנית הראויה לבוא אחר ההכנה שהכינה ההנהגה הראשונה, וכשהגיע הזמן ההוא שנה אותה להנהגה אחרת היתה מכוונת וידועה אצלו מתחילה, כן ע"ד הזה איננו חסרון בחק הש"י אם לא נתן בתחילה תורה והנהגה מספקת לכל הזמנים. וזה כי הוא בשנתן התורה ידע שההנהגה ההיא תספיק עד הזמן ששערה חכמתו שיספיק להכין המקבלים ולתקן טבעם עד שיקבלו ההנהגה השנית אף ע"פ שלא גלהו לאדם. כשיגיע הזמן יצוה בהנהגת השנית ואף אם ישנה דברים ספק ההנהגה הראשונה כך היה משוער אצלו בתחילה. וכמו שיהיה חסרון בחק הרופא שיצוה לתת המזונות החזקים כלהם בשר ויין אל הקטנים מהחולי והילדים ויונקי שדים עד אשר יגדלו, ואז יתחזק טבעם לסבול המזונות החזקים: כן יהיה החסרון שיתן הנהגה שוה בכל הזמנים למתחילים ולמורגלים, אבל ראוי שיתנה אותה כפי השתנות הכנת המקבלים ואחר שיורגלו בהנהגה אחת דקה יעלה אותם להנהגה יותר חזקה שאות להם כפי טבעם כלחם והבשר והיין והמזונות החזקים שאף על פי שאינן ראוים לקטנים, הם מזון ראוי ונאות אל הגדולים לפי טבעם ואחר שהורגלו בו מעט מעט ראוי לשנות הקטנים אליהם אחר שיגדלו כמו שיעשה המלמד עם התלמיד שירגילהו בתחילה בדבר קל ההבנה, עד שיורגל בלימוד מעט ואחר יעתק אותו למדרגה חזקה ועמוקה שלא היה ראוי אליה בתחלת למודו וקודם שהורגל. ואם יאמר האומר כי אין ראוי שתקצר יד השם שלא לתת ההנהגה כוללת לכל אנשים מנער ועד זקן שוה בכל הזמנים? הנה ידמה לשאלת השואל למה לא ברא ה' כל אנשים לדקים לעבוד עבודתו אין בהם נפתל ועקש וזה היתה יותר שלימות אליו — ע"כ דבריו. ובפרק י"ד הוסיף לבאר וז"ל כאשר הפשנו ענין הדתות האלהיות שהיו בעולם נמצא אותן נוהגות זה הדרך שהיינה משתנות מהאסור אל ההיתר ומן ההיתר אל האסור. וזה כי בתחלה נצטוה אדם הראשון בקצת מצות שנהגו בהן האנשים לפי קבלת רז"ל עד נח. ולנח התיר אכילת בעלי חיים שהיתה אסור לאדם הראשון כי בתחילה לא התיר להם אכילת בע"ח אלא אכילת הצמחים בלבד ואמר הכתוב (בראשית א', כ"ט). הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע אשר ע"פ כל הארץ וכו'. ואח"כ התיר אכילת בעלי חיים לנח ואומר כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל (שם ט', ג'.) והוסיף לו מצות אבר מן החי. ולאברהם הוסיף מצות מילה. ולמשה הוסיף מצות אחרות רבות ואסר קצת עריות אשר היו מותרות לבני נח והתיר להם דברים נאסרו לבני נח. כי הבהמה לאחר שנשחטה מותרת לישראל אע"פ שעדיין היא מפרכסת ובן נח נהרג עליה משום אבר מן החי עד שתמות הבהמה. וכן בן נח נהרג על הגזל ואפילו על פחות משוה פרוטה מה שאין כן בישראל. ובן נח הרואה את חבירו גוזל ואינו מוחה בידו נהרג עליו. ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה שראו את שכם גוזל ולא עשו בו דין: לפי מה שכתב

בְדָמִי הַנִּשְׁפָּךְ בַּעֲדְכֶם: כא אַךְ הִנֵּה יַד־הַמַּסְגִּיר אֹתִי עִמִּי עַל־הַשֻּׁלְחָן: כב הֵן בֶּן־הָאָדָם הוֹלֵךְ כַּאֲשֶׁר נִגְזַר עָלָיו. אַךְ אוֹי לָאִישׁ הַהוּא אֲשֶׁר הוּא יִסָּגֵר עַל־יָדוֹ: כג וַיָּחֵלּוּ לִדְרשׁ אִישׁ

הרמב"ם ז"ל בספר שופטים. וכן בן נח שבא על אמתו מאביו פטור וישראל נהרג עליה. וגדולה מזה אמרו בספרי על פסוק לא תקים לך מצבה אשר שנא ד' אלהיך (דברים ט"ז, כ"ב.) אע"פ שהיתה אהובה בימי האבות כלומר ואפילו בימי משה, שבשעת מתן תורה בנה מזבח תחת ההר והקים י"ב מצבות לשנים עשר שבטי ישראל ונאסר זה בערבות מואב בשנת הארבעים. ואל יעקב אמר השם אנכי בית אל אשר משחת שם מצבה (בראשית ל"א, י"ג.) הרי מפורש שאפילו דבר שהיה דרך עבדי האל לעשות לכבוד השם והיה מותר גמור בימי משה בהר סיני, נאסר להם בערבות מואב לפי דעת רז"ל. והרי קצת העריות שהותרו לבני נח כמו שהכתוב בפירוש שיאסור אותן. וכל זה יורה שהדת האלהית היתה משתנה מן האסור אל ההיתר ומן ההיתר אל האיסור כפי השתנות הזמנים. וכן היה נוהג זה הענין באדם ונח ואברהם עד שבא משה עכ"ד. הנשפך בעדכם: ר"ל לכפר עליכם למען תהיה לכם ולכל באי עולם כפרה. וז"ל הזוהר (ר' וולנבאך דף ח' עמוד שמ"ו) כד הוו ישראל בארעא קדישא באינון פולחנין וקרבנין דהוו עבדי הוו מסלקי כל אינון מרעין ויסורין מעלמא, השתא משיח מסליק לון מבני עלמא. (כא) אך: מלה הואת היא כאן כמו ברוב מקומות להלק, ור"ל אף כי השבתי גדלה עד מאד אליכם, בכל זאת יש בכם איש אשר בקרבו שרש פרה ראש ולענה לעשות נבלה אשר לא נשמע כמוה. יד המסגיר: כמו אל תסגיר עבד אל אדניו (דברים כ"ג, ט"ו.) ולא הסגרתני ביד אויב (תהלים ל"א, ט'.) והמסגיר הוא האיש אשר הסגירו אח"כ אל ראשי הסנהדרין והכהנים, והכל על ענין הכתוב גם איש שלומי אשר בטחתי בו אוכל לחמי הגדיל עלי עקב (תהלים מ"א.) (כב) כאשר נגזר עליו: מראש ומקדם וכאשר נאמר בנבואת נגש והוא נענה (ישעיה נ"ג, ז'.) וז"ל הילקוט (דפוס קראקוי דף כ"ו ב') א"ל הקב"ה משיח צדקי נשמות הללו שגנוזות אצלך עונותיהן עתידין להכניסך בעול ברזל ועושים אותך כעגל הזה שכהו עיניו ומשנקין את רוחך בעול ובעונותיהם של אלו עתיד לשונך להדבק בחיכך . . . (ושם) כל אותה שעה היה דוד בוכה ואמר יבש כחרש כחי . . . . . ועתידין אבות העולם לעמוד בניסן ואומרים לו . . . . משיח צדקנו אף על פי שאנו אבותיך, אתה טוב ממנו שסבלת עונות בנינו ועברו עליך מרות קשות ורעות מה שלא עברו על הראשונים ועל האחרונים והיית שחוק ולעג בלאומים בשביל ישראל וישבת בחשך ואפילה ועיניך לא ראו אור וצפד עורך על עצמך וגופך היה יבש כעץ ועיניך חשכו מצום וכחך יבש כחרש וכל אלו מפני עונות בנינו עכ"ל. — יסגר על ידו: כדאמרינן מגלגלין זכות על ידי זכאי וחוב על ידי חייב. (כג) איש את רעהו: אין איש מהם האמין כי הוא בעצמו יסגיר את אדוניו אל שונאיו מבקשי נפשו לספותה, אך דרש את רעהו

אֶת־רֵעֵהוּ מִי מֵהֶם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה זֹּאת׃ כד וְגַם הָיָה רִיב בֵּינֵיהֶם מִי מֵהֶם יֵחָשֵׁב לְגָדוֹל׃ כה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. מַלְכֵי הַגּוֹיִם יִמְשְׁלוּ בָהֶם וְהַשַּׁלִּיטִים בָּם נִקְרָאִים עֹשֵׂי טוֹב׃ כו וְאַתֶּם לֹא כֵן. אַךְ הָרַב בָּכֶם כַּצָּעִיר יִהְיֶה וְאָדוֹן כַּמְשָׁרֵת׃ כז כִּי מִי הַגָּדוֹל. אִם הַמֵּסֵב אִם הַמְשָׁרֵת. הֲלֹא הַמֵּסֵב. וַאֲנִי בְּתוֹכְכֶם כַּמְשָׁרֵת׃ כח וְאַתֶּם הֵמָּה אֲשֶׁר עֲמַדְתֶּם עִמָּדִי בְּנִסְיוֹנוֹתָי׃ כט וַאֲנִי נָתַתִּי לָכֶם מַלְכוּת כַּאֲשֶׁר נָתַן לִי אָבִי׃

אם הוא יהיה המנהיג. (כד) יחשב לגדול: עוד עד הנה עיניהם טחו מראות הענין האמיתי ממהות מלכות השמים וממלכות המשיח. עוד נדמתה בעיניהם כמלכות עולם הזה, אשר בה משרתי המלך הקרובים והרחוקים אליו, ומהם היושבים ראשונה במלכות ומהם היושבים אחרונה. (כה) נקראים עושי טוב: על דרך כבוד וחנופה יכונו בתוארים המגדילים לקחם עד מאד. וכדרך הגוים לא יעשו ובחוקותיהם לא ילכו. וכענין הזה גרסינן במס' חולין (פ"ט, ע"א.) אמר הקב"ה לישראל אפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטין עצמכם לפני. נתתי גדולה לאברהם אמר לפני ואנכי עפר ואפר. למשה ולאהרן אמרו ונחנו מה. לדוד אמר ואנכי תולעת ולא איש. אבל אומות העולם אינן כן נתתי גדולה לנמרוד אמר הבה נבנה לנו עיר. לפרעה אמר מי ה' אשמע בקולו. לסנחריב אמר מי בכל הארצות. לנבוכדנצר אמר אעלה על במתי עב. לחירם מלך צור אמר מושב אלהים ישבתי בלב ימים וכו'. (כו) ואדון כמשרת: כלומר האדון יהיה עניו כמשרת, וכדאמרינן במס' עירובין (י"ג, ע"ב) המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו וכל המגביה עצמו הקב"ה משפילו, כל המחזיר אחרי הגדולה גדולה בורחת ממנו וכל הבורח מן הגדולה גדולה חוזרת אחריו. ובמסכת סנהדרין (י"ז, ע"א.) אמרו בשעה שאמר הקב"ה למשה אספה לי שבעים איש, אמרו אלדד ומידד אין אנו ראוים לאותה גדולה, אמר הקב"ה הואיל ומעטתם עצמיכם הריני מוסיף גדולה על גדולתכם. ומה גדולה הוסיף להם? שהנביאים כולן נתנבאו ופסקו והם נתנבאו ולא פסקו. (כז) כי מי הגדול וגו'. הולך ומבאר דבריו לאמור הלא אנכי עמדתי לפניכם לשרת אתכם בעת הארוחה האחרונה אף כי מן הדין היה כי אתם תשרתוני ותנהגו בי כבוד כתלמידים לרבם כעבדים אל אדוניהם, אכן אנכי אביתי להורות לכם מדת הענוה מה מאוד גדלה מה רבו סעיפיה, לכן לא תבקשו גדולה וכבוד המדומה כי עקב ענוה יראת ה'. המסב: מנהג הקדמונים היה לאכול בהסיבה. (כח) ואתם אשר עמדתם וכו': דברים הללו פיוסן, כלומר הנה אתם הייתם אשר עזבתם את הכל והלכתם אחרי, אתם הייתם אשר שמעתם דבת רבים עלי, איך יחרפו אותי ויתנוני למשל, בכל זאת עמדתם בנסיון ועל ידי זאת היה לכם ללמוד כבר מדת הענוה ולברוח מן הגדולה למען השתרר איש על רעהו. (כט) ואנכי

ל לְמַעַן תֹּאכְלוּ וְתִשְׁתּוּ עַל־שֻׁלְחָנִי בְּמַלְכוּתִי וְתֵשְׁבוּ עַל־כִּסְאוֹת לִשְׁפֹּט אֶת־שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ לא וַיֹּאמֶר הָאָדוֹן. שִׁמְעוֹן שִׁמְעוֹן הִנֵּה הַשָּׂטָן בִּקֵּשׁ אֶת־נַפְשְׁכֶם לַהֲנִיעֲכֶם כַּדָּגָן בַּכְּבָרָה׃ לב וַאֲנִי הִתְפַּלַּלְתִּי בַּעַדְךָ לְבַל תֹּאבַד אֱמוּנָתֶךָ. וְהָיָה כִּי תָשׁוּב חַזֵּק אֶת־אַחֶיךָ׃ לג וַיֹּאמֶר לוֹ. אֲדֹנִי הִנְנִי נָכוֹן לָלֶכֶת עִמְּךָ גַּם אֶל־מִשְׁמָר גַּם אֶל־מָוֶת׃ לד וַיֹּאמַר. אֲנִי אֹמֵר לְךָ פֶּטְרוֹס. לֹא יִקְרָא הַיּוֹם הַתַּרְנְגֹל

לכם מלכות וכו': אתם בקשתם גדולה אנכי אתן לכם גדולה ומלכות נצחי כאשר נתנה לי אבי ואתם תשבו ראשונה במלכות הזאת. תאכלו ותשתו על שלחני: ענין אכילה ושתיה איננה אכילה ושתיה גשמית כ"א בדרך משל על אכילה רוחנית כדרשת רז"ל (ברכות י"ז ע"א) עולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו' אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה שנאמר ויחזו אלהים ויאכלו וישתו (שמות כ"ד, י"א.). על כסאות: ר"ל לעתיד עת ישוע המשיח בהודו ישוב עם ענני שמיא כבר אנוש לשפוט תבל בצדק, ומלכותו מלכות כל העולמים תראה בארץ, ולפניו יכרעו כל ברך וישראל יבכה ויביט אליו אשר דקרו וישובו כולם אליו באמת ובתמים אז תשוב משפט הבכורה לאיתנה. כמ"ש בני בכורי ישראל עיין מתי י"ט, כ"ח. (לא) שמעון שמעון: דרך חיבה כמו אברהם אברהם, משה משה. הנה השטן: כאן מורה ישוע את תלמידיו דרך היצה"ר הוא השטן, איך בחלקלקות יפתה לבות בני אדם אשר לא יקיצו תמיד ויקומו על משמרתם כי עד מהרה ילכדם ברשתו אשר טמן. כי בקשת הגדולה אשר בקשו, באה מצד המסית והמפתה אותם בחלקת אמרותיו והוא השטן והוא המשחית והוא היצר הרע, וכדאמרינן במס' סוכה (נ"ב ע"א) אמר ר' אסי יצר הרע בתחילה דומה לחוט של בוכיא ולבסוף דומה כעבותות העגלה שנאמר הוי מושכי עון בחבלי שוא וכעבות העגלה חטאה (ישעיה ה') והוא הוא אשר יבוא ויפתה הוא הוא אשר יעלה ויקטרג עלינו להביא עלינו רעה כעונותינו. כדגן בכברה: מלשון הפסוק (עמוס ט', ט.) כאשר ינוע בכברה ולא יפול צרור ארץ. (לב) ואני: וי"ו בגולה אני היא וי"ו שמחלקת או ההתנגדות, כלומר אף כי השטן אזר כל כחו להפיל אתכם תוך רשתו, בכל זאת לא יכול לכם כי אני התפללתי: הכינוי והפעל לחזק. לבל תאבד אמונתך ע"ד הכתוב אבדה האמונה ונכרתה מפיהם (ירמיה ז', כ"ח.) עת תבוא לידי נסיון או אם צרות או מצוקות תבואנה עליך, האמונה תעמוד בלבבך להאמין בי כי ידי לא קצרה מהושיע. והיה כי תשוב: אם תכשל, או עת תרפינה ידיך ולא תעצור כח אכן עד מהרה תזכור את אשר אמרתי לך והאמונה תשוב להיותה בלבבך, אז חזק את אחיך: הזהירם לבל יכשלו כמוך ותורם להם את דרך התשובה. הנה נכון וכו': הוא האמין בעצמו, באמונתו החזקה אשר לא תמוט לעולם ועד, וכמעט חשב כי אין מן הצורך להתפלל

עמודים קס״ח קס״ט
חסרים

בְּמַר הַמָּוֶת וַיִּתְפַּלֵּל בְּחָזְקָה. וַתְּהִי זֵעָתוֹ כְּאֶגְלֵי דָם גְּדוֹלִים יוֹרְדִים עַל־הָאָרֶץ: מה וַיָּקָם מֵהִתְפַּלֵּל וַיָּבֹא אֶל־תַּלְמִידָיו וַיִּמְצָא אֹתָם יְשֵׁנִים מֵעִצָּבוֹן: מו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. לָמָּה תִישָׁנוּ. קוּמוּ וְהִתְפַּלְלוּ פֶּן־תָּבֹאוּ לְמַסָּה: מז עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר וְהִנֵּה הָמוֹן וְזֶה הַנִּקְרָא יְהוּדָה אֶחָד מִשְּׁנֵים הֶעָשָׂר הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם וַיִּגַּשׁ אֶל־יֵשׁוּעַ לְנַשֶּׁק־לוֹ: מח וַיֹּאמֶר אֵלָיו יֵשׁוּעַ. יְהוּדָה הֲתַסְגִּיר בִּנְשִׁיקָה אֶת־בֶּן־הָאָדָם: מט וַיִּרְאוּ אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶת־אֲשֶׁר יִהְיֶה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו. אֲדֹנִי הֲנַכֶּה בֶּחָרֶב: נ וַיַּךְ אַחַד מֵהֶם אֶת־הָעֶבֶד הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַיְקַצֵּץ אֶת־אָזְנוֹ הַיְמָנִית: נא וַיַּעַן יֵשׁוּעַ וַיֹּאמַר. הַנִּיחוּ עַד־כֹּה. וַיִּגַּע בְּאָזְנוֹ וַיִּרְפָּא אֹתוֹ: נב וַיֹּאמֶר יֵשׁוּעַ אֶל־רָאשֵׁי הַכֹּהֲנִים וְשָׂרֵי הַהֵיכָל וְהַזְּקֵנִים אֲשֶׁר בָּאוּ אֵלָיו. הַכְעַל פָּרִיץ יְצָאתֶם בַּחֲרָבוֹת וּבְמַטּוֹת: נג יוֹם יוֹם הָיִיתִי עִמָּכֶם

רגע אחד — גם בעת צרותיו לא נשכח אלה אשר פוקדו לנו — **(מו) למה תישנו:** האם כעת עת השינה? הלא ידעתם כי יום נורא גדולות ונוראות תעשינה — פן תבואו למסה לבל תבואו לנסיון לכחש בי. **(מז) לנשק לו:** השוחד אשר קבל להסגיר אדוניו עיני שכלו עור, לכן חשב להטעות את ישוע בנשיקתו למען לא יודע כי הוא המסגיר. אהבת הכסף ואהבת המשיח לא תתחברנה יחד, לצרות הנה אשה רעותה ורבת המשטמה. כל האוהב כסף, תמיד יהיה המסגיר את המשיח. כי רבים חללים הפילה האהבה הזאת ועצומי' כל הרוגיה כמהו כן עתה. **(מח) הסגיר בנשיקה:** הבוחן לבות ידע גם את לבב המסגיר וכי נעתרות נשיקות שונא. וידע כי הנשיקה הזאת תהיה אות להתפש בידי מרעים ועושי עולה — . ישוע לא קלל ולא חרף איש אשר הסגירו ביד שונאיו אך שאל בנחת התסגיר וכו'. **את בן האדם:** כנוי למשיח יען ע"י יתוקנו כל הנשמות וכאשר בארנו. **(מט) הנכה בחרב:** בטרם קרבה הרעה אליהן ישנו ולא התפללו לבל תקרב ותבוא את אשר יעץ אלהים. אכן כעת כאשר באה הצרה והמבוכה חשבו כי בכח זרוע יגברו ובחרב ובחנית יושעו אם יכהו נפש. **(נ) אחד מהם:** לא האמין על פקודת ותשובת אדוניו אשר שאלהו הנכה בחרב? כ"א איש נמהר שלף חרב מתערה בבלי רצון אדוניו — לפעמים איש את רעהו ישאל לתת לו עצה כעת מה לעשות בדבר מה — אך בטרם ישיב לו דבר איש נמהר ישלים עצתו אשר כבר גמר בדעתו לעשות. כן גם פה עשה אחד מן תלמידיו. **(נא) ויגע באזנו וירפא:** את אשר אחד מתלמידיו קלקל הוא תקן. ואת העבד אשר בא ללכדו ולתפוש נפשו רפא באהבתו ובחמלתו כי לא תמו. גם בבית הסוהר לבו זך כעצם השמים לטוהר ימינו וזרוע קדשו הושיעו לו לעשות נפלאות לרפוא את אזן העבד אך להציל

בַּהֵיכָל וְלֹא שְׁלַחְתֶּם בִּי יָד. אַךְ זֹאת הִיא עִתְּכֶם וּגְבוּרַת הַחֹשֶׁךְ: נד וַיַּחֲזִיקוּ בוֹ וַיּוֹלִיכֻהוּ וַיְבִיאֻהוּ אֶל־בֵּית־הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל. וּפֶטְרוֹס הֹלֵךְ אַחֲרָיו מֵרָחוֹק: נה וַיַּבְעֲרוּ אֵשׁ בְּתוֹךְ הֶחָצֵר וַיֵּשְׁבוּ יַחַד וַיֵּשֶׁב פֶּטְרוֹס בְּתוֹכָם: נו וַתֵּרֶא אֹתוֹ שִׁפְחָה אַחַת בְּשִׁבְתּוֹ נֶגֶד הָאֵשׁ וַתַּבֶּט בּוֹ וַתֹּאמַר. גַּם זֶה הָיָה עִמּוֹ: נז וַיְכַחֵשׁ בּוֹ לֵאמֹר. אִשָּׁה לֹא יְדַעְתִּיו: נח וְעוֹד מְעַט וַיַּרְא אֹתוֹ אִישׁ אַחֵר וַיֹּאמַר. גַּם אַתָּה מֵהֶם. וַיֹּאמֶר פֶּטְרוֹס. אֱנוֹשׁ לֹא מֵהֶם אָנִי: נט וּכְמוֹ אַחֲרֵי שָׁעָה אַחַת וְאִישׁ אַחֵר הֶחֱלִיט לֵאמֹר. אָכֵן גַּם זֶה הָיָה עִמּוֹ. כִּי גְלִילִי הוּא:

את נפשו מיד אויביו לא אבה למען תת את רשעים קברו. **(נג) אך זאת היא עתכם וגבורת החשך:** ר"ל עד הנה לא היה כח בכם לתפשני, אך עתה בא הקץ אשר אשים אשם נפשי, ונפשי אתיה לשלל לכלם ותעלולים ימשלו בי. **וגבורת החשך:** ר"ל הגבורת השטן וי"א על האור כד"א שמים אור לחשך וחשך לאור. ועד"ז אמרו על הפסוק במחשכים הושיבני כמתי עולם אמר ר' ירמיה **זה תלמודה של בבל** (סנהדרין כ"ד ובמנחות כ"ב) משום דייתיבו בארעא דחשוכא אמרי **שמעתתא דמחשכן. (נד) הלך אחריו מרחוק:** לא עמד בנסיון ולא הלך אתו בחברה כי אם מרחוק בעבור ירא את האויבים אשר הקיפו את אדוניו וירא לנפשו לבל ילכד כמוהו ברשת אשר טמנו לו אויביו. **(נה) ויבערו אש וכו':** מפני הקור. **וישב פטרוס בתוכם:** כמעט חשב כי נצל כצבי מפח וישב במושב שונאי אדוניו ולא ידע כי כרגע גם עליו יהלכו אימים ותחת שלוה תבואהו שואה ומים זדונים ישטפוהו. **(נו) גם זה היה עמו:** מבין המון העם אשר נקהלו פה, הוא לבדו נכר כי הוא היה עם ישוע. **היה:** בזמן העבר הלך עמו והתפאר לעמוד בנסיון ועתה עזב את אדוניו לבדו. **(נז) לא ידעתיו:** חשב כאשר גם עד היום רבים מדלת העם חושבים לאמור **מותר לשנות מפני דרכי שלום, או מפני הסכנה.** ותחת אשר היה לו לקדש שם אדוניו בפרהסיא לאמור כי הוא הוא משיח אלהי יעקב אשר עליו חכו כל ישראל, רפו ידיו ונפל לבו לאמור לא ידעתי את האיש ואת שיחו. **(נח) גם אתם מהם:** השפחה הכירה אותו כי הוא היה עם ישוע ועמו הלך ואמרה לחברתו — אכן האיש ידע כי גם הוא **מהם** עם המאמינים בו. כה אימת השונאים נפלה עליו וכה גדלה עד כי כחש את אדוניו אשר אהבה נפש אהבהו, כחש זה פעמים לפני שונאיו — . הקיצה אנוש אם אתה ישן. החרד והתפלל בעת תקום לבל תפול. אמת רגע ישב איש בשלום, פתאום שודד יבואהו, ישכח המות והוא אחריו. — — **(נט) אכן:** באמת ובלי ספק. **כי גלילי הוא:** ר"ל מן יושבי הגליל, כי היו מצוינים בשונם כדאמרינן במס' בבא בתרא אנשי גליל **שלא הקפידו על לשונם.** ולכן לשונו ענה בו ופיו הרשיעו וענה בו לאמור כי שקר דבר. **(ס) לא אדע אשר תאמר:** ר"ל לא ידעתי

ס ויאמר פטרוס. אנוש לא אדע אשר תאמר. וכרגע עודנו
מדבר קרא התרנגל: סא ויפן האדון ויבט אל־פטרוס ויזכר
פטרוס את־דבר האדון באמרו אליו. כי טרם יקרא התרנגל
תכחש בי שלש פעמים: סב ויצא פטרוס חוצה ויבך בכי
תמרורים: סג והאנשים המחזיקים בישוע התעללו בו ויכהו:
סד ויחפו את־פניו ויכו אתו על־הפנים. וישאלו לו לאמר.
הנבא מי הוא אשר הכה אתך: סה ורבות אחרות דברו אתו
בגדופים: סו ויהי בבקר ויקהלו זקני העם וראשי הכהנים
והספרים ויביאהו אל־סנהדרינם לאמר: סז האתה הוא

את האיש ואת שיחו, לא ראיתיו ולא שמעתי מאתו דבר בלתי היום ולא אוכל להבין את אשר תאמר אלי. קרא התרנגול: להעירו משנת התאוה. (סא) ויפן האדון: אף כי שחה נפשו עד מאד, בכל זאת פנה אל השה האובד מן דרך התורה והביט אליו להזכירו את אשר נבא עליו כי יכחש בו שלש פעמים. — והנה באין אומר ודברים הרך לבבו הקשה כשמיר והחזק כסלע לשוב מדרך הרע ויגחם על אשר כחש באדוניו בליל צרה. (סב) בכי תמרורים: על כי לא עמד בנסיון וביום צרה התרפה וצר כחו, וכרגע נמס לבו והיה למים. — ביום עמדו, טרם נפלו התפאר בגודל לבב כי אמיצו וזרוע הושיע לו לעמד בנסיון ובטח על הכנתו ואומץ לבבו ולא ידע כי האורב יושב לו בחדר לבבו להפילהו ולגודדהו ברשתו אשר טמן לנפשו מעת גיחו מרחם כדרשם ז"ל על פסוק לפתח חטאת רובץ. (סג) התעללו בו ויכוהו: ר"ל אות היה לנפלאות את אשר נאמר ביד הנביאים נגש והוא נענה מעוצר וממשפט לוקח וכו' (ישעיה נ"ג). ובילקוט (ד' קראקוי דף כ"ד) למה רחום ארחמנו (ירמיה ל"א, כ'.) ב' פעמים? אלא רחום בשעה שהיה חבוש בבית האסורין שבכל יום היו מחרקין שניהם ומרמזין בעיניהם ומנענין בראשיהן שנאמר כל רואי ילעיגו לי יפטירו בשפה יניעו ראש וכו'. ארחמנו בשעה שהוא יוצא מבית האסורים עכ"ד. (סד) ויחפו את פניו: ר"ל כסוהו במכסה או בבגד לבל יראה את מעשיהם וכמעט חשבו כי לא נודע לו רשעתם. — הה אין חשך ואין אפלה להסתר שם פועלי און. הנה עין המשיח לא תאפל אף כי תכסה ותחופה, ועיניו עד הנה השקיף אל יראיו ולמיחלים לחסדו להציל ממות הנלאי נפשם. (סה) ויהי בבקר: אף לרשעים ופועלי עולה האלה האיר הבוקר את פניו והפיץ אורו. ויען כי אסור לדון דיני נפשות בלילה כדגרסינן בסנהדרין פרק ד' דיני נפשות דנין ביום וגומרים ביום לכן חכו עד אור הבוקר. ויקהלו: התילכו והתיעצו נגדו להשבית מאום זכרו. — (סז) האתה הוא המשיח: בה"א הידיעה כלומר האתה הוא המשיח המיועד לנו ע"פ הנביאים? — על כה ראו ושמעו אותותיו ומופתיו ועוד שאלו האם הוא המשיח. — אל עורי לב לא יועיל אור שמש לדקת ד'. חורשי און ומרמה

המשיח. אמר לנו. ויאמר אליהם. אם אמר לכם לא
תאמינו: סח וגם אם אשאל לא תענו אתי ולא תשלחוני
סט מעתה ישב בן־האדם לימין גבורת האלהים: ע ויאמרו
כלם. הכי אתה הוא בן־האלהים. ויאמר אליהם. אתם
אומרים כי אני הוא: עא ויאמרו. למה לנו עוד עדות הלא
מפיו אנחנו שמענו:
כג א ויקם כל־המונם ויוליכהו אל־פילטוס: ב ויחלו
להלשין אתו לאמר. את־זה מצאנו מסלף את־

כאלה בחשכה יתהלכו תמיד. חמת עכשוב תחת שפתימו. עקוב לבם תמיד ובכל קדש לא יגשו ואל מקדש לדקת ד' לא יבואו ובקשי ערפם ירימו מלא לדבר גבוהות נגד ד' ונגד משיחו. לא תאמינו: אף כי הדברים מפורשים באר היטב בדברי תורה והנביאים. (סח) וגם אם אשאל: ר"ל תרמית וזדון לבבכם ידעתי, כי כלכם קצרתם עלי קשר להמיתני, אף כי תשאלוני כי חף אנכי מפשע, ובכל אמרותי, אף כי כולן ישרות והגונות, תמצאו עוולה ושחיתה להכחידני מן הארץ, ואם כן מה אשיב לכם? (סט) מעתה: יען כי הרשעתם אותי והעללו עלי עלילות שקרים. ישב בן האדם וכו'. ר"ל אין כח בידכם להמיתני מיתה עולמית כי בן האדם ישב לימין גבורת האלהים. (ע) הכי אתה הוא בן אלהים: הנה ידעו היטב את אשר אמר כי הוא בן האלהים לא בדרך רמז או על צד השאלה היה (כמו אלהים אתם ובני עליון כולכם (תהלים פ"ב) כי מעולם היה עמו כח וגבורה ומעת הולדו עמד ורעה בהדר גאון ובעוז ד'. אתם אומרים כי אני הוא: כאשר אמרתם כן הוא. (עא) אנחנו שמענו: (והודאות בעל דין כמאה עדים דמי —) לו שמו את הדברים האלה אל לבם! אך דבר בליעל אשר יצוק בם לא נתנם להשיב אל לבם רשעתם אשר עשו.

כג (א) ויקם כל המונם: אנשים רקים ופוחזים התחברו והתקשרו עם ראשי הסנהדרין והכהנים כאשר נאמר (מיכה ז', ג'.) ישר באדם אין כולם לדמים יארבו איש את אחיו יצודו חרם. על הרע כפים להיטיב השר שאול והשופט בשלום והגדול דובר, הות נפשו הוא, ויעבתוה. — ויוליכוהו אל וכו': להלשינו לפניו ולמען הוא ישים עליו משפט מות. — על כה חללו את שם ד' להביא משפט אשר הובא לפניהם לדון על פי התורה, לפני איש נכרי אשר לא מבני ישראל הוא. (ב) ויחלו להלשין אותו וגו': יען כי ידעו כי איש נכרי לא יטה אזן להם ולא יקשיב לקולם אם יביאו משפט לפניו אשר ענינו רק דבר תורה, לכן התחכמו להרע לאמור כי ענין הריב הוא ענין מדיני ואין נוגע אל דברי תורה כלל. את זה מצאנו: הם מלאו דבר רע ובליעל בו, אך לא פילטוס ולא הורדס. מניא את העם: כמו הניא אביה אותה (במדבר ל', ו'.) והנה ידענו כנלא אשר קראנו (בסימן כ', כ"ג.)

הָעָם וּמֵנִיא אֹתָם מִתֵּת מִסִּים לְקֵיסָר בְּאָמְרוֹ עַל־נַפְשׁוֹ כִּי הוּא מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ: ג וַיִּשְׁאַל אֹתוֹ פִּילָטוֹס לֵאמֹר. הַאַתָּה הוּא מֶלֶךְ הַיְּהוּדִים. וַיַּעַן אֹתוֹ וַיֹּאמַר. אַתָּה אָמַרְתָּ: ד וַיֹּאמֶר פִּילָטוֹס אֶל־רָאשֵׁי הַכֹּהֲנִים וְאֶל־הֶהָמוֹנִים. לֹא מָצָאתִי עַוְלָה בָּאִישׁ הַזֶּה: ה וַיּוֹסִיפוּ לְהָעֵז לֵאמֹר. כִּי מֵסִית אֶת־הָעָם בְּהוֹרָתוֹ בְּכָל־יְהוּדָה הֵחֵל בַּגָּלִיל וְעַד הֵנָּה: ו וּכְשָׁמְעַ פִּילָטוֹס אֶת־שֵׁם גָּלִיל וַיִּשְׁאַל אִם הָאִישׁ הוּא גְלִילִי: ז וּבְהִוָּדְעוֹ כִּי מִמֶּמְשֶׁלֶת הוֹרוֹדוֹס הוּא וַיִּשְׁלָחֵהוּ אֶל־הוֹרוֹדוֹס אֲשֶׁר גַּם הוּא הָיָה בִירוּשָׁלַיִם בַּיָּמִים הָהֵם: ח וּבִרְאוֹת הוֹרוֹדוֹס אֶת־יֵשׁוּעַ וַיִּשְׂמַח מְאֹד כִּי מֵעֵת

כאשר שאלוהו הפרושים על דבר המס אשר השיב לשם הראוני דינר, המטבע והמכתב עליו של מי הם וכו' עיין שם. וזאת המעשה ידעו כולם אכן השתמשו בנכליהם להעיר חמה וקצף בלבב פילטוס נגדו למען הוא ישים עליו משפט מות. — כה הראו בערמה לפני פילטוס אהבתם ויראתם נגד המלך. והמלך היה הקיסר אשר שנאה מות שנאוהו. (ג) האתה הוא מלך היהודים: מתוך השאלה הזאת נראה ברור כי פילטוס לא הם ולא שם על לבו את דברי שונאי ישוע אשר הלשינו אותו באמרו על נפשו כי הוא מלך המשיח, רק שאלוהו אם הוא ר"ל ישוע הוא מלך היהודים (כי בימים ההם היו היהודים תחת יד קיסר רומי והוא הוא אשר מלך ורדה בם אז) וכאשר השיב ישוע אתה אמרת ר"ל הלא אף שונאי לא הלשינו אותי רק על אמרי כי אנכי מלך המשיח ומלכות המשיח איננה מן העולם הזה לכן אמר גם פילטוס לא מצאתי עולה באיש הזה. (ה) ויוסיפו להעז: יען ראו כי פיהם הכשילם וכי פילטוס לא שם על דברי הריבות אשר אינם נוגעים רק אל דברי התורה אז הוסיפו להעז ולהעליל אומרים לאמר כי הוא מסית את העם. בהורותו: גם כאן לא אמרו בפרט את הדבר אשר הורה רק אמרו בסתם בהורתו. — ראה והבין כי הגיד הוסיפו עלילה שקר אשר היתה בידם למשמרת, מבחוץ זכה ומטוהרה ותחתיה מעמוד הכבדה. בגליל ועד הנה. קבלה היתה בידם והקבלה הזאת גם לגוים היתה נודעת כי המשיח יתראה בראשונה בארץ הגליל. וז"ל הזוהר (פרשת שלח לך דף ע"ד ע"ג) יתגלי מלכא משיחא בארעא דגליל וחד כוכבא דבסטר מזרחי בלע שבע כוכביא מסטר צפון וכו'. (ו) אם הוא גלילי: פילטוס בקש לדחות הדבר הזה מפניו ולכן מלא הולכו לשאול אם הוא ר"ל ישוע הוא גלילי למען ישלחהו מעל פניו אל שופט אחר. — (ז) בימים ההם: לפני חג הפסח. (ח) ובראות הורדוס את ישוע וגו': הוא הורדוס אשר המית את יוחנן שמח בראות את ישוע! אוה לראותו וגו': אולי יראה הנפלאות והנסים אשר יעשה. — אך לא לשמוע מפיו דברי אלהים

כַּבִּיר אִוָּה לִרְאוֹתוֹ יַעַן שָׁמַע עָלָיו רַבּוֹת. וַיְקַו לִרְאוֹת אֵי־זֶה אוֹת עָשׂוּי עַל־יָדוֹ: ט וַיִּשְׁאָלֵהוּ עַל־דְּבָרִים רַבִּים. אַךְ הוּא לֹא עָנָה אֹתוֹ מְאוּמָה: י וַיָּקֻמוּ רָאשֵׁי הַכֹּהֲנִים וְהַסּוֹפְרִים וַיַּלְשִׁינוּ אֹתוֹ מְאֹד: יא וְהוֹרוֹדוֹס עִם אַנְשֵׁי צְבָאָיו בּוּזוּהוּ וּבְהִתָּלוֹ בוֹ הִלְבִּישׁ אֹתוֹ לְבוּשׁ שָׁנִי וַיְשַׁלְּחֵהוּ אֶל־פִּילָטוֹס: יב בַּיּוֹם הַהוּא פִּילָטוֹס וְהוֹרוֹדוֹס הָשְׁלְמוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו כִּי לְפָנִים שִׂנְאָה הָיְתָה בֵינֵיהֶם: יג וַיִּקְרָא פִּילָטוֹס אֶל־רָאשֵׁי הַכֹּהֲנִים וְהַשָּׂרִים וְהָעָם: יד וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. הֲבֵאתֶם אֵלַי אֶת־

חיים ככספה וגם כלתה נפשו. (ט) על דברים רבים וכו': אבל לא על דבר אחד ר"ל על הדרך אשר על ידו יבוא לרשת חיי עוה"ב, ולכן לא ענהו ישוע דבר. כמאמר החכם אל תען כסיל באולתו פן תשוה לו גם אתה. — (י) ויקומו ראשי הכהנים: הכהן הגדול וסגן הכהן והסופרים. — עד כה חשו ודמו אולי ישמעו דבר מה את אשר ישיב ישוע להורדוס על טענותיו ועל שאלותיו אשר בעבורם יוכלו להפילו ברשתם ולהלכידו בשחיתותם, אכן כאשר ראו כי ישוע לא ענה מאומה לכן קמו להלשינו בחזקה. (יא) עם אנשי צבאיו: הורדוס לא ישב לדין עם שופטים ויועצים כי אם עם אנשי צבאיו אנשי מלחמה אשר ידיהם מגואלו בדם ובקרב לבם הפרה שרש פרה ראש ולענה. בהתלו בו: (המקור מבנין הפעיל משרש הלל) ענינו שחוק כמו כהתל באנוש שתהתלו בו (איוב י"ג, ט'). לבוש שני: בלבוש מלכים. (יב) השלמו איש את אחיו: שנאתם גם קנאתם שכחו ביום ההוא למען יפול הנרדף בידי עושי רשע. וכדאמרינן בסנהדרין (דף ק"ה ע"א) על פסוק וילכו זקני מואב וזקני מדין (דברים כ"ב, ז'.) הנה מדין ומואב לא היו להם שלום. משל לשני כלבים שהיו בעדר והתגרה זה בזה בא זאב על האחד, אמר האחד אם איני עוזרו היום, הורג אותו ולמחר בא עלי, הלכו שניהם והרגו הזאב, אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי כרכושתא (פי' חולדה) ושונרא (חתול) עבדו הלולא מתרבא ביש גדא (פירוש מזל רע) עיין ברכה פ' בלק ובילקוט דף רמ"ב ע"א. (יד) הבאתם אלי את האיש וכו': אף כי ידע כי אין בישוע משפט מות בכל וזאת לא עצר כח לפטרהו ממאסוריו ולדבר משפטים את פני הכהנים וראשיהם על כי ילשינו ויחרפו את איש אשר עולה לא נמצא בשפתיו ובצדק ובמישור הלך, כי ירא ופחד מפני היהודים פן ילשינו גם אותו אל הקיסר רומי. וכענין הזה אמרו בסנהדרין (ק"ב ע"ב) וי למר דלא ידע בין טב לביש. והנה מאת שופטי בשמים היתה כתובה לתת את ישוע ביד פושעים להמצא לנו סליחה לעוונותינו. וזה לשון הזוהר (פ"ה ע"ג) בשעתא דכל שייפי (ר"ל איברים) גופא כעקאה, ומרע סגי שרייא עלייהו שייפא חדא אצטריך לאלקאה בגין דיתאסון כולהו. ומנו? דרועא. דרועא אלקי ואפיקו מיניה דמא, כדון הא אסוותא לכל שייפי גופא. אף הכי בני

הָאִישׁ הַזֶּה כִּמְסַלֵּף אֶת־הָעָם. וְהִנֵּה אֲנִי דָרַשְׁתִּי לְעֵינֵיכֶם
וְלֹא מָצָאתִי בָּאִישׁ הַזֶּה עַוְלָה כַּדָּבָר אֲשֶׁר אַתֶּם מַלְשִׁינִים
אֹתוֹ: טו וְאַף לֹא הוֹרוֹדוֹס. כִּי שְׁלַחְתִּי אֶתְכֶם אֵלָיו וְהִנֵּה
לֹא נַעֲשָׂה עִמּוֹ מִשְׁפַּט־מָוֶת: טז לָכֵן אֲיַסְּרֶנּוּ וַאֲשַׁלְּחֶהוּ:
יז וְעָלָיו לְשַׁלַּח לָהֶם אֶחָד חָפְשִׁי בֶּחָג: יח וַיִּקְרְאוּ כֻלָּם

עלמא אינון שייפין דא עם דא. בשעתא דחפיץ קב"ה למיהב אסותא לעלמא אלקי לחד צדיקא ובגיניה יהיב אסוותא לכולא. מנלן? דכתיב והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו ובחבורתו נרפא לנו. אוקיזותא דדמא כמאן דאוקיז לכולא, ובההוא חבורא נרפא לנו אסוותא הוא לנא לכל שייפין דגופא. (טו) ואף לא הורודוס: אשר הוא מזרע ישראל ויודע משפטי היהודים. (טז) איסרנו: ר"ל אלקהו במכות כדי רשעתו ואח"כ אשלחהו. וכל זאת לא אמר אלא כדי להחניף את הרשעים האלה מפני היראה אף כי ידע כי אין לו משפט מות ולא מלקות נמצא בו. (יז) עליו ישלח וכו': דע כי בימים ההם פריצי ופושעי ישראל רבו, גזלו וחמסו וארבו בכל הדרכים לעובר אורח לשלול שלל ולבוז בזה, כדאמרינן במסכת סוטה (דף מ"ז) משרבו הרצחנין בטלה עגלה ערופה לפי שאינה באה אלא על הספק ומשרבו הרצחנין בגלוי בטלה עגלה ערופה. אכן לא היתה ביכולת הבית דין לשפוט דיני נפשות עוד כי אם על פי מושלי הרומים. וכאשר הרבו לעשות הרע נשלחו אנשי המלחמה נגדם ונתפשו ובבית הכלא הושבאו והרי אשר דנו אותם למיתה היו אסורים בבית הסוהר להיות עצורים שם עד בוא ימי החג. וכדאמרינן בגמ' ממתינין לו עד הרגל שנאמר וכל העם ישמעו ויראו. — ויען כי ידע פילטוס כי חרב חמת היהודים וכאש עצור היא בעצמותם על כי כעת אין לאל ידם לשפוט עוד דיני נפשות, לכן התחכם להחניף אותם בחלקלקות לקרוא דרור בטרם יבואו ימי החג אל איש אחד מן האסורי עני וברזל אשר משפט מות להם למען ישמחם על ימי החג. וזה ביאור הענין ועליו לשלח ר"ל מנהגו היה לשלח מבית הכלא וכו' איש אשר היה עצור שם. (יח) שא את הלז: ר"ל שאהו מזה והשליכהו אל המשמר עד כי ימות. ולא כי בר אבא יצא חפשי מבית האסורים. — ועל ההפוכות הנבל ורעת יצר לב האדם לבקש את אשר יזיק לו וירחיק את אשר ייטיב לו להחליף העולם עובר בעולם עומד וקיים נצח, כאשר ראינו פה באשר אמרו היהודים שא את הלז, המתיק המליץ בדרש"י מליצתו באמרו על תהפוכות ורעות הנבל ויושבי בה: אף כי בהזותי חשוקיך בני בלי שם ואנשי השם המה שנואיך. ראיתיך תלקטי הקליפות והתוכות תזרקי, תאספי האספסוף, תקרבי הרק והמלא תסיעי. בזאת תעידי על שרשך רוכלת המכשולות, סוחרת ההרונות בזאת תכריזי על נבלתך אשת לפידות. בהשתדלך כל היום ברוב רשעתך הסר המלכים איש ממקומו לשום פחות ובוז משפחות תחתיהם. בהשתגעך כל היום להתוות על דלתי בתי נדיבים תיו השחתה ומפיל,

יַחְדָּו. שָׂא אֶת־הַלָּז וְשַׁלַּח לָנוּ אֶת־בַּר־אַבָּא: יט אֲשֶׁר
הָיָה מֻשְׁלָךְ בְּמִשְׁמָר עַל־דְּבַר הַקֶּשֶׁר אֲשֶׁר הָיָה בָעִיר
וְעַל־דְּבַר רֶצַח: כ וַיּוֹסֶף פִּילָטוֹס לְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כִּי חָפֵץ
לְשַׁלַּח אֶת־יֵשׁוּעַ: כא וַיִּקְרְאוּ לֵאמֹר. הַצְלֵב הַצְלֵב אֹתוֹ:
כב וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם שְׁלִישִׁית. וְלָמָּה מָה רָעָה עָשָׂה זֶה.
לֹא מָצָאתִי בוֹ מִשְׁפַּט־מָוֶת. לָכֵן אֲיַסְּרֶנּוּ וַאֲשַׁלְּחֶהוּ:
כג וַיִּפְצְרוּ בוֹ בְּקוֹל גָּדוֹל וַיִּשְׁאֲלוּ אֲשֶׁר יִצָּלֵב. וַיּוּכַל קוֹלָם
וְקוֹל רָאשֵׁי הַכֹּהֲנִים: כד וַיִּשְׁפֹּט פִּילָטוֹס אֲשֶׁר תֵּעָשֶׂה
שְׁאֵלָתָם: כה וַיְשַׁלַּח לָהֶם אֶת־הַמֻּשְׁלָךְ בְּמִשְׁמָר עַל־דְּבַר

ואת בתי הנבלים תבנה גזית ואבן יקרה, אש חרונך בגן אלהים בעצי הלבנון מתלקחת והסנה איננו אוכל . . . . . תכבסי בנתר הלאת נכתמי עון לזייף גלוים ובתוכם ארבם. (יט) על דבר הקשר: ר"ל הפריצים בימים ההם קשרו קשר נגד ממשלת הרומיים, אכן לא מקנאת ד' לצבאות עשו זאת כי אם לשלול שלל ולבוז בזה ולהרוג במסתרים אנשים על לא חמס בכפיהם באמרם כי אלה יעזרו את הרומיים וידם עמהם. ופילטוס חשב בלבו אם אומר להם כי רצונו לתת להם חפשי את בר אבא איש אשר היה מלא רשע וזדון ושמים גלו עונו והארץ מתקוממה לו. או את ישוע איש אשר עולה לא נמצא בשפתיו מלא צדק ועטוה אשר קנה רצוץ לא שבר ופשתה כהה לא כבה, בלי ספק יבקשו את ישוע, אך לא כן חשבו היהודים אשר הוכו בתמהון ובעורון לבב. (כא) הצלב הצלב: כלומר תלה אותו על העץ. כן דרך המון ודלת העם, בעת בוא ישוע לירושלים צעקו בקול גדול הושענא הושענא ושמחו עד מאד ויצאו לקראת בואו, ובעת צעקו הצלב הצלב, וכמעט רגע שבו וכחשו על אשר עשו ולבם נהפך לאחור, האת אשר מקדם הלכו אתו במישור ובשלום ובפרו בריתו עמו למען המיתו. — (כב) שלישית: עוד חשב כי שוך החמה וכמעט רגע יעבור זעמם ויראו ברעתם אשר תמלא אותם, אם באין משפט מות איש חנים יהרוגו. אך שנאתם ורשעתם לא נתנו אותם להשיב זאת על לבם. ויען כי המון העם ראו כי רפו ידי פילטוס וכל גבורה בקרבו אין לקום כאיש חיל על פקודתו ועל משמרתו, לכן חשבוהו כמחל ולא שמעו בקולו. (כג) ויוכל קולם: כלומר קול העם וקול הכהנים הלך וחזק עד מאד, יחדיו קשרו עליו קשר כעם ככהן וכפרושים, אף כי דרכם היה להתרחק מהמון עם ומעמי הארץ, בכל זאת התחברו היום הזה לעשות נקמה והתילבו ונוסדו יחדיו על ד' ועל משיחו. (כד) וישפוט: לא על פי הדין, כי כבר אמר לא מצאתי בו משפט מות, אך שפט לפי המקום ולפי הזמן, יען ירא ופחד בעבור נפשו מפני הכהנים והעם לבל ילשינוהו לקיסר רומי ויקימו עדי שקר אשר יעידו בו, ובעבור יראת נפשו לוה כי ישופך דם נקי. (כה) וישלח להם: ר"ל הוציאו לחירות, כאשר נאמר בתהלים (ע"ג, י"ב) אלה רשעים ושלוי עולם השגו

קֶשֶׁר וָרֶצַח אֹתוֹ אֲשֶׁר שָׁאָלוּ. וְאֶת יֵשׁוּעַ נָתַן לִרְצוֹנָם: כו וַיּוֹלִיכֻהוּ וַיַּחֲזִיקוּ בְּשִׁמְעוֹן אִישׁ קוּרֵנִי בְּבֹאוֹ מִן הַשָּׂדֶה וַיָּשִׂימוּ עָלָיו אֶת־הַצְּלָב לָשֵׂאת אֹתוֹ אַחֲרֵי יֵשׁוּעַ: כז וַיֵּלֶךְ אַחֲרָיו הֲמוֹן עַם רָב וְנָשִׁים הַמִּתּוֹפְפוֹת עַל לִבֵּיהֶן וּמְיַלְלוֹת עָלָיו: כח וַיִּפֶן יֵשׁוּעַ אֲלֵיהֶן וַיֹּאמַר. בְּנוֹת יְרוּשָׁלַםִ אַל־נָא תִבְכֶּינָה עָלַי כִּי אִם־עֲלֵיכֶן בְּכֶינָה וְעַל בְּנֵיכֶן: כט כִּי הִנֵּה יָמִים בָּאִים וַיֹּאמְרוּ. אַשְׁרֵי הָעֲקָרוֹת וְהַבֶּטֶן אֲשֶׁר לֹא יָלָדָה וְהַשָּׁדַיִם אֲשֶׁר לֹא הֵינִיקוּ: ל אָז יָחֵלּוּ לֵאמֹר לֶהָרִים

חיל אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי וכו'. **נתן לרצונם:** ר"ל לעשות בו כל אשר בלבבם. **(כו) איש קורני:** קורני עיר גדולה עד מאוד, היתה רבת המסחר, בליבאה העליונה בארץ דשן ושמן. ולעת מלוך עליה מלך ממשפחת פטלמיום גלה והגליאה ברוב רכולתה ורביעית מיושביה היו יהודים (בראשון למ"כב"י ט"ו כ"ג ויוסף בקדמוניות י"ד ז' ב' ט"ז, ו' א') גם בירושלים גרו יהודים רבים מן קוריני והיו להם בית הכנסת מיוחד לשם (פעלי השליחים ב' י' ו', ט'). ורבים מהם נכנסו בדת המעמודיה והאמינו בישוע (שם י"א, כ' י"ג, א'). והנה בלי ספק נודע להם כי גם **שמעון** היה אחד מן התלמידיו או מן המון העם אשר שתו בלמה את דבריו ואשר הלכו אחריו, לכן החזיקו בו **בשמעון** כדי לבזותו ולספוך גם עליו לעג ובוז. **(כז) עם רב:** לראות את את אשר יעשה לו. **ונשים המתופפות על לביהן:** לשון המקרא (נחום ב', ח') וענינו הכו על לביהן מרוב הצער והתוגה לראות במות משיח אלהי יעקב. והנה אף כי תלמידיו בושו ויראו לנפשם ללכת אחריו בעבור יראתם מפני חמת המציק, בכל זאת עצרו הנשים כח לבכות עליו ולהכות על לביהן, ומזה חוכר מה גדול כח לנקת נשים לדקנות. וכאמרם רז"ל בענין אחר **בזכות נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו אבותינו ממצרים** (סוטה י"א). **(כח) כי אם עליכן:** הורה אותן בזה כי הבכיה לא לו תהיה כי כבר קבל עליו כל היסורין האלו באהבה, אך מהראוי היה להן לבכות על הטאתן כי גדלה עד מאוד, ולסוב אל ה' אשר העבידוהו בחטאתן והגיעוהו בעונותן, ולקחת מוסר וללמוד לדק כי רק ברוב פשעיהם הובל כלאן לטבח. וכענין שנאמר **פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתיך** (תהלים קי"ט קל"ו) וכדאמר ההי ספדנא (מועד קטן כ"ה ע"ב) **בכו לאבלים ולא לאבידה שהוא למנוחה ואנו לאנחה.** **(כט) ימים באים וכו:** בעת החרבן אשר עוללים ישאלו לחם ופורש אין להם, וכל אשר ימלט מחרב ורעב בשבי ובגולה ילכו ואז יאמר רני עקרה לא ילדה כי בנים רבים שוממים ילכו והאויב יבוא ויכה אם על הבנים. **(ל) להרים נפלו עלינו:** להרים אשר כביבות ירושלים כד"א ירושלים הרים סביב לה (תהלים קכ"ה, ב') וענינו כמו ואמרו להרים כסונו ולגבעות נפלו עלינו (הושע י', ח') בעת יקום ד' למשפט ייראו ויחרדו מפני הצרות הרעות הבאות

נִפְלוּ עָלֵינוּ וְלַגְּבָעוֹת כַּסּוּנוּ: לא כִּי אִם־בָּעֵץ רָטֹב יַעֲשׂוּ אֶת־אֵלֶּה מָה אֵפוֹא יֵעָשֶׂה בְּעֵץ יָבֵשׁ: לב וַיּוּבִילוּ גַם שְׁנַיִם אֲחֵרִים פֹּעֲלֵי־עָוֶל לַהֲמִיתָם עִמּוֹ: לג וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַנִּקְרָא גֻּלְגֹּלֶת וַיִּצְלְבוּ שָׁם אֹתוֹ וְאֶת־פֹּעֲלֵי־עָוֶל אֶחָד מִימִינוֹ וְאֶחָד מִשְּׂמֹאלוֹ: לד וַיֹּאמֶר יֵשׁוּעַ. אָבִי סְלַח לָהֶם. כִּי אֵינָם יֹדְעִים מָה הֵמָּה עֹשִׂים. וַיְחַלְּקוּ אֶת־בְּגָדָיו וַיַּפִּילוּ גֹּרָל: לה וַיַּעֲמֹד הָעָם וַיַּבִּיטוּ. וַיַּלְעִגוּ לוֹ וְהַשָּׂרִים

עליכן לבוא בנקרת הצור ובמחילות עפר כי אם הקדה באפו ותוקד עד שאול תחתיה ותאכל ארץ ויבולה ותלהט מוסדי הרים. **(לא) כי אם בעץ רטוב:** ענינו לח, כמו רטוב הוא לפני שמש (איוב ח' ט"ז) והוא על דרך משל לפי שהצדיקים נמשלו לעץ שתול על פלגי מים והרשעים כעץ יבש כד"א הנני מצית אש בך ואכלה בך כל עץ לח וכל עץ יבש לא תכבה להבת שלהבת וכו' (יחזקאל כ"א, ג') וכענין הזה המשילו משל בתלמוד (מועד קטן כ"ה ע"ב) **אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו איזובי קיר? לויתן בחכה הועלה מה יעשו דגי רקק? בנחל שוטף נפלה חכה מה יעשו מי גבים?** וכל ענין המשל הזה הוא על דרך הכתוב (משלי י"א, ל"א) **הן צדיק בארץ ישולם אף כי רשע וחוטא.** **(לב) פועלי עול:** למלאות את אשר נאמר (בישעיה נ"ג, ט') **ויתן את רשעים קברו וכו'.** **(לג) הנקרא גלגלת:** לפי שראש וגבע אשר ירד בשיפוע עד מאוד לכן נקרא גלגלתא, ולא מפני גולגלות המומתים אשר היו שם מושלכים. כי ידוע כי כל חייבי מיתות בית דין נקברים. **ויצלבו:** ר"ל תלו אותו שם. **אחד מימינו וכו':** והוא באמצע להודיע כי היה החוטא הגדול שבכולם למלאות את אשר נאמר בישעיה שהוא אשר הערה למות נפשו **ואת פושעים נמנה.** ויען כי אמרו עליו כי יאכל וישב עם המוכסים ועם החטאים לכן גם בעת דנו אותו למיתה הביאוהו בחברת פועלי און אשר אהב. והנה גם בתלותו על העץ השיב אחד מן הפועלי און אל ה' להתודות על חטאתיו להביאו מהר אל חיי העולמים, כאשר עשה בעוד התהלך בארצות החיים. **(לד) אבי סלח להם וכו':** גם בעד שונאיו אשר עד מות הביאוהו והטו משפטו וסלפו דברי צדיקים התפלל אשר לא יחשב להם זאת לעון כי אינם יודעים מה עושים המה וכשוגגים ידונו, וכאשר הנבא עליו ישעיהו **והוא לפושעים יפגיע.** — **ויפילו גורל:** כאשר נאמר בתהלים (כ"ב, י"ט). **יחלקו בגדי להם ועל לבושי יפילו גורל.** — וביוחנן (י"ט, כ"ג) נאמר **והמעיל בלי תפירה ארוג כלו משפה אל שפה.** וביומים ההם רגילין היו ללבוש מלבושים כאלה כדאמרינן בתענית (י"א ע"ב) במה שמש משה כל ז' ימי המלואים? רב כהנא מתני בחלוק לבן שאין לו אימרא (פי' רש"י שפה מתרגמינן אימרא, כלומר חשוב היה מחוט אחד כל החלוק, ולא כבגדים שלנו שבתי הידים מודבקין בבגד הגוף בתפירה). **(לה) ויעמוד העם ויביטו:** לא עלנו עיניהם

אתם לאמר. את־אחרים הושיע יושיע־נא את־נפשו
אם הוא המשיח בחיר האלהים: לו ויתעללו בו גם אנשי
הצבא בבאם ובהגישם לו חמץ: לז ויאמרו. אם אתה
הוא מלך היהודים הושיעה את־נפשך: לח ויכתב כתב
ממעל לו במכתב יוני ורומי ועברי. זה הוא מלך היהודים
לט ויגדף אתו אחד מפעלי־און הנצלבים לאמר. אם אתה
הוא משיח הושיעה את־נפשך ואתנו: מ ויען האחר ויגער
בו לאמר. הלא תירא אתה את־האלהים באשר גם אתה
בדין הזה: מא אכן אנחנו כמשפט. כי־כפעלי־ידינו לקחנו

מרמות ברע אשר נעשה ע"י הכהנים והשופטים כ"א כולם עמדו בעצה אחת להתעלל בו. — את אחרים הושיע: פירש הרשעים הודו כי ברב כחו הושיע רבים אשר הלכו אחריו. (לו) גם אנשי הצבא: המה הרומיים כד"א מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים (משלי כ"ט, י"ב). ובהגישם לו חומץ: ובמתי (כ"ז, ל"ד) נאמר ויתנו לו חומץ מהול בראש ויטעם וימאן לשתות והוא ע"פ מאמר התלמוד (סנהדרין פ"ו) היוצא להרוג משקין אותו קורט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרוף דעתו שנאמר תנו שכר לאובד (משלי ל"א, ו'). (לז) הושע את נפשיך: כלומר הנצל ורדה מפה. (לח) יוני ורומי ועברי: הלשונות האלה הורגלו אז בפי כל עם ועם מדינה ומדינה, ובפרט בפי כל יודע לשון ספר. ומאת ד' היתה נסיבה כי ע"י הלשונות האלה הודע מלכות ישוע המשיח בכל ארץ ובכל התבל, למען תחול ברכת אברהם על כל גויי הארץ כד"א ונברכו בזרעך כל גויי הארץ: (לט) אחד מפועלי און: הרשע העריץ הזה עמד ברשעו והוסיף על חטאותיו אשר חטא בטרם צאת נפשו אשר הוטמאה להרף עוד את עקבות משיח אלהי יעקב והחזיק פניו מסלע וימאן לשוב אל ד' אף כי שערי המות פתוחים לפניו היו ושאול מתחתיו רגזה לקראת בואו. וכמאמר רז"ל (עירובין י"ט) רשעים אפילו על פתחה של גהינם אינן חוזרים בתשובה. (מ) הלא תירא אתה את האלהים: הכינוי עם תי"ו האית"ן לחזק, ור"ל אף כי תראה כי הכהנים והפרושים וכל העם יחרפו ויגדפו את ישוע ולא ייראו אלהים וישחקו ליום האחרון יען כי בשרירות לבם הרע ילכו וטופש מחלב לבם, בכל זאת אתה אשר לשערי מות הגעת תבין להאריך והשוב אל ד' כי כמעט רגע ידעך נרך והיכנו. בדין הזה: ר"ל איך תעיז פניך לחרף ולגדף אם אתה במעמד ובמצב כמוהו? המעט ממך רשעך אשר בה חטאת והלאית אנשים בעוד באות נפשיך שאפת רוח באין כלא ובאין אסורים על ידיך, כי גם עתה כעת ובמעמד אשר אתה פה את אנשים לדיקים ואתה להברה עם פועלי און אשר בשם כהנים וסופרים יכונו אשר שמים אור לחשך וחשך לאור. (מא) אכן: המלה הזאת היא להלך (וכדאמרינן אכין ורקין מעוטין ניכהו).

אך זה לא עשה עול: מב ויאמר אל־ישוע. זכרני אדני
בבאך במלכותך: מג ויאמר אליו ישוע. אמנם אני אמר
לך. היום תהיה עמי בגן עדן: מד ויהי כשעה הששית
וחשך היה על־כל־הארץ עד השעה התשיעית: מה ויחשך

ור"ל כפועל ידינו וכרשעתינו אשר רשענו ישולם לנו. כי כפעלי ידינו לקחנו. אך זה: ר"ל זה ישוע המשיח לא עשה עול ועולה לא נמצא בשפתיו. האיש הזה הצדיק כאן עליו את הדין לאמור כי יש אלהים שופטים בשמים כפועל אדם ישולם לו וכאשר עשיתי כן שלם לי האלהים. (מב) זכרני: כאשר הפועל און ראה כי חבירו עומד ברשעתו והוא שם אזנו משמוע תוכחתו, שם את פניו אל ישוע לבקשהו ולהתחנן לו כי יזכירהו בבואו במלכותו: וזה נראה ברור כי מאת ד' חבלים נפלו לו בנעימים להכיר עוד בטרם מותו את מלכות ישוע ולהאמין כי על ידו יושעו כל היושבים בחשך וצלמות. (מג) היום תהיה עמי בגן עדן: ר"ל לא תתמהמה ותחכה עד העת אשר אנכי אשוב למלכותי, כ"א עוד היום הזה תקרב ותבוא במעמד הנעלה האלהית אשר אנכי מעותד לבוא שמה. והנה ע"י הנחש הקדמוני גורש האדם מהשתתפה בנחלת קדושים בגן העדן אכן ישוע הוליך שם את הרשע העריץ. ע"י הנחש גורש האדם בעבור רק חוקה אחת (והיה נחשבה לו לעון מרי) אשר צוה ד' אכן ישוע הוליך את הפועל און אשר כל ימיו הרבה לפשוע ולחטוא ביד רמה בגן עדן. למען יורה תלמידיו ומאמיניו בשמו עודם בארץ יתהלכו כי מאוד גדול כח התשובה והאמונה, והפועל און וכל הרשע יקח חלק ונחלה בגן עדן להיות עם קדושים חלקו ובצל ישוע ישוב ויחיה ויתלונן וייטיב לו בעבורו, ותחיה נפשו בגללו ואחרי בלותה בכבלות החטא והעון תהיה לה עדנה, ובעבור האמונה תשוב אל בית אביה כנעוריה. (מד) וחושך היה על כל הארץ: קדרות השמש היתה סימן ואות כי שמש לדקה נאספה והשיב אשה לא יגיהה תרוב רשעת יושבי תבל ושוכני ארץ כד"א ונתתי מופתים בשמים. בגילה ההוא עת נולד משיח אלהי יעקב פתע פתאום אור בהיר בשחקים והאיר והארץ האירה מכבודו והיושבים בחשך ראו כי אור גדול נגה עליהם, ובמותו ובנפלו לפני בני עולה קדר השמש בצהרים ובאה בעוד יומם להסתיר פניה מרעת יושבי הארץ אשר מלאו לבם לעשות נבלה אשר לא נשמע כמוה מיום הוסדה. (מה) פרוכת ההיכל: ר"ל הפרוכת אשר היה בהיכל לנוכח פתחו אל בית קדש הקדשים וכדאמרינן במסכת מדות (פרק ד' הלכה ז') כותל ההיכל שש ותוכו ארבעים אמה אמה טרקסין. ופירש שם הרמב"ם והכותל המבדיל בין ההיכל וקדש הקדשים והוא הנקרא טרקסין, היה בו פתח ועליו פרוכת אחד ולפיכך נתנו עובי הכותל מחוץ למדת ההיכל וקדש הקדשים ותלו עליו פרוכת מבפנים ומבחוץ והיה הטרקסין בין שתי הפרוכת. ועיין במסכת שקלים פרק שמיני הלכה ה'. וענין הקריעה היתה לרמז כי כעת פתח אין עוד מסך מבדיל בקודש כי כולם יהיו ממלכת כהנים וגוי קדוש הנגשים אל ה' על ידי משיחו אחר אשר המשיח הקריב את עצמו וקדש אותם בדמו.

השמש ותקרע פרכת ההיכל בתוך: מו ויקרא ישוע בקול גדול ויאמר. אבי בידיך אפקיד רוחי. ובדברו זאת ויגוע: מז ויראות שר המאה את־אשר נהיתה ויכבד את־האלהים לאמר. האיש הזה צדיק היה: מח וכל־ההמונים הנקהלים למראה הזה בראותם את־אשר נהיתה ספקו על־לבם וישבו: מט ויעמדו כל־מידעיו מרחוק והנשים אשר הלכו אחריו מן הגליל ויראו את־אלה: נ והנה איש ושמו יוסף יועץ ואיש טוב וצדיק: נא והוא לא אבה לעצתם ולפעלם והוא מן

(מו) בקול גדול: בכל צרותיו ועינוייו אשר בהם התענה ובכל היסורין אשר קבל עליו מאהבה ברצון ובנפש חפצה לשום אשם נפשו, עוד נשאר בו כח לצעוק בקול גדול להחריד לב השומעים והרעים להם לשוב אל ה' כי בו בטח, ואף כי אל שערי מות הביאוהו בכל זאת אל אביו קרא כאשר לומר בעוד נפשו בארץ מתהלכת. אפקיד אתן נפשי לפקדון עד עת אקום ואחיה. (מז) שר המאה: הוא אשר פקד אנשי הצבא לצאת ולהיות למשמר בעת יחלו אלה פועלי און את ישוע. צדיק היה: הנכרי הזה ראה והכיר לדעת ישוע וכי לא חמס בכפיו בעוד הכהנים והשופטים אשר להם התורה לא ידעוהו ובעורון לבם לא הבינו זאת כי הוא חטא רבים נשא ולפושעים יפגיע. (מח) ספקו על לבם: ר"ל הכו על לבם כמשון ספקתי על ירך (ירמיה ל"א, י"ט) לסימן אבלות ותשובה. והוא סימן אל האבל הגדול אשר עליו נבא זכריה (י"ב, י') באמרו ושפכתי על בית דוד ועל יושבי ירושלים רוח חן ותחנונים והביטו אלי את אשר דקרו וספדו עליו כמספד על היחיד והמר עליו כהמר על הבכור וכו'. ואמרינן במסכת סוכה (דף נ"ב) על הפסוק הזה האי הספידא מה עבידתא? (פירוש מה היה סבת ההספד) פליגי בה ר' דוסא ורבנן חד אמר על משיח בן יוסף שנהרג וחד אמר על יצ"הר שנהרג. ועניין משיח בן יוסף הוא ישוע המשיח אשר היהודים חשבוהו בטעות לבן יוסף ולא לבן אלהים, אכן בעת ההספד יכירו וידעו כולם כי בן אלהים היה. (מט) כל מידעיו: אלה אשר קרא אחיו ואחותיו בעודו נפשו בארץ תתהלך מרחוק עמדו לדעה מה יעשה לו ויראו מפני חמת המציק לקרב אליו ובכל זאת הטו אזנם אל דבריו האחרונים לשמוע את אשר ידבר. (נ) יועץ: אולי מזקני העיר ומשופטיה היה. ולפי דעת הרד"ק ורש"י ז"ל (ישעיה ג', ג') ענין יועץ זה שיודע לעבר השנים ולקבוע חדשים ויושב בין לשכת הסנהדרין. ולפי זה גם יוסף היה מיושבי סנהדרין. אך לא כמחשבותם מחשבותיו ולא היה אחרי רבים לרעות כי בשפתיו כבד אלהי ישראל ובלבו קדש משיחו אשר נתן אשם נפשו. (נא) לא אבה לעצתם ולפעלם: בטרם הוציאו מכח אל הפועל מזימת לבם הרע, חרשו מחשבות און ובליעל במסתרים איך ובאיזה אופן ישלחו ידיהם לבער את הקדש, הוא משיח ה' מן העולם הזה, ויעלו עלוה עם אנשי דמים

ארמתיה עיר היהודים ומחכה למלכות האלהים: נב ויבא אל־פילטוס וישאל את־גוף ישוע: נג ויורידהו ויעטהו בסדין וישם אתו בקבר חצוב בסלע אשר עוד איש לא

ומרמה כמוהם והיה במחשך מעשיהם, ואח"כ מלאו עצתם לעיני השמש ופעלו עולות ונבלות לא נשמעו בכל התבל ויהרגו בזדון את משיח ה' אשר מעוצר וממשפט לוקח. והוא מן רמתים וכו': שם עיר בשבט בנימין (יהושע י"ח, כ"ה) בהר אפרים (שופטים ד', ה') סמוכה אל גבעה (שופטים י"ט, י"ג, ישעיה י' כ"ט, הושע ה', ח') ועיין עוד במכ"בי א', י"א, ל"ד. ובהחלק מלכות ישראל אחרי מות שלמה נשארה העיר הזאת ככל ערי בנימין למלכי יהודה. אמנם במלוך בעשא בישראל עלה על העיר רמה ובנה עליה דיק ומבצר לבלתי תת יוצא ובא לאסא מלך יהודה (מלכים א' ט"ו, י"ז. דה"ב ט"ז, א'). והעיר הזאת היתה כמו ששה פרסאות מצפון לירושלים דרך בית אל. והעיר הזאת תקרא היום אלראם. — עיר היהודים: לפי שהיתה עיר אשר לשמרונים ונקראת ארומה (שופטים ט', י"). וקרובה היא לעיר שכם (ואולי היא רומה הנזכרת מלכים ב' כ"ג, ל"ו) וכמעט היא דומה בהברתה לעיר רמה לכן הוסיף והזכיר עיר היהודים להבדילה מן רומה עיר השומרונים. ומחכה למלכות האלהים: ר"ל מלכות ישוע המשיח אשר מלכותו מלכות רוחני. ויוסף הנזכר פה היה ג"כ מן הצדיקים והחסידים אשר ידעו כי מלכות המשיח לא תהיה כמלכות בשר ודם בעושר ובהון גדול כ"א מלכות רוחני, בה יבער השטן והיצ"הר מן הארץ וכל הרשעה כולה כעשן תכלה ובלע המות לנצח. (נב) את גוף ישוע: אף במותו נפשו קשורה בנפשו היתה, וידע היטב כי לא תעזב לשאול נפשו. וז"ל המשנה סנהדרין (דף מ"ו ע"א) לא היו קוברין אותו (הנתלה) בקבורת אבותיו אלא שתי בתי קברות היו מתוקנין לבית דין, אחת לנהרגין ולנחנקין ואחת לנסקלין ולנשרפים, נתעכל הבשר מלקטין העצמות וקוברין אותן במקומן, אכן יוסף הרמתי היה צדיק וידע כי באין דין לזו הרשעים האלה את נפש ישוע לקחתה, לכן בקש כי גוף ישוע ינתן לו למען יקברהו כאשר יאות. ולכן עשה לו במותו כל הכבוד בתכריכין ובשמים למען ימלא הכתוב ואת עשיר במותיו ר"ל שיקבר בכבוד כאיש עשיר ונכבד. גם פילטוס מלא עצתו לתת לו את גוף ישוע על כי ידע לנכון כי ישוע נספה באין משפט כאשר אמר לא מצאתי באיש הזה משפט מות. ולפי בשורת יוחנן (י"ט, ל"ט). גם ניקדמוס היה עם יוסף הרמתי בעצה ובמעשה הטובה הזאת. (נג) בסדין: ר"ל תכריכין בהם היו כורכין את המתים. בקבר חצוב בסלע: קרקע ארץ ישראל ובפרט ירושלים ומסביבותיה אינה רכה כ"א קשה כסלע וכצור, ולכן חצבו הקברים וע"ד המקרא חצבת לך פה קבר (ישעיה י"ד). איש לא הושם בו: ר"ל קבר חדש היה אשר מעולם לא נקבר בו אדם וריח מות לא הריח רק הוזמן לקבר. ומאת ה' היתה נסבה כי לא נקבר בו עוד אדם לבל יאמרו שונאי נפש ישוע המשיח בעת קומו ביום השלישי לקחת איש אשר קבר אללו עשתה זאת (מלכים ב' י"ג,

דוּשָׂם בּוֹ׃ נד וַיְהִי הַיּוֹם הַהוּא עֶרֶב הַשַּׁבָּת בִּפְנוֹת לַשַּׁבָּת׃ נה וְהַנָּשִׁים אֲשֶׁר בָּאוּ עִמּוֹ מִן הַגָּלִיל הָלְכוּ אַחֲרָיו וַתִּרְאֶינָה אֶת־הַקֶּבֶר וְאֵת אֲשֶׁר־הוּשָׂם גּוּפוֹ׃ נו וַתָּשֹׁבְנָה וַתָּכֵנָּה אֶת־הַבְּשָׂמִים וְאֶת־הַשְּׁמָנִים. וּבַשַּׁבָּת שָׁבְתוּ כַּמִּצְוָה׃

כד א וּבְאֶחָד בַּשַּׁבָּת בַּבֹּקֶר הַשְׁכֵּם בָּאוּ אֶל־הַקֶּבֶר מְבִיאוֹת אֶת־הַבְּשָׂמִים אֲשֶׁר הֵכִינוּ וַאֲחֵרוֹת עִמָּהֶן׃ ב וַתִּמְצֶאנָה

כ"ה). (נד) ערב שבת: כן הוא בגמרא סנהדרין בנוסחאות הישנות ד' אמשטרדם דף מ"ג תלאוהו לישו הנוצרי בערב פסח (ופסח שחל להיות בשבת היה). ומאת ה' היתה זאת כי מחר בבוא יום השבת יבוא ישוע המשיח אל המנוחה וכאמר באגרת אל העברים (ד', ט') כי הבא אל מנוחתו גם שבת הוא ממלאכתו כאשר האלהים משלו. וכן אמרינן במסכת כתובות (ק"ג ע"ב) מת בערב שבת סימן יפה לו. ופירש רש"י שיכנס למנוחה מיד עכ"ל. בפנות לשבת: ר"ל סמוך לחשיכה ובין השמשות. ולפי דעת התלמוד בסנהדרין (דף מ"ו) משהין אותו (הנתלה) עם סמוך לשקיעת החמה וגומרין את דינו וממיתין אותו ואח"כ תולין אותו אחד קושר ואחד מתיר כדי לקיים מצות תלייה, אכן בישוע לא המתינו עד סמוך לשקיעת החמה יען כי ערב שבת היה ואנשי בליעל האלו מלאו לבם ואת נפשו בקשו וימהרו ויחישו מעשיהם בעוד היום גדול ולכן חשך השמש בעוד יומם עד השעה התשיעית. ויען כי הקבר אשר חצב יוסף קרוב היה אל מקום התליה ומפני הכנסת שבת לא יכול להוביל את גוף ישוע אל קבר אחר (כאמור יוחנן י"ט, מ"ב) לכן קברו בקברו. (נה) והנשים: (כבפסוק מ"ט) ובפרט מרים מגדלנית ומרים אם יוסי היו מן הנשים האלה (מרקוס ט"ו מ"ז) אשר עמדו על עמדו, עליו נתנה לראות הקבר בו יושם למען ביום הראשון תשובינה אליו למשוח את גופו. (נו) ותכנה הבשמים: למשוח גופו כי בערב שבת סמוך לחשיכה לא יכלו עוד לקנות ולהכין הבשמים למשחו. ובמתי (כ"ז. ס"ב ס"ו) נאמר כי במוצאי יום השבת קנו הנשים הבשמים האלה.

כד (א) בבקר השכם: ע"ד זריזות מקדימות למצוה וכד"א חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך (תהלים קי"ט, ס'). לכן השכימו לקום. — והנשים האלו הסכילו עשו בחשבם כי עוד ישוע המשיח בין המתים, אסור בחבלי המות ויען סיבת המות אף כי מראש לא בסתר הוגד להן כי ביום השלישי יקום ויחיה ומבור שאון יעלה. ולו חכמו השכילו והבינו והאמינו את אשר הגיד מראשית אחריתו לא הביאו לו בשמים למשחה. — ואחרות עמהן: ר"ל מלבד הנזכרות למעלה (סימן כ"ג, כ"ח. ובמתי כ"ז, ס"א. ובמרקוס ט"ו, מ"ז). (ב) את האבן: ר"ל האבן אשר שם יוסף על פי הבאר. מגוללה מן הקבר: לבוא בתוכו. ובמרקוס (ט"ז, ג') נאמר כי דאגו הנשים בטרם קרבו אל הקבר באמרן מי יגל לנו את האבן הגדולה מפתח הקבר: אכן יד ה' לא קצרה לגול את האבן הגדולה וכאמור בתהלים קל"ה כל אשר חפץ

אֶת־הָאֶבֶן מְגוֹלָלָה מִן־הַקָּבֶר׃ ג וַתָּבֹאנָה בוֹ וְלֹא מָצְאוּ אֶת־גְּוִיַּת הָאָדוֹן יֵשׁוּעַ׃ ד וַיְהִי בְּהִפָּעֵם רוּחָן עַל זֹאת וְהִנֵּה שְׁנֵי אֲנָשִׁים נִצָּבִים עֲלֵיהֶן בִּבְגָדִים נוֹצְצִים׃ ה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָרְאוּ וְשָׁחוּ אֶת־פְּנֵיהֶן אַרְצָה וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶן. לָמָּה־זֶּה תְּבַקֵּשְׁנָה אֶת־הַחַי בֵּין הַמֵּתִים׃ ו אֵינֶנּוּ פֹה כִּי אִם־קָם. זְכֹרְנָה אֶת־אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיכֶן בְּעוֹדֶנּוּ בַּגָּלִיל׃ ז לֵאמֹר כִּי עַל בֶּן־הָאָדָם לְהִסָּגֵר בִּידֵי אֲנָשִׁים חַטָּאִים וּלְהִצָּלֵב וּבַיּוֹם

ד' עשה. לכן דום והתחולל לו ובטח בו והוא יעשה כל אשר אין לאל ידך לעשות. (ג) את גוית האדון ישוע: אותו אשר אוו למשוח. — כה יקרה לפעמים כי אף אל הנשים לדיקים לא ימלא אלהים ומשיחו אליהם כאשר עם לבבם ולא יפיקו זממם כי לא מחשבות בני אדם מחשבות ד' אלהים הנה, כרחוק מזרח ממערב רחקו דרכיו מדרכינו. (ד) בהפעם רוחם: ר"ל בהחריד לבבם ומחם נסתר מנגד עיניהם על כי לא מצאו את אשר בקשו כאשר נאמר הסתרת פניך הייתי נבהל. שני אנשים: ר"ל מלאכי אלהים אשר נראו אליהן בדמות אנשים. והנה שני האנשים האלה בלי ספק נראו לנשים האחרות אשר באו אחרי כן. כי לפי עדות מרקוס ומתי נראה רק מלאך אחד להנשים האלה. ולפי יוחנן ראו שני מלאכים יושבים בקבר. ואין כאן סתירה כי להנשים האלה נראה רק מלאך אחד ולאחרות שני מלאכים. — בבגדים נוצצים: שלמת מלכי עליון היא אור אשר אהל. כד"א משרתיו אש להט (תהלים ק"ד, ד'). ומלת בהפעם היא המקור מבנין נפעל. (ה) כאשר יראו: מדרך הבריאות ויראת התרוממות וכד"א במשה ויסתר משה את פניו כי ירא וכו'. ואמרינן במסכת ברכות (דף ז' ע"א) בשכר שלש זכה משה לשלש. בשכר ויסתר משה פניו (שמות ג', ו') זכה לקלסתר פנים, בשכר כי ירא (שם) זכה לויראו מגשת אליו (שם ל"ג) בשכר מהביט אל אלהים זכה לותמנות ה' יביט. וגם הנשים האלה זכו לראות את פני האדון בקומו מן המתים. — וישחו את פניהן: בעיני בשר לא יכלו להביט אל המלאכים כד"א בדניאל (ח', י"ח). ובדברו עמי נרדמתי על פני. (ו) כי אם קם: ר"ל הוא בכחו ובגבורתו קם, לא ע"י אחר ובשאול לא עזב נפשו ולא ראה שחת. זכורנה: הנה היום מלא את אשר מקדם הגיד, ועלות אשר יען תעמודנה לעד — הוא חי ואנחנו עמו נחיה ונחלון וכאשר אמר לא אעזב אתכם יתומים בוא אבוא אליכם (יוחנן י"ד, י"ח). (ז) כי על בן האדם: כל אשר נעשה לו הכל היה רשום בכתב אמת בדברי הנביאים ולכן היה צריך כי הכל יעשה בו, כאשר נכתב כי לא יפול מדבר ה' דבר ארצה וכאשר נתקיימו הנבואות האלה במיתתו ובענוים הקשים בהם עונתי, כן תתקיימנה הנבואות האחרות עוד, כי קמתי וביום השלישי הייתי. — ראה איך המלאכים קיימו וקבלו דברי ישוע המשיח, אך השטן ויל"הר תמיד יכחישם (אגרת אל הגלטים א', ז' ח'). (ח) ותזכרנה: ר"ל ויזכרון

ח השלישי לקום: ח ותזכרנה את־דבריו: ט ותשבנה מן הקבר ותגדנה את־כל־הדברים האלה אל־אחד העשר ואל־כל־האחרים: י והנה מרים המגדלית ויוחנה ומרים אם יעקב והאחרות עמהן אשר אמרו את־אלה אל־השליחים: יא ויהיו דבריהן בעיניהם כהבל ולא האמינו להן: יב ויקם פטרוס וירץ אל־הקבר. וישח וירא את־הסדין מנח לבדו. וילך ויתמה בנפשו על אשר נהיתה: יג והנה שנים מהם הלכים ביום ההוא אל־כפר אשר נקרא שמו חמת והוא כששים כברת ארץ מירושלים:

את הדברים האמינו כי קם ויחי וכ"ה זאת נחמתי בעניי כי אמרתך חייני (תהלים קי"ט). (ט) ואל כל האחרים: עוד מלבד האחד העשר נשארו רבים אשר לא נפלו במכמורות השטן ועמדו בנסיון להאמין בו. — ראה והבן כח הנשים הצדקניות האלה הן בשרו והגידו תקומת המשיח אל עליון מבין המתים אל תלמידיו אשר היו עמו תמיד והורה אמת מפיו למדו. והנה את אשר ראו הנשים האלה לא כחדו, ולא שמו הנר המאיר מתחת לסאה כי אם על השולחן. ותדע ותכיר כי בבריאה החדשה אין הבדל בין אשה לאיש בין עבד ואדוניו (אגרת אל הגלטים ג', כ"ח). ולפעמים תגדל מעלת הנשים על האנשים. (י) מרים מגדלנית: היא אשר ממנה גרש ישוע שבעה שדים (לוקס ח', ב'). ויוחנה אשת כוזא (שם) ומרים אם יעקב ויוסי (מרקוס ט"ו, מ'). ובכאן קיצר לוקס את דבריו אף כי מרים מגדלנית הלכה ושבה פעמים אל התלמידי', בראשונה בעת מצאה הקבר פתוח (יוחנן כ', י"ב). ובשנית כאשר נראה אליה האדון (שם כ', י'. י"א.) ואחרי כן באו הנשים האחרות ובשרו כדברים האלה (מתי כ"ח, ה—י). (יא) דבריהן: ר"ל את דברי מרים מגדלנית ודברי הנשים האחרות לאמור כי נגלו אליהן המלאכים, וגם את האדון ישוע בכבודו ובעצמו ראו. כהבל: ר"ל כדברי רוח וכדבר אשר אין לו שחר. (יב) ויקם פטרוס וכו': גם כאן קיצר לוקס את סיפורו. ולפי יוחנן (כ', ג') הלך פטרוס עם יוחנן כאשר מרים מגדלנית הגידה להם כי לוקח האדון. ובכאן הלך יחידי בעצמו כאשר הגידו לו כי מלאכי אלהים וגם ישוע האדון בכבודו נראה אליהן. ובהליכתו הזאת השנית נראה לו האדון (ראשון לקורינטים ט"ו, ה'). — (יג) שנים מהם: ר"ל לא מן השליחים כ"א משאר תלמידיו. ביום ההוא: ר"ל ביום תקומת האדון ישוע מן המתים ונראה בכבודו אל מרים מגדלנית (מרקוס ט"ז, ט') ואל הנשים האחרות (מתי כ"ח, ח'). חמת: עיקר שם המקום הזה בלשון יון עממאוס או עממאוס והוא הוא הנכון, והוא הוא הנקרא בלשון המשנה עמאום או עימאום (ערכין דף י' מדרש קהלת דף ק"ה, ב'. שביעית דף ל"ח. סוכה כ"ה ע"א. מכות י"ד א'). ולפי דעת כותבי המסעות היה המקום הזה בצפונית מערבית מירושלים ויקרא היום הזה

יד והמה נדברו איש אל־רעהו על־כל הקרות האלה: טו ויהי כאשר נדברו ושאלו איש לרעהו ויגש גם ישוע וילך אתם: טז ותתחנה עיניהם לבלתי הכיר אתו: יז ויאמר אליהם. מה הדברים האלה אשר דברתם איש אל־רעהו בלכתכם ופניכם זעפים: יח ויען אחד מהם ושמו קלאפא ויאמר אליו. האתה לבדך ארח בירושלים אשר לא ידעת את־אשר נהיתה בה בימים האלה: יט ויאמר אליהם. מה אלה המה. ויאמרו אליו. על־דבר ישוע הנצרי אשר היה נביא גבור חיל בפעלה ובדבר לפני האלהים ולפני כל־העם: כ איך הסגירהו ראשי הכהנים ושרינו למשפט־מות והצליבו אתו: כא ואנחנו חכינו כי זה הוא

קוביבה. אכן מרחק המקום הזה מירושלים הוא יותר משבעים סטדיון (דרך שלשה שעות) מירושלים. כברת ארץ: עקרו בלשון יון סדטיוה ושיעורו דרך שתי שעות ומחצה בקירוב. (יד) על כל הקורות האלה: ר"ל מן תקומת ישוע מן המתים. — אלה עוברי אורח לא דברו בהתהלכם בדרך דברי הבלי ודברי חול כ"א בעניני המשיח וכ"ה באבות המהלך בדרך ומפנה לבו לבטלה וכו' מתחייב בנפשו. (טו) ושאלו איש לרעהו: ר"ל נשאו ונתנו בדבר. וילך אתם: ללכת בחברתם. (טז) והתחנה עיניהם: ר"ל עיני שכלם נאחזו לבלתי הכיר אותו. — וזאת תקרה לפעמים עת טבענו ביגון כי נחשב כי אלהים הסתיר פניו ממנו ולא יקשיב אל עתירתנו, אכן קרוב הוא לכל אשר יקראהו באמת כד"א יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו (תהלים צ"א, ט"ו. ירמיה י"ד, ט'). (יז) מה הדברים וכו': אף כי ידע והבין היטב את אשר דברו בכל זאת שאלם כדי להכנס עמהם בדברים וללמדם אמיתת סוד עינויו וסוד תקומתו. (יח) אשר לא ידעת: ר"ל הלא הדבר הזה גלוי וידוע לכל העם אשר באו לחוג את חג הפסח בירושלים. (יט) גבור חיל: ר"ל רב פעלים (פעלי השליחים ז', כ"ב). ובדבר: ר"ל תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצאה בשפתיו. לפני האלהים: ר"ל אלהים בכבודו העיד עליו לאמור אתה בני ידידי בך רצתה נפשי (לוקס ג', כ"ב). ולפני כל העם: ר"ל כל העם כאיש אחד הללוהו על כי ידיו רב להושיע (שם ז', ט"ז. יוחנן ו', י"ד). (כ) איך הסגירהו: ר"ל מסרוהו מלשון לא תסגיר עבד אל אדניו (דברים כ"ג, ט"ז). והצליבו: ר"ל תלו אותו. (כא) יפדה את ישראל: ר"ל מיד הרומיים אשר נתנו על צוארם עול ברזל. והיהודים חשבו כי המשיח יכניע צוררי ישראל בחרב ובחנית ברכב ובפרשים ולא הבינו ולא ידעו כאשר גם עד היום הזה עת מראות עיניהם מהות האמיתי ממלכות המשיח, אשר מלכותו מלכות כל העולמים. ובכל זאת וכו': ר"ל כעת עברו כמעט שלשה ימים ועוד ישראל

אֲשֶׁר יִפְדֶּה אֶת־יִשְׂרָאֵל. וּבְכָל־זֹאת הַיּוֹם יוֹם שְׁלִישִׁי מֵאָז נַעֲשׂוּ אֵלֶּה: כב וְגַם אֵיזֶה נָשִׁים מִקִּרְבֵּנוּ הֱשִׁמּוּ אֹתָנוּ כִּי הִשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר אֶל־הַקָּבֶר: כג וְכַאֲשֶׁר לֹא מָצְאוּ אֶת־גְּוִיָּתוֹ בָּאוּ וַתֹּאמַרְנָה כִּי גַם מַרְאֵה הַמַּלְאָכִים רָאוּ אֲשֶׁר אָמְרוּ כִּי הִנֵּה הוּא חָי: כד וַאֲנָשִׁים מִשֶּׁלָּנוּ הָלְכוּ אֶל־הַקֶּבֶר וַיִּמְצְאוּ כֵּן כַּאֲשֶׁר דִּבְּרוּ הַנָּשִׁים. וְאֹתוֹ לֹא רָאוּ: כה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם. פְּתָאִים וְכִבְדֵי לֵב מֵהַאֲמִין אֶת־כָּל־אֲשֶׁר דִּבְּרוּ הַנְּבִיאִים: כו הַאִם לֹא לַמָּשִׁיחַ לְהֵעָנוֹת כָּאֵלֶּה וְלָבוֹא אֶל־תִּפְאַרְתּוֹ: כז וַיֹּאֶל מִמֹּשֶׁה וּמִכָּל־הַנְּבִיאִים וַיְבָאֵר לָהֶם

לא נושע על ידו ולא נשמע דבר ממנו אשר הגיד לנו בעוד נפשו בארץ מתהלכת ונתעה לשוא לפינו עליו. (כב) השמו: העבר מבנין הפעיל מגזרת שמם, וענינו הנשים ספרו לנו דברים נפלאים אשר השתוממנו והתפלאנו עליהם ונפל לבנו בשמענו את כל זאת ולא ידענו איך נשפוט על הדבר הזה. (כג) מראה המלאכים: ר״ל בקבר. אשר אמרו וכו׳: מזה נראה כי הראות ישוע המשיח (מתי כ״ח, ט׳) לא אל הנשים הבאות הראשונה (מרקוס ט״ז, ח׳) היתה כי אם אל הבאות באחרונה כאשר בארנו בפסוק ד׳. (כד) ואנשים משלנו וכו׳: ר״ל איזה מתלמידיו (יוחנן י׳, ג׳). וימצאו כן: ר״ל כי הקבר רק. ואותו לא ראו: וגם אל תלמידיו לא נראה עד הנה (יוחנן כ׳, ג׳). (כה) פתאים: הפתי יאמין גם יכחיש לכל דבר. והנה אלה האנשים אף כי חכמים היו בעיניהם ולא אבו להאמין את אשר הגידו הנשים בכל זאת יוכלו להאמין את אשר הודיע המלאך (פסוק ו׳) ואת אשר המשיח בעצמו עליו דבר מקדם. וכבדי לב: (מרקוס ט״ז, י״ד). דברי הנביאים: על מיתתו ועל תקומתו ועל כל הענוים בם יענה כאמר ישעיה נ״ו, נ״ג, ה׳. כי סוד תקומת המשיח מבין המתים כמוס וחתום הוא ונעלה על כל הרעיון ושכל איש לא יכילו (בפעלי השליחים י״ט, ל״ב). ובטרם יבוא האדם אל האמונה הנכונה והאמיתית נפלאו בעיניו דברי אלהים חיים ויתחל בהם כהתל בדברי אנוש ולא יאמין לשמועות אשר הסופרנה לו ממעללי אל כי נפלאות הנה בעיניו, אכן בשובו אל אלהים יכנע את לבבו הערל ינחם ויספוק על ירך ויבוש על עורון לבו אשר בו היה. (כו) האם לא למשיח: ר״ל האם לא היה בהכרח כי ישוע המשיח יסבול כל הענוים הקשים והמרים האלה ויבוא אל כבודו למען יגאל משחת כל בני אדם, אף כי גאולת עולמים אשר על ידו נעשתה באהבתו ובחמלתו היא באה ובכן נטלם וינשאם כל ימי עולם, בלי אונס והכרח כלל. (כז) ויואל ממשה וכו׳: ר״ל החל מתורת משה. ומכל הנביאים: כד״א בתלמוד כל הנביאים לא התנבאו אלא לימות המשיח. כל הכתובים על נפשו: (עיין לקמן פסוק מ״ד) ומן מולא הכתובים נראה ברור כי ישוע בעצמו פקח עיני תלמידיו ושליחיו בהבנת כתבי הקודש ולכן כל המקראות

אֶת־כָּל־הַכְּתוּבִים עַל־נַפְשׁוֹ: כח וַיִּקְרְבוּ אֶל־הַכְּפָר אֲשֶׁר יֵלְכוּ שָׁמָּה וַיְהִי הוּא כְּהֹלֵךְ עוֹד הָלְאָה: כט וַיִּפְצְרוּ בוֹ לֵאמֹר. שְׁבָה אִתָּנוּ כִּי קָרַב הָעֶרֶב לָבוֹא וְהַיּוֹם רָד. וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב אִתָּם: ל וַיְהִי בְּהָסֵבּוֹ אִתָּם וַיִּקַּח הַלֶּחֶם וַיְבָרֶךְ וַיִּפְרֹס וַיִּתֵּן לָהֶם: לא וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵיהֶם וַיַּכִּירוּ אֹתוֹ. אַךְ הוּא נֶעְלַם מֵעֵינֵיהֶם: לב וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ. לְבָבֵנוּ הֲלֹא בֹעֵר בְּקִרְבֵּנוּ בְּדַבְּרוֹ אֵלֵינוּ בַּדֶּרֶךְ וּבְבָאֲרוֹ לָנוּ אֶת־הַכְּתֻבִים: לג וַיָּקֻמוּ בַּשָּׁעָה הַהִיא וַיָּשֻׁבוּ יְרוּשָׁלַיְמָה וַיִּמְצְאוּ אֶת־אַחַד

אשר הביא פטרוס (ככתוב בפעלי השליחים) בעת הודיע לרבים תוקף וגבורת המשיח לראיה על כל דבריו ויאמר תוכן ענייניהם שמע בלי ספק מישוע המשיח אשר באר אותן לאמור כי כתובים על נפשו, כמו (יואל ג׳ א׳ תהלים ב׳, ט״ז י׳ ס״ט ק״י, כ״ב. בראשית י״ב, ג׳). סוד ד׳ ליראיו ובריתו להודיעם. ידיעת המשיח היא שורש ויסוד כל התורה כולה ובלעדה נגששה קיר כעורים ובחשיכה נלך ולא נדע בין ימין לשמאל. (כח) אל הכפר: אל המקום הנזכר בפסוק י״ג. כהולך עוד הלאה: ר״ל שם עצמו כדי לנסותם כאשר אלהים נסה את אברהם האם נאמנה רוחם אתו לבקשהו, כי יסור אליהם למען עוד דברי תורתו מפיו ישמעו. אשרי אדם שומע לו לשקוד על דלתותיו יום יום. (כט) ויפצרו בו: כמו ויפצרו בלוט (בראשית י״ט, ג׳ ל״ג י״א). שבה אתנו: למען עוד תפיק דברי נחומים ודברי חן נשמע ולמען נגמולך על כי הוריתנו תוכן אמרי התורה והנביאים. כי קרב הערב לבוא: וכל הדרכים בחזקת סכנה ובפרט כעת כי השודדים והגוזלים רבו עד למאוד. ויבוא: ר״ל אל ביתם יען ראה כי בתום לבב בקשוהו לבוא אליהם. וישב אתם: ר״ל בחברתם. — — (ל) ויברך: ר״ל ברכת המוציא. (דברים ה׳, י׳.) ויפרוס ויתן להם: כי נהגו בו מנהג כבוד כדקימא לן הגדול בוצע ומברך. (לא) ותפקחנה עיניהם וכו׳: בכח אלהים, ויד אל עשתה זאת (כאמר בראשית כ״א, י״ט. מלכים ב׳ ו׳ י״ז כ׳.) ויכירו אותו: הכירו כי הוא הוא היה אשר ארח לחברתם ועתהם הלך ופתאום נעלם מעיניהם: כד״א ומלאך י״י הלך מעיניו שופטים ו׳ כ״א. (לב) ויאמרו איש אל רעהו: אחרי אשר נפקחו עיניהם, אז החלו לגלות איש אל רעהו אשר בלבביהם. — עת היו עמו בדרך איך לבם התלהב מסבירי את תורתו אשר היא האירה חשכת רוחם, וכמעט בושו על כי לא הכירוהו מיד בעת החל ללמדם ולהורותם, ולא ידעו כי הוא הוא המורה אשר הורה אותן מקדם, אשר דבריו כאש וכפטיש יפוצץ סלע. (לג) ויקומו: מן הארוחה. בשעה ההיא: אף כי חשך עליהם הלילה והדרך רחוקה בכל זאת לא רפו לקום מהר לגלות את אשר ראו ואת אשר התבוננו לספר, ולא לנו פה הלילה כאשר חשבו עת סרו שמה. ואת אשר אתם: ר״ל שאר תלמידי ישוע אשר התחברו לשליחים. ומספר האחד עשר לאו דווקא כי תומא לא היה עמהם

הָעֲשָׂר נִקְהָלִים יַחַד וְאֵת אֲשֶׁר אִתָּם׃ לד הָאֹמְרִים׃ הָאָדוֹן קָם אֶל־נָכוֹן וַיֵּרָא אֶל־שִׁמְעוֹן׃ לה וְהֵם הִגִּידוּ לָהֶם מָה הָיָה בַדֶּרֶךְ וְאֵיךְ הִתְוַדַּע לָהֶם בִּפְרוֹס הַלָּחֶם׃ לו עוֹד הֵם מְדַבְּרִים אֶת־אֵלֶּה וְיֵשׁוּעַ עַצְמוֹ עָמַד בֵּינֵיהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם׃ שָׁלוֹם לָכֶם׃ לז וַיֶּחֶרְדוּ וַיִּירְאוּ וַיַּחְשְׁבוּ כִּי רָאוּ רוּחַ׃ לח וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם׃ לָמָּה־תִּרְגָּזוּ וְלָמָּה עָלוּ מַחֲשָׁבוֹת בִּלְבַבְכֶם׃ לט רְאוּ אֶת־יָדַי וְאֶת־רַגְלַי כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא׃

(יוחנן כ', י"ט. כ"ד) ולא נקט אלא משום כי המספר אחד עשר היה שם כללי לשליחיו ותלמידיו אחרי אשר הסגיר יהודה את אדוניו. **(לד) האומרים:** ר"ל קצת מן התלמידים והשליחים אשר שם נקהלים היו אומרים אל אלה השנים בראותם אותם, ובטרם אלה השנים הגידו להם סיבת ביאתם. **האדון קם אל נכון:** ר"ל אין ספק עוד בלבבנו כי לא לבד להנשים גם אל שמעון כיפא נראה האדון בכבודו. (ראשון לקורינתיים ט"ו, ה'. מרקוס ט"ז, ז'.) ואף כי מקצת מתלמידיו שמעו והאמינו בבירור כי קם האדון ונראה בכבודו בכל זאת עוד נשארו איזה מן תלמידיו אשר האמינו ולא האמינו אל השמועה הזאת אף כי האדון נראה אליהם בכבודו (כבפסוק ל"ז, מ"א.) והנה לפ"ז ספור זה עם דברי מרקוס (ט"ז, י"ד.) יצדקו יחדיו. **(לה) והם:** ר"ל אנשים האלה אשר באו מאמאוס. **מה היה בדרך:** ר"ל איך האדון בא אליהם ולא הכירוהו כי אם בפרוס הלחם. **(לו) עוד הם מדברים:** בערב הוא (והדלת סגרו בעדם מפני אימת המון היהודים יוחנן כ', י"ט. מרקוס ט"ז, י"ד.) על כי האדון נראה אליהם על הדרך וגם אל פטרוס נגלה בכבודו ואת אשר ראו ושמעו היום הזה. **וישוע עצמו עמד ביניהם:** ר"ל פתע פתאום נראה האדון בעצמו ואיש לא ידע ולא ראה בואו. **שלום לכם:** אף כי בברכת שלום ברך אז איש את רעהו, בכל זאת היתה הברכה הזאת בפי ישוע לחבוש עצבת ושבירת לב תלמידיו וכדאמרינן (רבה ויקרא ט') **רבנן אמרי גדול השלום שכשמלך המשיח בא אינו פותח אלא בשלום שנאמר מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום וכו'** (ישעיה נ"ב, ז'.) **(לז) ויחרדו וייראו:** אף כי ראו ושמעו הנפלאות אשר נעשו בכל זאת קצרה רוחם ותבהל בראותם אותו. — כה רעדו אז בראותם כי הוא דורך על במתי ים (מתי י"ד, כ"ו.) **(לח) למה תרגזו.** ר"ל למה חרדו ונפחדו, הלא אתם דברתם עד כה הנה איש את רעהו מתקומתי. — **מחשבות בלבבכם:** גם בזה הורה כי הוא בוחן לבבות. **(לט) ראו את ידי:** בחבורות ובפצעים הכירו כי אנכי הוא אשר כרו ידי ורגלי ומן אותותי האלה הכירוני. **כי לרוח וכו':** אשר בתחילה חשבתם אותי באין בשר ועצם. בהשבתו ובהתגלותו לא עזב אחרי תקומתו מן המתים בשרו אשר בו לובש בלאתו ובגיהו מראם (אף כי קרן אור פניו אחרי תקומתו) למען ידעו ויבינו כולם באמונה שלימה כי כל אשר נאמר עליו ביד הנביאים

מְשׁוּנִי וּרְאוּ כִּי לְרוּחַ אֵין בָּשָׂר וָעֶצֶם כַּאֲשֶׁר אַתֶּם רֹאִים בִּי׃ מ וּבְדַבְּרוֹ זֹאת הֶרְאָם אֶת־יָדָיו וְאֶת־רַגְלָיו׃ מא וּבְעוֹד לֹא הֶאֱמִינוּ מִשִּׂמְחָה וּבְעוֹד הִשְׁתָּאוּ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הֲיֵשׁ לָכֶם פֹּה אֹכֶל׃ מב וַיִּתְּנוּ לוֹ מִקְצַת דָּג צָלִי וּמִנֹּפֶת צוּפִים׃ מג וַיִּקַּח וַיֹּאכַל לִפְנֵיהֶם׃ מד וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵיכֶם בְּעוֹדֶנִּי עִמָּכֶם כִּי הִמָּלֵא יִמָּלֵא כָּל־הַכָּתוּב עָלַי בְּתוֹרַת מֹשֶׁה וּבַנְּבִיאִים וּבַתְּהִלִּים׃ מה אָז יִפְתַּח אֶת־לְבָבָם לְהָבִין אֶת־הַכְּתוּבִים׃ מו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם כֹּה כָתוּב וְכֹה יָאֲתָה לַמָּשִׁיחַ לְהֵעָנוֹת וְלָקוּם מֵעִם־הַמֵּתִים בַּיּוֹם

נתקיים ועוד עתה נפשו אותה לקבלם בזרועו ולשאתם בחיקו כרועה נאמן. **ואת רגלי:** פצעי רגליו יהיו בכם לעד כי לא בגבורות ובכח איש קמתי ביניכם, כי בפצעים האלה לא היתה באפשרית ללכת דרך רחוקה כזאת. **(מ) הראם את ידיו וכו':** כאשר ראה כי יתמהמהו לראותו, חיש מהר חשף אז זרועו קדשו והראם הפצעים על ידיו ורגליו. **(מא) משמחה:** השמחה הגדולה אשר עלתה על לבבם לא נתנה להשיב על לבם את אשר אמר ולהבין גודל אהבתו אליהם איך הוא יבקש למשכם בחבלי אהבה אליו, אף כי הם עזבוהו ובצרת נפשו מרחוק עמדו. וענין הזה הוא כמו שנאמר ביעקב ויפג לבו כי **לא האמין** (בראשית מ"ה, כ"ו.) כי נפש אשר בחשיכה תשב העלים עיניה בזרוח עליה פתאום שמש צדקה ומרפא בכנפיה אשר לא הכילה. **(מב) ומנופת צופים:** לרמז על המשיח כנאמר (ישעיה ז', ט"ו.) חמאה ודבש יאכל (תהלים קי"ט, ק"ג.) מה נמלצו לחכי אמרתיך מדבש לפי. **(מג) ויאכל לפניהם:** אף כי לא רעב וגם נפשו לא תאוה אותה, בכל זאת אכל לחזק אמונתם ולהודיעם כי עוד גופו בעור בבשר ובגידים תהוך כשאר בני אדם. ואכילתו היתה כאכילת המלאכים בבואם אל אברהם (בראשית י"ח, ה'. ח'). **(מד) בתורת משה בנביאים ובתהלים:** בעוד נפשו בארץ מההלכה לא בשאר הגיד להם פעמים רבות כי אשר נאמר עליו ימלא (ראה סימן ט"ו, כ"ב. כ' י"ח, ל"א. סימן כ"ב, ט"ז ל"ז. ובמתי כ"ו, כ"ד. כ"ו.). **(מה) יפתח את לבבם וכו:** הוא הסיר המסוה אשר עין שכלם כסה ויגל עיניהם להביט נפלאות מתורת אל אשר דבר ביד חוזיו ושריו וכי כולם נבאו על משיח אלהי יעקב. וסוד ד' ליראיו ובריתו הקדשה להודיעם. **(מו) כה כתוב:** ר"ל בתהלים כ"ב, ז'. ובישעיה נ"ג, ה'. וכה היה עצת עליון אשר העמוד לעד אשר גלה מקדם אל עבדיו הנביאים. **וכה יאתה:** ר"ל מן ההכרח היה למען לא יפול מדבר ד' דבר ארצה ולכן לא היה לכם לרגוז כאשר עשיתם (מתי כ"ו. ל"א.). **ולקום מעם המתים:** ולכן היה לכם להאמין מהר את בשורת הנשים והמלאך. **(מז) ולקרוא:** ר"ל בגלוי לעין השמש. **בשמו:** כי הוא לוה. — ובכח ובזכות ענויו אשר בהם עונה ובזכות מיתתו ותקומתו נבוא להתשובה גמורה ועל ידה

השלישי: מז ויקרא בשמו תשובה וסליחת חטאים אל־
כל־הגוים החל בירושלם: מח ואתם עדים על־אלה:
מט והנני שלח לכם את־הבטחת אבי ואתם שבו בעיר
ירושלם עד כי־תלבשו עז ממרומים: נ ויוציאם חוצה עד־
בית־עניה וישא את־ידיו ויברכם: נא ויהי בברכו אתם ויפרד
מאתם ויעל השמימה: נב והם השתחוו לו וישבו ירושלמה
בשמחה גדולה: נג ויהיו תמיד בהיכל מהללים ומברכים
את־האלהים: אמן:

לסליחת חטאים (מעשי השליחים ב', ל"ח.) באין הבדל בין עם לעם בין יהודים וגויי הארץ, בין משפחה ובין שבט כי כולם נקראים לקחת חלק ונחלה במלכותו. ולהחל בירושלים: כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים (ישעיה ב', ג'.) וככה דרכו כדרך אבותינו הנביאים. ראשונים דבר ה' מציון ולא ובני ישראל נקראו לבשר מלכות השמים, וגם לאחרים כה היה כי כולם ישובו אל ד' ויבקשו את דוד מלכם (הושע ג', ה'.) (מח) ואתם עדים על אלה: על כל מעשי אשר עשיתי על כל דברי התורה להכם כי בגאותי תורתי, הפעולים עולמים, מיתתי והקימותי, הדברים האלה, והבטחתי לכם להם ר"ל הוספו השמעת מכם עוד הפעם אבטחת לכם. הבטחת אבי: ר"ל בטרם אלקח רוח קדשו לאמר כי יערה עליו עליכם רוח ממרום (ישעיה ל"ב, ט"ו.) כי אציק רוחי על זרעך וברכתי על צאצאיך (שם מ"ד, ג'.) וכן לאמר אחרי כן אשפך את רוחי על כל בשר וכו' (יואל ג', א'.) ובמקום אחר נאמר והיה אחרי בן אשפוך מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם ונתתי לכם לב בשר ואת רוחי על בית ישראל (שם ל"ו, כ"ה) עד כי תלבשו וכו': את הטפעת וכפי לברכת הרוח הקודש (פעלי השלוחים ב', ג'.). (נ) וישא: את כפיו לברכם כדרך כהנים כאשר יעשה לכהן הגדול בחנוכת הבית (נא) ויעלה השמים: כגד עיניהם, וכהלמיד אחר (במדרש תהלים ק"י) אמר ר' יודן בשם ר' חמא לעתיד לבוא הקב"ה מושיב מלך המשיח לימינו שנאמר נאם ד' לאדוני שב לימיני. (נב) השתחוו לו: להשתחות אליו בהדרת קדשו כי אחרי תקומתו והעלותו השמיעה להמונה הנכונה בתלמודו כרלי נוסדה נבואתו והעלתו בשמחה גדולה: על שראו שנתקיימו ובבראו ידעו תקומתו והעלתו לינון עליון. (נג) מהללים וכו': על החסדים הגדולים אשר עשה עמהם ולפניהם.